MESTERHÁZI LAJOS

CÎINELE CU PATRU PICIOARE

Colecţia GLOBUS / Editura Univers

GLOBUS

MESTERHÁZI
Lajos

CÎINELE CU PATRU PICIOARE

Traducere de
Ladislau Hegedüs

EDITURA UNIVERS
București
1978

COPERTA COLECȚIEI DE ION STATE
Grafica : Viorel Popescu. Ilustrația : Horia Bernea

Mesterházi Lajos
A NÉGYLÁBU KUTYA
Magvetõ Könyvkiadó,
Budapest 1961

Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate
Editurii UNIVERS

ÎNCEPUT-AU, DECI, întîmplările, vreau să spun peripețiile cîinelui cu patru picioare, la 6 august, anul acesta, chiar la aniversarea zilei mele de naștere.

Pentru o mai bună înțelegere a lucrurilor voi relata, însă, mai întîi, cele petrecute cu mine în ajun. Pornisem pe jos, dimineața, spre teatru și în apropierea casei mele, am descoperit o poartă. Am descoperit-o, zic, și strada întreagă a căpătat dintr-odată o altă înfățișare. Locuiesc acolo de peste zece ani... Mi-am scos apoi mașina de la „Service" și am descoperit că și mașinile au starea lor de spirit. M-am jucat o vreme cu această nouă descoperire pînă ce am ancorat într-o dispoziție bucolică. De ce oare, mă întrebam, n-ar putea avea și Calea lactee momente de nebunie convulsivă, de ce n-ar putea avea asemenea momente chiar și acel ceva (despre care tot n-aș îndrăzni să spun cum că ar forma întregul univers) din care constelația Căii noastre lactee constituie doar o fărîmă ?... În august domnițele de-o vară încep să-și piardă din strălucire, nu mai sînt tot atît de răcoroase și de fragede ca în mai, ori iunie. Nu mai sînt ca șalăul proaspăt, atît de pure și de fluorescente. Se vede cît de colo că s-a în-

tîmplat cu ele tot ceea ce se poate întîmpla pe malul lacului Balaton, sau la ruinele romane, sau pe insula din dreptul lui Szentendre, sau, în general, pe malul oricărei ape. În locul unor iluzii angelice, privirea lor reflectă griji cotidiene, citeşti în ochii lor că ar clipi buimace la încercările de consolare ale vreunui filozof dornic să le convingă că în primăvara următoare dintre stufăriş şi pîlcuri de sălcii, dintre pietrele ce străjuiesc malurile apelor, îşi vor lua zborul noi domniţe de-o vară. După amiază, de la fereastra cafenelei Hungaria, le priveam roitul şi le compătimeam. Le compătimeam pe cele care, îndrăgostite în vara aceasta de cine ştie ce pămînteni, au rămas alături de ei, devenind şi ele muritoare ; pe cele care îşi vor depune ouăle la ivirea primei pîcle de octombrie, iar a doua zi, în locul trupurilor dezgolite, ne vor oferi imaginea unor hîrtii şi zdrenţe umezite, ori a cine ştie căror aluviuni purtate de ape ; ca şi pe cele care au rămas sterpe în vara aceasta, sterpe la trup şi la suflet, urmînd să-şi ia curînd zborul în eternitatea încremenită de ghiaţă. Nu de altceva, dar privindu-le de la fereastra cafenelei, am constatat exact existenţa acestor trei specii... Mai aflasem în ziua aceea, că orice corp, la o distanţă de cincizeci şi şapte de ori mai mare decît propria sa lungime, este vizibil sub un unghi de un grad. Şi, că crenguţa de leandru, tăiată, încolţeşte în apă... Avusesem o consfătuire la minister şi, cum în această perioadă toată lumea se afla în concediu, luase cuvîntul în şedinţă cîte un nimeni,

cîte un Nemecsek* de minister, mărunt şi neînsemnat chiar şi în rîndul indivizilor surogat. Preţ de peste un ceas şi jumătate am avut prilejul să urmăresc felul în care se comportă acest soi de oameni cînd se trezesc în roluri principale. Îi auzeam cum accentuează tocmai cuvintele cele mai puţin importante, de parcă ar fi dorit să se accentueze pe sine şi ce al naibi erau în stare să dea din cap, să-şi ia notiţe, să se foiască, ori să se repeadă ca nişte ulii, ca să-şi dovedească vigilenţa. Iar dacă-i fixam ironic cîteva minute, se făceau lac de transpiraţie, transformîndu-se într-o masă lipicioasă ca o zaharică. În drum spre casă felinarele se legănau în vînt, proiectîndu-şi în stradă umbrele jucăuşe. Iată că am descoperit şi un vers din „Nopţile mahalalei" **.

Nu ştiu dacă zilele copilăriei mele au fost cumva mai bogate, mai şăgalnice, ori mai pline de învăţăminte... Pare-se că sînt încă tînăr.

Secretarul literar mi-a împrumutat un nou roman franţuzesc. M-a asigurat că-i foarte bun. L-am răsfoit — acţiunea se petrecea în Algeria — l-am aşezat apoi pe maldărul cărţilor ce-şi aşteptau rîndul. Eram istovit. N-aveam chef de o lectură pretenţioasă ci pur şi simplu de citit, aşa încît am reluat *Părinţi şi copii*. Pentru că numai vechile lecturi îmi sînt dragi cu adevărat, numai acele cărţi pe care

* Aluzie la adresa unuia dintre eroii romanului „Băieţii din strada Pául" de Molnár Ferenc. În realitate Nemecsek este simbolul sacrificiului naiv şi bun. (n. tr.)

** Poezie de Jozsef Attila. (n. tr.)

le-am citit și răscitit de atîtea ori. Am îmbătrînit se pare.

Am patruzeci și cinci de ani.

Îmi aniversam ziua de naștere în ziua accea, la 6 august, cînd au început aceste întîmplări.

I

MAMA, SORĂ-MEA mai mică, cumnatul, întreaga familie au mîncat și au băut cu o seară înainte la noi, ciocnind cîte un păhărel în cinstea mea. A doua zi dimineață am continuat discuțiile la teatru, cu participarea celor doi protagoniști ai piesei și a scenografului. Discuțiile de soiul acesta nu poți ști niciodată cînd se sfîrșesc. Între timp ciugulești cîte ceva, dacă mai poți cumva să mănînci după atîtea cafele, și te bați pînă la ultima picătură de energie. Hotărîsem cu Marika să ne sărbătorim nu la prînz, ci după-amiază la ora cinci. Sărbătoream această zi deobicei la prînz ; douăsprezece și jumătate era „ora" mea de naștere și tot la aceeași oră, în ziua de 6 august, s-a nimerit să aibă loc și cununia noastră. Coincidență cu totul întîmplătoare, pentru că de fapt intenționasem să ne cununăm mai înainte, prin iunie, imediat după susținerea examenului meu de doctorat, numai că actele miresei nu fuseseră în ordine. Reieșise, adică, din ele că părinții ei erau evrei. Așa încît începuse sîcîiala, nu ni s-a acordat dispensa necesară, apoi ne-au spus să venim ba a doua zi, ba săp-

tămîna următoare, ori să mai aducem cutare și cutare acte. Chiar și în ziua în care fixaseră, în sfîrșit, cununia, ne lăsaseră la urmă de tot. Am ajuns, deci, în fața ofițerului stării civile la douăsprezece și jumătate. Exact ora nașterii mele, cînd împlineam douăzeci și cinci de ani, cu douăzeci de ani în urmă.

Cei douăzeci de ani trecuți de atunci au fost, în general, frumoși, eroic de frumoși, dureros de frumoși, fericit de frumoși. Cele douăzeci de aniversări comune ale nașterii mele și ale căsătoriei noastre îmi sînt toate amintiri dragi. Ziua aceea, însă, cea de acum douăzeci de ani, fusese cea mai urîtă. Ne pierduserăm toată dimineața într-o așteptare plină de tensiune ; ne era scîrbă pînă și de mirosul încăperilor oficiale, eram frînți de oboseală și nedormiți. Nici nu ne mai venea să credem că ne vor cununa. Ne temeam că iar vor născoci ceva pentru a ne convinge să renunțăm la intenția noastră, o blasfemie rasială. Praf, murdărie de șoareci și miros de tutun se învălmășeau în sala de așteptare a oficiului stării civile din Ujpest ; obișnuiții locului, care se foiau întruna încoace și încolo, ne cunoșteau de acum toți ca pe niște cai breji, ne știau treburile pe de rost, se holbau impertinent la gambe și la celelalte cauze care mă determinaseră să renunț la statutul meu de arian pur...

Marika avea pe atunci nouăsprezece ani și era studentă în anul doi la litere. Nouăsprezece ani — iată deci că cea mai mare parte din viață și-a petrecut-o cu mine. Acum, mi se pare mai

degrabă curios că a existat cîndva o vreme cînd n-a fost alături de mine.

Şi-a păstrat aceeaşi înfăţişare de fetişcană. Să fi îmbătrînit oare în cei douăzeci de ani ? *Nu-mi dau seama. Deşi a îmbătrînit, desigur.* Pe gît şi în jurul ochilor pielea i s-a uscat, dînd la iveală cîteva riduri. Cînd ? În zilele ei proaste, cînd nu dormea era aşa. Dar a doua zi, după ce se odihnea, pielea îi redevenea netedă. Apoi, deodată, nu s-a mai netezit, ori nu s-a mai netezit de tot. Cam aşa îmbătrîneşte omul. Cred că eu m-am schimbat mai mult faţă de cum arătam la douăzeci şi cinci de ani. Am devenit mai greoi. Nu m-am îngrăşat, nici n-am făcut un burdihan respectabil, am devenit pur şi simplu mai greoi : oasele mi s-au întărit, muşchii mi s-au mai înmuiat. Înainte de concediu pielea mi-e bolnăvicios de albă, plină de pete şi coşuri. Încărunţesc vizibil, fruntea mi s-a înălţat şi, mai nou, folosesc ochelari la scris şi citit, ba chiar şi la televizor. Dar nu mă pot plînge, complimente ni se fac destule, şi mie şi Marikăi. Evident, complimentele acestea sînt de regulă sincere, urechile mele sesizează corect acest lucru. Atîta doar că ni se fac cam suspect de multe complimente. Cu douăzeci de ani în urmă nu ni se repeta zilnic, de zeci de ori : „vai, ce tineri sînteţi !" Nici măcar cu zece ani în urmă. Eh, dar e totuna, sîntem cum sîntem, eu am patruzeci şi cinci de ani, ea treizeci şi nouă. Bătrîni sau tineri ?... Dacă totul ar depinde numai de asta, am mai putea avea în dragoste succese multe şi fru-

moase. Asta ne și distrează de multe ori. Noi ne iubim și după douăzeci de ani ; uite că mai vezi și de-astea ! Căsătoria este, bineînțeles, căsătorie, chiar și a noastră : înțelegere și concesii. Din șirul numerelor infinite nu rămîn valabili decît divizorii și multiplii comuni, multe mai lasă omul să treacă de la el, la multe visuri este nevoit să renunțe. Căsătoria ! O lege, ca și cea a gravitației, nu se poate încălca, fidelitatea da, nu însă și căsătoria. Ea există pur și simplu. Pentru noi nu-i o povară dar ca lege, e lege. Iată în ce constă chintesența vieții noastre : am trăit împreună cei douăzeci de ani, iar în perioada anterioară ne-am pregătit intens pentru ei.

Cam la asta meditam în drum spre casă, și, bineînțeles, la multe altele. Sînt gînduri care-i vin omului numai la zile mari și în momentele de bună dispoziție. Eram bine dispus și pentru că discuțiile la teatru se desfășuraseră mult mai ușor și mai rapid decît mă așteptasem. Directorul nu numai că-mi lăudase piesa, dar făcuse și cîteva remarci din care am dedus că măcar prima parte catadicsise s-o citească. Interpreta eroinei mele, la a cărei părere țin mai mult decît la cea a directorului și a cărei opinie atîrnă, dealtfel, mai greu în teatru, arborînd o modestie fermecătoare, îi dădăcise pe regizor, pe scenograf, tachinase întregul și prea stimatul nostru „colectiv de creație". Îmi considera, bineînțeles, piesa ca fiind bine scrisă și completă fără să mai trebuiască îmbunătățită cu tot ceea ce ar mai fi

pus directorul, regizorul, ori altcineva în propria lor piesă, dacă ar fi fost scriitori și dacă ar fi scris vreo piesă. Vorbea despre Agnes, Zoltan și ceilalți, ca despre niște personaje care există, tot așa cum există și Othello, ori Hamlet, ori Lady Macbeth. Niște personaje care nu mai pot fi create din nou, devenind „mai-nebune-de-gelozie-decît-gelozia-întruchipată", sau niște eroi mai „pozitivi" decît sînt, ori niște caractere pe care să le poată interpreta chiar și soția regizorului. Eram de-acum sigur că piesa va fi pusă în scenă și că va avea succes.

La două și jumătate terminasem ; caravana de mașini părăsea locul de parcare. În frunte, bineînțeles se afla Fiatul gălbui al protagonistei, apoi Moskviciul directorului. Simca regizorului, mașina mea și încă una. Prin dreptul străzii Petőfi ne-am despărțit, luînd-o care încotro. Era vară și amiaza unei zile de sîmbătă pe străzile Pestei. Mă gîndeam că Marika mă așteaptă pe la cinci, de ce să mă fi dus mai devreme ? N-aș fi făcut decît s-o încurc.

Am traversat Dunărea, apoi am început să urc spre coline, am trecut de Budakeszin și, curînd, goneam pe șoseaua asfaltată dinspre Bicske. Într-un sătuc de la poalele Vertesului am întors. Un om slab, cam de vîrsta mea, îmbrăcat în niște haine ponosite mi s-a adresat timid. Cică e învățătorul din localitate, om cu mai mulți copii. Ne întîlnirăm cu doi ani în urmă la Dorog, de Ziua minerului. Firește, eu nu-mi mai pot aminti de el. Cum mi-aș mai pu-

tea aminti, zice, dar el nu mă va mai putea uita niciciînd, pentru că așa și pe dincolo. Îmi mai spunea cît de fericit l-aș face dacă le-aș vizita biblioteca, un local modest, dar oricum lăcaș de cultură. Am să găsesc acolo toate cărțile mele, pe care, cu această ocazie, aș putea scrie cîte o dedicație, ceea ce i-ar onora pe locuitorii comunei, iar pentru mine ar constitui un prilej de legătură cu masele... Vremea a trecut repede, așa că i-am cam mînat pe cei patruzeci și cinci de cai ai motorului meu ; drumul era bun, îl refăcuseră de curînd, era sîmbătă după amiază, deci circulația redusă.

Mă năpădiseră gîndurile. Cît s-au îndoit unii și cît m-am îndoit eu însumi, de crezul, de calea aleasă, de menirea mea. Și iată că viața mi-a confirmat că eu am avut dreptate.

Nu mi-a fost ușor. Pot afirma chiar că pentru fiecare forint a trebuit să muncesc, să învăț, să visez cît pentru doi. Și asta încă nu-i nimic. Mă apucă ameteala cînd mă gîndesc la panta îngustă și abruptă pe care a trebuit s-o urc, peste cîte obstacole a trebuit să trec în drumul meu, în timp ce alții înaintau lin și ușor. S-o fi dorit eu ? Uneori mi se părea că eu însumi îmi ridic obstacole dintr-o prea mare exigență, ori poate din fandoseală etică, sau încăpățînare. Cred mai curînd că a fost o fatalitate, o fatalitate izvorîtă din eul meu. Alteori că ea era cuprinsă chiar în societate și în istorie. Cele mai multe obstacole mi le-au ridicat, însă, nemernicia și prostia omenească. *Nu-mi începusem* prea rău cariera la optsprezece ani,

atunci cînd îmi apăruse prima scriere. Pentru ce, oare, mă declarasem comunist, proiectîndu-mă astfel pe lista neagră ? Ce rost avusese, dacă în realitate nici nu fusesem încă pe vremea aceea comunist ! De ce nu-mi putusem *asuma* un crez mai inofensiv, mai salonard, mai puţin periculos pentru regim şi mai puţin „uniformizant" în ochii colegilor ? Aş fi putut fi catolic progresist, poporanist ori modernist, orice... Timp de zece ani am tăcut, timp de zece ani am scris pentru sertar, în aceşti zece ani ar fi putut să-mi apară zece cărţi, ori măcar cinci. Prietenilor mei le oferisem odată cu mine drept zestre talentul meu, numai că talentul nu este bine cotat la bursa politică. Reputaţie ? Să fi avut măcar o fărîmă, măcar un dram de talent, nu făcea nimic dacă această reputaţie ar fi fost împovărată de niscai oportunism ! Ba ar fi fost poate chiar mai bine. Cel mai înalt rang i se cuvine totdeauna păcătosului pocăit şi oricum, cu cît mai de departe vine profetul, cu atît este mai demn de crezare... Dar dacă îmi declarasem cu atîta naivitate şi sinceritate opţiunile politice, de ce oare am mai luat-o de nevastă pe Marika ? Oricît de curios ar părea, pe vremea aceea erai mai greu absolvit de acest păcat decît de celălalt.

Eh, totuna ! N-am de gînd să povestesc acum cu lux de amănunte modul în care mi-am trecut în revistă, atunci, la volan, întreaga viaţă, scrutînd potecile întortocheate şi zidurile abrupte ale inexplicabilului.

Altora le-a fost mai uşor, ăsta-i adevărul !

Şi totuşi ! Am ajuns la patruzeci şi cinci de ani, deşi era cît pe ce să fiu ucis de tînăr. Sînt cineva, în ciuda numeroşilor netrebnici care au încercat să-mi stea în cale. Sînt cunoscut şi recunoscut în toată ţara. Unul dintre cele mai însemnate teatre din Ungaria urmează să-mi pună în scenă noua piesă, în interpretarea celor mai cunoscuţi actori. Iar la diversele discuţii de la teatru — aşa ceva se sesizează chiar şi fără instrumente speciale — pluteşte în aer, în fiecare cuvînt, surîs, ori strîngere de mînă, că eu sînt cel care le oferă lor ceva şi nu ei mie. Gonesc cu propria-mi maşină pe o şosea bună. Odinioară, aşteptînd timid la marginea drumului, nici nu prea mă încumetam să-i fac semn unei maşini atît de elegante să mă ducă o bucată de drum... Şi totuşi, totuşi, totuşi...

Asfaltul era neted, iar motorul mergea ca ceasul. Aveam senzaţia că trebuie să-l strunesc, indicatorul de viteză sărea întruna peste sută. În cîteva clipe am derulat cu ochii minţii filmul vieţii mele. Întocmai ca în clipa dinaintea morţii cum s-ar zice. Ca să fiu sincer, nu prea am simţit-o ca pe o clipă a morţii, ci mai curînd a zenitului. Mă simţeam ca în miezul zilei şi nu al nopţii. Era glasul minunat al izbînzii, iar inima-mi bătea în ritmuri triumfale. De la zenit, de acolo de unde priveam sub mine împrejurimile, de jur împrejur meleagurile erau însorite, aurii şi verzui. Mă aşteptau treburi foarte exact rînduite, măruntele griji şi bucurii ale unor zile obişnuite...

Sentimentul triumfului și al siguranței ar fi vibrat în mine în acea zi minunată, dacă n-ar fi intervenit trei lucruri.

O nu, nu mi-au zdruncinat liniștea și pacea! De acolo de sus, de la *înălțimea zenitului*, vedeam limpede că unduitoarele și capricioasele sentimente, pasiunile profunde, stările de deznădejde ucigătoare, înălțătorul entuziasm, ca și chinuitoarele îndoieli au rămas undeva departe. Uimirile și spaimele și ele, toate, toate.

Doar o umbră s-a așternut asupra aniversării mele, o boare, o adiere rece. Nu mi-a reușit așa cum mi-o doream.

Doamne, dar s-ar fi cuvenit să știu că niciodată nu-ți reușesc treburile după plac!

Goneam spre casă cu inima în sărbătoare. Starea de spirit a mașinii era și ea atît de bună, de parcă am fi gonit așa, în doi, de o veșnicie, de parcă ar fi știut că tot o veșnicie mai avem de gonit împreună, tot atît de uniform, de neobosit și de lin. Curba ivită la un moment dat pe șosea era atît de ușoară, încît nu mai simțeam nevoia să frînez. În fața mea o căruță cu fîn se legăna alene, bineînțeles chiar pe mijlocul drumului. Ei, mi-am zis, am destul loc să trec pe lîngă el. N-am decît să claxonez scurt și mă strecor fără să mai încetinesc. Numai că în clipa aceea apăru brusc din sens opus un Ikarus, o hardughie de autobuz. Avea și el o stare de spirit bună în după amiaza aceea de sîmbătă, gonind pe șoseaua lină și aproape pustie.

Mă angajasem în depășire cu prea mare ușurință, chiar dacă curba era lină și căruța mergea așa de încet. Aș fi avut totuși timp să mă strecor printre cele două vehicule, ori să frînez, retrăgîndu-mă în spatele căruței. Numai că schimbarea bruscă de cadru a năvălit atît de năpraznic asupra liniștii orbitoare în care mă legănam, încît m-a derutat și — ceea ce se întîmplă destul de rar cu mine — m-am zăpăcit. Am frînat mai întîi, dar nu îndeajuns de hotărît, ca să mă pot retrage în urma căruței, apoi, ca și cînd n-aș fi avut altă soluție, am apăsat din nou pe accelerator, doar-doar m-oi strecura cumva, dar am făcut-o cu o forță, de a răsunat șoseaua. Am scăpat ca prin urechile acului. Șoferul autobuzului a frînat, iar căruțașul, care moțăia, se pare, s-a trezit și, speriat, nu de mine, ci de autobuz, a smucit de hățuri. Așa s-a făcut că am scăpat fără cea mai mică zgîrietură. Am apucat totuși să zăresc pentru o clipă chipul speriat și mînios al șoferului, să aud țipătul unei femei și răcnetul unui bărbat : „Vită încălțată !"

Curînd după aceea goneam din nou cu aceeași viteză. Nu-mi mai tremurau genunchii și nici mîinile. Mă mai urmăreau, însă, chipul mînios și speriat al șoferului, țipătul îngrozit al femeii și acel „Vită încălțată !" Omul cu pricina nici măcar nu-și dăduse seama ce zice și cui i se adresează. Și nici n-o să afle vreodată. Adresantul era o persoană oarecare, necunoscută lui, așa că aș fi putut să mă lepăd de epitet ca dracul de tămîie. Numai că era atîta forță

în acel „Vită încălțată !", atîta convingere, încît m-a copleșit pur și simplu. Omul acela era profund convins că sînt un animal, o vită. Cuvintele lui îmi răsunau în urechi, nu mă puteam scutura de ele, se țineau scai de mine.

Să fi tot mers cu vreo optzeci pe oră și asta chiar și după ce apucasem să frînez. Cam aceeași viteză trebuie s-o fi avut și autobuzul care venea din sens contrar. Rămășițe ale unui asemenea carambol mi-a fost dat să văd cu cîțiva ani în urmă, în Carpați. Deși mașinile acelea mergeau, cred, cu o viteză ceva mai mică — cea care urca la deal în orice caz — era greu să stabilești cui aparțin rămășițele împrăștiate pe o rază de două sute de metri, mașinilor, ori pasagerilor sfîrtecați... Și cînd te gîndești că m-aș fi putut transforma și eu într-o clipită în terci. Bine că am scăpat teafăr ! Numai de n-ar fi fost acel „Vită încălțată !"

La patru și jumătate cumpăram băutură în prăvălia din strada Kigyo, iar fix la cinci sunam la ușa locuinței mele. Buna dispoziție căpătase un iz amărui.

Mi-a deschis Marika. La început nu-mi venea să-mi cred urechilor, a trebuit să-mi repete de cîteva ori, ca să realizez că venise Zoltan.

Altădată, oricînd, m-ar fi bucurat prezența lui. De cîte ori nu ne întrebam în după-amiezile noastre plicticoase de odinioară : „Ce-i cu Zoltan, de ce n-o fi venit de atîta vreme ?" Sînt peste zece ani de cînd ne-am întîlnit cu el ultima oară, iar după eliberare nu cred să ne fi

văzut cu el mai mult de cinci ori. Cu toate acestea îmi e prieten, ba chiar prietenul adevărat. Prieten din vremea studenției. Acum am mai curînd tovarăși, ori cunoștințe. Zoltán e prietenul meu cel bun, chiar dacă nu ne-am văzut de zece ani, chiar dacă ideile care ne despart ni se par azi esențiale. E prietenul meu. Sentimentul e deosebit de puternic. El e slăbiciunea mea. Și asta numai pentru că mi s-a lipit de suflet, slăbiciune, întocmai ca și dragostea.

Dar pentru ce a trebuit să vină tocmai azi!

— Nu-i spune nimic despre aniversarea noastră!

— Prea tîrziu. Era aici cînd ne-a sosit tortul de la cofetărie. Și-apoi... știa prea bine.

Am despachetat sticlele fără nici un chef. Altădată, oricînd, m-aș fi bucurat, dar acum, cu oricine aș fi împărțit mai bucuros decît cu el masa unei aniversări familiale. Deși ne-a fost martor la cununie (celălalt — plătit cu zece pengö — era aprodul primăriei din Újpest). Iar masa de nuntă am luat-o în trei, tot cu el.

Am încercat să par bucuros, deși știam că e zadarnic, pentru că Zoltán sesizează totul. Am intrat zîmbitor în casă. I-am întins o mînă, îmbrățișîndu-l cu cealaltă. A observat bineînțeles totul. Ochii-i străluceau șăgalnic și, în timp ce mă bătea și el pe umăr, a început să hohotească.

— A sosit marele golgeter estetician, centrul înaintaș al frumosului, un Albert al spiritului, un Görögcs al moralei! Ha-ha-ha, e bună

nu ? ! Un Göröcs al moralei ! — O privi pe Marika. — Nu ţi-a povestit încă ? ! — Şi începu iar să rîdă zgomotos. — Ce păcat că nu i-ai povestit. — Trăsăturile chipului său colţuros, sclipirile ochilor se prinseră parcă într-un dans dezordonat, enervant. — A trecut pe aici cofetarul, ţi-a adus tortul. Dar ce zic eu, cofetar ? Ferit-a sfîntul ! Cofetarul practică o meserie străveche, onorabilă ! El e responsabilul cofetăriei, misteriosul mîzgălitor al listelor de bucate. Fantastic ! Administrator de marmeladă, cu o gușă uite așa de mare ! Unul care-şi fură prima din gura mușteriilor. Unul dintre acei lucrători din comerţ, care în patruzeci şi cinci făcea pasienţe, încercînd să afle dacă e mai avantajos să emigreze, ori să intre în partid la voi ! Hi-hi-hi ! Un grăsan cu degete boante, ai cărui bunici sînt toţi patru suporteri ai M.T.K.-ului. He-he ! E o nebunie tortul ăsta, ce zici ! Marika, săraca, îşi pierduse graiul. Ea comandase un tort obişnuit, cu glazură de ciocolată şi s-a pomenit cu o pagodă, un monument funerar hindus, cu grile, cum ar zice regretatul Lechner, bietul de el. Dumnezeule ! Să fi văzut ce piruete făcea, de mai, mai să-i crape nădragii în fund, şi zîmbetul ăla numai miere şi sirop ! „Sarló * de la ocele". Că, nu-i aşa, pe vremea aniversării mileniului se numea Salló **, acum însă îşi zice Sarló, ce să-i faci dacă nu se poate numi sărmanul şi Sarló şi Ka-

* Sarló = seceră. (n. tr.)

** Salló = Nume cu rezonanţă arhaică, care trimite la vechea aristocraţie maghiară. (n. tr.)

lapács * în același timp. A adus tortul, zicea, personal, pentru că, nu-i așa, n-ar fi încredințat în ruptul capului altcuiva tortul pregătit special de ziua Maestrului, dar tovarășa coniță să nu se sperie de pagodă, pentru că n-a trecut-o la socoteală, monumentul funerar hindus fiind realizat prin muncă obștească de către oamenii muncii din ocele, drept recunoștință față de activitatea marelui Maestru, pentru că în Ungaria literatura aparține de acum tuturor și toți aparținem literaturii ; cît despre el însuși, nu-i așa, la radio, nu-i așa, special... Ei, nu că simt cum înnebunesc !

Zoltan se lungise ca un cal de curse înainte de finiș, ori ca o gîscă sălbatică în timpul zborului. Se sufoca de rîs, iar chipul îi semăna leit cu al unui dragon chinezesc.

— El, nu-i așa, nu ascultă „speţiel" altceva la radio, decît însemnările tale duminicale și transmisiunile meciurilor de fotbal. Hi-hi-hi, hu-hu ! Un sfert de oră morală comunistă, după care o oră și jumătate „hai, băieții !" Să crăpi de rîs, nu alta... Ți-am urmărit cariera, știam că ai ajuns om mare, dar nu credeam că ești chiar atît de mare, atît de înnebunitor de mare ! Bine, băiete, dar tu ai străpuns granițele renumelui literar, precum străpunge fiara la circ coala de hîrtie întinsă pe cerc. Oh, dar e apocaliptic ! Dacă merge tot așa, te pomenești că vom apuca vremea în care în Ungaria scriitorul nu va mai fi nici măcar scuipat în timpul

* Kalapács = Ciocan, jocul de cuvinte subliniază carierismul personajului în cauză. (n. tr.)

vieții de către cei care i-au ridicat statuie ! Sfîrșitul lumii ! Călăuzește-ne, o, tu, bătrîne, Maestre al condeiului de divizia „A", golgeter al muzelor, scrie opere care să zdruncine zdravăn plasa porții !

Încet-încet s-a liniștit, s-a calmat.

Nu-mi dădeam seama cît era adevărat și cît nu, din toată povestea asta, dar Marika se amuza împreună cu el. Și-a cerut apoi scuze că ne lasă singuri, voind să se schimbe, de altfel, zicea, avem cu siguranță multe să ne spunem.

Zoltan se și așezase (în fotoliul meu preferat), arborînd o mină serioasă, ceea ce nu-l împiedica totuși să izbucnească din cînd în cînd în rîs, revenind adesea la vechea temă, dezordonat, după cum avea obiceiul, și fără nici o reținere. Își mai aducea aminte cum pot să mă lansez din propria mea jumătate de teren cu cîte o schimbare de ritm în firul ideilor și cît de imparabil e cîte un epitet lansat de mine din careul de șaisprezece metri...

Între timp am schimbat totuși cîteva cuvinte serioase.

Cunoscîndu-l prea bine, știam că se spilcuise anume în cinstea noastră, dar un ochi neavizat l-ar fi considerat, bineînțeles, neîngrijit, șifonat și murdar. Desigur, nu pentru a poza în filozof cinic, pentru că ajunsese la concluziile lui Diogene prin propria-i logică. Ca Diogene a căutat toată viața omul între oameni și aidoma lui, tot nu l-a găsit.

Vreau să mă opresc puțin aici. Am scris mai adineauri : murdar și neîngrijit... Știu, e neplăcut cînd un scriitor e tipicar, pentru că cititorul

preferă să falsifice adevărul, să-l aducă mai aproape de lumea lui, de prejudecăţile atît de clare şi la îndemîna oricui, putînd astfel circula pe traseele line ale unor interpretări arhibătătorite. Numai că eu — veţi vedea în această carte de ce — vreau să depun mărturie sinceră. Sinceră, sau deloc. Aş putea zice că prietenul meu Zoltan e un ţicnit murdar şi depravat. Aş putea face din el o figură comică. Dar atunci ce rost ar mai avea totul ? Nu, nu dragul meu cititor, scrisul e o chestiune de viaţă şi de moarte, iar cititul deasemenea. Îţi vei da seama, sper că îţi vei da seama de asta odată şi odată !

Zoltan nu era murdar, n-a fost murdar niciodată. Are, însă, o piele păcătoasă, grasă, plină de coşuri, spuzeală, puncte negre şi care păstrează multă vreme urmele lăsate de aceste coşuri şi bubiţe. Pare doar murdar, însă nu e, dimpotrivă se spală, se îmbăiază prea des. Am trăit alături de el ani de zile la colegiu, am călătorit şi peregrinat destul împreună, o ştiu prea bine. A fost bolnăvicios de pedant cu sine.

La terminarea anului doi am obţinut amîndoi o bursă de patru săptămîni în Germania. Pe vremea aceea la nemţi totul era legat de război, chiar şi relaţiile universitare erau destinate tot pregătirii războiului mondial, mai exact se pregăteau să atace Răsăritul. Trăiam într-un oraş universitar, cu douăzeci şi cinci de mii de locuitori ; tocmai se sărbătorea o aniversare a universităţii, nu mai ştiu exact ce şi cum, cert este că se adunaseră acolo vreo cinci mii de străini. Locuinţele mai de doamne-ajută fuseseră date toate englezilor, americanilor şi francezilor, cele

acceptabile : italienilor, japonezilor și nordicilor. Nouă, ungurilor, ne făcuseră hatîrul, de a ne trata cu desconsiderarea cuvenită unor acoliți ai fascismului. Hotelul în care ne cazaseră era locuit, în afară de noi, numai de austrieci, români, slovaci, precum și de personalul de serviciu al pensiunii studențești. Plasată la subsol și parter, tipografia universității făcea un zgomot infernal, iar bucătăria pensiunii, așezată undeva în aripa dinspre curte, răspîndea un miros insuportabil. Clădirea avea vreo șase sute de ani, cam cît avea și confortul pe care-l oferea. Fusese construită pe locul pieții de odinioară, la întretăierea a vreo cinci drumuri, acolo unde se învălmășeau într-o harababură asurzitoare, uruitul feluritelor caravane de autocamioane militare și care de luptă. Dar cel mai neplăcut era faptul că nici o ușă nu mai avea clanța zdravănă, toate erau cu arcurile slăbite, așa încît trebuia să le trîntești de patru-cinci ori ca să se închidă. În condițiile acelea nici eu nu mă puteam odihni ca lumea, iar de prietenul meu Zoltan ce să mai vorbim ! Făcuse însă cunoștință cu un pictor care închiriase o cabană în munți, trăind acolo ca un sihastru, fără pic de mîncare gătită, într-o mizerie cumplită. Ei bine, pictorul acela îl invitase pe Zoltan la el ; cocina lui avea mai multe cotloane și le puteau împărți foarte bine în doi. I-am atras atenția, că pictorii sînt în general niște indivizi capabili să-și transforme în cocină pînă și propriul palat — dacă ajung cumva să aibă așa ceva — dară-mi-te cînd locuiesc de-a dreptul într-o cocină ! Ne

mai vorbind de faptul, că cei care trăiesc numai cu hrană rece, miros a ceapă şi răspîndesc, de regulă, un miros insuportabil. Nu m-a ascultat. A fost în stare să reziste trei săptămîni în cocina aceea. Mi-a zis că au desinfectat-o şi au spoit-o frumos, numai să te speli n-aveai unde. Pictorul nu se sinchisea de aşa ceva, dar Zoltan era în stare să coboare în oraş zilnic de două ori, numai ca să se poată aşeza într-un lighean plin cu apă, şi să se poată freca zdravăn. Şi avea de mers pe jos mai bine de o oră, pe o căldură infernală !

Dar studenţii au aflat curînd, că în oraşul acela supraaglomerat, unde bordelurile se desfiinţaseră recent, exista în hotelul nostru o cameră în care un ungur zănatic intra doar dimineţile şi serile ca să se spele. Ce altceva le rămînea sărmanelor perechi de îndrăgostiţi, decît să se folosească de această ascunzătoare minunată ; cînd o pereche urca, cealaltă aştepta la intrare, iar nopţile erau distribuite prin tragere la sorţi. Se iubeau în oraşul acela tineri veniţi de pretutindeni. N-aveau la dispoziţie decît patru săptămîni, timp în care trebuiau să se iubească cu frenezia omului care vrea să păstreze toată viaţa amintirea acestor iubiri. Dealtfel, războiul din Abisinia luase sfîrşit de curînd, iar războiul civil din Spania era în toi, aşa încît conflagraţia mondială plana deasupra noastră nu ca o sperietoare, ci ca o realitate imediată, palpabilă. Tot vom pieri în curînd — se gîndeau unii — tot ne vom găsi moartea printre ruinele oraşelor dărîmate, în pîcla gălbuie a gazelor, ori agăţaţi în gardurile de sîrmă ghimpată, conec-

tate la curentul de înaltă tensiune, mai bine să ne astupăm gura cu sărutări, înainte de a ne-o astupa pămîntul. Firile mai sofisticate propovăduiau sfîrşitul culturii europene, în locul căreia ar fi urmat să se instaureze cine ştie ce soi de tîmpenie, conform căreia te pomeneşti că n-ai voie să faci copii decît o dată pe an, de Sfînta Sărbătoare a Crinului, privilegiu pe care l-ar avea pasămite doar personajele desemnate de cei trei Mari Preoţi cu Marele Clopoţel. Cam aşa ceva trebuie să urmeze — ziceau — din moment ce s-a terminat cu această prea frumoasă, prea bună, prea respectabilă şi prea puturoasă cultură europeană şi va urma o lume în care nici măcar n-o să avem ce face, prin urmare hai să facem dragoste cît mai avem posibilitatea... Spaima de moarte, spaima de necunoscut — ceea ce înseamnă în fond unul şi acelaşi lucru — cupla în grabă perechile şi, după cum vă spuneam, oraşul devenise supraaglomerat, aşa încît cel care ar fi vrut să-şi desfacă centura, ar fi trebuit să cutreiere mult şi bine centura verde din jurul oraşului. Ca să nu mai vorbesc de nenumăratele ploi torenţiale din luna aceea.

Înainte de ploaie atmosfera era sufocantă, ne înăbuşeam, după ploaie situaţia era aceeaşi datorită aburilor care se ridicau. Pe Zoltan îl chinuia o bronşită păcătoasă, zicea că nu suportă oraşul acela închis în fundul unei căldări, fărîmă de tropice rătăcită în Europa Centrală. Născocea tot felul de teorii, zicea că pînă şi specificul dialectului local ar fi o consecinţă a lenei intelectuale provocată de căldura şi ume-

zeala ucigătoare. Într-o dimineață, după obișnuita bălăceală matinală, intră la mine arătîndu-mi prosopul : „Privește, zice, cît de putred și ucigător e aerul pe aici ! Nici măcar prosopul n-apucă să se usuce de seara pînă dimineața. Uită-te, cît de umed și lipicios e ; na, convinge-te !"

„Nici prin cap nu-mi trece !" — și i-am spus pe șleau, că nu din pricina climei tropicale e lipicios prosopul, ci din cu totul alte motive. Se uita la mine cu ochii holbați, în timp ce-l puneam la curent, cu lux de amănunte, cu aportul său la intensificarea contactelor dintre popoare, datorat simplului fapt că devenise locuitorul temporar al unei cocine. A început să urle ca un disperat. S-a repezit la mine, luîndu-mă la rost : „de ce i-ai lăsat, de ce nu mi-ai spus nimic ?" Nu l-am luat în serios. Eh, fleacuri ! — i-am zis. Cine știe ce negustori obezi și diformi crezi tu că vin pe aici, care fac tot felul de porcării cu prostituatele lor ! Da de unde ! Dealtfel, de trei săptămîni Führerul le-a ridicat pe prostituate la rang de femei cinstite ! Dar nu despre asemenea femei este vorba. Dimpotrivă, sînt niște micuțe studente fermecătoare — gîndește-te — ca niște bobocei abia înfloriți... N-a lipsit mult să mă sugrume dragul meu prieten. Iată cît de curat era el. V-aș mai spune, că nu folosea niciodată săpunuri parfumate, cît despre colonie, nici gînd. Dacă frizerul încerca cumva să-l parfumeze, se întorcea grăbit acasă și se spăla cu săpun de rufe. *Înțelegeți acum*, desigur, multe din cele ce v-am spus despre el.

Veți sesiza printre altele și cauza pentru care părea neîngrijit. Pantofii de pildă, nu și-i curăța ca orice om de teapa noastră. O asemenea operație el ar numi-o mîzgăleală de pantofi. Dacă pantofii erau cumva murdari de noroi, îi freca cu cîrpa sub jetul de apă de la robinet. N-avea nevoie de pantofi lustruiți, ci curățați. Nici măcar părțile roase nu vroia să le ascundă cu cremă, le dorea și pe acestea pur și simplu curate. Ce vină aveam noi dacă, deprinși să gîndim în șabloane, consideram, că asemenea pantofi sînt murdari ! Cămașa și-o spăla zilnic, în schimb n-o călca în fiecare zi, sau nu și-o călca deloc. Nu-i păsa dacă era roasă, sau îi cădea vreun nasture. Nici asortarea culorilor nu-l interesa ; în natură, după părerea lui, poți descoperi combinații de culori cît se poate de bizare. În fond, convingerea că, de pildă, o cravată vernil se asortează numai cu un costum maron, deci că numai așa place ochiului, este o simplă idee preconcepută. De ce ? Oare culorile complementare nu sînt tot atît de plăcute ochiului ? Arta ornamentală a celor mai multe popoare folosește tocmai culorile complementare !... Zoltán purta fiecare obiect vestimentar atîta vreme cît putea fi purtat, dar nu din punctul de vedere al modei, oh, nu !, ci în sensul foarte exact al cuvîntului. Astfel nu cumpăra decît un singur obiect. I se rupea sacoul ? Intra în primul magazin și își cumpăra unul bun, prost, nu conta, cumpăra ce găsea și după cîți bani avea, purtînd în continuare aceiași pantaloni, aceeași cămașă sau cravată, pînă cînd era nevoit să înlocuiască din nou ceva. Îmbrăcămin-

tea nu-i folosește omului — considera el — decît ca să-i acopere goliciunea și să-i țină de cald. (Fiindcă veni vorba de sacou, vă mărturisesc că purta mai curînd pulovere. Se puteau spăla mai ușor. Le și spăla zi de zi. Lîna intra la apă, bumbacul se întindea și amîndouă se destrămau foarte repede...)

Aș mai putea afirma după toate acestea, că era murdar și neglijent ? Ce-i drept, minciună n-ar fi, dar nici adevăr. E un om urît și stîngaci ? Aș putea spune și asta, dar aș păți la fel. Părea mai curînd îmbătrînit brusc în plină adolescență : deșirat, cu brațele și picioarele mereu vraiște, de parcă nu și le-ar fi ținut niciodată la locul lor. În definitiv fiecare epocă cu moda sa, chiar și în materie de ținută a corpului și a membrelor. A fost o vreme cînd bărbatul care nu călărea scaunul pe care stătea era socotit prost crescut ; altcîndva era invers. Într-o vreme era disprețuit bărbatul care stătea picior peste picior, altădată cel care nu stătea așa. Acum, evocîndu-l pe Zoltan, îmi dau seama că el își așeza membrele într-o poziție foarte comodă, aidoma unui om care doarme. Dar n-ar fi exclus ca noi să fim cei care ne ținem brațele și picioarele într-o poziție convențională, să zicem ca niște ființe „sociale", iar el să și le țină într-un chip natural. (Astfel ar gîndi cineva care nu știe că societatea face și ea parte din natură.)

La colegiu, Zoltan trecea, evident, drept un om urît, cu o înfățișare imposibilă. Strădaniile noastre de a ne îmbrăca cochet erau legate bine-

înțeles de dorința de a place femeilor. De aici s-ar desprinde concluzia logică, cum că Zoltan n-ar fi dorit să placă și că nici n-ar fi avut succes. Mi-ar fi desigur ușor să descriu un „domn profesor" dezordonat, stîngaci și lălîu, care nu găsește alt subiect de discuție cu o femeie, decît tibia elefantului și care este însurat, în cele din urmă, de rubedenii prin intermediul unui anunț la mica publicitate și asta la treizeci și opt de ani, într-o stare de totală virginitate. După cum ar fi deosebit de romantic să afirm contrariul despre noi, ceilalți, ori să vă spun că — deși la balul de sfîrșit de an noi, ceilalți, mergeam împopoțonați și înfoiați ca niște păuni, iar Zoltan venea așa cum îl făcuse dumnezeu, plus niște cîrpe care să-i acopere goliciunea și să-i țină de cald — tot el era cel care ne sufla într-o clipită toate fetișcanele de sub nas. Ei nu! Realitatea este mult mai bizară, relațiile lui Zoltan cu femeile fiind aceleași ca ale oricăruia dintre noi. A avut decepții care nu l-au afectat deloc și altele care l-au durut profund, după cum și succese a cunoscut tot din ambele categorii. Aș putea spune că a făcut destule cuceriri remarcabile, surprinzătoare chiar. S-au și găsit cîțiva colegi care au lansat teoria că femeile — mai ales studentele noastre *bas bleu* — se dau în vînt după nebuni, că le atrage descompunerea și țicneala. Nu-mi dau seama dacă e adevărat ori ba, doar poate că femeile — orice femelă dar și orice mascul — remarcă neobișnuitul mai curînd la sexul opus; ori în condițiile în care toți ceilalți căutau să se remarce prin eleganță, Zoltan reușea s-o facă toc-

mai prin antieleganță. (Mai ales dacă ținem cont de faptul, că nici unul dintre noi nu ne puteam permite să ne îmbrăcăm cu adevărat elegant.)

Într-o vreme ne împărtășeam secretele, așa cum se obișnuiește între prieteni. Știam că Zoltan e un om crud, necruțător și că multe lacrimi curseseră din pricina lui. Într-o vreme s-a comportat teribil de sobru. Zadarnic îl descoseam, nu voia să-și dea drumul la gură. L-am necăjit, l-am tachinat — degeaba! Am aflat apoi că își petrece fiecare clipă liberă cu o tînără infirmă, bolnavă de tuberculoză osoasă. Primăvara o ducea cu căruciorul în munți, urcînd-o în brațe pe stîncile însorite. Am apucat să aflu abia cînd totul se sfîrșise. În cel de al doilea an al idilei fata a murit. (Zoltan căzuse în melancolie ; cînd am încercat să-l consolez, m-a repezit de nu m-am văzut : „Ce știți voi ce-i dragostea, vitelor ce sînteți!"). În primul său an de profesorat reușise să intre în grațiile celei mai înstărite și mai frumoase fete dintr-un orășel de dincolo de Dunăre, regina și sărbătorita tuturor balurilor, suflîndu-i-o, cum se zice, unui ofițer, o bomboană de băiat, campion de tenis și schi, înnăscut organizator de baluri, favoritul întregului oraș. Fata nu aducea deloc a regina balului, făcuse facultatea de literatură universală la Paris, fără să-i mai pese însă de diplomă. La ce i-ar mai fi folosit ? Era spirituală, ageră la minte, zveltă, cu tenul alb și părul negru. Privirea și surîsul ei răspîndeau parcă tot felul de parfumuri exotice. Și îl iubea fata aceea pe Zoltan atît de mult, că pînă

și părinții ei au fost nevoiți să se resemneze. Au început chiar să-l sprijine pe Zoltan, sprijin pe care acesta îl suporta de minune. Ni-l imaginam deja cu toții ancorat într-o căsnicie trainică și, în orice caz, mult mai solidă decît toate ale noastre la un loc. Îl și vedeam director de școală, membru în comitetul de conducere al cazinoului din localitate, membru în comisia de control a casei de economii, căpitan de onoare la cercetași și, în treacăt fie zis, proprietar al celei mai importante firme comerciale de fierărie, en gros și en detail, din județ. Odată fata l-a invitat pe Zoltan la manejul garnizoanei. (Era considerată una dintre cele mai bune amazoane ale clubului și, în orice caz, cea mai frumoasă. Ofițerii se țineau scai de ea, fata însă nu mergea la manej decît însoțită de Zoltan.) Zoltan și-a făcut deci intrarea în cercurile înaltei societăți și, după cum se obișnuiește, i-a venit și lui rîndul să călărească. De aici i s-a tras întreaga nenorocire. Dar nu așa cum s-ar crede, în fond se ținea bine în șa, în ciuda obișnuiților săi pantaloni șifonați, a faimoșilor pantofi „curați" și a cravatei șnur. (Ce-i drept, oricine l-ar fi stăpînit la fel, era cel mai spătos și mai blajin cal din tot manejul.) Numai că unul dintre ofițerii prezenți izbucni în rîs. Era amic cu „bombonel", ca să nu mai vorbim de faptul că nedemna posibilă căsătorie rănise profund onoarea întregii garnizoane. Cert e că a exclamat destul de tare : „Castrat împopistrat". Atît a zis, iar Zoltan de colo : „Castrat e tatăl dumitale, dar din păcate văd că ați avut și valet acasă !" (Nu-și dăduse

seama, că ofițerul se referise la cal). Atins în plin, ofițerul a sărit ca ars. Tuna și fulgera, ceea ce era normal și chiar obligatoriu în asemenea împrejurări. Altfel era pirpiriu, iar Zoltan nu-i înghițea deloc pe ofițeri. Așa se face că peste cîteva minute ambulanța era acolo. Dar nu asta a fost nenorocirea, ci faptul că Zoltan, necunoscînd regulamentele militare, i-a rupt ofițerului sabia în două și i-a smuls epoleții. O asemenea faptă trecea drept un atentat la onoarea militară. Viitorul socru și înaltele sale rude militare au reușit cu greu să mușamalizeze lucrurile. Zoltan a fost mutat de urgență în cel mai îndepărtat colț al țării, la gimnaziul celui mai rural orășel, iar fata expediată într-un lung voiaj peste hotare, ca să poată uita mai ușor.

Mi-era drag Zoltan, cu toate ciudățeniile, nebuniile și uneori grosolăniile sale. Era întrucîtva și o chestiune de onoare să-l îndrăgesc. Dintre toți colegii, el fusese singurul cu care merita să mă iau la întrecere. Cred că am și reușit să-l depășesc puțin, dar trebuie să mărturisesc că am muncit din greu. El însă n-a depus eforturi prea mari pentru a rămîne numai un pic în urma mea. Sau cel puțin așa făcea impresia. Mi-e drag și acum Zoltan pentru că mi-a fost un rival căruia îi datorez măcar o parte din tot ceea ce am realizat. Oricît de curios ar părea azi, el a fost cel care, cu logica sa pătrunzătoare, nemiloasă și limpede, m-a făcut să înțeleg că acolo unde eu vedeam oameni răi, sistemul e prost și strîmb. Da, el a fost inspi-

ratorul evoluției mele politice, chiar dacă dintre noi doi numai eu am fost în stare să trag și concluziile de rigoare. Mi-a fost rival și în literatură. Chiar și în perioada în care se dovedise că vreau și pot să zbor, și nu numai să-mi încerc aripile, că talentul meu nu e lipsit nici de dîrzenie, nici de credință, factori fără de care totul e egal cu zero. Într-o epocă în care nu puteai pătrunde în literatură decît călare pe un anumit „măgăruș înaripat", în epoca aceea afișată cu atîta meschinărie, cînd manierismul și mimetismul erau la modă, el m-a învățat că „sorbi-vom universul real, adevărat, acoperit cu soare și cer învolburat". Într-adevăr, el m-a condus spre Jozsef Attila, altfel te pomenești că m-aș fi lăsat atras de Mécs László *. Mi-e jenă, dar sînt nevoit să recunosc că era cît pe-aci să urc pe Parnas așa cum eram : un „naturbursch" provincial și dezorientat. (Îi invidiez ce-i drept și azi pe cei care, citind, să zicem o poezie, pot afirma că e o capodoperă, sau o neghiobie. La mine încetul cu încetul se face oțetul.) Zoltan a fost pentru mine o călăuză de nădejde în lumea aceea înstrăinată, m-a smuls din vraja falselor trăiri fie pentru că mi-era la îndemînă, fie pentru că avea forță mare de atracție.

* Poet de inspirație mistică. Născut la Herndaszentistvan, la 17 ianuarie 1895. Din 1918 a intrat în slujba bisericii catolice. Poeziile sale s-au bucurat de un oarecare succes în rîndurile micii burghezii maghiare. Din 1961 trăiește la Pannonholma, R. P. Ungară. (n. tr.).

Adeseori în adîncul sufletului îi urăşti pe rivalii aceştia fascinanţi. Mie îmi era drag, chiar dacă uneori nu-mi era deloc uşor să-l iubesc. Dealtfel, chiar dacă m-aş îndoi de propriile mele opinii, trebuie să vă mărturisesc, că am o încredere nemărginită în instinctul Marikăi, în capacitatea ei de a cunoaşte oamenii. Ea l-a iubit pe Zoltan, l-a iubit de la bun început, aşa cum numai o femeie, o mamă ştie s-o facă, chiar şi atunci cînd dragostea mea pentru ea era încă platonică, filozofică şi mult prea complicată.

Să fi reprezentat oare acest prieten pentru ea tinereţea, frumuseţea primelor zile ale dragostei noastre ?

Pentru că Zoltan nu ne-a fost doar martor la cununie, ci şi mijlocitor al căsătoriei.

Pe vremea aceea era nebun după muzica de cameră. Cît era ziulica de mare îl vedeai cu tot felul de partituri sub braţ, n-avea alt subiect de discuţie, muzica îl subjugase pur şi simplu. Muzica de cameră — zicea — este purtătoarea celor mai înalte virtuţi umane, ea îl deosebeşte pe om de animale, bolile de nervi trebuie tratate cu muzică de cameră... A scris chiar un eseu în „Nyugat“ * cu titlul „Muzica de cameră şi educaţia“. Bineînţeles mă tîra şi pe mine după el ; îl urmam docil, dar aşa cum mă tăia pe mine capul. Cînd mă îndoiam de cîte

* Nyugat (Apusul) — cea mai influentă şi reprezentativă revistă literară maghiară de la începutul secolului XX. Fondată în 1908, ultimul număr a apărut la 1 august 1941 (n. tr.)

ceva, mă străduiam să fac o mutră inteligentă. Din elucubrațiile sale întortocheate și irațională încercam să desprind fărîma palpabilă de cauzalitate și obiectivitate. Reținem cîte o idee care-mi plăcea, care mi se părea originală, punct de plecare în cercetarea și cunoașterea tridimensională a lumii. Depănam apoi mai departe firul acelei idei, de parcă mi-ar fi aparținut, concentrîndu-mă asupra ei cu mijloacele și instrumentele logicii cotidiene, obișnuite. Zoltan nu îndrăgea deloc asemenea eforturi de gîndire mărunță, chițibușară. Zbura cu o viteză de trei sute de mii de kilometri pe secundă, uitînd că el fusese cel care-mi luminase calea. Mă descurcam în muzică atît cît i se cerea unui tînăr bine crescut și asta chiar înaintea lui Zoltan. (Nici azi nu-mi place cu adevărat decît muzica populară, muzica de dans melodioasă și, poate, Beethoven). Pe vremea aceea, deci, mă dădeam în vînt, ca și Zoltan, după muzica de cameră. Mă străduiam să-l urmez în speranța că-mi va deschide perspectiva unor lumi noi. Mi-a și deschis-o, dar așa cum obișnuia el: spre lumi noi, dar și spre himere. Cel puțin pentru mine, jumătate din ce-mi oferea era de neînțeles, ca, dealtfel, toată muzica de cameră. (După toate probabilitățile și-a dat și el seama între timp că, dacă te bizui numai pe muzica de cameră ca să-ți dregi nervii și moralul și să-ți creezi o armonie interioară, numai de armonie n-o să ai parte.)

În scurt timp făcuse cunoștință cu toate familiile din Budapesta, mai ales de medici, care

făceau muzică o dată pe lună, sau pe săptămînă și care îi invitau la ei pe toți prietenii și prietenii prietenilor, ca să guste împreună plăcerile muzicii. Devenise obișnuitul acestor case, unde mă invita și pe mine. De cele mai multe ori aveam alte treburi, uneori însă mergeam cu el, nu mă puteam sustrage și apoi, dacă n-aveam un temei cît de cît acceptabil, nu-mi prea plăcea să inventez cine știe ce scuze neadevărate. Nu mă condamnați pentru asta, dar mie îmi place cu adevărat muzica numai atunci cînd o cînt eu însumi, ori cînd o ascult de unul singur la radio. Dar să stai înțepenit pe o mobilă stil biedermeier, ori baroc, din locuința vreunei familii bine din Budapesta, este un lucru mult mai neplăcut decît să stai într-o sală de concerte. În mijlocul atîtor suflete pioase, mă simt ca o muscă plictisită, trupul mi se moleșește, abandonîndu-se soartei ; întreaga-mi existență se concentrează în priviri, care o iau razna pe pereți, pe tavan și ferestre, se opresc din cînd în cînd, adulmecă o clipă nehotărîte și fac apoi un salt neașteptat, cățărîndu-se pe celălalt perete al camerei. Între timp mă simt cumva jenat din pricina privirilor mele prost crescute și am senzația că toată lumea mă observă. De parcă i-aș deranja. Dar ce pot face ? Pur și simplu nu sînt în stare să gîndesc și asta pentru că nu *vreau* nimic și pentru că nu *fac* nimic, deci nici de gîndit nu pot gîndi, mă mulțumesc să cutreier de zeci și zeci de ori cu privirea *volutele și ghirlandele unui candelabru* clasicist, să urmăresc, dînd ușor din cap, aspe-

rităţile şi defectele de fabricaţie ale geamurilor, care deformează imaginea într-un loc, o lăţesc în altul, o îngustează...

Am fost invitaţi odată la un ginecolog. Îi atîrna violoncelul pe burtă ca un şorţ de cauciuc. Degetele-i boante, mici şi durdulii, se agitau anapoda şi stîngaci pe corzi, ca un dans greoi de urs. Nu prea m-am uitat la el, toate acestea le-am observat în treacăt, pentru că din prima clipă am privit-o doar pe Marika. Pe chipul şi silueta ei privirea mea nu mai părea o muscă plictisită, am început să gîndesc, să ştiu exact ce am de făcut.

Avea o faţă foarte fină şi tare lipsită de individualitate deşi, dacă te uitai mai bine, avea personalitate şi prestanţă. La vederea unor asemenea chipuri a descoperit omenirea legenda Magna Mater şi a Fecioarei Maria. Pietate pusă pavăză unor trainice comori, candidă uimire faţă de tot ceea ce o înconjoară, ochi căprui, privire catifelată. Adevărată Iubire sacră. Această Iubire sacră avea totuşi nişte mîini atît de agile şi frumoase, mijlocul atît de mlădios şi vînjos, picioarele atît de suple şi graţioase ; tenul fin, uşor creol, era în stare să se îmbujoreze atît de repede... Şi mai avea acest ten fin, uşor creol, ce se îmbujora atît de uşor, parfumul rufelor proaspăt călcate. Pînă şi căldura pe care o iradia, era la fel de plăcută, aburindă. Mi-am şi zis pe loc : *Iubire sacră,* dar o iubire care, chiar dacă nu este senzuală, oferă totuşi tainice bucurii, pline de voluptate. Fiecare şuviţă, fiecare cîrlionţ al părului ei castaniu —

cîte o lume aparte, ici mat, colo strălucitor ca un curcubeu. I-am prins zîmbetul pierdut, dureros : numai cine trăiește cu pasiune zîmbește astfel. L-am întrebat de ea pe Zoltan în pauza concertului. O cunoștea, desigur, m-a și prezentat cu multă amabilitate. Marika îl salutase de departe : „Te-am căutat. Unde ai dispărut ?"

Zoltan m-a prezentat cu un aer glumeț, ușor provocator, deși n-a spus decît lucruri bune despre mine. S-a grăbit apoi să ne lase singuri. Din acel moment el era cel care aducea vorba despre Marika. A urmărit pas cu pas evoluția dragostei noastre, dîndu-și consimțămîntul patern. Era de acord cu căsătoria, declarînd sus și tare, cu toată convingerea ceva ce știam dealtfel și eu : că o făptură mai minunată n-aș fi găsit niciodată. Dar Marika a schimbat raporturile dintre noi, de parcă ea ar fi fost prietena din totdeauna, iar eu intrusul, un individ care-i fusese prezentat într-o bună zi. S-o fi iubit Zoltan mai mult pe ea, ori poate mai deplin, mai firesc decît pe mine ? Cine poate ști ! Omul acesta ironic și dificil nu și-a permis niciodată s-o ironizeze pe Marika. Vorbind cu ea i se schimba pînă și timbrul vocii. Am apucat s-o văd și pe asta ! Iată cît de mult îl influențau pînă și pe Zoltan sinceritatea, seriozitatea, drăgălășenia, întreaga ființă a Marikăi. Aveam senzația că Zoltan o apreciază mai mult pe ea, *decît pe mine — și asta mă durea — de parcă* a avea o soție ca ea ar însemna mai mult decît că sînt ceea ce sînt.

Să tot fie vreo zece ani de cînd n-a mai trecut pe la noi și acum iată că dă buzna, așa, tamnisam. Tocmai cînd am reușit să ne descotorosim de rubedenii și ne pregăteam cu Marika să sărbătorim în doi evenimentul. Era singura zi în care nu mă puteam bucura de el. M-a supărat apoi și faptul — sesizat de mine din vestibul — că și Marikăi îi părea rău, desigur că-i părea rău, dar parcă niţeluș mai puţin decît s-ar fi cuvenit. N-ar fi exclus să mă fi înșelat. Un lucru însă e cert : privirea ei, gesturile, buna dispoziţie erau o dovadă că, în pofida intenţiilor noastre de a petrece în doi, îi făcuse plăcere să discute cu Zoltan în așteptarea mea.

Și blestematul acela de Sarló, sau cum s-o fi numind, cel de la cofetăria trustului de alimentaţie publică, tocmai acum a trebuit... Nu ne-am mai văzut de zece ani, și iată că lui Zoltan i se oferise pe tavă, încă din start, posibilitatea să mă tachineze fără milă, insistînd nefiresc, brutal chiar, supralicitînd deloc spiritual...

Ei bine, acesta a fost cel de al doilea lucru care mi-a stricat buna dispoziţie.

În cele din urmă Zoltan s-a liniștit. Am rămas în doi. Marika plecase să se schimbe. Se cuvenea să-l întreb, așa că l-am întrebat unde lucrează. Ca să-i arăt că m-a interesat soarta lui, l-am întrebat dacă lucrează tot la lectoratul editurii enciclopedice. Răspunsul a fost un hohot de rîs amar. Mi-a povestit pe scurt odiseea ultimilor ani. Luase cuvîntul la una dintre ședinţele activului. Făcuse o impresie bună, așa că l-au chemat la partid : mai-mai să nu poată evita „pericolul" de a face carieră ; dar a apucat

să-i spună niște lucruri unei prea înțelepte și prea încrezute femei, încît nu numai că n-a fost „promovat" dar a și fost expus unui șir întreg de persecuții. L-au transferat la o școală industrială și, cum era singurul profesor de umanistică, i s-a cerut să rostească cuvîntul de deschidere la adunarea festivă de la 15 martie.* Asta-i mai lipsea ! A fost sancționat, apoi destituit. N-avea decît să fie fericit, că a scăpat așa de ieftin, fiind între timp interogat și la poliție. S-a trezit apoi aruncat la un muzeu anonim de provincie. Aici, însă, a jignit-o de moarte pe soția directorului, a intrat în conflict cu secția culturii de masă pe o chestiune de principiu... A lucrat o vreme și ca muncitor petrolist. După cincizeci și șase a obținut din nou o catedră, dar de atunci s-a liniștit și e lăsat în pace. „Fie pentru că, în sfîrșit, am trecut prosteste de partea voastră, fie pentru că acum sînteți ceva mai deștepți. Un lucru e sigur : pare-se că nu mai sînteți atît de disperați și nevricoși în teama voastră că nu aveți dreptate și că ați putea pierde puterea..."

Cu alte cuvinte acum nu mai are motive să se plîngă. A inițiat, la casa de cultură orășenească, un ciclu de conferințe despre poezie. Sub titlul „Caracterul național al poeziei", are de gînd să analizeze în decurs de doi ani șaptezeci și patru de poezii în tot atîtea prelegeri. Și asta pentru că nimic nu exprimă mai bine decît poezia ființa națională a maghiarului. Ea, poe-

* 15 martie *1848* — *Ziua izbucnirii* revoluției burghezo-democratice din Ungaria.

zia, cuprinde în sine trăsăturile noastre definitorii, istoria, soarta şi — după părerea lui — chiar şi întregul nostru viitor. „Adică vreau să spun că ne dezvăluie chiar cauzele pentru care nu avem nevoie de socialism, dar şi cauzele pentru care am avea, totuşi, nevoie de ceva ce ar putea deveni socialismul..."

Ne întorseserăm la oile noastre. Eu, însă mă hotărîsem să nu mă lansez cu el într-o polemică de ordin politic. N-are decît să zică ce-o vrea. Sînt şi aşa convins că o spune numai, sau mai ales, de dragul de a contrazice. Dealtfel, ciclul său de conferinţe se desfăşura sub egida Frontului unităţii patriotice.

— Ia te uită !

— Le-am spus-o răspicat — replică el prompt — ca să le fie clar : nu ei sînt cei care se folosesc de mine, ci eu mă folosesc de ei !

— Şi ce ţi-au răspuns ?

Strîmbă enervat din nas.

— Ce să-mi răspundă ? Nişte machiavelici încuiaţi ! Vezi bine că nici nu vor să fie altceva, decît un mijloc, o unealtă : a mea, a fiecărui om al muncii, a întregului popor ! Ala-bala-portocala... Uite ce e — adăugă el — n-aş zice că nu procedaţi în multe cazuri mai simpatic şi, dacă vrei, mai bine decît Rakosi. Nici că mişcarea comunistă maghiară n-ar avea un anume patos tragic, atrăgător, înrudit într-un fel cu tragicul patosului nostru naţional. Menţionez că asta nici voi înşivă n-o ştiţi şi nici măcar n-o puteţi sesiza. Dar ce ştiţi voi ? ! Eh, dar e totuna ! Ca să fiu sincer, nu cred nici azi o iotă din spusele

voastre. Oamenilor da, lor le-aş da crezare. Ştiu prea bine că nu intenţionaţi să minţiţi, nici tu, nici conducătorii tăi. Eu însă nu cred în turmă !... Dacă furnicile dintr-un muşuroi oarecare se pornesc să se cațere pe scara podului, nici prin cap nu-mi trece să le cred că ar urca în ceruri, nici chiar dacă întregul muşuroi s-ar apuca să urle în cor : urcăm în ceruri, urcăm în ceruri... — Tăcu cîteva clipe, furat de gînduri. — Eu cred în cerul prinţului Andrei de pe cîmpul de luptă de la Austerlitz. Şi în al meu, atunci cînd mă tolănesc pe malul Dunării şi... — începu să surîdă, cînd apăru Marika — şi în al Marikăi. Cred în ochii Marikăi, cînd cerul se oglindeşte în ei, înţelegi ?

Am înghiţit în sec, întrebîndu-l totuşi calm :

— Dar familie ai ? Copii ?

— Nu m-am însurat încă. — A spus-o atît de firesc, de parcă n-ar fi trecut şi el de patruzeci şi cinci de ani şi ar mai fi avut destulă vreme s-o facă. Ba chiar vorbea ca unul care are într-adevăr de gînd să se însoare. — „Nu m-am însurat *încă*".

M-a surprins atît de tare, încît abia am mai putut îngăima :

— Dar de scris, scrii ?

— Nu !

Conversaţia s-a întrerupt aici. Eu, cel puţin, n-am mai putut rosti nici un cuvînt... Iată-mă ajuns acum la jumătatea vieţii. Jumătate ? E un fel de a spune, în fond cine ar îndrăzni să afirme cu certitudine că vom apuca nouăzeci de ani ? Vom apuca oare măcar vîrsta medie

de viață, ceea ce înseamnă, bineînțeles, mult mai puțin ? ! Se știe apoi, că durata vieții omului este cît se poate de inegală și subiectivă. În ultima vreme un an mi se pare a fi înspăimîntător de scurt, deși mi-aduc aminte că pe vremuri — vai, cît de vie și acută este această senzație, cît de adînc a pătruns în conștiința mea — pînă și cele zece zile ale vacanței de crăciun, mi se păreau o veșnicie ! Pe de altă parte, chiar dacă aș mai trăi o sută de ani, tot n-aș putea trăi atît de intens ca să pot egala o singură vară de pe vremea cînd aveam doisprezece ani. Uite așa ne înfrumusețăm noi realitatea, ne consolăm și ne mințim, zicînd : „la jumătatea vieții !..." Și cînd te gîndești ce talentat era băiatul acesta, cît de fermecător, fascinant de talentat ! Încă din anul trei profesorii îi vorbeau ca unui viitor coleg. Și toți se așteptau plini de gelozie să le continue opera. Era imposibil să nu observăm zidul chinezesc care îl despărțea de noi, ceilalți studenți. Noi dădeam colocvii, susțineam examene, la el se părea că profesorii sînt cei examinați. Unul zicea : „Dumneata ești, nu-i așa, cel care se pregătește pentru cariera de filolog ?..." iar altul : „Iată ce face ca romanistica să fie atît de frumoasă și fără seamăn !" În timp ce noi, la rîndu-ne, vorbeam de el ca despre un nou Petöfi, dar ce zic eu, ca despre un nou Goethe... Iar acum la patruzeci și cinci de ani, n-a înfăptuit încă nimic din toate aceste promisiuni, nimic. Păstrez în biblioteca mea teza lui de doctorat, precum și cîteva dintre comunicările sale publicate într-o revistă străină de filologie.

Citeva fascicole subțiri, cu dedicații spirituale și pline de umor. Sînt articole bune, poate cele mai bune din numerele respective, numai că publicațiile acelea apar de patru sau de douăsprezece ori pe an și fiecare număr în parte își are cel mai reușit articol al său. Dacă cineva, atunci, ne-ar fi putut spune... Dar e strigător la cer, unde mai pui, că lumea nici măcar nu-l poate trage la răspundere, pentru că nu știe, nu poate ști cine și ce i-a distrus viața în halul ăsta și nici ce fel de viață a fost distrusă ! M-a străfulgerat o clipă gîndul : cum de s-a putut întîmpla, și care o fi cauza ? Ar trebui să scriu povestea asta. Dar merită oare ? E un caz ieșit din comun, nu prezintă interes general. Sau poate totuși ? Oare numai noi, prietenii și colegii lui, avem impresia că în Zoltan s-a pierdut un Goethe al secolului nostru ? Mai apar oare cazuri asemănătoare la tot pasul, în fiecare școală ? Și oare fiecare dintre noi poate da un asemenea exemplu de viață distrusă ? Natura, ce-i drept, știe să fie înfricoșător de risipitoare. Dar ce i-o fi lipsit lui Zoltan ? Totuși, ar fi poate cazul să scriu povestea vieții lui ? Ar putea oare servi drept învățătură cuiva ?

Îl priveam doar și mă privea la rîndu-i.

Apoi mi-a spus :

— Iată-ne, deci, la jumătatea vieții. O spunem de obicei cu o ușoară nuanță eufemistică. În realitate ne aflăm la amurgul ei. Chiar și la cel al creațiilor noastre. E adevărat ? Azi este ziua ta de naștere și aniversarea căsătoriei voastre. Te-ai gîndit puțin la asta, sînt convins. Știu prea

bine că ţi-au plăcut totdeauna ceremonialurile, ai fost chiar obsedat de ele. În ultimii ani ai devenit, aş putea zice ai fost uns, mare preot al tuturor momentelor festive din gazeta noastră centrală de partid. Ţi-ai şi dedicat în sinea ta, fără îndoială, niscai articole de fond... Ei hai, uită-te în ochii mei, bătrîne, recunoaşte că ţi-ai bătut zdravăn joc de viaţă.

Fusesem tocmai pe punctul să-i zîmbesc blajin, îngăduitor, mă pregătisem să rostesc cuvinte de alinare, să-l mîngîi cu un „hai băiete, nu dispera", să-i spun că n-are rost să se gîndească la lucruri deşarte. În fond „prozatorul se naşte la patruzeci de ani". Ascultîndu-i confesiunea dureroasă, avusesem de gînd, vezi bine, să-l consolez printr-o minciună binevoitoare.

Abia atunci mi-am dat seama că el se referise în fond la mine !

Am început să mă bîlbîi, de parcă m-ar fi pocnit în moalele capului. Vorbea serios ? Se pare că da.

— Uite ce-i — continuă el — tu ai fost cu adevărat plin de talent. Unul dintre cei care promiteau să devină cineva. Nu prea inteligent, pentru ca nu care cumva să ţi se nască îndoieli în suflet. Nici prea cinstit, ca să nu-ţi creezi cumva complexe. Aidoma unei *sepia officinalis*, ai ştiut totdeauna să colorezi atmosfera din jurul tău cu cîte o concepţie practică despre lume, convingîndu-te pe tine însuţi că ai convingeri... Ai fost, totodată, suficient de deştept şi de cinstit ; ba uneori capabil chiar să păcăleşti lumea, spunînd adevărul. Curios ca un copil şi conştiin-

cios ca un funcționar — mă refer, bineînțeles, la tipul funcționarului din trecut... Din ideile altora ai tras concluzii demne de toată lauda. Se putea vedea cît de colo, încă de pe vremea aceea, că dacă te debarasezi de greșelile mărunte — exces de zel, credulitate, zăpăceală — sufletul tău de burete se va umfla de propria-i măreție, făcîndu-te să picuri în urma ta stropi de balsam, oriunde ai păși. Bine, băiete, dar asta-i structura omului ideal ! Trebuia să ajungi un scriitor mare, profetic, un Tolstoi, sau cel puțin un Rousseau. Și ce-ai devenit ? Ei, ce ai devenit ?... Unde îți sînt operele ? Dacă vei apuca să împlinești nouăzeci de ani, pe soclul căror creații te vei așeza, ca să mimezi întruchiparea magnificei înțelepciuni ?

În tot acest răstimp, Marika ne privea tăcută. Își pusese o fustă neagră și o bluză albă, îmbrăcămintea ei preferată, și cîteva bijuterii. În jurul ei pluteau arome îmbătătoare.

Mă pregăteam să-i răspund că avea poate dreptate în privința festivismului și a poeziei ocazionale, nu zic ba, dar cu ce drept să le disprețuim ? Și apoi, mi-am retrăit, ce-i drept, viața — v-am spus-o doar — trăgînd și cîteva concluzii. Mă pregăteam chiar să-i dezvălui gîndurile care mă frămîntau în după-amiaza aceea. Nu ca să mă laud. În fața bietului Zoltan ? E ridicol, în fond trebuia să mă feresc ca nu cumva să-l zdrobesc prin modestia mea. Cu toate acestea eram gata să-i vorbesc calm și liniștit, cu obiectivitate și fără exaltare, să-i împărtășesc gîndurile care mă năpădiseră în după amiaza aceea. Dar el continua să vorbească.

— Dacă ai muri... la vîrsta noastră se poate întîmpla să cazi pur și simplu de pe scaun, nu ne putem da seama ce anume s-a tocit în noi și ce s-a subțiat peste măsură, astfel încît să nu mai reziști nici celei mai nevinovate schimbări de presiune atmosferică. Dacă ai muri, deci, ce ai lăsa în urma ta ? Ceva pentru care să poți zice că a meritat să te naști, ceva ce numai tu ai putut scrie, nimeni altul ! Tu, cel care ai trăit — după cum afirmai nu prea original, dar foarte exact într-unul din articolele tale — la „hotarul dintre două lumi" ! Într-adevăr acolo unde s-au ciocnit clase și interese potrivnice. Da, tu, cel care ai înțeles trecutul și viitorul, ce ai lăsa în urma ta ? O compunere nostimă în albumul omagial „Scriitori maghiari despre Rákosi Mátyás", nu-i așa ? De fapt, n-ai făcut decît să-ți cîștigi dreptul de a fi considerat decedatul cine știe cărei instituții publice și de a obține poate un loc de veci în cimitirul Kerepes, unde te vor îngropa pe melodia unui cîntec interpretat de corul gărzilor muncitorești. Și mai ce ? Cel care va trece pe acolo peste cincizeci de ani, poate vreun student plin de evlavios respect față de osemintele marilor săi înaintași, nu va fi oare contrariat să-ți citească numele pe tăbliță ? Ce caută ăsta aici ? ! Hai ? Putem muri ! Un accident, o nimica toată, după care cunoscuții vor ofta preț de două zile : „Îngrozitor ! Așa de tînăr !" Dar oftînd, nu se gîndesc decît la ei, nu la tine ! Nu se pot dezmînți, doar îți sînt contemporani.

Mi-am amintit atunci de autobuzul de pe șosea, de chipul îngrozit al șoferului de la volan și de bărbatul acela care răcnea : „Vită încălțată !"

Nu i-am răspuns nimic.

Zoltan însă rîdea ironic.

— M-a întrebat — zise el, întorcîndu-se spre Marika — dacă mai scriu ! După cum vezi, răspunsul meu l-a întristat profund. De ce ? Pentru că nu particip la redactarea acestui almanah sătesc al Uniunii Populare Catolice, denumit azi, cu atîta pompă, literatură maghiară ? Pentru că n-am chef să scriu povestea bună de reclamă a lui Petrică cel Isteț, care a intrat în cooperativa agricolă, și a lui Pavel cel Neghiob, care n-a vrut s-o facă ? Pentru că nu mă interesează tematica muncitorească și nu vreau să adîncesc cine știe ce problematică industrială ? Pentru că, într-o lume în care trei miliarde de oameni se întreabă, cu sufletul la gură, dacă mai apucă, ori ba, ziua de mîine, eu refuz să mint și să afirm că principala noastră grijă este de a urmări dacă Ionică Inovatorul va reuși să introducă metoda de lucru cu șase cuțite, în ciuda încercărilor disperate ale inginerului Retrogradicescu ? Da, desigur, știu prea bine că toate astea sînt cele mai arzătoare probleme ale anului, numai că pe mine nu mă interesează problemele astea ! N-am de gînd să scriu un roman despre contrarevoluție, avînd grijă să dezvolt în proporțiile corespunzătoare și în nuanțele de rigoare toate cele patru cauze cunoscute, o, nu, bătrîne dragă ! Și nici n-am de gînd să mă ocup de problemele etice, pe care avem voie să le abordăm ! *Aud că asta-i* ultima voastră nebunie... Dacă asta se cheamă

literatură și dacă aș fi vreodată obligat să-mi cîștig existența cu așa ceva, te asigur, aș scrie versuri oneste despre asigurarea pe viață, creșterea pe bază de contract a porcilor, ori colectarea deșeurilor. Versuri oneste, scumpe amice, și nu piese în trei acte, jucate pe scena vreunui teatru din capitală, furînd astfel fără milă timpul atît de prețios al onoratului nostru public.

Eram pe punctul de a-i răspunde, dar mi-a făcut din nou semn să tac.

— Nici chiar dacă v-ați da peste cap, n-ați fi în stare să faceți altceva decît ceea ce faceți. Numai că voi căutați cîștigul în frumos, ori el constă tocmai în aceea că nu poate fi planificat de nimeni. Grea sarcină și-ar asuma cel care s-ar apuca să cerceteze ce a cîștigat istoria universală prin Venus din Milo, ori Mona Lisa. Deși a cîștigat enorm, îți garantez ! În orice caz mai mult decît prin filmul maghiar „Minunata viață de colocatar", ori să zicem prin reprezentativa expoziție de artă plastică „Tematica muncitorească în slujba păcii"... Dacă vrei să știi, scriu și eu ! Dar eu am tras concluziile de rigoare din tot ce am văzut. Compuneri, iată ce trebuie să scriem, simple compuneri ! Este oare o cerință a acestui secol, ori a celor cîteva decenii ale noastre, ca literatura să răspundă unor anoste imperative practice ? Poate. Și dacă este așa, trebuie neapărat să existe și vreo cauză oarecare. Ei bine, atunci mă apuc și eu să scriu lucruri plate și cît se poate de practice. Numai că eu nu vreau să mulg biata noastră eră, ci s-o apăr! Să scriu compuneri despre modul în care am trăit noi, dureros și plin de speranțe, prosteşte

şi înţelept, dar în definitiv în unicul mod posibil la mijlocul secolului douăzeci. Dacă va fi vreodată cineva curios să afle cum am trăit, dacă vor mai exista secole viitoare, lasă-i să vadă ! Din operele voastre nu prea vor înţelege mare lucru. Eu am iniţiat cu elevii mei nişte lucrări anonime, ceva de felul acesta : „Familia Petö îşi construieşte casă". Vreau să reiasă din ele de ce construieşte azi cineva o casă pentru familia lui, cum se pregăteşte şi de ce anume are nevoie ; să reiasă limpede şi clar că familia Petö îşi construieşte o casă. Ne-am dus la marginea oraşului, acolo unde se construiesc asemenea case. Toată clasa a avut ca temă să întocmească cîte o lucrare de sociologie despre cauzalitatea acestei problematici, iar eu, în final, am elaborat critica întregii acţiuni întreprinse. Sau alta : „Cît costă un pogon de pămînt ?" Cîţi oameni sînt necesari pentru a-l munci şi cîtor oameni le asigură hrana ? Care este producţia anuală minimă şi care cea maximă în regiunea de dincolo de Dunăre ? Dacă munca depusă este direct proporţională cu producţia obţinută şi aşa mai departe. Vreau să scriu pentru secolele ce vor veni enciclopedia omului zilelor noastre. Desigur, nimeni nu se va angaja s-o publice. Dacă m-aş duce la ei şi le-aş spune că am un manuscris, care zace de peste cinci ani, dedicat modului în care se îmbracă şi se îngrijesc de igiena lor corporală locuitorii oraşului nostru, în cel mai bun caz ar rîde de mine, dacă nu cumva ar chema chiar salvarea. Cred, totuşi, că odată şi odată tot mi-o vor edita. Nici măcar titlu nu va avea,

în schimb va fi utilă. Da, folositoare ! Dar să nu mintă, spunînd că ăsta e frumosul ! Să fie, pur și simplu, utilă, atît, înălțător de utilă. Da, asta e ! — O privi pe Marika, zîmbindu-i cald, prietenos. — Pentru că mai există totuși în țara asta posibilitatea ca omul să-și poată pune condeiul în slujba adevărului. Doar am jurat să facem acest lucru. Și eu și bărbatul tău.

Tăcu îndelung, preocupat. Nu-și dezlipea privirea de pe Marika. În cele din urmă, oftă adînc.

— Nu s-a născut încă omul care să ne poată turna în forme noi și nici nu mai pot crede în ideea că, de luni, să zicem, omul poate începe o viață nouă. Sau poate totuși !... Caut să desprind ce-i de reținut, ce-i de aruncat și-mi iau zborul. Dar nu într-o zi de luni, ci într-o corelație umană cu totul nouă. Ne putem chiar alia cu cineva, care simte și gîndește ca noi. Cred că, în cele din urmă, o să mă însor totuși. E ca și cum aș ateriza pe o planetă nouă... Poate că așa ceva ne e permis.

M-a cuprins amărăciunea și era cît pe-aici să izbucnesc : „Tîmpenii !" Dar Marika se aprinse brusc :

— Vai ce bine, se însoară Zoli. O să fim martori la cununia lui, achitîndu-ne astfel de vechea noastră datorie. Strașnică idee !

Ne-a chemat la masă și, în timp ce punea supa în farfurii, îmi întinse tirbușonul. Zoltan se așează comod, tacticos, privind în jur cu satisfacție, vădit bucuros de defilarea bucatelor alese pe care urma să le mănînce. Despături servetul și îl prinse sub guler. Marika turuia într-una despre numeroasele fete, văduve și femei divor-

țate din oraș, tocmai potrivite pentru Zoltan. În fond, războiul decimase serios generația asta a noastră. Și, uitînd că sînt de aceeași vîrstă cu el și căsătorit de douăzeci de ani, îi recomandă lui Zoltan că ar fi timpul să ia o hotărîre și să n-o mai tot amîne atît. Acesta sorbi cu voluptate o lingură de supă, aruncîndu-mi o privire ucigătoare.

— Și cînd te gîndești că mai sînt unii care rămîn stupefiați cînd aud că vreau să mă căsătoresc. Deși nu-i exclus să fiu tocmai la vîrsta ideală. Majoritatea oamenilor se căsătoresc, fără să-și dea seama, de două ori. O dată provizoriu și altă dată definitiv. Căsătoria provizorie o leagă în tinerețe și o definitivează, pe aceea, sau pe alta, după împlinirea vîrstei de patruzeci de ani. Dar să lăsăm asta ! — Se întoarse spre mine. — Ia spune, rogu-te, la ce lucrezi acum ?

I-am răspuns cît se poate de serios, că tocmai mă pregăteam și eu să scriu o carte „cinstită, cu adevărat utilă", un fel de cod etic al conviețuirii socialiste. Că mi-am adunat, deja, întregul material, doar nu degeaba m-am ocupat deseori în articolele mele cu aceste probleme.

— Numai de aș avea timp ! Și condiții optime de muncă... M-am angajat în contract să depun manuscrisul pînă la treizeci și unu decembrie. Chiar azi mi s-a recomandat să plec la o casă de creație, undeva în munți. Ar putea veni și Marika. Numai că... nu e chiar atît de simplu... din păcate... Cum de ce ? Păi uite, am o înțelegere și cu cei de la radio, ar trebui să le predau înainte cel puțin patru emisiuni. Așa ceva nu se

poate face chiar pe bandă rulantă... Nici subiecte nu prea mai am. În fond, popularitatea ciclului meu de emisiuni se datorează tocmai faptului că nu relatez lucruri inventate de mine... Oricum, tot voi reuși să-mi termin cartea. Ce mai, a fost contractată chiar și de o editură occidentală ! Îi vor da, evident, un alt titlu: „Regulile conviețuirii moderne". În fond e același lucru...

Și se porni o discuție interesantă despre caracterul istoric și de clasă al eticii, despre rolul și importanța noțiunii de „bunătate", despre corelația dintre „bun" și „util", dintre „bun" și „frumos" despre etică și etichetă. Am comparat politețea chineză cu cea spaniolă. De fapt, politețea chineză nici nu poate fi numită politețe. Pe cînd acel „corte" din „cortesia", curtea adică, e o dovadă că pătura conducătoare, cea nobiliară, s-a desprins de mulțime. „Eticheta" poate fi înțeleasă în ambele sensuri ale cuvîntului : „etichetă" în sens de reguli și norme de comportare, dar și în sens de „etichetă", adică blazonul pe care îl poartă cei aleși. Această politețe este străină de societate, chiar dacă nu poate fi considerată de-a dreptul antisocială. Deși... s-ar putea să fie așa. În fond, nu urmărește decît să stabilizeze efectivul clasei celor aleși și să îngreuneze pătrunderea în clasa conducătoare.

— Ori, poate, s-o simplifice ! De ce nu ? !

— Politețea chinezilor este cu totul alta. Politețea chinezilor este de fapt forma de autoapărare — născută în condiții imposibile și împotmolită într-o structură socială sclerozată — a

unei populaţii foarte numeroase, decimată de nenumărate catastrofe naturale. Chinezii n-ar fi putut supravieţui fără o astfel de politeţe, care n-are nici caracter religios, nici mistic, ci o profundă încărcătură umană...

Discuţia noastră a fost deosebit de interesantă, iar cina excelentă. Marika se depăşise pe sine. Cu toate acestea nu puteam scăpa de gîndul, că în final are să urmeze blestematul acela de tort cu grile, pagoda nesuferită a netrebnicului de Sarló, cel care nu asculta la radio decît transmisiunile de fotbal şi emisiunile mele, iar Zoltan n-are să scape cu siguranţă prilejul de a mă tachina în fel şi chip. Aşa s-a şi întîmplat. Numai că, ce mai tura-vura, tortul a fost delicios. N-are decît să-şi comande şi Zoltan, mi-am zis, un astfel de tort dacă poate, şi să-i plătească şi cofetarului, dacă-i în stare ! Chiar dacă le-ar da el cea mai veritabilă ciocolată şi untul cel mai fin, cofetarii tot ar fura din ele, ca să poată prepara mai bine tortul pentru mine, prin muncă obştească. Măcar o parte...

Pe la ceasurile şapte Marika a strîns masa. Am trecut în camera mea de lucru, să ne bem cafeaua. Mă liniştisem, îmi revenise şi buna dispoziţie, chiar dacă nu mai era ca înainte.

S-a petrecut atunci cel de al treilea lucru neplăcut.

Soneria zbîrnîi strident, sfredelindu-mi creierii. Colocatarul fiinţei mele, care nu are sistem nervos central, ci doar terminaţii nervoase, a tresărit şi el. (Nu mi-a vorbit, desigur, că doar nu poate vorbi, s-a zbîrlit pur şi simplu la mine,

arătîndu-și colții.) Am trecut rapid în revistă toate posibilitățile : Să fie portarul ? : „Se oprește apa, vă rog să vă faceți rezerve !" Vreun fitecine din comitetul de locatari, ori din vreun consiliu, propunîndu-mi să accept cutare rol, în cutare ocazie ? ; evident nu voi avea nimic altceva de făcut, decît să particip și să salut în cîteva cuvinte cutare asistență și să-i înmînez cu acest prilej mai știu eu ce, nu știu cui. În definitiv, face și asta parte din legătura scriitorului cu publicul. Ori poate vreo telegramă, o recomandată, felicitare, invitație, vreun comisionar, sau curier redacțional ? Uite așa am luat la rînd toate posibilitățile, terminînd cu străinul speriat foc, care întreabă abia șoptit dacă cel pe care-l caută locuiește cumva aici și dacă nu, atunci, unde anume ? Am trecut în revistă, ziceam, toate aceste posibilități, fără să-mi dau seama că avusese dreptate cel care spunea că sunase Destinul în persoană.

— Rămîi ! — am zis, ieșind grăbit în anticameră. Am deschis ușa și am făcut, probabil. o mutră teribil de neghioabă.

În dreptul ușii o tînără îmi zîmbea drăgălaș, amical. Judecînd după silueta-i viguroasă, bine proporționată, am crezut în prima clipă că e vreo elevă care face sport. Ochii cenușii, inteligenți, îmi sugerau și ei, că am de a face cu o intelectuală. Dar chipul colțuros, de pisicuță, mă ducea cu gîndul la originea ei țărănească, iar mărunții cîrlionți ai părului bălai atestau reminiscențele unui gust rustic. Purta o rochiță din muselin (ori, poate, mai curînd din nylon),

cu imprimeu mare, floral, croită rococo, după ultimul strigăt al modei, cu juponul apretat în formă de clopot, care foşnea teribil. Mi-a întins îndrăzneţ mîna, vorbindu-mi pe un ton ceva mai tare decît s-ar fi cuvenit :

— Vă rog să mă scuzaţi, am întîrziat zece minute, dar ştiţi, în autobuz m-au îndrumat greşit, aşa că am coborît cu două staţii mai departe.

Mi-a strîns vîrtos mîna uşor şovăitoare, păşind hotărîtă pragul. Observîndu-mi, însă, ezitarea, s-a oprit brusc, înmărmurită. Siguranţa de sine i-a dispărut subit, ochii i s-au împăienjenit, iar vocea i s-a subţiat.

— Dumneavoastră sînteţi scriitorul... ?

— Da, sînt într-adevăr scriitor.

Îşi dăduse, probabil, seama că n-o cunosc şi n-o aşteptam să vină, aşa încît mi se prezentă în sfîrşit. Mi-a spus că îmi scrisese, că vorbise chiar la telefon cu mine şi că aş fi invitat-o, pasămite, să vină azi la ora şapte. Ce s-a întîmplat ? M-a lăsat cumva memoria ? Dar ce, n-am avut la îndemînă agenda ? E drept, chichiţele de tot felul, ca şi treburile neoficiale, ca să zic aşa, mi le planific pentru după-amiezele de sîmbătă. Dar chiar azi ? Nu, că asta-i culmea !... Ah, da, parcă-mi amintesc ceva ; să tot fie vreo două săptămîni de cînd mi-a scris, n-am prea înţeles ce voia şi i-a răspuns colaboratoarea mea să mă sune la telefon, ori să vină personal, precizîndu-i totodată şi orele mele de primire. *Fata telefonase şi... Desigur,* desigur... Dar e tare neplăcut. O fi, probabil, vreun caz mai complicat, tocmai de aceea l-oi

fi amînat pentru „sîmbăta liberă". E o fetiță simpatică, să tot aibă vreo optsprezece ani, picioare frumoase, cu gambele subțiri și lungi, poartă pantofi cu toc cui și... și cît de decisă se pornise mai adineauri ! Cu cîtă demnitate își ceruse scuze pentru cele zece minute de întîrziere, de parcă în ultimele două săptămîni numai pe ea aș fi așteptat-o ! Acum, însă, are o mutră de pisicuță speriată și doi ochi mari, cenușii. Mi s-a făcut milă de ea, deși aș fi trimis-o cu plăcere la toți dracii.

— Așteaptă, te rog, o clipă !

Am lăsat-o în vestibul, certîndu-mă furios pentru prostia pe care o făcusem. Marika mă privi cu o mină nemulțumită.

— De ce tocmai azi ?

Ei, fir-ar să fie !

Cu gesturi grotești și mimica unui învățător de țară, Zoltan se apucă să declame :

— Blestemul măririi ! Trebuie să înțelegi, scumpă doamnă, că bărbatul dumitale aparține națiunii. Bărbatul dumitale, Marika dragă, este un scriitor atît de mare, încît pînă și o femeiușcă din Cucuieții din Vale ar refuza să se ducă fără el la moașă.

— E o fetișcană, idiotule !

— Ah, pardon ! Fetele de familie bună i se destăinuie lui, înainte de a se duce la ginecolog.

Ce-i drept, nici eu n-am o părere prea bună despre clienții mei, mai ales dacă sînt femei. În fond, cine sînt cei care mă caută ? Petiționari de tot soiul. Au, de pildă, nevoie de locuință. Evident, sînt toate cazuri disperate. Iar eu, ce pot face ? Intervin. Da, intervin... Bărbați ce

se apropie de bătrîneţe, au cîte o invenţie, ori un studiu. Nu demult un bun amic de-al meu, inginer, mi-a declarat la modul cel mai serios că rupe relaţiile cu mine, dacă îi mai trimit pe cap vreun nebun de soiul ăsta. Dar aşa-zisele studii? Ce să zic, fantezia unui banal scriitor realist e prea sărăcăcioasă ca să-şi poată imagina cîte bazaconii poate scrie un grafoman maniac. Soiul acesta de oameni e înrudit cu delatorii, cu cei care suferă de mania persecuţiei, ori cu cei care caută nod în papură în te miri ce. Mai este apoi înfricoşătorul „şarpe de mare" ; cineva, să zicem, a suferit cu zece ani în urmă o nedreptate reală, sau imaginară — de cele mai multe ori reală — şi ia de atunci la rînd toate forurile posibile şi imposibile, căutîndu-şi dreptatea ori de cîte ori are loc o schimbare în conjunctura politică, ori în conducere. Pentru că numai aşa are încredere în ei. Dar oare mai poate cineva azi să dezlege ghemul de odinioară ? Femeile care vin la mine nu sînt, de obicei, nici inventatoare, nici grafomane, ori din soiul şerpilor de mare, dar cu atît mai numeroase sînt cele pur şi simplu curioase. Vor să mă cunoască şi născocesc cine ştie ce trăznaie. Uneori curiozitatea asta nici nu este chiar atît de nevinovată. Unele dintre fetele care vin la mine, o fac într-adevăr pentru motivul la care se referise Zoltan. Sînt nevoia să discute chestiunea cu cineva, iar cu părinţii nu îndrăznesc s-o facă. Un soi de purificare. *Dintr-o sută de clienţi, doar trei* vin cu probleme care mă interesează şi îi pot ajuta cu

un sfat ori cu ceva concret. De ajutat încerc să ajut pe toată lumea. Dar chestiunile oficiale fie că se rezolvă foarte bine chiar și fără intervenția mea, fie că nu se mai rezolvă deloc, și-apoi devine puțin obositor să tot primești săptămînă de săptămînă cîte cinci-șase scrisori de la cele mai diverse foruri, în care ți se scrie : „Vă aducem la cunoștință că am reanalizat cazul lui XY. Din constatările noastre rezultă că hotărîrea inițială a fost justă, de aceea..." Pe mine, ca scriitor, mă interesează în primul rînd oamenii care *nu* vin la mine cu problemele lor.

Am rugat-o pe Marika să treacă cu Zoltan în sufragerie, promițîndu-i că mă voi strădui să scap repede de musafir. Am revenit apoi în întîmpinarea fetei.

— Poftim, intră te rog !

Se așeză, roșie ca para focului. Își scoase mănușile de nylon și abia atunci am văzut că nu putea fi o sportivă. De tulburare își tot trecea palmele peste față, iar vocea îi tremura.

— V-am scris și... și v-am spus și la telefon... Știți, eu... eu am venit la dumneavoastră pentru că vorbiți adesea despre noi, tinerii... — Dădui nerăbdător din cap, la care ea se repezi și mai speriată : — Da, spun, cum să nu vă spun !... De peste doi ani... știți... vorbesc cu un băiat, cu... Joșka. Am vrut să ne și căsătorim, vrem și acum, numai că... Pînă acum a fost în regulă totul, dar acum, așa, dintr-odată, nimic... La început, știți, acum doi ani, am vrut să ne înscriem la seral, știți, la tecnic. („La tec-

nic" !). Dar am scăpat cursurile de pregătire și atunci am zis că-i mai bine la anu'. Eu aș fi încercat, dar Joșka : „nu, că așa și pe dincolo"... Acum, anul ăsta, a luat-o iar de la capăt : „El n-are nimic împotrivă, să fac cum vreau, dar el nu poate acum..." Dar nu e adevărat ! Iar eu nu mai vreau să aștept, că omul îmbătrînește repede și cînd să învețe, păi nu ? Dar dacă la anul se fac șase ani ? Că așa se aude... Eu am și început să merg la cursurile de pregătire încă din iunie... De atunci ne merge totul de-andoaselea, parcă l-ar fi schimbat cineva... Nu-l mai interesează nimic, decît banii, bani să iasă. Dar eu i-am spus : dacă are nevoie de bani, foarte bine, contribui și eu, și-așa n-am pe nimeni, tătucu a murit în prizonierat, iar mama, cînd eram mică. M-a crescut nășica, îi trimit în fiecare lună cinci sute de forinți. Nici n-are nevoie de bani, e în colectivă, îi păstrează pentru mine, doar din cînd în cînd mai cumpără cîte ceva pentru trusoul meu. I-am spus lui Joșka : ți-i dau ție. Dar el, nu și nu, că-i prea mîndru ! Pentru așa ceva e prea mîndru, dar că nu se prezintă a doua oară la liceu' tecnic... că refuză să încerce la tecnic pentru a doua oară... Acum lucrează la o construcție particulară din Pestszentimre și mai are o promisiune la Lörinc. S-a înhăitat cu un zidar particular, știți, noi lucrăm pe strada Üllö și, după masă, la sfîrșitul zilei, nici măcar nu se mai schimbă, o șterge imediat. Uite așa o ține zi de zi, deseori chiar și duminicile. Dar cînd îi vine lui pe chelie, eu să fiu gata de plecare ! Spuneți-mi, vă rog, dacă e po-

sibil ? Săptămîna viitoare voi fi primită în utece, sînt și în echipa de dansuri. Vai, cîte necazuri am și din pricina asta. I-am spus să se înscrie și el, dar nu-i chip, face pe supăratul și mă sîcîie, pînă cînd încep să bîzîi. Spuneți-mi, vă rog, se poate așa ceva ? Dar ce sînt eu de vină, că acolo vin și băieți ? Vorbesc de grupa de la școală acum ! Știți, la cursurile de pregătire ne-au repartizat pe grupe, băieți și fete, învățăm împreună, și, cînd nu avem cursuri, știți, o zi cursuri, o zi meditații, cînd nu avem cursuri, zic, nici n-apuc bine să mă spăl și să mă îmbrac, că au și venit după mine să mergem cu toții.

Era pe punctul de a izbucni în plîns.

— N-am eu nevoie de altcineva, nici trupul, nici sufletul meu nu tînjesc după altul, asta ar trebui s-o știe ! Relațiile cu ăia nu sînt ca între o fată și un băiat. Nici la echipa de dansuri ! Și-apoi, pregătim acum dansul ăla cu sticle și unul bulgăresc și astea sînt dansuri fără băieți... Mie mi-s dragi muzica și dansul, păi nu înțelege, deșteptul ? !

Era înduioșător de drăgălașă și tare necăjită. Se apucă să repete dezordonat cîteva fraze. Era clar că învățase pe de rost ce avea să-mi spună, repetînd de sute de ori, iar acum se temea să nu fi uitat cumva ceva. Încremeni apoi, ca o statuie, cu ochii ațintiți în podea, frămîntînd cu degetele-i grăsuțe și puțin crăpate mănușile de nylon.

Am înțeles cu ușurință despre ce era vorba, așa că i-am pus cîteva întrebări mai mult din

politețe, solicitîndu-i amănunte. Își ridică privirea alene. Se uita la mine ca la un părinte. Și cîtă încredere în ochii ei ! Mi-a spus că se numește Szabadi Marta și că se născuse într-o comună din județul Szolnok. La Budapesta venise cu doi ani în urmă. Împlinise atunci șaisprezece ani și își făcuse carte de muncă. În prezent, lucrează la o întreprindere de construcții și locuiește într-un cămin din strada Magyar. E muncitoare necalificată, cu un salariu de o mie patru sute de forinți. Brigada în care lucrează e bună. Acolo l-a cunoscut și pe Kadács Joska. Băiatul are douăzeci și doi de ani și e originar din județul Borsod, unde locuiesc și părinții lui. „Dar să știți, trăiește și el tot așa de singur cuc, aici, la Budapesta. De doi ani sîntem prieteni. Desigur, Joska cîștigă mai bine. E un foarte bun specialist. Nu, nu e încă utecist. Va cere să fie primit atunci cînd se va apuca de învățătură... Așa că... Cu ocazia diverselor sărbători își fac unul altuia mici surprize. I-a cumpărat cărți, o cravată, fular, mănuși. Joska nu-i cumpără așa ceva... mai bine, bărbații nici nu se prea pricep. Dar cărți, da, asta da ! Și bilete de teatru. „Știe că-mi place extraordinar". (Ori, poate, pentru că sînt mai ieftine ?) Odată i-a dăruit niște clipsuri ; sînt acasă. (Nu le poartă, oare, pentru că or fi de prost gust ?) „Și o pudrieră, care-mi plăcuse mie foarte mult." (Aha, tact și istețime feminină !) Nu bea, cum o să bea ! Nici n-ar rezista la băutură. Îi place să se plimbe prin oraș, să admire vitrinele. Și să doarmă. Începu să chi-

cotească : „Asta da, îi place tare mult să doarmă !".

Am mai discutat o vreme vrute și nevrute. M-a surprins cît de citită era. Zicea ce zicea, și iar revenea la învățătură. Vorbea cu patimă îndrăcită despre învățătură. Spunea că dacă reușește să termine liceul, are de gînd să meargă la facultate !

O fi înțelegînd, oare, Kadacs Joska ăla, ce preț are dragostea acestei fete ?

— Uite ce e, fetițo ! Dacă ai venit la mine să-mi ceri sfatul... Știu, o să te doară ce-o să-ți spun, dar e spre binele dumitale, crede-mă. Desparte-te de el ! Uită-l pe Joska. Ei, fetițo, dar nu merită să plîngi pentru atîta lucru. Ei hai... ! Ascultă-mă ! Vrei să-ți continui studiile, nu-i așa ? Peste patru ani ai să devii tehnician constructor. Și dacă totul merge strună, la nici treizeci de ani ești inginer constructor ! Vei proiecta locuințe, clădiri publice. Ai să lucrezi, poate, la planurile de sistematizare urbană, o muncă deosebit de frumoasă ! E pe jumătate artă, nu-i așa ? Dar ce zic eu, e artă în toată puterea cuvîntului. N-am dreptate ? Sigur că am... Dumneata ești utecistă și în același timp membră, nu-i așa, în echipa de dansuri a casei de cultură. Ești o fată căreia îi place să participe la viața publică, așa-i ? Îți place societatea, colectivul în care lucrezi și te străduiești să faci tot ce poți pentru el. Prezența dumitale la întreprindere nu se limitează la efectuarea celor patruzeci și opt de ore, ca apoi

să-ți poți ridica leafa... Joska e altfel de om, nu-i așa ? Cu totul altfel de om. Doar vezi și dumneata ! Atunci de ce să forțezi un lucru care nu merge ? Dragostea dintîi e un lucru minunat, dar ai să înțelegi cu timpul că rareori se soldează cu căsătorie. Acum te doare, sigur că te doare, ai senzația chiar că te doare cumplit ; dar peste o săptămînă, crede-mă, are să-ți fie mai ușor ! Doar ești tînără, atît de tînără ! Ai toată viața înainte.

Învățătura, activitatea obștească, îți umple acum viața, de ce să te grăbești ? Căsătoria, cu cît o închei la o vîrstă mai matură... Dumneata n-ai să fii niciodată femeia care să se mulțumească cu rolul de bucătăreasă a soțului ei... Ai preocupările dumitale, ai o vocație, dumitale îți trebuie un soț cu care să poți discuta problemele muncii pe care o desfășori. Altfel... Multe am văzut, prin multe am trecut, știu cum e, cînd...

Revenise la poziția încremenită de mai înainte, nu mă mai privea. Își ațintise din nou privirea în podea. Degetele puțin stîngace și crăpate frămîntau întruna mănușile de nylon. Două dîre de lacrimi i se prelingeau pe obraz. Se lăsase o tăcere grea. A trebuit să treacă mai bine de o jumătate de minut, mie mi s-a părut a fi o veșnicie, ca să-și dea seama că am terminat. S-a ridicat, netezindu-și instinctiv rochița de muselin și juponul apretat. Mi-a bîlbîit oftînd cîteva cuvinte de mulțumire. În dreptul ușii s-a oprit brusc. „Vai, scuzați-mă, vă rog !" Și-a șters ochii și obrajii cu batista, a scos apoi o pudrieră din plastic. (Cadoul lui

Joska ; gestul fusese semnificativ, de parcă şi-ar fi adus aminte de ceva dureros. Sau poate mi s-a părut doar ? Cine ştie ?) Ne-am oprit cîteva clipe în sufragerie, prezentînd-o Marikăi şi lui Zoltan.

— După cum vezi, am musafiri, nu prea am timp, dar vino altădată. Vino liniştită ! Dacă te pot ajuta cu ceva...

Am spus-o din tot sufletul. E o fiinţă isteaţă şi pură... Nu mi-e teamă pentru ea, o să-şi găsească în curînd perechea potrivită.

Sper să fie de-acum mai deşteaptă, mai atentă în alegerea pe care o va face...

Am încredinţat-o pe tînără Marikăi şi am trecut cu Zoltan în camera mea de lucru. Tăceam, tăcea şi el. Am avut senzaţia că i-a plăcut micuţa Marta, altfel ar fi debitat cine ştie ce ironie. Dar nu, se apucă să contemple cărţile aşezate pe rafturile ce umpleau un perete întreg.

— S-a scris de-acum totul — oftă adînc — totul... O viaţă nu ţi-e de ajuns, ţi-ar trebui cîteva ca să poţi citi măcar cărţile care merită să fie citite... Ceea ce am selectat şi decretat noi drept clasic, este dimensionat doar la proporţiile unei singure vieţi, nu-i aşa ?... S-a scris de-acum tot ceea ce trebuia scris. Etern umanul ne vorbeşte din negura mileniilor. Adevărata noastră artă ar trebui să constea în recepţionarea acestui mesaj... Veacurilor de tristeţe şi clipelor noastre de jale li se adresează din depărtări Anacreon, Boccaccio. Veacurilor filistine, îndrăgostite de propria lor burtă (dacă vor

mai exista vreodată asemenea epoci în viața omenirii !) li s-au adresat toți cei care au răscolit lumea... Pentru că, ce crezi, am reușit noi oare pînă acum să măsurăm dimensiunile oceanului homeric ? Pe Arany János ! Spune tu, ne mai este oare permis să scriem ? Spune ! N-am da oare dovada unei blestemate infatuări ? După tot ce s-a zis pînă acum, mai putem noi afirma că eu, tu, ceilalți, mai avem ceva de spus omenirii ? Eh, pe dracu ! *Vanitas vanitatum !*

Intră și Marika. Se așeză, privindu-l tăcută pe Zoltan.

— Epoca noastră ar trebui să fie cea care să încerce a discerne măreția umană, adevăratul, purul umanism, de cinci ori distilat. Iată ce ar trebui să constituie, după părerea mea, arta epocii noastre... Puțini sînt cei care au ajuns la acest stadiu, dar ei sînt chezășia vieții noastre viitoare. Și asta nu numai pentru că ne-au creat nouă posibilitatea să învingem moartea atomică, ci și pentru că ne-au convins că merită s-a facem. Înțelegi ? Merită ! Atunci o vom putea face. Da, ei, cei puțini la număr, numai ei... Fetița aceasta, aici, mai adineauri... — Se învioră brusc. — Știi tu, oare, că de-a lungul evoluției , noi, oamenii, ne-am îndepărtat teribil unii de alții ?

— Cum ? La ce te referi ?

— Vezi tu, există oameni pe care îi despart de maimuță mii și mii de generații, după cum

există și dintre cei pe care îi despart doar cîteva sute de generații. (Știu eu, cifra nu contează...) După cum vezi, trăiesc alături de noi semi-dobitoace cu fruntea teșită, proprietari de *sclavi și robi vicleni ! Dar mai trăiesc și cîțiva* oameni liberi. — Făcu o pauză, continuînd apoi mai mult pentru sine. — Dar aceștia nu scriu... A trecut de mult vremea cînd omul se ținea de scris. Cîndva era într-adevăr înțelept cel care scria. Doar așa, numai așa a putut deveni Esop un înțelept. Și mai era o vreme, cînd cel care scria se punea în slujba omului. Altfel chiar Erasm nu ne-ar fi fost de nici un folos. Nici Diderot. Abatele Prévost n-ar fi devenit om bun, dacă n-ar fi scris Manon Lescaut. — Dădu din mîini a lehamite, oftînd adînc. — În zilele noastre înțeleptul tace. Da, creează și tace. Dar creează case și mașini și utilaje și noi soiuri de porumb și... Cel care scrie e un flecar, un palavragiu care-și ascunde adevăratul chip sub masca înțeleptului. Un pierde-vară, un tîrîie-brîu, asta e... Înțelege odată, omule ! Cei care „construiesc socialismul" nu se semnează pe cărămizile din zidurile construcției ! Dar scriitorii, da ! Ei semnează ! Și fac tot felul de declarații pe clapele cărților, mulți dintre ei publicîndu-și chiar și fotografia. Tu n-o faci, doar pentru că nu ești prea prezentabil... Și mai aveți tupeul să pălăvrăgiți despre umila și preasmerita voastră contribuție, pusă în slujba poporului ! Ptiu ! Mai vreți să vi se ridice și statui !... Dar bine, omule, mai poate fi considerat scriitorul un om bun și cinstit ?

Omul bun vindecă o boală, sau își petrece nopți întregi lîngă o experiență care promite să dea roade... Ori se face bibliotecar și îi învață pe oameni să citească. Să citească, da, să citească, să citească ! Să fii om mare și să scrii la nivelul epocii noastre, înseamnă să întruchipezi focul și apa la un loc ! — Se apropie de mine și mă înșfăcă de guler. — În zilele noastre actorii sînt artiști deosebit de mari. Da, niște artiști cu totul și cu totul deosebiți. Ceea ce fac ei, e de-a dreptul extraordinar !... A fost o vreme în care treceau drept drojdia omenirii. Oare din cauză că oamenii nu le înțelegeau arta ? Da de unde ! Pur și simplu pentru că asta era pe atunci valoarea reală a artei actoricești. Ca urmare, nu-și alegeau meseria de actor decît oamenii de nimic, netrebnicii și prăpădiții incapabili de altceva. Vezi tu, cam la acest nivel a decăzut scriitorul în epoca noastră.

S-a îndepărtat apoi de mine. S-a așezat în fotoliul de lîngă Marika, uitîndu-se la ea.

— Nu te supăra, — mi-a zis — nu ție ți-am spus toate astea, oh nu ! Dar am citit pe chipul tău că ți-a fost milă de mine, atunci cînd m-ai întrebat dacă mai scriu, iar eu ți-am răspuns că nu. Ei bine, nu mă compătimi tu pe mine ! Mai curînd, dă-mi voie să te compătimesc eu pe tine. Eu am mai curînd dreptul s-o fac !

Nu m-am lăsat păcălit. Nu, n-are decît să polemizeze cu el însuși ! Îmi cunosc prea bine prietenul... Cu mult tact, Marika schimbă discuția.

Sîntem amîndoi foarte obosiți, zicea, am lucrat pe brînci în ultimul an ; mi-a mai spus că ar trebui să-mi văd liniștit de carte, s-o termin, așa că n-am decît să accept invitația aceea în munți, măcar eu...

Zoltan cotrobăia printre discuri. Mi-a cerut voie să asculte Sonata Kreutzer.

— Ai văzut — i-am spus eu Marikăi — mă plîngeam de lipsă de subiecte. Nici nu mai știam ce să le dau celor de la radio în săptămîna aceasta. Mi-au cerut să fac marți înregistrarea. Nu, n-avem de ce să ne temem, subiecte găsești la tot pasul, ba ne și intră singure în casă ! Fetița asta, Szabadi Marta, nu-mi iese deloc din cap, mă obsedează...

Marika îmi aruncă o privire plină de reproș.

— A plîns. Uite — îmi arătă bluza pe care se mai vedeau încă urmele lacrimilor — a plîns ca un copil.

— Dar ce altceva e, decît un copil ? !... Douăzeci de mii de divorțuri într-un singur an, pricepi ? De unde ? Uite, din asemenea cazuri ! Ce zbucium și ce răni adînci lasă de fiecare dată ! Douăzeci de mii de divorțuri : patruzeci de mii de oameni traumatizați într-un singur an ! Mai există vreun domeniu de activitate, sau vreun mijloc de transport care să provoace anual atîtea accidente ? Fetița asta e norocoasă. În cazul ei acea „dezvoltare neuniformă", care duce căsniciile în impas, a apărut la vreme... O fată modernă din cap pînă-n picioare, un om al muncii, liber și stăpîn pe soarta lui, inteligent, pătruns de răspunderea față de sine în-

susi, față de viață, de viitor. Un om al vieții publice... Și un mic burghez. Unul dintre cei pe care nu-i interesează, decît să mai găsească ceva de lucru, în vreo casă particulară la Szentimre sau la Lörinc și care, la terminarea programului, aleargă de nebun să mai lucreze cîteva ore să mai facă vreun ciubuc de cîteva sute de forinți... Marta asta ar fi în stare să arunce în aer întregul Chicago și să care cu targa molozul, ca să poată proiecta în locul orașului îmbătrînit, un altul mai mare și mai falnic ! În timp ce Joska s-ar chinui o viață întreagă să pună ban lîngă ban pentru a-și face o casă cu baie și bucătărie undeva la Érd. Meschinăria și măreția s-au întîlnit într-o iubire, care a ajuns, bineînțeles, în impas. Joska o chinuie pe biata fată cu gelozia lui. Dar și ea îl chinuie pe el, fără să-și dea seama. Pentru că, aidoma femeii pămîntene în îmbrățișarea lui Jupiter, se va mistui și casa lui Joska în sărutările micuței Marta.

Replica femeilor în asemenea cazuri este dictată exclusiv de sentimente. Marika mă privi plină de tristețe.

— Dragostea asta nu-i platonică, cu vise, întîlniri, cofetării... Trăiește cu el de peste doi ani. Bineînțeles, așa cum o pot face doi bieți îndrăgostiți în condițiile acestei lumi atît de lipsite de locuințe... Joska este primul bărbat din viața Martei iar ea este prima femeie din viața lui.

Am rămas puțin surprins. Ia te uită, nevesti-mi îi mărturisise, mie de ce nu mi-o fi spus ? Te pomenești că atunci cînd o tînără îți spune

că „vorbește" de peste doi ani cu un băiat, înseamnă că și trăiește cu el ? Mi-era milă de ea, dar fără să-mi dau seama de ce, m-a scos din sărite. Cu atît mai mult ! Să fie fericită că totul a rămas fără urmări și nu s-a întîmplat vreun necaz mai mare !

Zoltan se postase lîngă combina muzicală, ascultînd melodia în tăcere. Auzise practic totul. Cînd se termină discul, se întoarse spre mine.

— Vezi, mă, cabotinule ! Ai stat de vorbă un sfert de oră cu o fată și ți-ai și construit, nu adevărul, ci doar propria-ți opinie. „Un om modern din cap pînă-n picioare și un mic burghez de modă veche !" Bine, omule, ție nu ți s-a făcut încă lehamite ? Ai fi în stare s-o descrii, iar duminica viitoare să-ți regizezi marele spectacol ! Adu-ți aminte de legămîntul nostru. „Adevărul și numai adevărul, purul adevăr !" Dacă ar exista o scuză pentru timpul irosit în van cu scrisul, numai asta ar putea fi !... Și tu ? Ce faci tu ? Te înhăitezi cu ei ca să înjunghiați cu mare pompă și alai cățelușul șchiop, de fapt o născocire de-a voastră ? Și asta numiți voi realism socialist...

Începuse să mă agaseze, nu mai puteam să tac.

— Ia zi, cauți cearta cu lumînarea ? Ori ești într-adevăr reacționar, ori nu înțelegi chiar nimic din ce se întîmplă în lumea largă și din ce facem noi, comuniștii ?

Vocea îmi tremura de indignare.

Mă privea rece, ironic, distant.

— Măcar de-ați ști tot atît de bine ca mine, ce lucru minunat faceți voi, comuniștii ! Măcar de-ați ști să vă purtați demn, pe măsura propriei voastre creații involuntare ! Poate, poate...

Răspunsul fusese răutăcios, dar reușise, totuși, să mă calmeze puțin.

— Știi, l-am întrebat, ce-a zis Bernard Shaw despre critici ? „Cine poate, face ; cine nu, îi învață pe alții." Înțelegi ?

Dădu din umeri.

— Dar ce, voi vă pricepeți ? Luther credea că întemeiază o nouă religie. Cînd colo a întemeiat o nouă orînduire socială. S-ar putea întîmpla și invers. Ce știți voi !

— În pustiul înțelepciunii tale trufașe — i-am răspuns rar și apăsat — chiar și simpla recunoaștere a ignoranței altora pare a fi o oază.

Rîse cu poftă.

Între timp se făcuse ora nouă. Zoltan ceruse găzduire părinților unui coleg de-al său. Nevrînd să-i deranjeze, își luă rămas bun. În sfîrșit, singur cu Marika. Ne-am amintit cîte ceva din viața noastră. Dar nu așa cum îmi imaginasem în cursul după-amiezii. Și-apoi, băusem două cafele și consumasem toți la un loc, trei sticle de vin, așa că inima îmi bătea zdravăn, iar gura mi-era amară... Am discutat mai mult așa, în general, despre viața noastră. Chestiuni de familie, ce am făcut și ce mai aveam de făcut. Marika era obosită. Pe la zece și jumătate s-a ridicat să se ducă la culcare. Îmi dădeam seama

că nici măcar somniferul nu mă va ajuta să adorm înainte de miezul nopții. Am să citesc puțin, mi-am zis, oricum am să mă perpelesc în pat o vreme.

Marika se întoarse din ușă :

— Ai s-o scrii ?

Nici nu mi-am dat seama în prima clipă la ce se referea.

— Cum ? Ah, da, desigur. Nu ți-am spus că mi s-a rezervat cabină pentru marți ? Trebuie !

— N-ai de gînd să te duci la băiat ?

— De ce să mă duc ?

— Dragul meu ! Fata asta n-a venit la tine să-i scrii povestea și nici s-o convingi să renunțe la el...

— Știi prea bine că nu pe ea o voi „descrie", ci cazul ca atare, problema... Și dacă a venit la mine, e clar că dragostea lor e buclucașă. Tu ai fi în stare s-o convingi că nu-i așa ? Te-ar lăsa conștiința s-o faci ?

— A venit la tine ca s-o ajuți. Ai să te duci frumos și ai să-i explici băiatului că...

Asta îmi mai lipsea ! Să recurg la argumente logice împotriva unor sentimente ?

— Ce aș mai putea să-i spun în plus, scumpa mea ? Și-apoi... împotriva propriilor mele convingeri ?

— Și dacă n-ai dreptate ? Ei hai, te rog, stai de vorbă cu el ! Mi-a lăsat adresa : Kadács Joska... locuiește la căminul din Strada Pillango... M-a rugat atît de mult...

— Kadács Joska al tău are să mă dea pe ușă afară, repezindu-mă de n-o să mă văd.

— Da, de unde ! Crede-mă, suferă și el cumplit ! Ei hai, vorbește cu el, stai de vorbă cu amîndoi !

— Și să fiu intermediarul unei căsătorii nefericite. (M-aș duce, să zicem, la căminul din strada Pillango : „Ce dorești dumneata ? Cine ești și de unde vii, ia să văd !" Cetățene în sus, cetățene în jos ! Și cînd le-aș spune cine sînt, ar începe să se gudure, eu m-aș transforma brusc în „tovarăș", și cît ai bate din palme i-ar scoate din pămînt, din iarbă verde, pe directorul casei de cultură... Și pe unde aș trece, pe scări, pe coridoare, s-ar șușoti în urma mea „Un tovarăș de la centru, ehehei !" Aș da peste neisprăvitul ăla, cu palmele lui transpirate... ce mai, ar fi o după-amiază pierdută.)

— Spune-mi, scumpa mea, se pot da oare sfaturi în asemenea împrejurări ? Te poți oare încumeta să convingi într-un fel sau altul pe cineva ? Ce-au mai încercat să ne convingă și pe noi ! Și pe tine și pe mine ! Ți-aduci aminte ?

I-am amintit de evenimentele petrecute cu douăzeci de ani în urmă tocmai pentru ca să o îmbunez. Dar ți-ai găsit ! Era mai curînd nemulțumită și iritată.

— Cum crezi — mi-a zis după o scurtă pauză — cum crezi tu. Dar... nu tu ai fost cel care ai scris odată, că o cerere cu ajutorul căreia se rezolvă un necaz, sau admiterea unui tînăr la facultate, o simplă cerere șablon, este o creație literară mai valoroasă decît o „poezie *intimă*" ?... *Dacă ai de gînd să scrii povestea* „tinerei înaintate" și a „tînărului înapoiat"...

— După cum văd, Zoltan te-a influențat serios !

— Da de unde !... Bine — porni din nou spre ușă — în fond faci cum crezi !

Am aruncat o privire în agendă.

— Am să văd, fetițo, dacă o să am timp. Bine, bine, o să încerc, nu mai fi necăjită, auzi ?

Aș face-o cu adevărat ; e cam neplăcut și am atîta de lucru, dar aș face-o. Dacă mi-aș da seama că are vreun rost.

Speram să uite pînă a doua zi.

II

SPERAM SĂ UITE și să uit și eu. Dar ți-ai găsit !

Am fost chiar nevoit în bună măsură să-i reamintesc eu însumi. În cursul zilei de luni am scris povestea Martei și a lui Joska, vreau să spun eseul acela despre străvechiul și mereu noul antagonism dintre un burghez filistin și un revoluționar.

Cel care m-ar acuza de superficialitate, ar fi el însuși superficial. Aș putea să mă leg de faptul că mă zorea termenul de predare a materialului. Și apoi activitatea aceasta sistematică de gazetar constituie pentru mine o ocupație secundară destul de împovărătoare. Iar proiectata înregistrare de marți, planificată peste rînd, ceea ce însemna de fapt „lucru în avans", îmi oferea o săptămînă întreagă de libertate. Aș putea, deci, spune că acesta a fost

motivul pentru care m-am grăbit cu eseul acela. Ar fi adevărat ? Da şi nu.

La patruzeci şi cinci de ani omul a acumulat de acum o experienţă destul de bogată, a avut suficiente ocazii să-şi analizeze şi să-şi confrunte convingerile, zi de zi, cu măruntele fapte cotidiene. Are, deci, suficient material la dispoziţie... Altfel cum aş mai putea scrie pentru radio, săptămînă de săptămînă — pe lîngă alte treburi mai importante pe care le am ! — cîte un material cît de cît acceptabil despre problemele moralei din zilele noastre !

N-am scris, desigur, despre o anume Marta şi un anume Joska. Vă mărturisesc că, din punct de vedere literar, cazul lor concret nici nu mă prea interesa. Am fost însă impulsionat, treptat, de trei chestiuni. M-a atras, în primul rînd, personalitatea micuţei Marta. Şi apoi, fără să-mi dau seama, pe parcursul elaborării materialului, am reconstituit în sinea mea întreaga situaţie. În sfîrşit, şi acesta a fost motivul hotărîtor, în timp ce discutam cu fata, am avut o revelaţie : „Cu douăzeci de ani în urmă o fată ca asta ar fi fost considerată de propria ei mamă o zănatecă, o nebună ! Iar unul ca Joska reprezenta, în toate păturile sociale, tipul bărbatului ideal !"

Cam aşa s-au petrecut lucrurile. Acesta a fost punctul de plecare şi n-a ieşit deloc un articol superficial, încropit în grabă, ci una dintre cele mai bune colaborări ale mele la radio, urmată apoi de sute de scrisori primite de la ascultători.

Problema în sine, am zis eu, este interesantă, în fond nici o epocă n-a optat în mod făţiş în programul său pentru idealul moral al micului burghez, al filistinului, chiar şi pe stindardul celor mai conservatoare cercuri au fluturat întotdeauna numele unor sfinţi şi eroi revoluţionari. Acest lucru dovedeşte forţa morală, conţinutul profund uman al revoluţionarismului din toate timpurile. Trăsătura caracteristică, fundamentală a unui revoluţionar constă tocmai în străduinţa lui de a căuta şi de a găsi sensurile majore ale lucrurilor, de a înfrînge interesul imediat şi meschin pe care îl slujeşte micul burghez, considerîndu-l unicul şi personalul său scop, şi de a-l introduce apoi în circuitul interesului public, al cauzei întregii umanităţi. În definitiv numai în acest fel slujeşte într-adevăr eficient şi propriile sale interese. Hai să luăm cel mai străvechi şi mai simplu exemplu : dacă oamenii primitivi întîlneau în calea lor un lan de porumb, consumau tot, pînă la ultimul bob, aidoma animalelor ; iar dacă întîlneau în cale un alt trib, mai slab, îi ucideau pe toţi, mîncîndu-i şi pe aceştia ! Cei dintîi revoluţionari şi-au zis : hai să păstrăm o parte din boabe pentru semănat şi să-i punem pe cei învinşi să le cultive ! Cu un astfel de program au deschis calea dezvoltării umane, creînd posibilitatea ca Terra să poată asigura hrana nu a două-trei milioane, ci a mai multor zeci de milioane de oameni. În concepţia micului burghez, aceştia au atentat la „sfînta raţiune" şi la „interesele personale prea bine fundamentate", că doar legea stomacului glăsuieşte clar :

mănîncă pe cine şi ce întîlneşti în cale !... De atunci micul burghez nu şi-a schimbat deloc concepţia, înţelegîndu-şi propriile interese asemeni omului din Neanderthal.

Ori de cîte ori era nevoită să-şi formuleze propriile principii etice şi morale, tagma reacţionară apela în mod fariseic la idealurile revoluţionare. Dar în practică nu făcea altceva, decît să consfinţească statutul micului burghez. Aşa se face, că în concepţia oamenilor, paralel cu morala scolastică, a luat naştere un soi de „înţelepciune cotidiană". Şi tot aşa s-a putut, de pildă, întîmpla, ca micul burghez, soiul acesta de om care întruchipează prostia şi antiumanismul din totdeauna, să devină tipul bărbatului ideal în ochii oricărei mame preocupate de viitorul fiicei sale. Tipul bărbatului egoist care trăieşte numai pentru sine, cu vederi înguste, precaut şi laş, se bucura de oprobriul unanim al tuturor manualelor şcolare. Cu toate acestea era considerat, cum se zice, „o partidă bună". Culmea e, că oamenii nici măcar nu observau această duplicitate. S-au obişnuit cu ea. Dacă alături de un astfel de bărbat se nimerea să trăiască o femeie cu porniri şi gîndire revoluţionară, concepţia publică despre morală o obliga să se supună şi să se adapteze modului de trai mic burghez. Iar dacă se revolta, era etichetată drept nebună şi depravată.

Ştim prea bine, nu-i aşa, că vechea concepţie despre morală a lăsat urme destul de adînci pînă în zilele noastre. Numai că o astfel de concepţie nu mai are nici o bază în viaţa noastră şi, conform „dreptului uzual", nici nu sîntem

dispuși s-o consfințim. Am recurs apoi la exemplul „unei tinere ascultătoare", analizînd contradicțiile, după părerea mea de neîmpăcat, născute pe fundalul concepțiilor amintite. (În fond, vechea „înțelepciune cotidiană" mai apără *încă* presupusul adevăr al tînărului, în timp ce fata nu mai este *de acum* obligată și nici dispusă s-o accepte !) În încheiere am argumentat pentru ce îi dau Martei din tot sufletul un sfat cu totul diferit de cel pe care i l-ar fi dat mama ei, tot din tot sufletul, în condițiile lumii care a apus.

Remarcați, desigur, chiar și din enunțarea sumară a ideilor principale prezentate aici, că materialul meu n-a fost slab deloc. Un singur lucru nu-mi era pe plac, o comparație „florală", la care am vrut chiar să renunț în ultima clipă. L-am comparat pe micul burghez cu Orchis, o plantă carnivoră, iar pe revoluționar cu o floare cu polen pentru miere, care își datorează existența, perpetuarea speciei, tocmai faptului că oferă ceva, că dincolo de interesele sale imediate, este capabilă să atragă în circuitul propriei vieți o comunitate mai largă. Am vrut să renunț la această comparație, nu numai pentru că are un iz neobaroc, ci și pentru că asemenea antropomorfisme, dacă le analizezi în profunzime, sînt întotdeauna stupide. Nu știu cum se face, însă, că actorului care mi-a citit textul la radio, tocmai această comparație îi plăcuse cel mai mult. Și, cum e artist emerit și angajat al Teatrului Național, nu m-am mai opus, am lăsat-o în text. Se făcuse foc, că e ne-

voit să-mi apere cele mai frumoase idei și asta, culmea, tocmai împotriva mea !

Ei bine, i-am dictat, deci, Marikăi, articolul, ea l-a stenografiat, l-a transcris și mi l-a pus în mapa pentru radio, pentru ca eu să-l iau apoi la corectat. Dar n-a scos o vorbă. După cîteva zile, tocmai cînd speram să uite definitiv acest caz, m-a întrebat, pe neașteptate :

— La căminul din strada Pillango cînd ai de gînd să te duci ? Văd că pentru poimîine n-ai notat nimic în agendă !

Cînd să zic și eu că am scăpat de acest caz, ea mi l-a readus, cu încăpățînare, în atenție.

Nu lenea a fost, credeți-mă, motivul ezitării mele și nici „nesocotirea legăturii cu masele" ! De ani de zile mă străduiesc să-i conving pe cei competenți, că astfel de „ieșiri" nu rezolvă problema legăturii cu masele, că nu sînt bune nici măcar pentru a culege impresii, secînd doar omul de puteri și ofilindu-i orice inspirație. Pentru mine este mult mai important, din toate punctele de vedere, să călătoresc cu tramvaiul, să intru într-un magazin pentru niște cumpărături, sau să mă plimb pur și simplu hai-hui pe stradă. Nu și din falsul punct de vedere al unora : secretarul cu probleme organizatorice de la Uniunea Scriitorilor nu poate raporta la minister că „în luna aceasta s-au plimbat hai-hui pe stradă cu douăzeci la sută mai mulți scriitori decît în luna precedentă". (Și nici Fondul literar nu dă, din păcate, burse pentru hoinăreală).

Trebuie să mărturisesc că temerile mele legate de Strada Pillango s-au dovedit a fi neîn-

temeiate. Întîmplător avusese dreptate Marika. Întîmplător, zic ! Nici împrejurările n-au fost așa cum le crezusem eu. Portarul era un om la vîrsta pensionării, slab, mic de statură și neînsemnat. Scufundat în scaunul din cămăruța lui, se chinuia să îndrepte niște coji de portocale, adunate maldăr pe masă. Avea, probabil, de gînd să le usuce și, nu știu cum și de ce, își băgase în cap să le îndrepte mai întîi. Așa că le frămînta și le învîrtea în fel și chip pe tăblia mesei. Cojile se îndreptau ele, dar cînd să le așeze într-o cutie de lemn, se încovoiau iar. Nu-mi dau seama dacă treaba asta îl necăjea, ori ba, pentru că părea impasibil și nu i se putea citi nimic pe chip și nici în priviri. L-am salutat, și-a ridicat ochii străpungîndu-mă cu privirea, dar nu mi-a răspuns. Observase între timp, că o coajă mai măricică de portocală, pe care o îndreptase perfect cu puțin timp înainte, se încăpățîna să se îndoaie din nou. A scos-o din cutie, luînd-o iar la frămîntat. Am crezut că e surd. L-am salutat din nou, de data aceasta ceva mai tare. Și iar a ridicat privirea, puțin indignat, de parcă ar fi zis : ce mai vrea și ăsta, dar ce, nu m-am uitat și mai adineauri prin el ? I-am spus atunci că-l caut pe Kadács Joska. A încetat să mai netezească coaja de portocală, s-a ridicat, s-a învîrtit cu cîțiva pași tîrșiți în jurul mesei, s-a dus apoi la panoul cu chei, a pus mîna pe o cheie mare de la vreo pivniță, sau de la vreun pod, a privit-o lung, a suflat pe ea, a șters-o grijuliu cu mîneca hainei și a agățat-o la loc ; s-a așezat apoi din nou la masă,

continuînd să netezească coaja de portocală. I-am repetat că-l caut pe Kadács Joska, dar în zadar. Se vede treaba, mi-am zis atunci, că voi fi nevoit să-i spun cine sînt și i-am spus cum mă cheamă. Dar ți-ai găsit, cuvintele mele s-au prăvălit surde în gol, neavînd nici un efect. Era clar, că nu auzise niciodată de mine și nici n-a citit vreun rînd scris de mine. Te pomenești că e analfabet! Încurcat foc, mi-am repetat numele, adăugînd că sînt scriitor și am început să-i înșir precipitat toate titlurile și funcțiile pe care le aveam, dar el continua să mă privească indiferent și rece, pentru că, nu-i așa, ce-l interesau pe el toate astea.

În cele din urmă mi se adresă în dulcele grai al celor de dincolo de Dunăre :

— În șe problem', mă rog frumos ? — Uite o întrebare cît se poate de ridicolă. Ce să-i răspund ? Ei stai, tu, boșorog neghiob ! Și i-am răspuns :

— Într-o problemă de morală.

Ura, am cîștigat ! Ochii i se holbară, iar nasul începu să-i tremure nervos, ca unui iepure.

— Căminul de fete — grăi el — e pe partea șealalaltă.

Am rămas trăznit.

— Ți-am spus doar că eu îl caut pe Kadács Joska și nu căminul de fete !

— Păi nu ești de la miliție ?

— Nu. De unde ai mai scornit-o și pe asta ?

— Atunșea de șe zișiașe !

Și se uită la mine de parcă eu aș fi fost idiotul. Se apucă iar să netezească cojile de por-

tocale, dar nu mai era, parcă, tot atît de sigur pe el, nu mai era așa de „autonom". (Ce-o mai fi și asta ? — și-o fi zis el — mai întîi zice că e de la miliție, pentru ca apoi să nege total).

— I-am adus vorbă de la logodnica lui.

Se uită din nou la mine cu aceeași privire inexpresivă, așa că a trebuit să mă repet.

— Dar șe, ai venit cu otomobilul ? — Îmi zărise mașina în fața casei.

— Da.

— Oi hi șofer ?

— Da.

Cu prețul asumării acestei ocupații am intrat în cele din urmă, nu mai înainte, însă, de a mai trece peste niște „examene". Fusese, probabil, o viață întreagă om de serviciu, sau ușier, iar acum era un biet bătrînel pensionar. Nici acasă nu mai este demult stăpîn, nici măcar pe copiii săi nu-i mai poate pălmui, pentru că sînt mari de-acum și ar fi în stare să-l pălmuiască și ei. Aici, în această instituție blagoslovită, își putea exercita setea de putere. Cine o fi, ce importanță are ? Funcția ? Aș, aici el era portarul și toată lumea era obligată să i se supună. N-avea el nimic cu urechile, auzea chiar foarte bine, dar o fi văzut odată, pe undeva, la vreun mai mare de-al său, că șeful trebuie să pară mereu că-i ocupat cu ceva, că-i bine să-l faci pe petiționar să aștepte puțin, să privești prin el ca prin sticlă, las' să zică tot ce are de zis, să se frămînte, să-și iasă din pepeni. Ehei, viață blestemată, acum e acum, am să-ți arăt eu ție, că aici eu sînt stăpîn !

Puse mîna pe un registru, îl deschise la litera „T“ şi începu să treacă uşor cu degetul peste rînduri :

— Takács ? Takács şi mai cum, Sándor sau Károly ? Că e doi.

— Nu Takács, ci Kadács !

— Cum ?

— Kadács.

— Da şe mă laşi să cat atunşi la Takács ! Kadács, Kadács, ei, unde naiba e ?

Cu chiu cu vai dădu peste litera „K“. Am descoperit uşor la mijlocul paginii numele lui Kadács Joska şi, dacă am văzut eu bine, locuia la etajul doi, camera 234. El trecuse de două ori peste toată pagina, sărind peste cel căutat, nu observase, sau nu voise să observe.

— Kadács, nu e nici un Kadács aci.

— Nu se poate !

— Dacă-ţi zic, nu-i aciulea ! Nu pune mîna, lista-i listă. Nu d-aia-i făcută !

— Dar am văzut eu, e acolo.

— Ţi-am zis, nu pune mîna, e ofiţială !

— Dar înţelege, te rog, vreau să vorbesc cu el. Locuieşte la etajul doi, camera 234.

— Cum ?

— Uite-l acolo, la mijlocul paginii, am văzut foarte bine.

A dat nemulţumit din cap.

— Păi dacă eşti aşa dă dăştept, arată-mi matale !

I-am arătat cu degetul.

— Cum ? Kadács ? Păi aşe să-mi fi spus ! Păi de şe nu mi-ai spus de la înşeput că-i zice Kadács ! Pă ăsta-l ştiu pă dă rost !

A ieșit din cămăruța lui, s-a învîrtit de cîteva ori în jurul meu, căutînd ceva de care s-ar fi putut lega, vreun pachet, vreo sticlă, băutură sau așa ceva.

— *Jocuri de noroc, nimic ! Orice joc de cărți* este interzis !

Pe scări, la jumătatea etajului întîi, m-am oprit. Să mă ierte lumea, și mai ales cei care m-au așezat pe cine știe ce soclu măreț, dar m-am aplecat peste balustradă și, suficient de tare ca să mă poată auzi, i-am spus ceva ce nu pot așterne acum pe hîrtie.

Nu știu ce reminiscențe au trezit în sufletul său cele spuse de mine, dar a devenit subit un biet bătrînel amărît și s-a retras tiptil în cămăruța lui. Se pare, însă, că tînărul care ne urmărea de la etajul întîi, îmbrăcat în izmene, cu un prosop aruncat pe umeri, se amuza teribil.

— Și din partea mea, colega, și din partea mea !

Tînărul acela bine-dispus mi-a arătat apoi pe unde să caut camera, spunîndu-mi chiar, că „Ioțo" e acasă. După felul în care mi-a vorbit, mi-am dat seama că îi era drag Kadács Joska.

— Lucrați împreună ?

— Nu. Dar e un tip baban.

Surpriza, care mi-a demonstrat că meritase totuși să mă duc acolo, a apărut abia în camera 234.

Clădirea era de construcție nouă. Se putea vedea la tot pasul că proiectanții se străduiseră să le ofere viitorilor locatari un cămin nu numai confortabil, ci și frumos. Iar locatarii, la rîndul lor, îl respectau. Peste tot ordine și curățenie.

Același lucru l-am constatat și în camera 234. Și încă ceva în plus, ceva adăugat de data aceasta de cei care locuiau acolo : un tablou, o cuvertură, o vază cu flori, un aparat de radio cumpărat în comun. Dar nu numai atît, în fond găsești așa ceva și prin alte locuri. Acel ceva despre care vorbesc eu plutea în atmosfera camerei. Totul era așa de luminos și pur, ca tînărul acela blond, care stătea înfipt în mijlocul camerei, în pantaloni gri, din doc, cu cămașă bleu, și toate miroseau așa de plăcut, ca rufele proaspăt spălate, pe care le călca tînărul. Pe masa acoperită cu o pătură, băiatul călca de zor cu un fier electric. Era singur acasă.

— Pe cine căutați ?

M-am recomandat ; s-a grăbit să pună fierul pe un suport, ca să-mi poată strînge mîna. Am citit pe chipul său, că era descumpănit și că nu și-a dat încă seama dacă sînt eu, sau e cumva vorba despre o coincidență de nume. I-am luat-o înainte, spunîndu-i și care este ocupația mea.

— Da, desigur, știu. Vă rog să luați loc !

Era timid, nu și intimidat. Obrazul i se înroșise sub bronzul căpătat pe schele, iar ochii îi străluceau. (Se străduia în același timp să mă studieze cu atenție, evident atît cît îi permitea buna cuviință : Care va să zică așa arată un scriitor ! E bine de știut. Iată cum se așază, cum se îmbracă, cum își potrivește pantalonii pe genunchi.) Aștepta să-i vorbesc eu. Am aruncat o privire în jurul meu prin cameră.

— E frumos. Dar vă și place să locuiți aici ?

— Ne place.

L-am întrebat cîtă vreme îşi petrec ei în cămin, dacă mănîncă acolo şi dacă le plac activităţile culturale oferite de şantier, sau preferă să se ducă în oraş. Realitatea e că nu mă prea pregătisem pentru această întîlnire. Abia cînd am dat să urc scările mi-a venit ideea să reflectez mai serios la ceea ce aveam de făcut şi la felul în care aveam să încep discuţia. Trebuia să am grijă ca nu care cumva să fiu lipsit de tact, să mă creadă indiscret, să aibă impresia unei tutele inoportune, ori să se supere pe fată şi,mai ales, să nu se retragă în propria-i carapace. Tocmai de aceea am insistat la începutul discuţiei noastre asupra chestiunilor de felul acesta, de parcă ar fi constituit unicul scop al vizitei mele. Ce-i drept, mă şi interesau. De ce nu ?

Şi mă interesa din ce în ce mai mult băiatul însuşi.

Expresia feţei îi trădează, de regulă, pe tinerii de vîrsta lui. Chipurile lor mai oglindesc încă păcate copilăreşti, care de multe ori nici nu mai sînt deloc copilăreşti. Vai, cît de tare pot murdări chipul unui asemenea tînăr egoismul, brutalitatea, depravarea ! Şi ce frunte teşită poate avea prostia şi ce lălîie poate fi neîndemînarea nătîngă la douăzeci de ani ! Cu vremea, chipul bărbatului devine standard ; munca, grijile fac să dispară particularităţile care la vîrsta aceasta sînt atît de marcante. Chipul unui tînăr frumos este cel mai uman chip. Dacă aş fi nevoit să prezint seminţia omenească unor fiinţe extraterestre, înzestrate cu inteligenţă,

aș aduce în fața lor niște tineri de genul acestui Kadács Joska.

Pe chipurile unor asemenea tineri s-au contopit într-un tot unitar curiozitatea copilărească și uimirea de sine adolescentină, încrederea oarbă a copilului și răzvrătirea adolescentului, seriozitatea copilului și eroismul adolescentului. „Slujesc și modelez lumea care există și în care exist". Seriozitatea bărbătească întregește imaginea acestui chip care nu știe încă ce-i frica. Vă mărturisesc, că în adîncul sufletului meu, am privit totdeauna aceste chipuri cu sfînta durere a lui Heine. În decursul anilor am văzut multe chipuri care nu și-au putut ascunde de mine frămîntările. Nu mă gîndesc, desigur, la cei suprasaturați de automulțumire, la cei pe care setea de putere și căpătuială i-a transformat în niște ființe mîrșave, ori la cei pe care îngîmfarea i-a stropit cu un lichid puturos și lipicios. (Nu știu dacă am dat o definiție foarte exactă, dar sînt sigur că ați văzut cu toții cum strălucește pe chipul cuiva îngîmfarea. O strălucire umedă și lipicioasă.) Nu la aceștia mă gîndesc, pentru că ei își merită din plin soarta. Ci la acele chipuri pe care o căsătorie nefericită (sau lipsită de bucuriile dragostei) a întipărit adînc în jurul gurii niște trăsături amare, nefirești, inumane ; sau pe care se poate ușor distinge un amestec curios de durere și umor cinic, ceea ce indică fără dubii — vă rog să le urmăriți ochii și mimica — o carieră ratată. Sau cele pe care obtuzitatea surdă, deșartă, dementială le-a transformat în chipuri hăituite. Vai, ce de lucruri sînt în stare să ne dezvăluie chipurile,

atunci cînd omul e trecut de patruzeci și cinci de ani și a mai și apucat să vadă cîte ceva în viață. Ele apar peste tot, în autobuz sau pe stradă, în timp ce mă plimb agale de la redacția ziarului „Népszabadsàg", pînă la Octogon. Și să nu uităm, că mai sînt încă foarte multe, foarte-foarte multe măști. Apoi chipurile care nu-ți spun nimic, sau exprimă o prostie primitivă. (Nouă din zece figuri de fetișcane îți zic : „Vai, ce am eu, vai, ce am eu !" La băieți apare aerul acela caracteristic de om blazat, sau de maimuță prefăcută, care ți-ar spune, parcă : „Dă-mi, pe neașteptate, un șut în fund și ai să vezi ce speriat și neînsemnat sînt !") E o plăcere să întîlnești un chip cu adevărat uman, un chip frumos de om.

Nu-mi era încă prea clar, dar începusem să mă bucur că l-am cunoscut pe Kadács Joska. Nici prin cap nu mi-a trecut că ar putea reprezenta tipul micului burghez. Pur și simplu am uitat.

L-am rugat să nu lase fierul să se răcească și să-și vadă liniștit de treabă. N-aveam de gînd să-l deranjez.

S-a lăsat convins în cele din urmă. Ți-era mai mare dragul să-l privești cu cîtă ușurință și siguranță călca pînza abia stropită, cum încheia nasturii cămășii și cum le împăturea punîndu-le apoi teanc, una peste alta. L-am întrebat care este la ei sistemul de plată și cît cîștigă. Mi-a spus că e cioplitor și ipsosar și că lucrează într-o brigadă specializată în restaurarea monumentelor de artă, munca e deosebită, pentru că

în brigadă aveau și un profesor. De plătit nu sînt plătiți după cît realizează, ci după un tarif special de plată cu ora, îi place — mi-a spus — această muncă, e interesantă, și variată. Deși, ar fi lucrat cu plăcere și la o construcție nouă, eventual la placări cu piatră sintetică. Aici formele sînt frumoase, dincolo materialele. Cîștigul ? O mie opt sute și, cu prime și sporuri cu tot, două mii. Dacă-i ajungea pentru trai ? Cum să nu, e chiar mai mult decît îți este necesar ca să trăiești. De regulă se poate gospodări — zicea — cu nouă sute, o mie de forinți.

— Asta și pentru îmbrăcăminte ?

— Și pentru îmbrăcăminte.

M-am cam mirat, dar a început să-mi înșire : cazarea, lumina și încălzirea sînt gratuite ; micul dejun : lapte ; seara mănîncă mezeluri, sau își pregătește singur cîte ceva, ba un ghiveci, ba o mîncare de cartofi ; masa de prînz : la cantină.

— Dar văd că pentru îmbrăcăminte cheltuiești cam mult. — Și i-am arătat teancul măricel de cămăși de poplin de pe masă.

— Acelea ?... Nu sînt ale mele.

— Dar ale cui ?

— Ale fratelui meu.

— Poftim ?

— V-am spus că sînt ale fratelui meu. Mîine îl duc la școală, l-am înscris în anul întîi la liceul industrial de chimie. I-am cumpărat douăsprezece cămăși, douăsprezece batiste, șase perechi de ciorapi. Le-am spălat ieri pe toate. Știți, nici eu nu pot suferi să îmbrac cămașa care miroase a apret de fabrică.

— Dar văd că l-ai înzestrat, nu glumă !

— Vreau să meargă la şcoală aşa cum mergeau odinioară odraslele de domni. — Începu să rîdă. — Clasă stăpînitoare, păi nu-i aşa ?

— Ba da, *cum să nu* !... Şi... *pe cheltuiala dumitale* ?

— Sigur... El n-are încă de unde.

Chipul i se înnegură puţin. În clipa aceea mi-am dat seama că întrebările pe care urma să le mai pun, vor depinde de poziţia pe care doream s-o adopt : rămîn scriitor, sau un om cu tact ? Am optat pînă una, alta pentru a doua variantă. N-avea decît să continue el, dacă avea chef.

— Vreţi să scrieţi un articol despre condiţiile în care locuim ?

— Nu, am venit aşa, într-o doară... să mai văd cîte ceva.

Încercă cu degetele fierul de călcat, se răcise, probabil. Nici nu l-a mai băgat în priză, a aşezat restul de rufe într-un coş şi s-a aşezat lîngă mine la măsuţă.

— Ce s-ar mai bucura băieţii... Trebuie să sosească curînd. Nouă, celor de aici, ne place să citim, am văzut şi piesa dumneavoastră, dar ne plac mai mult cărţile...

La întrebarea mea, mi-a răspuns că obişnuia să cumpere cărţi, nu prea multe, mai curînd cărţi tehnice, de specialitate, că doar biblioteca le stătea la dispoziţie. Cărţile mele tot de acolo le citise.

— Ultima carte, pe care am împrumutat-o chiar în primăvara aceasta de la bibliotecă, se intitulează *Cerul este hotarul.*

A fost rîndul meu să mă înroşesc ca un rac. E neplăcut, dar ce să-i faci : *scripta manent.* Am scris romanul *Cerul este hotarul* prin 'cincizeci şi unu şi uite că ăştia de la bibliotecă o mai împrumută şi acum. Nu mi-am renegat nici una dintre scrierile mele, nici n-a fost nevoie s-o fac. Nici ruşine nu mi-a fost pentru nici una dintre ele, în afară, poate, tocmai de asta. Şi nici de ea, dacă o compar cu producţia literară a anilor respectivi, ci numai faţă de mine însumi... Mi-a observat, cred, tulburarea.

— Da, într-adevăr... multe s-au schimbat de atunci. Numai că pe vremea aceea... — Nu şi-a mai terminat ideea. — Am şi discutat cu băieţii despre cartea asta.

— Ce-aţi discutat ?

Se îmbujoră din nou la faţă.

— Ei, să nu mă înţelegeţi greşit, nu ne prea pricepem noi la aşa ceva ! Doar aşa, ştiţi, cum se obişnuieşte între băieţi...

— Dar pentru mine e foarte important să aflu ce gîndiţi. În fond, voi sînteţi cititorii, nu ? E important să afli şi opinia celor despre care scrii, nu-i aşa ? Nu numai a celor de la editură şi de la comisia de apreciere !

Zîmbi relaxat.

— Da, sigur... Am discutat că... Ştiţi, celor mai mulţi le-a plăcut tocmai faptul că maistrul n-a murit şi că există un hepi-end. Mie, însă... dar ştiţi, vă rog, n-o luaţi chiar aşa, ştiţi, dacă ar fi murit, poate că ar fi fost mai... mai... cum să vă spun...

— Vezi dumneata, în prima mea variantă maistrul murea.

— Da ? Nu știam... Și... ?

— Mi s-a spus că e pesimistă, deprimantă.

— Lectorii ?

— De unde știi ?

— Păi, cum să vă spun... Știu.

— Dealtfel, nu e chiar așa, nu numai lectorii. Eh, e totuna, a trecut și asta.

— Acum nu prea mai am timp de citit, de cînd cu frate-meu.

— Părinții dumitale nu trăiesc ?

Am atins punctul dureros, degeaba, n-am încotro, sînt obligat să fiu lipsit de tact.

— De trăit, trăiesc.

— Sînt bolnavi, sau poate...

Nu mi-a răspuns.

— S-a întîmplat ceva acasă, vreun necaz ?

— Da.

— Nu te-am întrebat ca să am apoi ce scrie. Dealtfel, dacă nu vrei, nu-mi răspunde.

— Nu, nu e vorba despre... Știu doar atît, că în iunie m-am dus acasă pregătit să stau două săptămîni și n-am stat decît două zile. N-am mai putut suporta.

— Certuri ?

Dădu din cap.

— Bea, se poartă urît cu mama.

Nu l-am întrebat, am constatat doar, abia șopti.

Scuturâ vehement din cap, de parcă ar fi vrut să scape de o amintire urîtă.

— Nu-i numai asta. Dar ceea ce e în stare să spună... Iar mama...

Se opri. Își ridică apoi capul și începu să vorbească precipitat.

— Nu exista înainte la noi așa ceva. Dar ce, parcă poate înțelege cineva ce s-a petrecut ? Eu nu știu cine e într-adevăr mai vinovat, știu doar că eu n-am rezistat mai mult de două zile. Atunci cum putea să reziste fratemeu ! Are doar paisprezece ani, este încă un copil. Dar ce, să vadă și să audă așa ceva, să crească într-o astfel de atmosferă ? Cum ar putea să învețe în condițiile acestea ? Am vorbit cu învățătorul lui — începu să vorbească cu mai multă ardoare — și mi-a zis că „am păcătui împotriva lui dumnezeu și împotriva poporului așa mi-a zis — dacă nu l-am da mai departe să învețe". Învățam și eu ușor, dar frate-meu ăsta, e cu totul altceva. Învățătorul zice că-i merge mintea ca briciul. Vreau să zic că nici n-aș concepe să nu-și continue studiile ! Dar cum ? Acasă ? Iată de ce l-am adus cu mine. Chipul i-a redevenit calm, pur, dezvăluind aceeași armonie omenească. Chiar așa ! Dar ce putem face ? Mi-au povestit băieții niște treburi mult mai afurisite... Vedeți dumneavoastră, după douăzeci și cinci de ani de căsnicie ! Da, în primăvara viitoare urmau să aibă nunta de argint... Asta dacă mai au de gînd s-o sărbătorească ! Dar e treaba lor. Puștiul, însă, are să învețe !

Amuțisem, stăteam pur și simplu nemișcat nemaifiind în stare să scot vreun cuvînt.

— Aveam de gînd — continuă el — să mă înscriu și eu la liceul industrial. Dar uite că, deocamdată, nu se mai poate. De-abia la anul,

cine știe ? Dacă frate-meu termină cu bine anul întîi, și mai obține și o bursă, dacă... Acum, însă, trebuie să scot din pămînt, din iarbă verde, vreo două mii cinci sute, trei mii de forinți în fiecare lună. Da, cam atît. Mi-am făcut eu toate socotelile. Vedeți dumneavoastră, nu putem umbla în zdrențe, dacă mama și tata s-au... Nu e posibil, nu putem umbla în zdrențe. Ăla mic e în creștere, hainele îi rămîn mici. Vine iarna, are nevoie de palton. Dar mai înainte trebuie să-i iau un costum de purtare. Că uite, așa se întîmpla și acasă, îi rămîneau toate mici. Ai mei ziceau : „Las' că-s bune pînă termină școala". Poate că nici nu prea îi interesa... Mă pricep eu să fac de toate : tencuieli, zidării, turnatul betonului, mi-e totuna. Construcții se fac destule. Știți, un cunoscut de-al meu, antreprenor, oferă de obicei cam zece forinți pe oră, dar mie îmi dă doisprezece și uneori chiar cincisprezece. O scoatem noi la capăt cu frate-meu, o să vedeți, o scoatem noi cumva la capăt. Slavă domnului, pot să muncesc și, odată și odată, tot am să mă duc și eu la liceu. — Întoarse privirea spre fereastră. — Mi-a spus învățătorul, că-mi merge și mie mintea, pot învăța și eu, dar frate-meu trebuie neapărat să-și continue studiile.

M-a cuprins o sfîrșeală cumplită. Ce puteam face eu acolo și ce voiam de fapt ?

Doi copii atît de talentați ! Ce părinți or mai fi și ăia și ce fel de tată !... Mă întrebam alar-

mat dacă era cazul să-i vorbesc despre Marta. Şi dacă da, ce aveam să-i spun ?

Şi apoi, cum a fost posibil ca Marta să nu-mi spună nimic despre toate acestea ? Să nu fi fost eu atent şi să nu fi realizat ce mi-a spus ? Mi-a înşirat ea, ce-i drept, vrute şi nevrute, zăpăcită cum era, sărea de la o idee la alta. Nu, mi-am zis eu, n-are ce căuta Marta acum în discuţia noastră, ea este o cu totul altă problemă. Ce bine că nu m-am lansat de la bun început în...

Încurcat şi zăpăcit, m-am ridicat în picioare.

— Ne-am luat cu vorba şi uite, timpul a zburat.

Era dezamăgit.

— Nu-i aşteptaţi pe băieţi ? Trebuie să sosească dintr-un moment în altul, astă seară avem şi un film.

— Din păcate... Cu altă ocazie. Am să vin. Mă bucur, că te-am cunoscut, tovarăşe Kadács, mă bucur foarte mult. Transmite-i salutări şi fratelui dumitale. Şi... şi dacă vă face plăcere şi aveţi timp, faceţi-mi o vizită. Am să mai vin şi eu... sigur... da...

M-a condus pînă la ieşire. La despărţire m-a întrebat plin de sfială :

— Dar, nu-i aşa n-o să scrieţi povestea aceea ? Nu-i aşa că n-o s-o scrieţi ?

— Nu, sigur că nu !

— Ştiţi, mai ales pentru ai mei.

Desigur, ai mei... Oh, cum de se pot toci la unii oameni, chiar în halul ăsta, trăsăturile omeneşti ? !

— Ştii, lucrurile acestea sînt, cum să-ţi spun... Se scrie, desigur, totul, despre oameni,

despre locuri, tot-tot, numai că se transfigurează în aşa măsură, încît... Oamenii, împrejurările... Nu-i poate recunoaşte nimeni. Cum să-ţi explic ? *În general* e adevărat ce se scrie, *în general*, nu şi *în particular*.

— Înţeleg. Da, înţeleg... Dacă nu aveţi de gînd s-o daţi la gazetă, ci s-o folosiţi într-o povestire...

— Aşa şi este.

III

CASA ERA PUSTIE, pe masă mă aştepta o cină rece. Nici nu-mi dădeam seama de scurgerea timpului, mă plimbam prin cameră de colo pînă colo şi fumam ţigară după ţigară.

După ora zece Marika năvăli în cameră puţin alarmată :

— N-ai gustat încă nimic, ce s-a întîmplat ?

— Of, Marika dragă, am trăit nişte evenimente, ce să-ţi spun... nişte evenimente extraordinare ! Trebuie neapărat să-ţi povestesc !

— Aşază-te şi mănîncă !

Eram gata să-ncep a-i vorbi despre Kadács Joska, dar ea prinse cu două degete o felie de limbă afumată de pe platou, o împături în două, mi-o strecură cu îndemînare în gură şi începu să-mi pună repede în farfurie felii de ardei gras, de roşii şi ouă fierte, îmi unse o felie de pîine cu unt şi îmi umplu ceaşca cu ceaiul pregătit în termos. Se aşeză apoi la colţul mesei,

privindu-mă surîzătoare cum mănînc. Era un surîs încărcat de bucurie. Cunoștea prea bine motivul emoției mele, știa că dădusem peste un subiect deosebit, entuziasmant, așa cum numai rar găsești.

În fond scrisul este și el o muncă și, ca oricare altă activitate, se reazemă, se sprijină pe rutină. Nu știu dacă e adevărat că rutina ucide bucuria muncii, ori bucuria muncii este cea care dispare mai întîi, lăsînd loc rutinei. Ceea ce știu, în mod cert, este că se succed una pe alta. Cînd devine scriitor, omul își urmează chemarea dar e tot atît de adevărat și faptul că scrisul este, în același timp, și meseria scriitorului. Marika mă cunoaște prea bine în toate ipostazele. Știe la ce mă refer, cînd îi spun : fetițo, mă duc să hoinăresc puțin, am ceva de scris pentru numărul de Anul nou și mă aflu încă tot în stadiul bunelor intenții... Sau cînd sînt nervos și mă frămînt ca o cocă de cozonac : vai, scumpa mea, lasă-mă acum, că-mi vine să înnebunesc cu chestia asta ! Uite, am conturat totul, pînă la cele mai mici amănunte, și nu mă simt capabil să născocesc o istorioară cît de cît acceptabilă...

Am impresia că sînt scriitorul cel mai lipsit de fantezie. Personaje știu să creez, e suficient să-mi arunc ochii pe fereastră, ca ele să și apară într-un du-te-vino continuu, unul se scarpină, altul dă din umeri, al treilea își potrivește cipilica pe cap, le aud chiar glasul, dar întîmplări, asta nu, întîmplări nu știu să născocesc. Iar dacă le întreb pe ele ce să scriu, reiese că

personajele mele trăiesc cele mai banale zile din lume. Cel care dădea din umeri nu face decît să dea iar din umeri şi îmi zice : „Nevasta zarzavagiului i-a adus varză ăluia de ţine Alimentara din Strada Fény, poţi să-ţi închipui, măiculiţă maică, ce mai varză se găseşte acum la Alimentara !" Uite, asemenea lucruri senzaţionale am eu la dispoziţie. Ei, poftim de scrie foiletonul din aşa ceva !

Şi mai cunoaşte Marika şi perseverenţa aceea, calmă, rumegătoare, cînd — aidoma unui funcţionar conştiincios — mă duc zi de zi la biblioteca Parlamentului, iar seara mocoşesc în liniştе datele care s-au nimerit să-mi cadă în mînă, încropind frumuşel, sîrguincios noua mea carte.

Dar îmi cunoaşte şi acea scînteietoare, năvalnică emoţie, da, şi pe aceea mi-o ştie ! Izbucneşte rar în sufletul meu dar atunci cînd izbucneşte, totul e permis : aprind ţigară de la ţigară, gonesc noaptea la trei într-un taxi în căutarea unei sticle de coniac şi lucrez ca un apucat cîte patruzeci de ore în şir. Emoţiile astea îmi scurtează de fiecare dată viaţa cu un an. Dar merită ! Uite, pentru asemenea clipe merită să trăieşti, pentru asemenea creaţii merită să scrii. Chiar dacă, în mod fatal, tocmai astea sînt cele pe care critica le face harcea-parcea şi pentru care nu mi se aduc elogii, dar ce ştiu ei, doamne dumnezeule, ce ştiu ei ! În fond nici nu-mi pasă, ştiu prea bine că, odată şi odată, ştiinţa asta a criticilor şi a politicienilor culturali tot va fi făcută zob, drept um-

plutură în postamentul statuii mele. Da, cînd am asemenea stări, sînt adînc convins de acest lucru. Alteori, se mai întîmplă și așa ceva, am impresia că din ironie mi se laudă o carte sau alta. N-am să ajung eu în istoria literaturii nici măcar o notă de subsol. Darămite o statuie !

Marika zîmbea, deci, emoționată și bucuroasă ; știa că aveam să scriu ceva cu propriul meu sînge și că viața mi se va scurta cu un an. Eu mîncam. Am mîncat și cealaltă felie de pîine cu unt și puțin salam, mi-am băut și ceaiul și încă o cană cu ceai pe care mi-o turnase între timp, așa, mașinal. Mi-am aruncat privirea spre Marika. Îmbrăcată într-o bluză bej, cu mînecă scurtă, se întindea peste masă cu cîte o mișcare ușoară, grațioasă și sigură, ca să mă ajute. În semiobscuritatea camerei chipul îi strălucea opalescent, de parcă ar fi emanat lumina ce plutea deasupra mesei, întocmai ca într-o pictură barocă.

— Ai fost la Gellert ? — Știam că de obicei acolo mergea să facă baie.

S-a uitat mirată la mine.

— Nu, bineînțeles că nu !

Nu înțelegea cum de-mi putuse trece prin cap că cineva poate veni de la baie după ora zece seara. Mie, însă, întrebarea nu mi s-a părut deloc stranie. Părea atît de îmbăiată și aburindă. M-a străfulgerat gîndul că cel mai bun lucru ar fi să mă culc în camera ei și să-i povestesc în pat despre Kadács Joska.

În clipa aceea Marika a observat că mașina de scris era deschisă, cu foaia de hîrtie gata

pregătită în ea. A avut impresia că am şi apucat, poate, să scriu titlul şi cele cîteva fraze de început, aşa cum obişnuiam uneori. Dar a trebuit să constate, cu părere de rău, că foaia de hîrtie era încă imaculată.

— Dictezi direct la maşină ?

— Cum ?... Nu, poate, totuşi, nu...

Scoase atunci din sertarul măsuţei de scris un caiet cu scoarţe albastre. Îşi aduse apoi poşeta aceea mare, cu tot felul de lucruri în ea, şi-o răscoli de cîteva ori, pînă dădu peste creionaşul ei preferat. (Un cunoscut drag nouă ne trimitea cu regularitate de la Viena mine moi şi fine.)

Creionaşul acesta de argint, uşor de mînuit, cu mina lui subţire şi moale, era pata de culoare şi joc în munca ei mecanică, anostă şi monotonă. Convingerea mea este că, mai devreme sau mai tîrziu, ortografia se va modifica în toate cazurile corespunzător limbilor fonetice, şi va veni o zi, cînd nişte mecanisme foarte simple vor transcrie instantaneu textul dictat. Marika a terminat facultatea şi, într-o vreme, dorinţa ei arzătoare era să poată preda la o şcoală. Profesorul de lingvistică îşi luase rămas bun de la ea, cu promisiunea că, „după ce va trece nebunia asta", va fi bucuros să poată lucra cu ea la institut. Dar nici una dintre aceste dorinţe nu i s-a împlinit, a devenit, se-nţelege aproape de la sine, asistenta mea. Mi-a trecut, ce-i drept, uneori prin minte, că în realitate trăiesc în nişte condiţii ceva mai costisitoare decît cele socialmente necesare, că omul

pe care eu îl folosesc ca steno-dactilograf, ar fi putut deveni, eventual, un savant, ori un educator excelent. I-am și spus de cîteva ori să se ducă ba ici, ba colo, că am să pun și eu o vorbă. Și răspunsul venea prompt : bine. Dar o pufnea rîsul, știa că totul va rămîne neschimbat. Sincer să fiu, mă cam sperie gîndul să-i dictez unei persoane străine. Oricum am lua-o, munca aceasta dezvoltă niște relații foarte intime, omul fiind nevoit să se arate gol-goluț, mai gol chiar decît în pielea goală, să-și facă în permanență propria-i autopsie. Folosesc cuvinte mari... Cel care n-a încercat acest lucru și-așa n-o știe, iar cel care a încercat, o știe oricum. În schimb știe toată lumea ce înseamnă obișnuința în orice domeniu de activitate, deci și în această muncă, ce înseamnă să te obișnuiești cu tovarășii tăi de lucru. Pe mine m-ar paraliza, de pildă, dacă colaboratorul meu ar face automat această treabă de rutină... Dar Marika nu lucrează așa. Dealtfel, chiar acesta era și argumentul cu care mă linișteam de fiecare dată. Marika e tovarășa mea de creație, cu ea discut tot ceea ce am de gînd să scriu. (Ce-i drept, de cele mai multe ori nici nu prea își spune părerea, dîndu-și seama cu vremea, că nu trebuie s-o facă în timp ce lucrez, că e mai bine să mă îmbărbăteze, să-mi dea aripi, dar și aceasta numai încuviințînd din cap în tăcere.) În decursul anilor am discutat, deci, de multe ori despre faptul că ar trebui să-mi angajez o secretară, dar lucrurile rămîneau de fiecare dată neschimbate. Aștepta și acum liniștită, cu

caietelul cu scoarțe albastre în poală, jucîndu-se printre degete cu creionașul acela subțire și nostim din argint.

— Nu — i-am spus — așteaptă puțin, poate nici n-am să-ți dictez azi. Vreau mai întîi să-ți povestesc neapărat totul.

Și i-am vorbit despre Kadács Joska.

Mă durea faptul că, povestită de mine, întîmplarea devenise o istorioară banală, neînsemnată, sau nici măcar atît. Trebuia să-l fi auzit pe Joska cum vorbește și să-i fi văzut seriozitatea aceea firească și pură, care îi stăpînește întreaga ființă. Cît de palidă părea relatarea mea în comparație cu realitatea! Am simțit din nou limitele posibilităților mele. Ca întotdeauna cînd trebuia să trec la zugrăvirea unor oameni, i-am invidiat și de data aceasta pe pictorii portretiști.

Marika mă asculta cu un interes crescînd. Nici nu mă gîndisem la faptul că, în fond, evenimentele îi dăduseră ei dreptate. Pentru că ea fusese cea care nu mă lăsase să mă împac cu ideile mele preconcepute. (Și să desprind din *realitate* numai aspectele neplăcute și hopurile zdruncinătoare, deși în *fapt* pămîntul este neted și rotund !)

În cele din urmă m-a întrebat :

— I-ai împăcat ?

— Păi, știi...

Cum să-i fi explicat ? Să-i fi spus că de fapt nici n-am apucat s-o fac ? Și că nici n-ar fi fost momentul, pentru că... dar n-are importanță. Aveam oricum de gînd să mă mai întîlnesc cu

el, pentru că nu scap eu din mînă, cu una cu două, o figură așa de interesantă ! Mi-a venit la repezeală ideea să-i spun că am vrut să discut mai întîi cu ea dacă era cazul să-i împăcăm și, în general, ce atitudine să adoptăm față de fetița aceea. Ideea mea s-a dovedit a fi strașnică. Și unde mai pui, că nici nu era prea departe de adevăr !

— Trăiește cu el de peste doi ani — mi-a zis Marika. — Pentru Marta, Joska este primul și singurul bărbat, iar pentru Joska, Marta este prima și unica femeie ; se iubesc. Oricît te-ai străduit tu să mi-l descrii ca pe un vultur semeț, sau ca pe o ființă în stare să facă minuni, să știi că tot gelos rămîne și tot o chinuie pe biata fată. Pentru că o iubește. Iar Marta nu are pe nimeni, a venit la tine, profetul, ca s-o ajuți.

— Nu sînt profet ! Și-apoi...

— De-aceea te-ai dus acolo.

— De-aceea m-am dus, de-accea m-am dus ! Nu... și apoi ...Bine, o să-i invităm la noi, da, e cel mai bun lucru pe care îl putem face, o să-i invităm pe amîndoi. Dacă vrei neapărat să fii tu mijlocitoarea acestei căsătorii !

Ce are cu mine, de ce caută cearta cu lumînarea, ar putea să-și dea seama că tremur tot de nerăbdare să mă pot apuca de scris ! De ce vrea să mă scoată din ritm ?

Am avut senzația că s-a simțit ofensată.

— Ce voiai să scrii ?

— Cum ce ? Asta !

— Care „asta" ?

— Care asta ! — încăpățînarea ei începuse să mă scoată din sărite.

— Bineînțeles că nu banala lor poveste de dragoste !... Pe Kadács Joska, figura lui, tipul ca atare ! Vreau să-l schițez mai întîi pentru *emisiunea* mea de la radio. Un nou tip de responsabilitate față de oameni, față de familie ! Unde găsești tu un exemplu mai frumos ? Și gîndește-te la părinții aceia egoiști care, după douăzeci și cinci de ani de căsnicie, îi obligă pe copii să... În epoca noastră toate problemele de ordin moral provin din contradicția dintre egoism și solidaritate. Cea mai elementară formă de convietuire a unei comunități este familia. Ce fel de tată este acela, care...

Parcă nici nu mai era atentă la ce-i spuneam. Nu, nu mai era atentă, se juca distrată cu creionul. Deodată sări în picioare, de parcă și-ar fi adus brusc aminte de mai știu eu ce treburi urgente.

Da, am înțeles. S-a dus și așa dracului toată inspirația mea... I-am vorbit totuși, pe un ton calm :

— Am impresia că ești obosită. Nici mie nu mi s-a conturat încă clar toată această poveste. Și nici n-aș vrea să fac un lucru de mîntuială. Hai să ne culcăm, am să-ți dictez mîine direct la mașină.

Stătea nemișcată, cu mîinile prăbușite de-a lungul corpului. Se uita fix la covor. A scuturat apoi din cap.

— N-ai înțeles nimic.

— Nu vrei să-ți dictez mîine dimineață ?

A început să vorbească încet, cu o voce străină.

— Aș vrea să-ți spun ceva... Data trecută tu ai adus vorba despre asta... Ar fi într-adevăr foarte bine dacă ți-ai căuta o secretară.

Am rămas trăsnit. N-am avut putere nici să mă supăr.

— De ce ?... Cum ți-ai adus aminte de asta, așa, dintr-o dată ?

— Uite, așa. M-am gîndit... m-am gîndit la ceea ce mi-ai spus data trecută... Și m-am întîlnit azi...

— Cu cine ?

— N-are importanță. Am discutat pur și simplu din nou și... Ai dreptate, e păcat să mă rezum la ceea ce fac. Mi-ar place să predau la o școală.

(Avea dreptate, desigur, numai că... era totuși straniu...)

— Bine. Dacă vrei tu ! Mie mi-e totuna. — Am dat din umeri, prefăcîndu-mă în mod răutăcios indiferent. — Mîine am s-o sun pe Barta Medi.

Marika se îmbujoră toată la față, iar ochii începură să-i scînteieze de mînie.

— De ce tocmai pe Barta Medi ?

— Cum de ce ? Nu tu mi-ai spus să-mi caut pe cineva ? Acel „cineva" nu-i „oricine", acel cineva este în orice împrejurare ceea ce este ! Nu ?

— Dar de ce te-ai gîndit tocmai la Barta Medi ?

Soțul lui Barta Medi a fost un ziarist care în 'cincizeci și șase a fugit în străinătate. O poveste

scandaloasă : şi-a părăsit nevasta şi a fugit cu sora ei mai mică.

Cu ani în urmă, cînd mai erau încă împreună, ne-am petrecut vacanţa cu ei la Szigliget. Pe atunci numele lui Barta începuse să strălucească în soare. Pînă în 'cincizeci şi trei scrisese doar nişte articole banale în „Szabad Nép" : introducere, cuprins, încheiere, îţi dădeai seama din titlu ce voia să spună, nu mai era nevoie să citeşti întregul material. Ei, dar nici chiar aşa ! Încă de pe vremea cînd era elev, Barta începuse să adune în nişte caiete „maxime şi aforisme ale unor personalităţi marcante". Şi în fiecare articol cita cîte două, trei. Aşa că uneori mai parcurgeam în fugă articolul în căutarea ghilimelelor, pentru că printre maximele şi aforismele marilor personalităţi găseşti totdeauna cîte o idee care să te pună serios pe gînduri. (Ba mai mult, vă mărturisesc că pe vremea cînd lucram şi eu la gazetă, odată cînd mi-a căzut şi mie pe cap sarcina încropirii unui astfel de material obligatoriu, m-am folosit şi eu de Barta, citînd cu succes maxima unei personalităţi marcante. Ştiam că pot s-o fac liniştit, pentru că nu citea nimeni nici articolul lui Barta, nici pe al meu, iar în ceea ce priveşte exactitatea textului, mă puteam bizui pe el, pentru că respecta întotdeauna foarte riguros textul citat.) După 'cincizeci şi trei se părea că soarele lui Barta începuse să apună. Nu atît pentru că muşcase ani de zile cu furie în dreapta şi în stînga, ci şi pentru că, în calitatea sa de secretar al comisiei de disciplină de pe lîngă

Uniunea Ziariştilor, tăia şi spînzura, de numele lui fiind legate o serie de acte de cruzime şi ilegalităţi. Multă vreme fusese unul dintre cei mai înfocaţi oponenţi ai „noii etape". Cu atît mai mult ne-a surprins faptul că s-a postat, totuşi, în fruntea memorabilei revolte redacţionale din toamna lui 'cincizeci şi patru. În sclipitoarea-i autocritică demascase multă lume, personalităţi politice, corifei ai publicisticii şi pe mulţi alţii. Îi scărmănase zdravăn pe toţi, nu-i vorbă că o şi putea face liniştit. Numai că a venit şi vremea schimbării la faţă din martie ! Se zvonea că pe Barta l-a chemat „bătrînul". Se zice că l-a primit cu multă amabilitate, discutînd ore în şir cu el şi aducîndu-i la cunoştinţă, că era dispus să uite totul, dacă i se va da ocazia să citească în gazetă vechile şi „adevăratele articole" ale lui Barta. Dar Barta i-a ţinut piept. După unele zvonuri ar fi spus ba una ba alta, după altele, n-a spus nici una nici alta, a fost pur şi simplu om de caracter. L-au dat afară de la gazetă, dar i s-au oferit, imediat, contracte pentru un volum de reportaje, pentru un altul de studii, pentru traducerea unui roman şi a unei piese de teatru. Locuise în vara aceea la Szigliget, trăind mai bine, ca niciodată. Cutreiera cu noii săi prieteni (aceiaşi, pe care îi criticase la vremea respectivă în memorabilul său articol de fond, intitulat „Care pe care") cramele de prin împrejurimi, „acolo unde se mai putea găsi vin bun". Proprietarii de vii reuşeau de fiecare dată să-i toarne pe gît cea mai mizerabilă poşircă. Dealtfel nu prea rezista la vin

și se îmbăta îngrozitor de repede. Învățase și cîteva melodii populare, ba chiar să cînte și din fluier, dar nu la un simplu fluier ciobănesc, ci la unul cu totul deosebit. Pentru noi însă „arta" lui era o pacoste. Și unde mai pui că, în ciuda tuturor acestor strădanii ale sale, n-a făcut senzație și nici n-a putut deveni „cineva" la Szigliget.

În schimb, nevastă-sa... Pînă atunci n-o cunoscuse nimeni, dar în vara aceea îi mersese vestea la Pesta și se spunea că merita să te duci la Szigliget pentru ea. Deși nu era o femeie prea frumoasă, era, totuși, cum să vă spun, în vogă. Era de soiul celor care, atîta vreme cît sînt fete, rămîn neînsemnate, fără pic de sare și piper, pentru ca apoi, pe neașteptate, să-și capete toate condimentele, ca porumbele și murele în pragul toamnei. Pînă și arcuirea cefei și lobul urechii îți vorbeau despre tainice, dulci și îmbătătoare arome, pline de jar. Nu-i păsa de șoldurile prea pline, ca două perniță de grăsime, era etern îndrăgostită de soare, de apă, de mîncăruri. La prînz, după ce mînca, îmbrăcată într-un costum minuscul de baie, știa așa de bine să se întindă la soare, dezvelindu-și cuibușorul cald de la subsuoară... iar cînd se trezea din somn, cu ochii încă somnoroși arunca niște priviri șăgalnice spre bărbații care se plimbau prin fața ei... Femeile erau furioase foc, dar bărbații nu colportau nici un fel de zvon pe seama ei și o apărau de parcă s-ar fi jurat cu toții să lupte sub stindardul ei. Unul își amintea, în secret, de-o privire a ochilor ei strălucitori și albaștri,

altul că-i ceruse odată un foc şi-i atinsese mîna. Iar eu că odată într-o excursie, pe puntea unui vas, îmi şoptise ceva la ureche, un fleac, poate pur şi simplu să mă uit la pescăruşii din jur, dar şoapta ei tulburătoare îmi furnicase tot spatele. Era a tuturor, dar fiecare avea senzaţia că era a lui. La Szigliget, în vara aceea, reînviase matriarhatul. Marika era rareori geloasă şi, bineînţeles, declara de fiecare dată sus şi tare, că ei nu-i pasă deloc, dar că-i scandalos cum încearcă femeiuşca asta să mă îmbrobodească tocmai pe mine tocmai aici, în văzul tuturor. Iar eu, în loc să mă descotorosesc de ea, aşa cum ar merita... Dealtfel, fusese nervoasă în vara aceea şi oboseala îi provoca insomnii. Deşi e inutil să vă mai spun că nu fusese nimic între mine şi Medi. După cîţiva ani am întîlnit-o, totuşi, într-o toamnă. Am urcat cu ea pe munte. Medi s-a dovedit a fi surprinzător de lucidă : în definitiv nu mai sîntem copii, ea nu zice că nu-i de acord, dar mă respectă prea mult ca să-şi permită cu mine o aventură trecătoare, iar „o chestie mai trainică şi mai de durată" ar provoca în viaţa amîndurora nişte complicaţii inutile. De atunci nu ne-am mai întîlnit. Am mai văzut-o, poate, de două-trei ori pe stradă.

În primăvara asta m-a căutat la telefon. Se publicase tocmai ştirea că piesa mea urmează să deschidă stagiunea viitoare. M-a întrebat dacă nu cumva pot să-i fac rost de ceva să bată la maşină, sau de vreo altă muncă ocazională ; mi-a spus, că lucrează într-o redacţie şi cîştigă o mie trei sute de forinţi pe lună, din care tre-

buie să-şi întreţină mama şi cei doi copii ; maică-sa are o pensie de patru sute de forinţi ; de peste trei ani bărbatul ei şi soră-sa nu i-au mai trimis nici un pachet şi nici măcar cîteva rînduri. N-a izbucnit în plîns şi nici nu s-a tînguit, mi-a spus doar atît : „scîrboasă treabă mai e şi viaţa asta !" Mi-a comunicat asta sec, dar cu adîncă convingere, cu convingerea omului care nici măcar nu vrea să se sinucidă. Mi-a adus la cunoştinţă că trebuie să fie la redacţie la două şi jumătate, dimineţile avîndu-le libere : „Uneori îţi face plăcere să stai puţin de vorbă cu nişte vechi amici". Nu se ascundea în vorbele ei nici un fel de provocare, dorea să stăm de vorbă în sensul exact al cuvîntului.

Mi-am adus aminte de toate astea şi vă mărturisesc că am recurs răutăcios la numele ei numai ca să am şi eu un atu. Pentru că, ce-i drept, nu-i păcat ! Nici prin cap nu mi-a trecut vreodată s-o transform pe Marika într-o sclavă. Dar mă necăjea ideea că dintr-un simplu capriciu, ar fi în stare să-mi dea peste cap toată activitatea, întregul meu sistem de viaţă, totul. Şi asta numai pentru că se întîlnise cu cineva, sau ce mama dracului ! Ar fi trebuit să-şi dea seama ce înseamnă pentru mine ajutorul ei. Aşa ceva era inadmisibil !

Între timp se făcuse tîrziu, obosisem într-adevăr. Am făcut un gest imperceptibil cu mîna. Marika m-a evitat, nici nu-mi părea rău. Ne-am dus la culcare fiecare în camera lui. Am mai fumat o ţigară, gîndindu-mă între timp la articolul despre Kadács Joska. După cum mi-era

obiceiul, am început să-mi formulez în gînd primele fraze, pentru ca dimineaţa să-mi fie mai uşor. Întotdeauna primele fraze se nasc mai greu. Eram, desigur, convins că-i voi putea dicta Marikăi, că pînă a doua zi dimineaţa avea să-i treacă supărarea. Bine, bine, înţeleg, cum să nu înţeleg, dar în definitiv ea a fost cea care mi-a spus odată că asta-i chemarea ei. Şi cred că viaţa mi-a dat dreptate, justificînd-o într-un fel şi pe ea şi munca ei.

Greu se mai năşteau acele prime fraze. Aş fi dorit să-l descriu pe Kadács Joska cît mai succint şi mai plastic, nu la modul obişnuit, şablon. Dar ceea ce îmi plăcuse mie atît de mult, frumuseţea lui, îmi scăpa printre degete. Nu mă simţeam în stare să formulez mai simplu şi mai adevărat decît : frumuseţea lui. Un bun portretist poate să zugrăvească pe pînză toate amintirile şi dorurile şi rînduielile din care izvorăşte această frumuseţe. Ce uşor le este pictorilor ! Degeaba, dintre toţi artiştii ludici, numai ei sînt în stare să se joace cu bucurie şi iresponsabilitate reală. (Ce păcat că mulţi dintre ei sînt, totuşi, plini de înfumurare, imitînd Occidentul cu un soi de arivism est-european.)

Am adormit fără să fiu în stare să torn în cuvinte frumuseţea lui Kadács Joska. Din frazele pe care încercam să le formulez, apărea obsedant chipul unui băieţandru cu ochii strălucitori, un fel de personaj secundar din fresca de pe altarul Sfîntului Emeric. Aşa cum *nu* este Kadács Joska, flăcăiandrul meu cu chipul atît de plin de viaţă şi de omenie.

M-a sculat Marika pe la ora opt. Îmi pregătise micul dejun, după ce cărase vasele rămase de la cină. Mi-am pus haina de casă și papucii.

— Ți-am prăjit niște ouă cu slănină. Mănîncă-le *cît sînt calde !*

M-am așezat la masă.

— Aș vrea să lucrez în dimineața aceasta. Și am aruncat o privire semnificativă spre mașina de scris.

Marika trebăluia calmă. A strîns așternutul, l-a pus în fereastră, s-a postat apoi în fața mea și a început să-mi vorbească despre treburile, pasămite deosebit de importante, pe care trebuia să le facem neapărat în această toamnă.

— Va să zică nu putem lucra ?

Se așează pe scaunul de lîngă măsuța din fața mea :

— Ar trebui să cauți o rezolvare.

N-aveam chef de ceartă. I-am vorbit calm, spunîndu-i că aș fi vrut totuși să scriu povestea lui Kadács Joska. Nu de alta, dar — adăugînd alte trei articole mai vechi — mi-aș fi asigurat emisiunile la radio pe o lună întreagă și am fi putut pleca în munți la finele lunii. În acest fel, chiar dacă n-aș fi terminat *Regulile conviețuirii socialiste,* m-aș fi apropiat oricum de încheiere. (În fond, e opera vieții mele, mi-am zis. De fapt eu însumi sînt întemeietorul acestui gen literar, care se numește „etica literară". Interesul este enorm și peste hotare, iar directorul editurii mă zorește ori de cîte ori îl întîlnesc. Din ceea ce știe pînă acum despre această carte,

o consideră „o inițiativă cu totul deosebită". Sînt exact cuvintele lui !)

Marika tăcu o bucată de vreme, după care începu să vorbească domol :

— Așa, deci, viața mea este doar o viață complementară, chiar dacă am și eu viața mea, unică și cu valoare deplină. Teoretic, are oricum valoare deplină... Ai scris-o chiar tu, oh, de cîte ori n-ai scris-o : omul nu poate fi pe deplin fericit, dacă nu-și descoperă chemarea, adică acea activitate în care se poate realiza pe deplin, dînd tot ce poate da... Suspină adînc. Să-mi fie oare permis să mă mulțumesc cu mai puțin ?

Îmi turnă apoi ceaiul în ceașcă, puse zahărul și lămîia, mestecă de cîteva ori și mi-l întinse peste masă.

Spusele ei m-au mîhnit peste măsură. Îmi vorbise cu totul altfel, decît o făcuse pînă atunci.

Se sculă și ridică din umeri.

— Mă voi dovedi, poate, din nou slabă — oftă — poate că ai să reușești iar să mă convingi. — Scutură din cap. — Dar nu vreau ! N-ar fi bine, crede-mă. Nu vreau !

Ei, dar asta nu mai era deloc o glumă. Și cînd te gîndești că în celălalt taler al balanței eram eu însumi, toată munca mea, cariera, viața mea, tot ceea ce însemnam eu pentru ea ! Să fi cîntărit eu chiar atît de puțin în balanță ? Am ajuns chiar aici, după douăzeci de ani de căsnicie ? Ei bine, nu ! Sînt dispus să înțeleg toanele unei femei, dar asta era prea de tot !

— Bine, i-am zis. Barta Medi m-a rugat oricum s-o ajut. În fond îmi ajunge dacă vine cineva în cursul dimineții. În acest fel mai dau și eu un ajutor cuiva care se chinuie cu încă trei persoane în spinare, *numai pentru că a părăsit-o* vagabondul de bărbatu-său. Am s-o caut la telefon.

Nu s-a mai înroșit de data aceasta și nici nu i-au mai scînteiat ochii.

— Caut-o, dacă așa găsești tu de cuviință...

IV

DAR N-AM MAI CĂUTAT-O pe Barta Medi și nici în munți n-am mai plecat pentru cîteva săptămîni, așa cum intenționasem, praful s-a ales de toate planurile mele.

La teatru repetițiile erau în toi. Aveam convingerea că, din moment ce mi-am făcut datoria, punîndu-le la dispoziție un text autentic, restul era treaba lor.

Numai că socoteala de acasă nu se prea potrivește cu cea din tîrg. Necazurile au început chiar de la prima repetiție, provocate de un actor care interpreta, de regulă, roluri de tată. Ce să vă spun, s-a dovedit a fi amabil foc, coborîndu-se la mine de la înălțimea celor cinci premii Kossuth, pe care le deținea. Îmi scutura dreapta cu ambele mîini, șoptindu-mi confidențial cum că se bucura tare mult, că „după atîtea rahaturi" fusese inclusă în sfîrșit în repertoriul teatrului și o piesă adevărată, de un

autor contemporan. (Şi cu o aleasă delicateţe, îmi dădu ca exemplu ultimele piese semnate de doi dintre prietenii mei. Ce-i drept, piesele respective erau, şi după părerea mea, sub nivelul scontat). M-a invitat apoi la o cafea, în bîrlogul lui. În timp ce ne beam cafeaua, mi-a reamintit că, în varianta iniţială, el urma să moară pe scenă. I se părea fără cap şi fără coadă faptul că în actul al treilea se face doar o simplă referire la moartea lui.

— Nu te supăra, rogu-te frumos, dacă-mi dai voie... ştii, cu dreptul celui mai în vîrstă... Altuia nici nu i-aş fi spus, dacă ar fi vorba despre Orosz, sau despre altcineva, m-ar durea în cot, dar tu ştii să scrii !

— Dar, dragă nene Bandi, aş fi nevoit să mai introduc o scenă şi un nou decor, locuinţa inginerului şef.

— De ce ? Aş putea să mor la birou !

— Dar cum ? Uiţi că eşti de două luni bolnav !

— Aşa şi este. Acest lucru reiese şi din structura personajului. Sînt bolnav de două luni, apoi, într-una din zile, mă voi simţi mai bine, vor fi, cum se zice, clipele de euforie de dinaintea morţii şi, nemaiputînd rezista să lîncezesc în casă... ; am treburi multe, atîtea sarcini nerezolvate încă, mă hotărăsc deci să mă duc la birou, Şi, în tabloul al treilea din actul doi, mă chircesc brusc, pun mîna la inimă şi... Las' pe mine !

Ei, fir-ar să fie !

— Nu asta-i problema, nene Bandi ! Am senzația că simpla idee a morții, acel *praesens perfectum logicum* are o încărcătură dramatică mult mai profundă decît dacă am vedea aievea cu ochii noștri *cum se petrece moartea.*

— Bine, amice, dar un conducător trebuie să moară la scenă deschisă ! Nu-ți fie cu supărare, dar mă pricep mai bine la așa ceva.

— Tocmai în asta constă toată frumusețea, că iese din obișnuit.

— Iese din obișnuit, iese din obișnuit ! Publicul are să dea năvală cînd va auzi că eu îmi dau sufletul în actul al doilea. Dar dacă publicul aude că în actul trei apare așa, tam-nesam, cineva care-i bolborosește gîfîind că eu am murit, nici prin cap nu-i mai trece să vină la spectacol. Există în asta o experiență seculară, ca să nu mai vorbim despre faptul că trebuie să cunoști foarte bine publicul din Pesta ; publicul din Pesta adoră situațiile în care se moare pe scenă.

— Sincer să fiu nu împărtășesc întru totul gustul publicului budapestan, iar...

— Mă rog, mă rog, cum dorești, sînt gata să joc oricum ! Da, să joc ! În fond oricum am lua-o, tot piesă de teatru rămîne, ba s-ar putea să obții chiar și un premiu Kossuth, că doar și ăla... cum îi zice, prietenul ăla al tău, a primit și el. De ce n-ai primi și tu ? Credeam doar pur și simplu, că un bătrîn artist, tovarăș de-al tău întru slujirea artei, un om care a crescut și și-a

petrecut toată viața pe scenă, care a supt măiestria odată cu laptele mamei...

Omul ăsta voia să-mi rescrie piesa ! Și ce-o mai lăudase la început ! Ca și eroina principală, dumnezeiasca Kamilla, care...

— Hop, stai așa ! Kamilla ? Tiii, ce mai rol are și femeia asta ! Vezi, ei i-ai putut scrie un rol strașnic, d-aia îți spun că...

— Nene Bandi, dragă nene Bandi, nu zic că n-aș putea s-o fac. E drept că are să-mi dea peste cap tot actul trei, dar am s-o fac. Dar nu asta-i problema. În condițiile astea nu știu ce replici aș mai putea pune în gura inginerului șef ! Tot ceea ce are el de spus în această piesă, o spune în ultimul tablou din actul doi. Urmează apoi lovitura de teatru din actul trei, cînd cineva își aduce aminte de el, îl citează, și cu această ocazie aflăm și noi că a murit. Are să se dilueze totul și nici din punct de vedere dramaturgic nu mi se pare potrivit, dar... E în regulă, am să fac cum zici tu. Numai că... ce-ar mai avea de zis inginerul șef după tot ceea ce s-a întîmplat ?

A început să rîdă așa cum se rîde pe scenele noastre de peste o sută cincizeci de ani și, pentru ca rîsul lor să pară cît mai realist, unii actori l-au transpus și în viață. Rîdea în hohote. Și-a șters apoi lacrimile.

— Auzi, ce să spună ? Vai, ce dulce ești ! Ce să spună ? Uite un scriitor care tot mai crede că ăsta-i un lucru important ! Las' pe mine ! Mă chircesc tot, duc mîna la inimă și... Dar nu, mai bine lasă că am să construiesc eu toată scena

asta, are să fie cea mai reușită scenă din toată piesa, dar ce zic eu, din întregul spectacol ! Ai să vezi, că toți criticii, fără nici o excepție, vor remarca scena morții mele !

I-am răspuns cu toată convingerea :

— Sînt sigur, de asta, nene Bandi.

A doua zi mi-a mers vestea că am rescris piesa de dragul lui nenea Bandi. L-au asaltat cu toții pe regizor. Aș fi dorit să scriu o piesă, care să fie dramatică, nu și teatrală. Tocmai de aceea este lipsită, spre exemplu, de poante, de replici care stîrnesc, de regulă, aplauze în sălile de spectacol, dar care, dacă ar fi rostite în viață, ar provoca rîsul ironic al tuturor. Ori, lucrul acesta îl cunoaște o lume întreagă, chiar și specialiștii din teatre, ca să nu mai vorbesc despre cei ce aplaudă, pentru că ei o știu de treizeci de ani. Dar aplaudă, ce să facă și ei, pentru că așa se cuvine. Și au venit pe capul meu toți actorii cărora le scrisesem niște replici modeste, cenușii, dar care în contextul tablourilor respective, erau pline de conținut, iar în corelația lor succesivă, formau însăși esența piesei : „Mare scofală ! Nu te supăra, dar eu nu sînt dispus să apar cu așa ceva pe scenă !" Alții veneau și cu propuneri concrete : „Dacă îmi dați voie, eu aș spune mai curînd altceva..." Încercam zadarnic să-i conving că lucrul acela îl spunea altcineva, în altă parte a piesei. Ei o țineau morțiș : „N-are decît să n-o mai zică el, dă-i altă replică !"

— Dar ce sfîrîială mai e și asta, ca eu să mă rezum la o simplă întrebare ? N-am să pun nici o întrebare, ci am să exclam : „Poate că asta-i

părerea ta, dar a mea este cu totul alta !", după care părăsesc scena, trîntind furios uşa.

— Înţelege odată, omule, că în tine s-au născut deocamdată doar nişte simple îndoieli, tu n-ai ajuns încă în stadiul de a trînti uşile, tu doar întrebi : „Da ?" Şi ieşi îngîndurat.

— Nu-i nici o scofală. Cine o să aplaude o asemenea replică ? Publicul are să se holbeze nedumerit, aşteptînd continuarea.

— Lasă că are să vină şi continuarea, că doar nu s-a terminat piesa.

— Nu, bătrîne, ascultă-mă pe mine, uite, stau aici, în locul ăsta, uite, mă uit aşa la el şi îi zic ; „Poate că asta-i părerea ta..." O iau apoi din loc, fac cîţiva paşi, mă întorc, stau puţin pe gînduri, vezi, stau pe gînduri, mă frămînt, aşa cum ziceai tu să fac, şi spun : „dar a mea este cu totul alta !" Atîta zic. E mai bine aşa, nu simţi ? Sună mai bine la ureche : „Dar a mea este cu totul alta !" Mai fac trei paşi şi ies, trîntind uşa. Ei, şi acum izbucnesc aplauzele. Vezi tu, într-o dramă e nevoie de situaţii reale. Reale, înţelegi ?

Am lipsit doar de la două repetiţii şi ei au şi împănat cele trei scene aflate în lucru cu asemenea „nimicuri" şi „situaţii reale". Nu, mi-am dat perfect de bine seama, că s-a ales praful de călătoria mea. Am început chiar să mă îndoiesc de adevărul meu, mă întrebam dacă nu cumva greşesc eu ? În fond nu era nici unul începător, erau majoritatea actori cu renume, care îşi închinaseră întreaga viaţă vocaţiei lor.

Într-una din dimineți am rescris o scenă. Știam că din cauza asta aveam să refac tot actul trei. Cînd au citit scena refăcută, au început să-și dea coate : „Hm, hm, vezi că acum e mult mai bine ? !“ Acel „hm, hm“ dezvăluia întreaga lor părere despre piesa mea. Tremuram tot de nervi și oboseală, mi-era teamă că întregul conținut de idei avea să se canalizeze spre cărările arhibătătorite ale obișnuitului și banalului, că voi strica pas cu pas tot ce avea piesa mai bun, depărtîndu-mă de sensul ei și de intențiile mele inițiale.

M-am întors acasă după amiază obosit, flămînd și cu pieptul tăbăcit de atîtea țigări fumate pe stomacul gol. În camera mea mă aștepta Szabadi Marta și Kadács Joska. Marika stătea de vorbă cu ei. Era un septembrie călduros, cu o ușoară caniculă, care îți provoacă seara guturai, iar în timpul zilei îți usucă nările și gîtul, încît aveai senzația că ți s-a transformat capul într-un butoi plin de bitum. Stăteam prăbușit în scaun, cu brațele căzute pe spătar, cămașa leoarcă de transpirație, trăgîndu-mi încă răsuflarea după treptele urcate și așteptînd-o pe Marika să pună masa. Mă uitam la cei doi copii. Stăteau și ei tăcuți, sfioși, închiși în sine. Fiecare închis în sine. Fiecare în parte un întreg și totuși parte din cei adunați laolaltă.

Mi-am amintit din nou că îi invidiez pe pictori. Și mi-au trecut aievea prin fața ochilor portretele de grup ale lui Rembrandt. Cît de ușor și de bine picta Rembrandt ! Cît de ușor

și de bine ar picta el și această scenă : „Vizita unor tineri muncitori la scriitor acasă“ ! Chipul triunghiular de pisicuță al Martei, cu ochi cenușii, inteligenți și trăsăturile molatice, dar marcante ale lui Joska. Chipuri de muncitori, arse de soare, cu oboseala muncii de peste zi și suverana conștiință de sine. Planurile înflăcărate ale Martei, cu fermitatea morală și ordinea riguroasă a lui Joska. Mi se strîngea inima de durere, așa de frumoși erau.

Și eu, care nu eram în stare să descriu această frumusețe. Nici n-am să pot vreodată s-o descriu în așa fel, încît să li se strîngă și inimile cititorilor. Niciodată ? Dar oare de ce ?

Pictorul pictează ceea ce există, împrumutînd concomitent clipei redate atît reflecția trecutului cît și licărirea viitorului. Pictorul ar zugrăvi frumusețea acestor copii la interferența dintre trecut și viitor. Acolo, în jurul acelei mese, mocnea o dramă profundă. Pictorul ar transpune pe pînză arderea mocnită a unei drame profunde. Dar eu, eu trebuie să aștern pe hîrtie în ce anume constă drama aceea. Scrisul este o artă temporală, omul nu contemplă cartea, ci o citește, n-o cuprinde cu privirea, ci o parcurge rînd cu rînd...

Obosit, cum eram, mi-am dat deodată seama, ușor confuz și abia perceptibil, de ce îmi trecuse din nou prin gînd faptul că pictorului îi este mai ușor : pentru că nu voi putea să zugrăvesc frumusețea acestor tineri și forța acestei drame decît atunci cînd îmi voi da seama foarte exact de sensul și direcția lor. Cu

alte cuvinte, cînd îmi voi da seama care din ei are dreptate.

Dar cum ?

Marika aduse supa. Am mîncat-o ; stomacul şi inima, mult încercate în ziua aceea, s-au mai liniştit puţin.

— Ei, ce face tineretul ? — şi le-am zîmbit încurajator.

Marta schiţă şi ea un zîmbet, care se transformă curînd în plîns. Chipul lui Joska rămase însă neschimbat. Am oftat adînc. — Ce vă pasă vouă ! — mă gîndisem la ziua pe care o lăsasem în urma mea. — Ce-i pasă tineretii !

Uite aşa nişte tîmpenii de bătrînel cumsecade le-am înşirat toată jumătatea aceea de oră, cît au stat la mine. Marika îşi dăduse seama că sînt obosit şi, cu mult tact, a condus discuţiile aşa cum se obişnuieşte la oricare „primă vizită". (Pentru că mai sînt cu siguranţă asemenea prime vizite, dacă există cumva aşa ceva. În viaţa aceasta a mea, croită foarte exact, cu scopuri bine determinate, nu mai încap asemenea vizite...) Ce mai faceţi ? Cum vă simţiţi? Aţi fost în concediu ? Unde ? Ce-aţi mai citit ? Ce spectacol aţi văzut în ultimul timp ? Cît cheltuiţi într-o lună pe una, pe alta ? Iar ei răspundeau pe rînd la toate întrebările... Fiecare pe rînd. Răspundea cel căruia îi era adresată întrebarea.

Ne-am despărţit, invitîndu-i să mai vină şi altă dată. Puteau crede liniştiţi că ne bucurase zivita lor, pentru că de fapt aşa şi era.

Au plecat împreună, dar n-am auzit să fi discutat între ei pe scări.

Marika oftă.

— Situația e încurcată rău. Ai văzut, și aici, la noi, nu le-a lipsit mult să se certe. Fata a plîns.

Mi-am zvîrlit pantofii din picioare și m-am întins pe canapea.

— Fata ar fi dispusă să-l ajute și susține morțiș că nu e adevărat ce zice băiatul și că n-ar fi nevoit să-și amîne studiile din pricina fratelui său. Băiatul e mult prea mîndru și nu vrea să accepte ajutorul fetei. E mîndru, dar în același timp se și jenează de mîndria lui, și afirmă că nici așa nu le-ar ajunge banii. A trebuit să completeze pentru fratele său un formular cu veniturile cumulate ale părinților. Cum aceste venituri sînt destul de mari, puștiul nu beneficiază de nici o reducere. La anul, dacă va învăța bine, ar putea să primească o bursă. Pe de altă parte copilul ăsta bleg i-a cumpărat fratelui său, închipuiește-ți, de două mii de forinți numai cămăși ! Douăsprezece cămăși pentru un adolescent în plină creștere ! Acum își dă seama, dar...

— Care va să zică, după părerea ta, Marta are dreptate ?

Nu mi-a răspuns. A început să umble prin cameră, a strîns masa, a făcut ordine...

M-am uitat la picioarele ei. Mi s-a părut curios că are pantofii plini de praf. Purta pantofi sport, destul de vechi și uzați, pe care nu prea îi încălța cînd ieșea în oraș, și șosete scurte.

— Ai fost plecată pe undeva ?

Mi-a surprins privirea.

— Cum ? Ah, da, azi dimineață... n-am avut vreme să mă schimb. Pe urmă au apărut și copiii ăștia... Era cît pe-aci să uit că i-am invitat să vină azi... Mă întrebai dacă are dreptate Marta ? Nu e chiar așa de simplu. Băiatul e gelos. Doamne, ce să-i faci, e îndrăgostit, deci gelos. Nu pe alți băieți e gelos, ci pe învățătură. Gelos pînă la ură. Și nici nu prea mai vrea, da, mă tem că așa este, nici nu prea mai vrea, zic, să meargă la liceu. Asta pentru că Marta i-a luat-o înainte. Are într-un fel impresia că, în nerăbdarea ei, din pricina unui singur an, fata i-a dat peste cap viitorul. De ce, se întreabă el, este atît de nerăbdătoare Marta ? N-are nici nouăsprezece ani ! În timp ce el e trecut de douăzeci și doi... Nu, nu ! Nu-i chiar așa de simplu !

Marika a ieșit, și-a pus papucii de casă și capotul și s-a întors.

— Mă uitam la ei cît sînt de frumoși și de puri. Cîtă dreptate are fiecare în parte. Și cît de fatal nu sînt făcuți unul pentru celălalt. — Da, aceasta-i concluzia la care fusesem obligat să ajung. — Nici unul din ei nu-l merită pe celălalt. Nu-i oare stupid ?

— Nu se merită unul pe altul ? Dar se iubesc, nu vezi ? Se iubesc la nebunie !... Știi tu oare ce dor înfocat și cîte chinuri, cîtă înțelegere și dragoste li s-au adunat în suflet, cîtă teamă dezarmantă, cîte decepții, deziluzii au învins, ca să poată trăi împreună în orașul acesta ce se vrea atît de puritan ? Încearcă să

gîndești practic, să privești totul cu ochii unei femei, să retrăiești totul cu sentimentele unei tinere fete ! Să te săruți pe sub porți și arcade, să te sufoci de dor... și cît de scurtă e viața și cîte priviri răutăcioase pînă și în pădure, sau în munți... Băiatul are niște rude îndepărtate aici, soț și soție, omul e portar la un bloc din Str. Vaczi. Le procură bilete la teatru, sau la cinema, numai să le dea voie să se întîlnească în casa lor. Și cînd te gîndești că stau cu frica în sîn, așteptînd din clipă în clipă să sune cineva după lift...

Mi se făcuse somn, nici nu-mi mai amintesc dacă am spus-o cu voce tare, ori mi-a trecut doar prin cap : lasă că vor avea de păstrat, fiecare în parte, cîte o amintire plăcută, prima lor dragoste. De ce să strice această amintire printr-o agonie prelungită ? Ce rost are să constate pe pielea lor ce-i aceea o decepție ?

— Tragedia părinților îl apasă cumplit pe bietul băiat, las' că văd eu, l-a întors cu totul pe dos. L-a înspăimîntat dragostea, din moment ce poate avea și un astfel de sfîrșit. E o experiență tristă, înfiorătoare pentru un copil. Fiindcă, oricum ai lua-o, tot un copil rămîne. Jalea și dorul îl mînă să-l dădăcească în așa hal pe frate-său... Auzi, să-i cumpere douăsprezece cămăși, prostuțul... Știi ceva ? În locul tău aș sta de vorbă cu părinții lui.

Am scos un geamăt jalnic.

— Vorbești serios ? Ce-i drept, îmi trecuse și mie asta prin cap. În timp ce stătusem de vorbă cu Joska, mă și hotărîsem, pe jumătate,

s-o fac. Numai că... de-aș avea timp... da, de timp aș avea nevoie, ca de aer !

Am și ațipit probabil, pentru că prea am tresărit la auzul vorbelor ei, atît de tare și de clară fusese *întrebarea* :

— Vrei într-adevăr să scrii despre cazul lui Kadács Joska ? Și... ai de gînd s-o faci așa cum ziceai tu ?

Inima începuse să-mi bată cu putere. Asta numai odihnă de după-amiază nu se mai cheamă, dacă mă trezește așa de brutal ! Eh, nu-i nimic, cu atît mai ușor am să pot adormi diseară... M-am ridicat în capul oaselor. În sfîrșit, mi-am zis, se pare că s-a răzgîndit.

— N-aștept altceva, decît să-mi spui că ți-ai făcut timp. Sînt gata să-ți dictez chiar acum, totul e pregătit. Mă așteptam să se așeze la mașina de scris, s-o deschidă și să-și pregătească foaia de hîrtie, așa cum făcea de obicei. Dar nu mi-a răspuns. S-a apropiat de fereastră, întorcîndu-mi spatele.

— Dar parcă ai mai scris o poveste, una în sens contrar celei pe care ai de gînd s-o scrii acum ?

— Cum adică contrar ?

Răspunsul fu adresat ferestrei.

— Nici nu mai sînt chiar atît de sigură că părinții sînt într-adevăr egoiști și irresponsabili.

Am sărit ca ars.

— Poftim ? Nu-ți fie cu supărare, dar... concluziile tale mi se par cît se poate de stranii !

— Nu știu. Și despre Kadács Joska ai afirmat la început cu totul altceva.

— Ce anume ? Nici n-am scris despre el nimic.

— Data trecută.

— Și data trecută am scris același lucru. Am vorbit despre lupta dintre morala veche și cea nouă.

— Pe vremea aceea Kadács Joska mai era încă mic burghez, un „suflet de om din Neanderthal", sau cum ziceai, iar acum... — Se întoarse cu fața spre mine. — Tot nu înțelegi ?

— Tu ești cea care nu înțelege ! Nu despre Kadács Joska sau Ionică Făt-Frumos era vorba ! Cum poate fi cineva atît de... Argumentele mele sînt de domeniul abstractului, iar tu mă bombardezi cu fragmente, cu bulgării grosolani ai realității. Și asta numai pentru că în cazul acesta, întîmplător...

Mă privi cu ochii plini de uimire.

— Ce înțelegi tu prin fragmente ? Asta ? ! Dar eu vreau să vezi întregul !

— Mă rog ! Prea bine, am să mă duc și la părinții lui. Mă și interesează. Pentru mine e chiar un prilej de odihnă. Mîine am tot timpul s-o fac... Dar nu despre asta este vorba. Independent de toate acestea, am de gînd să aștern pe hîrtie cazul lui Kadács Joska. Fără nici un nume, impersonal, cazul în sine, în propria sa corelație.

— Și crezi tu oare că așa, fără nici un nume, impersonal, va fi real, așa crezi ? Ce-i aceea „în propria sa corelație" ! Dacă mai înainte...

Am schițat un gest de nerăbdare.

— Oh, biată logică de femeie. Încearcă să privești lucrurile în abstract, în generalitățile lor, încearcă !

S-a înroșit toată, iar ochii au început să-i sticlească suspect :

— Argumentele tale sînt într-adevăr convingătoare.

— N-am avut de gînd să te jignesc... Nu te supăra !... Chiar n-am avut de gînd. Eu m-am referit la acel „mărunt realism" feminin, pe care-l cunoști prea bine ! În toată treaba asta nu ești capabilă să vezi altceva decît ceea ce există aievea. Și, mai ales, dragostea Martei și a lui Joska, pentru că te-a înduioșat profund. Adevărul e...

Mi-a aruncat o privire încărcată de durere.

— Adevărul nu poate fi contrariul realității.

Am rămas consternat.

— Dacă vrei să știi, uneori este posibil și acest lucru. — Calm, calm băiete, trebuie să te calmezi, las-o pe ea să-și iasă din sărite ! — Uite, de-aia văd eu în toate numai lupta dintre vechi și nou ! Ce să fac, nu văd decît lupta asta ! Pentru că este singurul adevăr în toată harababura asta contradictorie.

Scuturâ vehement din cap.

— Nu, nu cred.

— Nu vorbi prostii ! Ce anume nu crezi ? Asta-i baza modului de gîndire comunist.

— Sau, dacă vrei, interesele, comoditatea activistului.

— Ce tot vorbești ? Ce naiba-i cu tine ?

Își ieșise într-adevăr din fire. Nu striga, dealtfel nici nu obișnuia s-o facă vreodată, doar obrajii îi ardeau și-i tremura vocea.

— Ai afirmat la început că fata întruchipează noul, iar Joska vechiul. Acum însă vrei să faci din Joska...

— Dar nu e vorba de nici o fată și de nici un băiat, înțelege odată ! Ceea ce am scris eu rămîne adevărat, chiar dacă în realitate situația este întîmplător mult mai complicată. Eu privesc lucrurile în abstracțiunea lor...

— Țîțîți, bineînțeles ! Fără să le numești, ptiu ! Auzi, ce vorbe, că nici unul nu se constituie în adevăr ! Să știi că dacă două adevăruri, ce formează în viață un tot unitar, sînt adevăruri îndreptate unul împotriva celuilalt, atunci nu pot fi adevăruri, ci scorneli, baliverne, minciuni sfruntate ! Auzi, ce vorbe !... Avea dreptate Zoltan, să știi că avea dreptate ; tu transformi un cîine întreg și nevătămat într-un cățeluș șchiop pentru ca pe urmă să începi să-i cînți prohodul.

— Mă judeca precum zeița dreptății. — Nu mi-aș fi putut închipui, că și tu... nu mi-aș fi fi putut închipui nici în ruptul capului... Ăsta îți este jurămîntul ? „Adevărul, numai și numai adevărul, purul adevăr !" Dar pot să am și eu un cuvînt de spus! În fond mi-am pus și eu viața în joc alături de tine ! Sînt și eu un om întreg, chiar dacă port numele de nevastă...

Mi s-a adunat tot amarul în gură.

— Te rog foarte mult să nu-mi faci asemenea scene ! Mi-ajunge și mie prin cîte am trecut azi. Ce-i cu tine ? Ți-am spus, dacă vrei să te duci

undeva să lucrezi, du-te, mă descurc eu într-un fel şi fără ajutorul tău. N-are rost să-mi faci...

Se lupta cu lacrimile.

— Am crezut întotdeauna în tine, aşa de mult am crezut în tine !

— După tot ceea ce ai îndrugat aici, zău că nu mai ştiu ce şi în ce crezi...

Evident, ceva o tulburase teribil. Să fie ceva de ordin fiziologic ? În definitiv, are aproape patruzeci de ani şi... insomnii sîcîitoare. Iar eu, deşteptul de mine, compar totul cu puterea mea animalică de muncă ! Şi nici prin cap nu-mi trece că ar trebui s-o menajez, că ea n-are pe cap doar grija de a-mi bate mie la maşină şi de a-mi pune lucrurile la punct. Ce-i drept, nici eu n-am doar grija asta... Eh, ce importanţă mai are! Am să solicit o amînare de la editură. Trăim împreună de douăzeci de ani şi uite, sîntem în stare să credem că ştim totul unul despre altul, că sesizăm cea mai mică tresărire din sufletul celuilalt. Evident, ceva nu-i în regulă. Îţi stă mintea-n loc, două articole banale, două schiţe amărîte, nişte elucubraţii de duminică dimineaţa... Şi răstoarnă totul cu fundul în sus.

Devenise aparent calmă. Vocea îi era distantă.

— Mă întrebi în ce cred eu ? În ce ?... Cred în lucrurile simple. În cele care există. Doi copii ne intră în casă, se aşază la masa noastră şi ne vorbesc despre nişte lucruri banale, obişnuite, de zi de zi. Uite, în asta cred eu. E tot ceea ce am eu mai sfînt, e adevărul, profunzimea, totul. Conţine viaţa însăşi, şi pe om. Ca într-un muzeu. De ce nu te duci odată acolo, să meditezi la toate astea ? Noi nu mai credem în cultul lui Mithra

și nici în dumnezeu. Dacă cineva s-ar oferi să ne vîndă asemenea exponate, am rîde de el. Dar, uite, se află acolo un pocal, o cană, un vătrai, niște nimicuri, în fața cărora te oprești pătruns de evlavie ; pentru că ne aduc mesajul lor din negura celor două mii de ani, pentru că sînt adevărate și poți crede în ele. Tu ai început prin a fi arogant și uite că acum te-ai transformat în popă. Nu-ți dai seama ? Te-ai avîntat plin de curaj să descoperi și să cucerești minunea minunilor, iar acum vinzi fraze magice, bune să te apere în lupte și să te ferească de o eventuală dambla. Auzi tu, „lupta dintre vechi și nou" ! Păi nu vezi ?

A ieșit apoi, m-a lăsat singur.

Am făcut cîțiva pași după ea, dar am renunțat. Spusese niște lucruri înfiorătoare. Poate tocmai de aceea nu reușise să mă scoată într-adevăr din sărite. Mai tîrziu, cînd lucrurile se vor mai liniști, îi voi spune că semăna în clipele acelea cu o preoteasă. Da, cu o preoteasă ! O preoteasă care mă consideră pe mine popă ! Am izbucnit în rîs, că-mi trecuse prin cap o asemenea idee. A alergat prin oraș în dreapta și-n stînga mi-am zis, a tulburat-o căldura asta nesuferită, vine furtuna, au anunțat-o și stațiile meteorologice... Oare ce-o fi tulburat-o în așa hal ? Din pricina unei greșeli, hai să zicem că a fost o greșeală, e în stare să tragă niște concluzii pripite, alunecînd în relativism etic, în nihilism ? Ba e capabilă chiar să mă acuze pe mine de nihilism ? Ei nu, că asta-i culmea !

N-o puteam lua în serios, evident. Puteam cel mult să țin cont de faptul, că o frămîntă ceva, că a necăjit-o cineva.

Dar nu eu, ăsta-i un lucru cert.

Dacă m-aș fi apucat *imediat să scriu eseul* despre Kadács Joska, mi-aș fi dat satisfacție mie însumi pentru jignirea suferită.

Unde am greșit ? În definitiv greșeala aceasta se regăsește în însuși conceptul noțiunii. Auzi ceva despre un anumit lucru, îți formezi o imagine și, cînd ai ocazia să-l cunoști mai îndeaproape, îți dai seama că este cu totul altfel decît ți l-ai imaginat. Sau te duci, să zicem, într-un oraș pe care n-ai avut încă ocazia să-l cunoști ; îți formezi o imagine despre el, pentru că oricum ai lua-o, tot îți formezi o imagine oarecare, iar cînd ai în sfîrșit ocazia să-l cunoști, descoperi că e cu totul altfel. Ne corectăm, în fond, zilnic noțiunile. Chiar și atunci cînd e vorba de niște lucruri arhicunoscute.

Indiferent de toate acestea, am scris în articolul meu numai adevărul...

S-a înserat. Am aprins lampa de birou, am tras perdeaua și am deschis larg fereastra. Dacă se nimerea să intre gîzele în cameră, aveau să iasă, iar dacă năvălea căldura de afară, avea să se răcorească peste noapte. Simțeam nevoia de aer ; furat de discuții, fumasem țigară după țigară și îmi acrisem sufletul de atîta nicotină. Am renunțat să mai lucrez în seara aceea, în definitiv, nu sînt nici cu o vită, ca să trag atîta la jug. Mi-o fi ajungînd și mie...

Am luat un calmant, mi-am făcut patul cu mișcări lente, comode, mi-am pus pijamaua și

haina de casă. O lectură ușoară, simpatică, asta îmi trebuia, Mérimée, Maupassant, Mikszáth... Haidem la raftul cu cărți ! Ia să vedem, litera „M"...

Pe dulăpiorul de jos al bibliotecii am observat poșeta Marikăi. O aruncase acolo, cînd se întorsese acasă. Am să i-o duc în hol, mi-am zis, are s-o caute precis dimineață și de ce să mă mai deranjeze. (V-am mai spus, mi se pare, că la mine s-a zis cu dormitul, dacă mă trezește cineva din primul somn.) Poșeta era deschisă. N-aveam de gînd, nici nu-mi stă în obicei, să cotrobăi, prin ea, mi-am aruncat doar privirea, așa, într-o doară, în dezordinea atît de familiară și am și închis-o la loc, gata s-o duc în hol, cum intenționasem. Abia atunci mi-am dat seama, mai mult în subconștient, că ochii mei văzuseră ceva, dar ce ? O scrisoare parcă, aruncată neglijent deasupra, cu un scris foarte cunoscut și totuși atît de străin. Ce să fie și cine să fie, totuși ? Să mă fi înșelat ? Am deschis din nou poșeta și, fără să-mi dau seama, am citit cele cîteva rînduri care se puteau descifra pe fila împăturită în patru. Vreau să vă spun că avem o încredere oarbă unul în celălalt și, chiar dacă nu sîntem formaliști, respectăm totuși anumite conveniențe, tocmai pentru că s-au născut din acest respect și încredere reciprocă. Citesc întotdeauna scrisorile Marikăi atunci cînd mi le dă ea. Eram gata să-mi întorc rușinat privirile, dar n-am putut-o face. Era prea tîrziu, apucasem deja să citesc : „...Chloe, dacă n-aș fi fost convins că aș putea fi catalizatorul unei minunate transfor-

mări a sufletului tău, tot așa cum ai putea fi tu, pentru sufletul meu. Dar... cunosc, bineînțeles, și acel „dar". Dar cînd va sosi, odată, clipa cea din urmă ne vom retrăi propria viață, crede-mă, acel „dar" nu va mai avea nici o importanță !" Semnat : „Daphnis-Z".

Scrisul lui Zoltan ! Aveam senzația că-mi crapă tîmplele, așa de tare îmi zvîcneau, luasem zadarnic calmantul acela...

Daphnis și Chloe ? O fi vreun joc de altădată? Se tutuiesc ? De cînd ? Îmi trecură într-o clipă prin minte toate posibilitățile. Mă gîndeam chiar și la faptul că putea fi o scrisoare veche. Cine știe prin ce împrejurare a ieșit la iveală și... Dar nu, era exclus, doar văzusem foarte bine că cerneala era proaspătă. Și-apoi, mai era și data... Fusese datată cu două zile înainte.

Acum, cînd mă gîndesc la toate astea, mi se pare ridicol, dar atunci... în mine se dădea o luptă infernală, să închid geanta, să n-o închid... să mă fac că n-am văzut nimic ? Dar ce, parcă au vreo valoare toate mîzgălelile astea lipsite de conținut !

Nu mai aveam încotro, trebuia să citesc scrisoarea ! Dar dacă îmi va fi rușine după aceea... dacă-mi va fi o rușine cumplită ?

Acolo, lîngă raftul cu litera „M" al bibliotecii mele, stînd în picioare, încremenit într-o poziție puțin înclinată, pe jumătate pornit să duc poșeta, fără să mă fi întors măcar spre lumină, ca să fi putut vedea mai bine, cu buzele uitate întredeschise și cu gura uscată, am citit-o dintr-o răsuflare :

„Dulce Chloe !

Cît de bătrîn am devenit dintr-o dată, acum după ce am așternut pe hîrtie aceste cuvinte, și cît de tînăr !

Ai fost zgîrcită cu timpul pe care mi l-ai dăruit mie și ți-ai apărat continuu bărbatul. „Bărbatul tău" ! Nu-i nimic, am să-ți scriu acum tot ceea ce aveam de gînd să-ți spun prin viu grai. E, poate, mai bine așa.

Nu din pricina mea am dispărut eu în toți acești zece ani. Sau poate totuși ? Am văzut începutul de criză care intervenise la voi, n-am vrut s-o adîncesc, s-o întreținn, devenind astfel cauza declanșării ei, pentru ca nu cumva, mai tîrziu, să mă urăști.

Dar acum știi !

Eu am fost cel care i te-a dat lui, înainte ca tu să fi fost cu adevărat a mea. Te-am dat pentru că-mi erai mai scumpă decît orice, pentru că erai pentru mine unica ființă posibilă. Numai că viața îmi oferise această unică ființă posibilă ca pe firul unui ghem pe care, dacă l-aș fi prins în mîini, ar fi trebuit să deșir, odată cu el, și rînduiala acelei lumi. În locul femeii pe care o căutam, aș fi obținut, atunci, o evreică. Știi foarte bine că nu-mi era teamă, că aș fi fost în stare să mor odată cu tine. La atît mă duceau puterile, vreau să spun că la atît mă duceau convingerile.

Numai un om inferior e capabil să lupte din ură, eu însă doream să fiu în întregime om. *Vroiam să fiu om și nu un program* potrivnic, un „antifascist". Să lupt pentru ceva și nu numai împotriva unui lucru. Pentru că omul per-

fect nu poate să lupte decît pentru perfecțiune, pentru frumusețea perfectă, pentru bunătate, pentru adevăr. În ultimă instanță nu pentru religie, ci pentru dumnezeire însăși.

Am fi pierit amîndoi.

Trăiam și tráim într-o lume în care oamenii nu-l văd și nu-l interpretează încă corect pe dumnezeu. Pe vremea aceea îl numeau rasă, lupta pentru reîmpărțirea lumii, război ; azi îl numesc luptă pentru pace, iar în alte părți îi zic lumea liberă, democrație. Dar dacă eu, care știam toate acestea, care eram suficient de curajos și de puternic și sînt, în orice caz, destul de cinstit, nenorocit de cinstit, aș fi adoptat o altă atitudine decît cea a indiferenței sociale — ceea ce nu înseamnă, bineînțeles, indiferență, dar e tot una — aș fi dat dovada unei groaznice meschinării. Trebuia să rămîn un om liber. Nu te poți avînta în căutarea absolutului cu prețul unor compromisuri. Ar fi însemnat să închei cu tine un contract pentru niște crize și contradicții insuportabile.

A apărut atunci „bărbatul" tău. El era mai „consecvent" decît mine. Aș fi vrut să-l educ să nu mai fie așa, dar în zadar : a rămas mai consecvent. Se simțea obligat să tragă în fiecare zi linie și să facă adunarea celor realizate de el în viață ; pentru el zece ani însemnau treimii-șasesutecincizecișidouă de probleme de aritmetică. Într-o vreme a străbătut alături de mine filele vieții, era într-una predispus ca, undeva în apropiere de tangentă, să se rupă de realitate și să se îndepărteze de ea „în linie dreaptă". Asta se cheamă principialitate, consecvență și

așa mai departe. L-am apărat cît am putut. Din clipa în care te-a descoperit pe tine, am renunțat să-l mai apăr. Mi-am dat seama că sosise clipa ! Dacă mă părăsea și mergea cu tine de-a lungul tangentei de-o clipă a orbitei mele, n-avea să fie rău deloc. Avea să fie o viață aparent banală, „politică" avea să fie, știam ce religie veți practica în loc să căutați dumnezeirea, dar știam tot atît de bine, că veți supraviețui. În acest fel amoralul devenea chiar moral, pentru că urma să păcăliți un netrebnic și să furați de la un bandit.

A săvîrșit deci «fapta eroică antifascistă» : te-a luat pe tine de nevastă. Știa foarte exact că nu era deloc o faptă antifascistă, și nici eroică nu era. Dar a crezut în asta, pentru că îi făcea plăcere. Și s-a cufundat în minciună, deocamdată pînă la glezne. Își dădea, bineînțeles, și el seama cît de aberant este orice antiprogram, dar era — cum îți spuneam — consecvent, așa că a mers mai departe și, ce și-a zis el, dacă-i gîscă, măcar să fie grasă, și a devenit comunist.

Spune-mi, te rog, tu, care ai crezut tu însăți, că-i un sacrificiu, un eroism să te ia cineva de nevastă, tu, sărmana de tine, care te-ai subestimat în conjunctura cursului de moment al bursei politice, mai crezi și azi că a făcut un act de eroism, devenind soțul tău, cu alte cuvinte că are vreun merit pentru că a devenit „soțul tău" ? !

Nu-l invidiez că printr-un simplu gest a dobîndit în cele din urmă totul : renume, glorie,

bani, ranguri, succese. Nu-l invidiez deloc. (În fond am ocazia să citesc săptămînă de săptămînă cum poate cineva primi pentru un simplu gest — numai pentru că a tăiat, să zicem, cinci *cifre de pe o foaie de hîrtie — cum poate primi,* spuneam, de la prea dreapta societate a muncii, respectabila sumă de un milion şi jumătate de forinţi ! Nu i-am invidiat niciodată pe cei norocoşi, pentru că sînt şi eu unul dintre ei, ba chiar mai norocos decît ceilalţi, dar asta din punctul de vedere al valorilor pe care le apreciez eu.) Dar mi se pare strigător la cer, ca printr-un singur gest să-şi făurească atîta fericire, pe care de fapt nici nu-i în stare s-o suporte : aceea de a te lega de el pe vecie.

L-ai apărat pînă-n pînzele albe. Mi-ai spus că-i bun. E într-adevăr bun ? Da, este bun, duminicile, preţ de zece minute, pentru ascultătorii de la radio. Un „admiră-l", o bunătate tocmai bună de a fi expusă într-o vitrină, curată scamatorie ! Eu nu pentru lume, ci pentru mine sînt şi voi fi — atîta vreme cît exist şi voi exista — om bun. Şi pentru tine, precum o meriţi ; aşa cum, de altfel, poate fi omul alături de tine, tot mai bun şi mai perfect.

Ştii prea bine că, independent de toate astea, „bărbatul tău" este prietenul meu. Este slăbiciunea mea. Mi-a fost şi mi-e drag şi acum. Şi pentru faptul că te-a păstrat pe tine, vreau să sper pentru mine. Dacă ar fi continuat să meargă pe drumul său, ar fi devenit un scriitor onorabil. (Ştii că nu-i apreciez cu adevărat decît pe poeţi, îmi cunoşti părerea despre scriitori în principiu, aşa că interpretează, te rog, cele

spuse de mine în acest context.) În felul lui ar fi putut fi cinstit. Așa, însă, a devenit ceea ce a devenit. Un preot. Iar tu, țîrcovnicul lui. Sluga soțului tău, dar și propria-ți slugă. Merită ? Să-ți sacrifici viața pentru așa ceva, merită oare ? Să fii dactilografă la agenția lui de publicitate, să fii umbra unei raze amărîte, numai pentru că te-a luat atunci de nevastă ? Gîndește-te, Chloe, gîndește-te bine ! Gîndește-te foarte bine !

Te chem acum, la jumătatea unei vieți de om ; pentru că ne mai așteaptă încă, în fond, tot ceea ce e mai de soi : piscul și sinteza. Ne-a mai rămas să descoperim din lumea aceasta atît cît putem descoperi la nivelul epocii noastre. Să aprindem focuri semnalizatoare acolo sus, pe piscuri, ca să indicăm drumul urmașilor noștri. Iată ce ne mai așteaptă. Nu mă aflu dincolo de bine și de rău. Nu. Mă aflu dincoace, întotdeauna dincoace. Eu construiesc în mine ordinea și armonia dumnezeiască, nu-mi mai lipsești decît tu, teribil îmi lipsești.

Săptămîna viitoare urmează să-l explic pe Jozsef Attila. Știi, „La Dunăre". Am venit aici și cu intenția de a vizita cîteva muzee : cel din cetate, aquincum-ul, cel de arheologie. Vino cu mine, hai să ne întîlnim la Ruszwurm, să-mi vorbești în sfîrșit despre tine, să vorbim despre tine.

Nu ți-aș fi scris, Chloe, dacă n-aș fi fost convins, că aș putea fi catalizatorul unei minunate *transformări a sufletului tău, tot așa cum ai* putea fi și tu, pentru sufletul meu. Dar... cu-

nosc, bineînțeles și acel „dar". Dar cînd va sosi odată clipa cea din urmă, și ne vom retrăi propria viață, crede-mă, acel „dar" nu va mai avea nici o importanță". Semnat : „Daphnis-Z".

Aceasta e scrisoarea pe care o găsisem în poșeta desfăcută a Marikăi, aruncată undeva deasupra, peste dezordinea aceea parfumată, provocată de îngrămădirea haotică a obiectelor de tot felul : o pudrieră, cîteva rujuri, un portofel, o groază de bilete de autobuz consumate, o batistă, o trusă de manichiură, cîteva fotografii și multe altele.

*

Ceva mai tîrziu m-am așezat în fotoliu și mi-am aprins o țigară. M-am dus apoi de treipatru ori la baie și de fiecare dată mă așezam la loc, în aceeași poziție. Mîinile și picioarele mi se răciseră de-acum ca gheața, cînd am observat că afară era frig, iar eu tremuram ca varga. Am închis fereastra și m-am așezat la birou. Abia atunci mi-am dat seama, că mai țineam încă scrisoarea în mînă. Umblasem cu ea tot timpul cu foarte multă grijă, ca nu care cumva s-o mototolesc. Am pus-o pe birou și am citit-o din nou. Nici nu mai era nevoie s-o recitesc, o știam pe de rost, mă uitam doar la litere, la trăsăturile sacadate ale scrisului, la literele mari, simplificate aproape ca niște litere de tipar, sau la capricioasele briz-brizuri specifice lui, adăugate pe alocuri celorlalte litere. Scrisese destul de aerisit, numai pe ultima jumătate de pagină îngrămădise rîndurile. Era o coală

mare de hîrtie, de tip vechi, trasată în linii filigranate. Scrisese însă dezordonat, fără să țină seama de ele.

Mi-am dat apoi seama că lumina ardea fără nici un rost. Am stins deci și lampa de birou și lustra. Se făcu deodată un „mîine" atît de rece și de străin și mă cuprinse o cumplită sfîrșeală... Simțeam mai curînd în brațe și în picioare că odată, cîndva, pornisem să duc poșeta în hol.

Am pus prin urmare scrisoarea la locul ei, am închis poșeta și m-am strecurat tiptil în hol, punînd-o pe masă. Am revenit, m-am așezat pe pat, mi-am ridicat picioarele și mi le-am învelit.

Sentimentele care se învălmășeau în sufletul meu... Sec, dar foarte exact, numai dacă aș vrea să născocesc ceva artificial, aș găsi o expresie mai potrivită ; sentimentele mele se învălmășeau cu adevărat și nu se amestecau, nici nu se topeau unul într-altul. Găseai acolo de toate și, oricît vi s-ar părea de curios, chiar și bucurie. Sau cam așa ceva. Ceva își găsise rezolvarea, ceva se întîmplase, acum știam ceva foarte exact. Știam ceea ce mai înainte nu știusem. Ceva ce există... Dar mult mai puternică decît orice era groaznica agorafobie. Ce prăpastie, ce prăpastie înfiorătoare ! În regiunile miniere se întîmplă uneori să se producă alunecări de teren, să-ți fugă șoseaua de sub picioare ; sau în bătrînii munți calcaroși : dolinele. Cineva îmi desenase pe portativul vieții o cheie, ceea ce făcuse ca totul să-mi sune altfel.

Da, atunci nu se petrecuse pur și simplu ceva, ci toate se petrecuseră altfel.

Nu se petrecuse ceva, ci se schimbaseră toate. Numai în vis ţi se întîmplă uneori să ai senzaţia că te găseşti în fundul unei fîntîni adînci, întunecoase şi umede. Şi tot ca în vis, mi se făcu deodată o milă cumplită de mine, de-mi venea să izbucnesc în hohote de plîns. Stînd pe scaunul acela, la birou, am şi izbucnit în plîns, aşa de tare şi de înspăimîntător, că nici nu mă mai puteam opri. Am ieşit să beau puţină apă ; greu am scăpat de durerile acelea spasmodice din piept, mă strîngeau ca într-o menghină cumplită.

Mă încerca, de asemenea şi un sentiment de ură, o ură fierbinte şi grea, ca o lavă. Aveam senzaţia că cineva îmi smulge pielea de pe ceafă cu nişte cleşti înroşiţi în foc. Şi-apoi, din nou, fiori de gheaţă : deznădejde, zbucium şi iar hohote de plîns în fundul fîntînii.

Între timp logica mea, aidoma unui poliţai singuratic dintr-un oraş bîntuit de răscoale, alerga de colo-colo, buimacă. Bine, e în regulă, Zoltan a scris el ce-a scris, dar poate Marika nici nu... Ba nu, ba nu, se întîlniseră totuşi, uite chiar şi azi. Dar pantofii ei plini de praf ! ? Certitudinea se înfipse în mine, ca un pumnal. Mi-a spus, că fusese plecată înainte de masă prin oraş, pentru ca imediat după aceea să se contrazică, s-a încurcat, evident, în propria-i minciună. Se întorsese, în realitate, în acelaşi timp cu Marta şi Kadács Joska ! Numai că ei au venit la noi la sfîrşitul zilei de muncă, era deci aproape seara ! M-a minţit ! Dar pentru ce ? !... Eram pe punctul să mă reped la ea, s-o trezesc

la miez de noapte și să-i strig în față că e o tîrfă, s-o iau la palme și să-i smulg părul din cap. Nu, nu, nu ! Vedem noi dimineața !...

Ba nu, dimpotrivă, mai bine să înghit, să tac și să înghit cît pot, solitar, dar arborînd un aer de superioritate. Acum eu sînt cel care știe ceva, cel care știe și stă la pîndă. Da, asta trebuie să fac ! Asta !

Mi-am adus aminte, că mă hotărîsem să mă duc la Borsod. (Regizorul oricum lipsea vreo două zile, iar asistenții lui urmau să pregătească cu figuranții cele patru scene de masă, așa că aveam la dispoziție două zile libere.) Cum rîvnește pielea arsă după ulei, așa rîvneam și eu să muncesc. Sau voiam pur și simplu să evadez, să scap de toate acestea ? Cine știe ! La Borsod, da, hai la Borsod, să mă ocup de necazurile lui Kadács...

Odată și odată am să scriu și povestea asta... a mea. Cum e oare ? Ia să fiu atent ! Să fiu foarte atent la sentimentele pe care le încerc !...

Vai, dar asta să-mi fie consolarea ?

Ce bine ar fi fost să fi murit atunci, în după-amiaza aniversării zilei mele de naștere, să fi pierit printre rămășițele mașinii mele zdrobite de roțile uriașe și nemiloase ale acelui Ikarus !

N-ar mai putea să cutreiere cu Zoltan muzeele ! Doliul cuvenit, grijile... Un prieten trădător și o soție tîrfă ! Tîrfă !

Pe coama unui nou val de ură mi-am adus brusc aminte, urlînd ca un apucat mai-mai să-mi crape creierii : „Nu-i dau ! Pe ei nu-i dau ! Copiii rămîn la mine ! Are să crape, are să crape de durere ! Copiii rămîn la mine !“

După aceea s-au petrecut faptele pe care vi le-am mai relatat : am observat cum arde lumina și am dus poșeta în hol. Obosisem cumplit, eram sleit de puteri. Noaptea zburase, eternitatea și ea, *îmi pierdusem noțiunea timpului.* Să fi fost ora șase ; în orice caz acum, cînd îmi reamintesc de cele întîmplate, apreciind după lumina care invadase atunci camera, cred că era în jurul orei șase.

M-am scufundat într-un somn adînc, cu gîndul că am s-o răstignesc, dacă copiii ei vor rămîne cu mine. Cei doi fii ! Da, cel mic are și el aproape șase ani și legea mi-i va da mie...

*

Abia acum, după ce am recitit tot ceea ce am scris, îmi dau seama că n-am făcut nici cea mai mică referire la cei doi băieți ai mei...

Am pus mîna pe stilou, eram gata să răsfoiesc primele pagini ale manuscrisului, cu intenția de a intercala cîteva fraze despre ei în pasajele în care vorbesc despre după-amiaza aniversării zilei mele de naștere. Mă gîndeam că mai încolo am să vă spun cum i-am trimis la niște cunoștințe din Zamardi și că îi așteptam să se întoarcă acasă pe la sfîrșitul lui august. Cel mare are opt ani, e elev, iar cel mic s-a născut în noiembrie, așa că nu-l putem înscrie la școală decît în anul următor. Am fi avut trei copii, dar primul a murit de mic, în timpul asediului. Avusese pneumonie, dar în realitate murise de inaniție. Marika a rămas ani în șir nemîngîiată. Știu foarte bine că ori de cîte ori avea posibilitatea să mănînce ceva cu poftă, își

aducea aminte de faptul că băiatul nostru murise de foame. Lapte nu mai avea, ceaiul n-avea zahăr, n-aveam nimic, nici arpacaș, nici fulgi de ovăz, nici malț, nici măcar puțin lapte praf, doar fasole, fasole și carne de cal. Dacă se nimerea s-avem și asta ! Și niște fiertură de legume uscate, plină de viermi. Dar fără pic de grăsime și făină...

Fuseserăm ani de zile convinși că nu mai poate avea copii. Nici medicii nu mai erau în stare s-o consoleze. Dar au venit, uite că au venit totuși doi băieți. Marika a renăscut.

Răsfoiesc, deci, primele file de manuscris, căutînd cele trei locuri unde aș putea introduce aceste lucruri despre copii ; oricum am lua-o, e cel puțin curios că n-am amintit pînă acum nimic despre ei.

Cei care mă vor condamna să aibă în vedere că aș fi putut adăuga cele cîteva fraze și atunci n-ar mai fi avut motive să mă condamne. Dar am lăsat totul neschimbat.

A doua zi dimineață, destul de tîrziu, m-a trezit Marika.

— Ce-i cu tine ? Ți-am adus micul dejun de o oră, mi-ai și vorbit. Uite, s-a răcit. Ce-i cu tine ? Azi noapte te-ai cam fîțîit, te-am auzit. Ți-a fost rău ?... Nici nu te-ai dezbrăcat ! Te-ai culcat cu haina de casă pe tine ?... Dar ce s-a întîmplat, pentru numele lui dumnezeu ? !

Mi se pare că am și visat ceva, avusesem unul dintre coșmarurile mele, da, *l-am visat pe „omul de pe mal"*.

S-a întîmplat de mult de tot, pe vremea copilăriei mele, mama mă luase cu ea la Miskolc. Era vară și o arșiță cumplită. Cred că pe vremea aceea se inaugurase ștrandul cel nou, aveam timp berechet, și ne dusesem să facem o baie. Mama întîrziase mai mult în cabină, așa că am luat-o curajos spre apă. Nu știam încă să înot, dar apa „mică" nu mă mulțumea, voiam să intru cu orice preț în apă pînă-n gît. Deodată solul lunecos îmi zbură de sub picioare și, cum apa se adîncea nu lin, ci brusc, vă închipuiți ce-a urmat. Am zvîcnit în sus și am început să dau disperat din brațe. Înghițeam cîteva guri și iar mă scufundam, și uite așa, de patru-cinci ori. Eram aproape inconștient cînd m-a scos maestrul de înot.

De cîte ori mă ridicam la suprafață, vedeam pe mal un om. Îmbrăcat în niște pantaloni albi și tricou sport, dădea disperat din mîini și zbiera îngrozitor. Era directorul ștrandului, sau cam așa ceva, și striga niște texte din regulament : „E interzis să vă lăsați copiii nesupravegheați în apă !" „Respectarea indicațiilor de pe panouri este obligatorie pentru toată lumea !" „Cei care nu știu să înoate, sînt rugați să nu intre în apa mare !" Și alte asemenea lucruri.

În timp ce mă aflam în apă, nu-mi dădeam, evident, seama ce striga. Dar în clipele acelea am văzut, am simțit, am sesizat într-un fel sau altul că eu mă înecam, iar el striga indicațiile din regulamentul ștrandului.

Acesta este „omul de pe mal" pe care obișnuiesc să-l visez. Visul nu este bineînțeles o în-

tîmplare, ci o stare, căreia îi dăm în subconștient conținutul unei întîmplări oarecare.

În clipa în care m-am trezit îl visam, mi se pare, pe „omul de pe mal".

Marika stătea îngrozită în fața patului.

— Ce s-a întîmplat, pentru numele lui dumnezeu ?

M-am ridicat în capul oaselor. Capul mi-era greu, iar gura amară și plină de nicotină. Și dintr-o dată mi-am adus aminte de toate.

Simțeam că-mi vine rău. Am luat-o din loc, clătinîndu-mă. Marika mă urmărea ca paralizată.

— Unde te duci ?

Și-atunci tot amarul meu se concentră într-un demențial joc de cuvinte : „La cloe".

Dar în clipa aceea am fost nevoit s-o iau la goană ; din pricina amarului adunat în mine, stomacul mi s-a întors pe dos. Am mai apucat s-o aud pe Marika strigînd în urma mea :

— Dar tu... Doamne, dumnezeule !

Am făcut o baie și m-am îmbrăcat apoi în grabă. Îmi revenisem puțin. Marika îmi tot dădea tîrcoale. Voia să-mi vorbească și nu știa cu ce să înceapă. Palidă, cu ochii măriți de spaimă, mă compătimea și suferea. Dar nu suficient. Oh, nu, nu îndeajuns ! Dar lasă, că !... Am trimis-o să-mi facă bagajele.

— Mă duc la Borsod — i-am zis. N-a înțeles. Îmi fusese rău... sau poate eram bolnav... Am dat nerăbdător din cap să se grăbească.

Mă sîcîia faptul că din pricina unui nereușit joc de cuvinte îmi sacrificasem *propria-mi superioritate*. Cu toate că mă hotărîsem să înăbuș

în mine totul, măcar cîteva zile. Cîteva zile urma să fiu eu cel care știe ceva și care urmărește totul de la înălțimea superiorității sale ! Dar nu fusesem în stare să rezist, degeaba, paharul se umpluse, nu mai încăpuse în mine, a început să fiarbă și s-a revărsat. Păcat ! Și asta din pricina unui dezgustător joc de cuvinte !...

Trebuia să salvez ceea ce mai putea fi salvat.

Cînd mi-a adus geanta, eram și eu gata de plecare. A venit după mine, m-a condus pînă la ușă, doar-doar oi spune ceva. Dar nu i-am spus decît atît : la revedere !

V

LA CURBA DE LA Besenyö mi-am dat seama că mă gîndeam la orice, numai la șosea nu. „Dacă are să mi se întîmple ceva, Marika va fi ucigașa mea" mi-am zis, scrîșnind din dinți.

Dar nu mi s-a întîmplat nimic. Adică, nimic, de felul acesta...

Avem senzația că ne-am obișnuit cu rînduiala vieții, deși uneori confundăm rînduiala obișnuințelor cu cea a vieții.

Avem trotuare, străzi, felinare și locuri marcate pentru traversarea străzii, orar la bloc, regulament de ordine interioară la locul de muncă, avem un cămin, buget familial, program de lucru, avem de toate. Cînd, uneori, ne dăm seama peste ce prăpăstii adînci și amețitoare,

prin ce mlaştini bolborosinde pluteşte barca noastră, ne apucă ameţeala. Uite şi eu, eram mai-mai convins că am o soţie. Eram tentat să uit, mi se părea chiar de necrezut, că a fost o vreme cînd pentru mine era o străină. Ne-am îndrăgostit, ne-am apropiat plini de teamă, dar şi de bucurie unul de altul, mi-a devenit apoi soţie, tovarăş de viaţă. Nu ştiu cum se face, dar omul nu se prea gîndeşte la faptul că are soţie. Soţia există, atîta tot. E în firea lucrurilor. Şi atunci...

M-am refugiat în rînduiala severă a muncii. O să mă duc, mi-am zis, „la faţa locului", ca de atîtea alteori, şi tot ca de atîtea alteori o să-mi caut personajele. O să mă recomand, o să stăm de vorbă, o să mă străduiesc să le risipesc sfiala, o să ne împrietenim. Ştiu prea bine pentru ce am venit, ştiu ce caut şi ce pot descoperi printre elementele prefabricate ale vieţii şi printre posibilele relaţii umane. Îmi cunosc munca.

Rînduiala muncii mele de creaţie îmi oferă căldură şi e ordine acolo. Mă voi refugia deci la adăpostul siguranţei pe care mi-o oferă munca. Mă voi duce deci la familia Kadács. Asta trebuie să fac, asta vreau să fac. E important, foarte important. Iată de ce eram atent la indicatoarele de pe şosea încă de pe cînd am trecut de Mezökövesd, trebuia să fiu atent pe unde o iau, ca să pot ieşi pe drumul pietruit. Am şi oprit o căruţă care venea din sens opus, ca să mă interesez dacă eram pe drumul bun şi dacă drumul era practicabil în continuare. L-am întrebat chiar pe căruţaş : dacă aş fi luat-o spre

Mezöcsat, n-aş fi dat oare peste un drum mai bun ? M-a liniştit că şi autobuzele circulă pe drumul acesta, ba chiar şi autocamioanele cu muncitorii fabricilor şi minelor din împrejurimi. *Şi că cei şapte kilometri marcaţi pe harta* mea ca drum desfundat, fuseseră pietruiţi cu un an în urmă. „Ei da, desigur, l-au pietruit anul trecut, dar ce-au putut să facă de atunci din el maşinile alea Csepel !" M-am încumetat deci în cele din urmă, dar mi-am încordat atenţia, ocolind cu grijă gropile, dînd înapoi şi iar înainte...

Făceam, aşadar, trei lucruri deodată.

Mă preocupau în primul rînd propriile mele griji, săream într-una de la o soluţie la alta... poate aşa, poate altfel. „Am să-i spun că n-are decît să facă aşa cum... Eu n-am să-i stau în cale...", „Dar pe copii...", „Ce porcărie, ce mizerie... Nu poate face una ca asta..." Fierbeam de mînie, mă compătimeam, cădeam într-o deznădejde cruntă şi iar mă linişteam. Dacă nu mi-ar fi fost ruşine (de fapt, nici nu mi-ar fi fost chiar atît de greu să iau o astfel de hotărîre), aş fi fost în stare să fac cale întoarsă la Pesta... În al doilea rînd mă gîndeam la familia Kadács. Mi-am imaginat cum arată Kadács, cum arată nevastă-sa. Mă şi vedeam stînd de vorbă cu ei într-o cameră răcoroasă, evident, după ce aflasem unii despre alţii cine sîntem şi ce dorim. Mă şi vedeam descifrînd partea de vină a unuia şi a altuia, analizînd cu ei cauzele nemulţumirilor acumulate în cei douăzeci şi cinci de ani. În fond e atît de simplu : răbdare, înţelegere şi iar răbdare ; era suficient să se gîn-

dească la cei doi copii ! Ce copii serioşi, minunaţi, pe Joska îl ştiu, dar aud că cel mic e şi mai înzestrat... Îmi alungam grijile şi mă pregăteam intens să mă apuc de treabă. Da... În al treilea rînd : conduceam maşina. Uite, treaba asta o făceam cel mai bine. Pentru că regulile tehnice de conducere auto sînt cît se poate de simple, clare şi riguroase ; şi tot atît de simple, clare şi riguroase sînt şi regulile de circulaţie. Ştii întotdeauna foarte exact ce-ai făcut bine şi ce-ai făcut rău.

Cînd am ajuns la Buzgar şi m-am oprit în mica piaţă centrală, înconjurată de pomi, m-a copleşit brusc senzaţia că mi-am terminat toată treaba, că nu mi-a mai rămas nimic de rezolvat. Era un gol imens în mine şi mă simţeam profund înşelat. Mă întrebam plin de consternare : de fapt ce caut eu aici ?

În mijlocul pieţii se înalţa o bisericuţă albgălbuie, în stil baroc, cu o turlă stranie, bondoacă. În faţa ei o grădină triunghiulară, în mijlocul căreia se afla o piatră funerară, acoperită de muşchi, care evoca memoria victimelor primului război mondial. De jur împrejurul pieţii tei prăfuiţi, case vechi şi clădirea lăbărţată a şcolii. Pe frontonul unei case ceva mai mari, cu grădină, o fostă casă boierească, flutura un steag roşu, iar pe stîlpii porţii, cîteva firme indicau sediul de partid, al uteceului, frontului popular şi al altor cîteva organizaţii. Mai era apoi clădirea sfatului, pe partea opusă cinematograful şi casa de cultură, ambele purtînd numele lui Rákoczi, iar lîngă casa de cultură, o cîrciumă. Fusese, adică, odinioară cîr-

ciumă și han, probabil, pentru că acum se numește Întreprindere de alimentație publică. Panouri mari și elegante făceau reclama Mîncărurilor Calde și Reci, În Toate Anotimpurile, ca și reclama Grădinii. Separat, pe geam, două sticle ovale, cu cîte un afiș anunțau Sîmbăta și Duminica Dans, menționînd și orchestra. Pe partea cealaltă a clădirii, dincolo de poarta mare, un bufet expres și o cofetărie te invitau să intri cu toată încrederea. În fața cofetăriei staționa o Warșawă cenușie. Nu-mi era foame, doar sete, și tare aș fi băut și o cafea. Am ales deci bufetul expres.

Era o încăpere spațioasă și plăcută. O perdea dantelată acoperea geamurile mari ale vitrinei, pe rafturi cîteva ghivece smălțuite cu flori, în rest sticle, bare nichelate, aparat de preparat înghețată, expresso pentru cafea. Și un Wurlitzer. Dar nu acesta cînta, ci tranzistorul de pe masa vecină, învelit într-un material plastic rubiniu. În jurul lui trei bărbați și o femeie ascultau cu o uimire plină de evlavie. Unul dintre ei le explica celorlalți modul de funcționare a aparatului. Era un omuleț urît, scund și roșcovan, cu niște mustăți stufoase și fața plină de pistrui. Cămașa sport, cu mînecă scurtă, dezvăluia prezența pistruilor și pe piept și pe brațe. Vizavi de el, un tînăr negricios, bine făcut, îi sorbea fiecare vorbă. Ca de altfel și femeia, o frumusețe durdulie, cu părul vopsit. Zîmbetul îi părea pictat pe chip. Cei trei beau licheur din niște pahărele cu picior. Al patrulea, un om slab, obosit, cărunt, privea plictisit ceașca de cafea din fața lui. Negriciosul se întinse la un

moment dat peste masă, îl prinse pe roșcovan de mînă, spunîndu-i : „Ei, bă, scobitoare, ar trebui să te mai îngrași puțin !“ Acesta se înălță atît cît îi permitea statura scundă : „Ehei, mulți au încercat să rupă scobitoarea asta, dar n-au reușit !“ Și ochii îi scînteiară răutăcioși. Femeia izbucni în rîs, de parcă ar fi gîdilat-o cineva. Se aplecară apoi peste masă și începură să șușotească ceva, dar bătrînelul cel slab continua să-și privească ceașca. Părea nu atît o altă ființă, ci pur și simplu un alt soi de materie. După aceea roșcovanul scoase niște acte dintr-o servietă și începură cu toții să le studieze. De mine nu se ocupa nici dracu, nu-și făcea apariția nici un ospătar ! Mă uitam nerăbdător spre încăperile din spate, doar-doar o apărea cineva. Cele două uși dădeau, una spre coridor și de acolo în curte, adică în Grădină ; pe cealaltă scria : Rezervat, iar pe o tăbliță agățată pe ea : Mese Colective Nunți Reuniuni.

Dar de ce mă aflu oare aici ?

Zadarnic încercau sentimentele mele să braveze, șoptindu-mi că sînt cutare și cutare și că munca mea... Am fost nevoit să recunosc, că ceea ce încercam să fac era un joc naiv și copilăresc. Mi-a trecut, ce-i drept, pentru o clipă prin cap ideea, că nu venisem pentru mine, că de fapt avusesem de gînd să-i dovedesc Marikăi... Ei da, avusesem de gînd... Dar de ce și pentru ce ?

Acasă ar trebui să fac eu ordine acum ! Dumnezeule mare, acasă !

Acasă ?

Daphnis și Chloe, ptiu !

Negriciosul turnă iar în pahare din sticla de licheur. Femeia chicoti, acoperindu-şi paharul cu palma. „Vai, nu, Feri, te rog, am să mă-mbăt". Dar cînd gîtul sticlei ajunse aproape de pahar, îşi retrase totuşi mîna. Şi tot nu-şi făcea încă apariţia nici un ospătar.

În definitiv ce-aş putea face ? Va trebui neapărat să găsesc o rezolvare ! Ei bine, am să-i arăt eu ! Şi am să-i ajut, bineînţeles, şi pe tinerii aceia. Chiar şi familia Kadács am s-o ajut, de ce nu ?

Micul grup începu să se pregătească de plecare. Se băteau reciproc pe umeri, îşi dădeau mîinile, iar femeia chicotea într-una. Roşcovanul mergea în faţă, abia acum îmi dădeam seama cît de scund era, nu ajungea nici măcar pînă la umerii femeii durdulii. În schimb, braţele-i lungi şi slăbănoage îi atîrnau ca la o maimuţă. Îşi arăta deseori dinţii mici şi ascuţiţi de sub mustaţa roşcată şi ea : „Gata, ce mai, e ca şi rezolvat, aştept un semn de la tine şi..." Negriciosul rămase multă vreme în uşă. După ce motorul porni să uruie, începu să le facă cu mîna. Zîmbetul i se stinse apoi brusc de pe buze.

Dar de ce nu mă serveşte nimeni ? Aş bea un sirop şi o cafea mare şi i-aş întreba pe unde locuieşte familia Kadács. În fond n-am venit aici să mă joc, nici să mă distrez sau să-mi pierd vremea de pomană ! E ora trei, pe femeie am s-o găsesc cu siguranţă acasă şi, peste puţină vreme, o să apară şi bărbatul. Pînă deseară îmi termin treaba şi fac cale întoarsă.

De fapt, ce am de făcut ? Marika mă acuză că judec pripit şi superficial. Auzi vorbă, judec pripit ! Dar nu se gîndeşte la faptul, că există pe lume şi o rutină ? Şi nici cum se obţine această rutină ?... Mă acuză că ceea ce zic eu e frazeologie curată şi că în loc de adevăruri, afirm surogate. Bine, accept, poate că articolul despre Marta lasă într-adevăr această impresie... Ba nu ! Să nu confundăm faptele mărunte cu adevărul în sine. Chiar şi în cazul acela n-am făcut decît să evidenţiez, în mod abstract, esenţa situaţiei. Concret n-am greşit decît prin ceea ce am afirmat despre Joska. Dar asta întîmplător. Absolut întîmplător ! Elemente logice, cum ar fi spiritul moralei retrograde şi al vechiului egoism, prezente încă la cei doi părinţi, şi-au aruncat, în condiţiile date, umbra lor nefastă asupra bietului Joska. Asta este ! Am să-i arăt eu, am să-i dovedesc că aşa e !

Discordia şi-a băgat coada în relaţiile dintre părinţi. Cei doi băieţi au crescut. Pe părinţi nu-i mai leagă de ei nici măcar instinctul acela animalic, nu-i mai consideră „puişorii lor", s-au înstrăinat de ei. Egoismul le-a răbufnit în suflet ; au fost în stare să răscolească toată murdăria şi mizeria ce li se adunaseră în cămin pe parcursul celor douăzeci şi cinci de ani. Ce-o fi intervenit ? Băutura, vreo femeie, certuri legate de avere ? Orice ar fi, nu poate constitui decît un pretext, un simptom... Trebuie să înţeleagă şi ei că-i în joc fericirea, viitorul celor trei tineri...

— Domnul meu, n-aţi fi dispus să vă vindeţi maşina ?

Am tresărit.

— Poftim ?

Negriciosul stătea în fața mea.

— Întrebam dacă n-ați vrea să vă vindeți *mașina... Ah, pardon ! Serviți ceva ? — Pare-se* că el era ospătarul, responsabilul, sau mai știu eu ce. — Vă rog să mă iertați, au fost în deplasare la noi... au venit în control...

— Aș vrea un sirop mare și o cafea mare. De ce întrebi de mașină ?

Mi-a răspuns abia după ce mi-a pus paharul de sirop în față.

— Aș fi dispus să dau un preț bun. Mă-nțelegeți ?

— Am cumpărat-o anul trecut, n-are decît douăzeci de mii de kilometri la bord. Pentru ce s-o vînd ?

Trebăluia în jurul aparatului pentru preparat cafea expresso. Mînuia maneta cu multă dexteritate.

— Ați cumpărat-o de nouă ?

— Da.

— S-a scumpit acum, costă vreo șaizeci și cinci de mii, sau cam așa ceva.

— Da.

— Aș fi dispus să vă dau pe ea prețul nou.

— Dar pentru ce s-o vînd ?

A dat din umeri, ori așa mi s-a părut.

— Paharul să fie rece ?

— Da, fii așa amabil.

Mi-a pus cafeaua pe tavă și mi-a adus-o, dar nu-i mai venea să plece de lîngă masa mea.

— Dacă nu vă supărați, sînteți din Pesta, nu-i așa ?

— Da.

— Şi dacă-mi daţi voie... cu ce ocazie pe la noi ?

— Sînt scriitor, gazetar. Caut pe cineva pentru un articol. Ai putea poate să-mi spui...

M-a întrerupt.

— Ei, vedeţi, am ştiut eu bine că sînteţi un artist, sau cam aşa ceva !

S-a aşezat, şoptindu-mi la ureche :

— Dumneavoastră, domnule, obţineţi precis aprobare. Aţi obţinut-o şi anul trecut. Interveniţi într-un loc, interveniţi în altul şi... las' că ştiu eu cum se aranjează treburile astea ! Obţineţi precis aprobare.

— Dar pentru ce ?

— Maşina e ca nouă, nu zic ba. Totuşi nu e chiar nouă ! — Îmi şopti iar, rar şi apăsat. — Aş fi dispus să dau... Adică poate nici n-aş fi eu cel care... Vreau să spun că ar da cel care cumpără... Ar fi dispus să vă dea pe ea preţul unei maşini noi-nouţe. Mă-nţelegeţi ?

— N-o vînd.

— Aţi putea obţine aprobarea în cîteva zile, sînteţi doar om de cultură, scriitor, cineast...

— De ce nu ceri dumneata aprobare, dacă vrei să-ţi cumperi maşină ? N-ai decît să te înscrii pe listă, sîntem oricum, în prag de iarnă, iar pînă la primăvară capeţi şi aprobarea.

Enervat, o ţinea morţiş pe-a lui :

— Aş fi dispus să vă plătesc preţul nou.

De data aceasta mi-am pierdut şi eu răbdarea.

— Nu-i de vînzare !

— Aaa !

M-a părăsit, cu aerul unui om care zice : „ce dracu îmi pierd vremea cu un om atît de încăpățînat".

— Caut familia Kadács. N-ai putea cumva să-mi spui unde locuiește ?

— Kadács ?

— Da.

— Laminatorul, de la întreprinderea siderurgică ?

— Da.

— Dar de ce nu vreți să vindeți mașina ?

— Dar de ce nu vrei să ceri aprobare ?

Dădu iar plictisit din mînă, arborînd o mină acră.

— Aaa !

Cînd m-am sculat și i-am pus banii pe masă, a venit cu mine pînă la ușă.

— Luați-o pe acolo, în jos, după biserică. La întretăierea drumului care duce spre Onod, se deschide o stradă, nu-i așa de greu să dați de ea, pentru că nici nu mai avem alta, decît asta de aici și cea de colo. O luați deci la dreapta și a patra sau a cincea casă, zău nu știu exact, e casa lor. Vă poate spune oricine. Și chiar nu vreți s-o vindeți ?

Înainte de eliberare Buzgar fusese o comună cu cîteva sute de suflete. Imaginea unei comune dezvăluie și trecutul ei. În jurul bisericii locuiau administratorii celor trei moșieri, doi-trei boiernași, medicul, veterinarul și notarul. Urmau apoi cîteva case în formă de „L". Prin anii douăzeci un meșter constructor adusese cu el moda cărămidei clincher, folosită pentru fațade, și încadramente la ferestre. Acestea erau

casele care aparţinuseră cîtorva ţărani înstăriţi. Mai încolo, de o parte şi de alta, era şirul de case în care locuise sărăcimea. Mai rămăseseră în picioare şi cîteva dintre ele. Strada de la întretăierea cu drumul ce duce spre Onod era probabil ceva mai nouă, de prin preajma anilor treizeci.

Comuna Buzgar fusese locuită de agricultori, în mare parte ţărani săraci. Două treimi din suprafaţa agricolă fuseseră în posesia celor trei moşieri. Astfel că, în perioada dintre cele două războaie mondiale, mulţi ţărani s-au angajat la căile ferate, la Diosgyör, sau la minele de prin împrejurimi. Desigur, nu toţi reuşiseră să facă acest lucru. Cînd s-a hotărît soarta noii străzi şi s-au parcelat terenurile ei au fost cei care s-au decis primii să-şi construiască aici case, adică muncitorii de la căile ferate şi de la Diosgyör, deci cei angajaţi la stat. Parcelele sînt de regulă mici, exact cît să încapă pe ele o casă. Sînt toate case de tip vechi, cu cerdac, sau — cele mai multe — cu verande mici, pătrate şi cu acoperişul în pantă. Se vede după giurgiuvele şi după pietrele folosite la bază, că oamenii au folosit ce-au găsit, căutînd să cumpere ieftin materiale de la demolări.

Jur-împrejur, cît vezi cu ochii, se construieşte comuna nouă. Chiar şi pe şosea, la intrarea în comună, pe unde venisem şi eu, era casă lîngă casă, dar toate asemănătoare clădirilor boiereşti din centrul comunei, cu acareturi şi acoperişuri mansardate. Cineva adusese probabil şi aici moda asta. Erau toate foarte înalte, încît trebuia să urci şapte-opt trepte, ca să

ajungi la verandă. Şi peste tot cărămizi şi mormane de pămînt. Într-un loc se săpa fundaţia, într-altul se punea acoperişul, dincolo se şi mutaseră în casă, iar zugrăveala multicoloră crea o impresie plăcută. După cum îmi dădusem seama dintr-o fugară trecere în revistă, după 'patruzeci şi cinci se construiseră mai multe case decît înainte.

Casa lui Kadács era însă dintre cele vechi, adică aproape vechi, din lotul parcelelor despre care v-am vorbit. Dar o clădire solidă, cu temelie de piatră, două ferestre frumoase spre stradă şi o curte ceva mai mare decît celelalte din jur. În curte se vedeau o fîntînă cu capac şi un dud stufos ce-şi arunca umbra răcoroasă deasupra ei. Alături, un umbrar de trandafiri, cu şipci vopsite în verde şi globuri colorate în vîrful unor pari.

Sonerie n-am văzut, aşa că m-am apucat să bat în poartă. Am strigat un „bună ziua", apoi „e cineva aici ?" Nu mi-a răspuns nici măcar un lătrat de cîine, aşa că am băgat mîna şi am tras zăvorul.

Pe verandă rufe murdare aruncate într-o albie, vase nespălate într-un lighean şi tot felul de murdării de păsări. Dar păsări n-am văzut. (Coteţul era alături, păsările însă se retraseseră probabil la răcoare, în după-amiaza aceea somnolentă şi prăfuită de septembrie.). Am bătut la uşă : „E cineva aici ?" Apoi la fereastră, am ocolit chiar casa, bătînd şi la geamul de la bucătărie : „E cineva aici ?"

În spate, o bucătărie de vară şi un fel de şopron sau cămară, cu uşa deschisă. În faţa ei un

pom, sub el o masă din piatră și o bancă. Am făcut cîțiva pași, ușa deschisă a șopronului mă atrăgea : „Bună ziua, e cineva aici ?“

Răspunsul veni din spatele meu.

— Nu-i nimeni acasă.

M-am întors. În spatele gardului apăruse o femeie. Trebăluise probabil ceva, pentru că avea obrajii îmbujorați de căldură. Părul blond era strîns într-un coc ce-i alunecase puțin într-o parte.

— Pe cine căutați ? — Și mă măsură din cap pînă în picioare. — De unde veniți, tovarășe ?

I-am răspuns, că nu venisem cu vreo treabă oficială, ci doar așa, într-o chestiune personală.

— Dumneavoastră sînteți avocatul ?

— De ce-aș fi avocat ?

Se fîstîci toată.

— Nu mi-o luați în nume de rău, dar eu sînt vecina lor, iar bărbatu-meu a lucrat într-o vreme cu Jozsi... Sîntem vecini de mai bine de zece ani, mai exact de optsprezece, că noi locuim aici din patruzeci și doi. D-aia am crezut că veniți de la Iulișca... sau nu ?

— Nu.

— Doar nu s-a întîmplat ceva cu Jozsi ? Sau poate cu băieții... la Budapesta ?

Degeaba, n-am putut evita întrebările insistente ale acestei femei, fiind obligat să-i spun în cele din urmă cine eram și ce căutam acolo.

— Al dumneavoastră este taxiul ăla din fața porții ?

Dispăru pentru cîteva clipe, pentru ca să reapară apoi, de data aceasta în curte, strecu-

rîndu-se probabil printr-un loc tainic, știut numai de ei. Se apropie de mine cu mîna întinsă.

— Madam Huszar, îmi pare bine.

Atîrna pe ea ceva mai multă carne decît ar fi putut să încapă în rochița de stambă cu buline roșii. Papucii îi încălțase pe picioarele goale. Gambele și brațele frumos arcuite erau albe, ca slănina proaspătă. Chipul, inexpresiv și gras. Iar vocea, cum o au de obicei astfel de femei durdulii și molatice, era tinerească și plăcută. Mă măsură din nou plină de curiozitate.

Jozsi nu-i acasă, vine la patru și jumătate cu cursa. E în tura de dimineață, pentru că a făcut schimb cu cineva, altfel săptămîna asta ar fi lucrat în tura de după-amiază.

— Și soția lui Kadács ?

— A, Iulia ?

Mă privi uimită.

— Păi nu știți ? A plecat... Vai, doamne, nu mai stați așa, în picioare !

Mă tîrî spre verandă. Ridică apoi într-o mînă albia și șterse la repezeală scaunul cu poalele fustei.

— Vă rog să luați loc ! Tocmai voiam să vin după rufele astea murdare și după vasele nespălate. Știți... eu îl îngrijesc, după cum vedeți, printre picături, pentru că am și eu destule pe cap. Dar îmi găsesc timp în fiecare zi să mă reped pînă aici... știți, de cînd a plecat nevastă-sa...

— A plecat ?

— Păi spuneți dumneavoastră ! De cînd cu cercetările alea, adică cu ședința aia de ana-

liză... știți, pe Mészáros l-au rechemat la Pesta și ea l-a urmat.

— Cercetări, ședințe ? Nu-nțeleg !

Era teribil de bucuroasă, că avea posibilitatea să povestească atîtea.

— Cum, nu știți ?

Stătea înfiptă în fața mea cu albia aceea plină de rufe pe șold, de parcă ar fi ținut în brațe o cîrpă ușoară, ca un fulg, doar șoldul i se arcuise puțin. Ochii interesanți i se desprindeau de pe chip, avînd parcă o existență de sine stătătoare. Părul blond, ochii căprui, sînt, desigur, o raritate. Iar privirea aceea, care vorbea de la sine, era în stare să te și tulbure puțin.

— Cum, nu știți ? Păi spuneți dumneavoastră ! Să facă ei una ca asta acum, la bătrînețe, adică ce zic eu, că Jozsi nici nu-i bătrîn, ca bărbat nici nu-i bătrîn, n-are nici cincizeci de ani. Sau poate cincizeci și doi ? Nici nu știu exact. În orice caz e mai tînăr decît bărbatu-meu. Știți, bărbatu-meu lucrează acum la căile ferate... Muierea și-a găsit acum pe cineva... pe Mészáros ăsta... De la uzină... Acolo, sigur că da ! Lucrează împreună... Dar ce tot pălăvrăgesc eu aici, necazu-i necaz... și-i destul de rău că s-a produs.

Fiecare fibră a chipului ei durduliu ardea de dorința de a cleveti. I-am mărturisit că nu venisem acolo cu intenția de a-mi pierde vremea cu fel de fel de bîrfe și nici prin cap nu-mi trecea să public ceva în vreun ziar despre cele întîmplate. Aș fi vrut doar să-i ajut, dacă puteam, și mai cu seamă pe cei doi băieți.

— Ei da ! — Oftă adînc — Cei doi băieți.

Privirea îi încremeni. Nu mai știa ce să spună, așa că arboră o mină îndurerată, după cum se cuvenea în asemenea împrejurări.

Cineva în stradă se apucă să strige și să smucească de o poartă.

— După cum mi-am dat eu seama, am zis, din pricina neînțelegerilor ivite între părinți, copiii sînt cei care suferă cel mai mult.

— A, da de unde, nu cumva să credeți așa ceva, tovarășe dragă ! Dar bărbatul ? Oh, sărmanul de el ! — Se apropie de mine, șoptindu-mi confidențial. — Bea. De cînd cu necazul ăsta, s-a apucat să bea... Te doare inima să-l vezi. Deși eu, credeți-mă, zău, credeți-mă, nu ca să mă...

Strigătul din stradă se repetă :

— Karola ! Karola-a-a-a-a !

— Vai, doamne și eu care venisem doar așa... să iau rufele astea murdare și vasele nespălate. Se apucă și ea să strige.

— Hai că vin, vin imediat ! Vedeți, continuă apoi, eu îi port de grijă. Ei da, oamenii săraci se ajută între ei. Sau mai bine zis oamenii muncii. Nu-i așa ? Vă rog să mă așteptați, că mă întorc îndată. — Și începu să lipăie mărunțel din papuci. — Ei ho, că vin acuși !

Față de cît era de rotunjoară, se mișca cu destulă agilitate, cu grație chiar. Trebuie să fi fost cîndva o fată teribil de frumoasă.

Cînd se întoarse, avea de acum pantofi în picioare, părul aranjat și nici fața nu-i mai lucea de transpirație.

— Nu vă reține, nu-i așa ?

— Nici gînd. Trebuie oricum să-l aştept pe Kadács. Luaţi şi dumneavoastră loc. Cum aţi spus că vă numiţi, madam Huszar, nu-i aşa ? Am înţeles bine ?

— Karola, spuneţi-mi pur şi simplu Karola, toată lumea îmi zice aşa. — Îşi oferea parcă numele.

— Nu luaţi loc ?

— Lăsaţi, rămîn în picioare, aşa-s eu obişnuită.

Se rezemă cu umărul de grinda verandei. Începu să se joace cu degetele pe perete, pe cordonul şi pieptul rochiei. Avea nişte mîini mici şi moi.

— Vedeţi, d-aia am crezut eu mai adineaori că sînteţi avocat, ştiţi, se zice, că Iulia vrea să să divorţeze. E nebună. Păi ziceţi dumneavoastră dacă nu-i aşa ! Acum, la bătrîneţe... Pe urmă am crezut că sînteţi de la judeţ, sau de la centru, că ştiţi, de cînd cu cercetările alea...

Nu ştia exact ce fel de cercetări se făcuseră, ştia doar, că Kadács îi reclamase la uzină pe nevastă-sa şi pe „seducător". Pe acesta din urmă l-au mutat apoi la Budapesta. Numai că nici această măsură nu dusese la nici un rezultat, acasă viaţa devenise un iad. Cu două săptămîni în urmă femeia şi-a strîns calabalîcul, mutîndu-se la Budapesta. Lumea zice că s-a dus la amantul ei. Dar Kadács e distrus. Îşi pierde vremea seară de seară la cîrciumă, pînă cînd vreun suflet generos se îndură să-l ducă acasă.

— Înainte nu obişnuia să bea ?

— Da de unde, nu bea, sigur că nu obișnuia să bea ! Nu-i el un astfel de om. Uitați-vă la casa lui. E făcută de el. Păi un om care obișnuiește să bea ar fi fost în stare să-și facă o casă *ca asta ? A terminat-o în 'patruzeci, vedeți ce* construcție solidă e ? Terenul este și el dublu, l-a cumpărat în 'treizeci și trei. L-a plătit în rate timp de șase ani. Adică nici nu prea știu exact... Dar mai e și grădina din spate, are patru sute de stînjeni. Grădina a cumpărat-o în anii noștri, acum, în democrație. Măsuța, banca, pomii, totul, tot ceea ce vedeți cu ochii e procurat de el. Aici era cîmp înainte. Un cîmp pustiu. Cum venea acasă de la lucru se apuca să taie, să cioplească, făcea de toate. Nu tu joc de cărți, nu tu băutură, prieteni, nimic, doar muncă, muncă și iar muncă. Pentru... pentru un om ca ăsta.. hm... unui om ca ăsta o femeie ar trebui să-i mulțumească de două ori pe zi ! Să-i șteargă scaunul pe care se așază, să-i mîngîie perna pe care se culcă, pentru că un om ca ăsta...

— Trăiau bine ?

— Bine. Sigur că da. — Dădu din umeri. — Nu e mare scofală să trăiești bine cu un astfel de om. Așa că trăiau bine. Adică, pînă cînd...

— În douăzeci și cinci de ani nu s-au mai petrecut asemenea lucruri în viața lor ?

— Nu, sigur că nu ! Iulia își avea și ea preocupările ei, copilul, apoi au început să-și construiască casa, a venit curînd și cel de al doilea copil, apoi grădina, nici n-avea timp să se miște de-acasă. Nu-i stătea ei capul la prostii. Și-apoi, ce bărbat a avut ea, ehei... !

— Nici el n-a fost încurcat cu altă femeie ?

— Nu, sigur că nu ! V-am spus doar că... Da de unde !... Nu prea... Adică nimic important...

— Adică a fost sau n-a fost încurcat cu altă femeie ?

— Da de unde ! — Începu să rîdă cristalin. — Doamne sfinte, dar ce contează asta ! Banii nu-i ducea în altă parte. Dar nici lapte bătut nu i-a curs prin vine...

— Ei !

— Păi lumea vorbește multe. S-a mai zis cîte ceva și pe seama lui. Făcea, nu-i așa, naveta cu trenul și... cum la fabrică lucrau și femei... Dar știți dumneavoastră cum devine treaba, cu atît mai mult îl trăgea inima spre casă. Adică... Altfel se pun chestiile astea în cazul unui bărbat. Pe mine, ce-i drept, nu prea... — Strîmbă rușinoasă din nas. — Dar omul meu este... este așa un nătăfleț... — Rîse din nou. — Nu trebuie s-o luăm chiar așa! Chiar dacă i s-a mai întîmplat ici-colo cîteodată, tot familia i-a rămas lucrul cel mai de preț... Nu știu nimic precis, doar așa, ce mai spune lumea, știți dumneavoastră cum e ! Jozsi ăsta a fost cîndva un bărbat bine, cu sînge sănătos.

— Hm... mi s-a spus că... ar fi fost uneori cam brutal cu nevastă-sa.

— Jozsi ? A, da de unde ! Cine putea să spună așa ceva ?... Păi luați aminte la ce vă spun eu : n-a murit încă nici o femeie din pricină că bărbatu-său i-a mai șters cîte una prin părțile lipsite de oase. Eu una aș crede că nici nu mă mai iubește bărbatul, dacă din cînd în cînd nu m-aș trezi cu cîte o vînătaie ici-colo.

Şi mă privi plină de cochetărie, aşteptînd să-i dau dreptate.

— Adică... a lovit-o ? O bătea ?

— Ba n-o bătea deloc ! Se mai ciondăneau ei *din cînd în cînd, nu-i aşa. Se mai întîmplă*, peste tot se-ntîmplă. La leafă, sîmbăta, sau... Cînd se-ntîmpla ca Jozsi să bea cîte-un pahar în plus. Atunci Iulia se apuca să-i zică ceva, lucrurile se complicau şi...

— Dar mi-aţi spus, că nu obişnuia să bea.

— Aşa şi e !

— Iar acum îmi spuneţi că...

— A ! Păi vin, asta da ! Asta-i altceva ! Dacă bea şi el puţin vin... doamne, nu-i o crimă ! Sîntem doar într-o regiune viticolă.

— Buzgar ? N-am auzit niciodată.

— De ce, pentru că nu i-a mers vestea ? Asta nu înseamnă că vinul nu se face şi pe la noi. Nova. Adică, mai corect spus, un soi direct producător, sau cum naiba se cheamă... Se fac aici tot soiul de vinuri... Uite şi ei, au şi ei o mică vie, în spate, nu prea mare, vreo sută de stînjeni... Dar acum bea palincă. De la asta se îndobitoceşte omul, de la palincă, nu de la vin... Sărmanul de el !

Joska fusese ce-i drept plin de sfială şi scump la vorbă, dar parcă reţinusem din vorbele lui că ţinea mai mult la maică-sa. Ori poate greşeam eu ?

— Care va să zică, după părerea dumneavoastră, madam Huszar, femeia e de vină, nu ?

— V-am rugat să-mi spuneţi Karola ! Păi sigur că muierea-i de vină ! Cine altcineva ? !...

A înnebunit, pur și simplu. Copiii, nu-i așa, au crescut și ei. De altfel Joska apucase să plece de acasă. Aveau nevoie de bani, pentru materiale. Pentru că aveau de gînd să construiască ceva pe terenul din spate. Joska e constructor, Jozsi e și el îndemînatec, pe ceea ce pune mîna e bun făcut. Numai că materialele astea... S-au gîndit, că ar fi bine să se ducă și Iulia să muncească. După aceea...

— Acolo l-a cunoscut și pe bărbatul acela ?

— Acolo, sigur că da. Pentru că, nu-i așa, muierea... Asta s-a întîmplat acum, anul trecut... A învățat meseria de sudor. Lucra la ei, la montaj. Respectivul lucra și el tot acolo, adică, vreau să spun că era șef, sau ce naiba. Nu știu exact ce era, știu doar că lucrau împreună.

— Ce fel de om e bărbatul acela ?

— Ce fel de om ? Păi e văduv ! Patruzeci și opt de ani, văduv.

— Dar așa, ca om, ce fel de om e ?

— Așa ? — Ridică din umeri zîmbind, și se uită la mine cu privirea aceea stranie. — Bărbat. Sigur că da, bărbat, asta e ! Deși... Am apucat să-l văd odată, știți, mie nu mi-ar trebui. Mic, chel, cu picioarele strîmbe. Chiar că mie nu mi-ar trebui. Dar se vede treaba că pentru Iulia e bun.

— E o femeie frumoasă Iulia Kadács ?

Rîse cu plăcere, cu gura mare, poate tocmai pentru că avea dinți frumoși, regulați de un

alb strălucitor. Sau poate că dantura era falsă ?

— Dacă e frumoasă ? Iulia ? În primul rînd are patruzeci şi trei de ani, cu asta trebuie să începem. Merge pe patruzeci şi patru. Apoi cele trei naşteri, pentru că unul a murit. Cu viaţa care a dus-o ea ? Cum ar putea să fie frumoasă ?

Mai rîdea încă, dar mai mult pentru sine. Tot carpul i se zguduia de rîs, cum stătea acolo, rezemată de stîlp. Avea buze frumoase, cărnoase, uşor arcuite şi roşii. Urechile mici îi luceau discret printre şuviţele de păr. Trebuie să fi fost, într-adevăr, o fată teribil de frumoasă.

— „Cu viaţa pe care a dus-o ea ?"... Cu alte cuvinte n-a dus totuşi o viaţă chiar atît de liniştită alături de soţul ei ? Asta voiaţi să spuneţi ?

— Da de unde, cum o să spun eu aşa ceva ? Oricare femeie, în locul ei, ar trebui să se lingă pe toate cele zece degete.. A fost cum a fost. La vîrsta de patruzeci şi trei de ani omul are nici mai mult nici mai puţin de patruzeci şi trei de ani ! Trebuie să muncim, păi nu !... Spuneţi-mi, vă rog, tovarăşe, aveţi unde dormi ?

I-am spus, că aveam de gînd să mă întorc acasă în aceeaşi seară. M-a privit cu îndoială.

— Dacă veţi avea, eventual, nevoie de cazare, vă rog să-mi spuneţi mie. Bărbatul-meu e de serviciu pînă poimîine. Lucrează pe un tren de cursă lungă şi a plecat abia azi dimineaţă. La mine găsiţi de toate. Şi e curat. Cînd

vin în deplasare tot la mine trag tovarăşii. Asta-i o comună, n-are hotel.

Mi-am aruncat ochii pe ceas. Trecuse de patru şi jumătate.

— Nu mai vine cursa aceea ?

— Vine, trebuie să sosească, dar... Dar v-am mai spus : s-ar putea, nu-i aşa, să nu vină cu cursa asta. Şi-apoi, chiar dacă vine, intră mai întîi la cîrciuma din piaţa centrală, la „Cîinele cu patru picioare". Aş fi de părere, tovarăşe, să vă duceţi mai curînd acolo. Pentru că are să intre precis...

— Unde ?

— La „Cîinele cu patru picioare", adică mai bine zis la Întreprinderea de alimentaţie publică. Aţi văzut-o precis... Dar eu am să vă pregătesc totuşi patul. Poate, cine ştie, vă răzgîndiţi şi rămîneţi aici. Şi oricît de tîrziu ar fi, vă rog să bateţi la geam. Bateţi cu nădejde, că sînt obişnuită cu aşa ceva...

M-a condus. A luat-o apoi înainte, să-mi arate unde, la care geam urma să bat.

VI

PRAFUL ŞI COROANELE prăfuite ale copacilor au aşternut o pîclă argintie deasupra pieţii. Eram convins că tabloul acesta de amurg oferea o imagine tare intimă celor care nu erau

doar în simplă trecere prin Buzgar. Două autobuze staționau de o parte și de alta a parcului eroilor. Mi-am tras și eu mașina tot acolo.

Bufetul era plin. Domnea o hărmălaie de *nedescris. Abia la a treia încercare a catadicsit* cineva să-mi răspundă. Nu, pe Kadács nu-l văzuse. A început apoi să strige, întrebînd dacă nu cumva îl văzuse cineva venind cu cealaltă mașină. Dar nu i-a răspuns nimeni.

Mi se făcuse foame, dar mîncărurile reci, niște caşcaval uscat și chiftele înnegrite, care erau expuse în galantarul bufetului, nu mă atrăgeau. Am trecut deci alături, la bufetul expres. Era și acolo destulă lume.

În timp ce încercam să-mi aleg o prăjitură, am avut senzația că cineva mă fixează insistent. M-am întors și atunci s-a apropiat de mine.

— Am văzut bine, nu-i așa, sînteți scriitorul, în persoană, nu-i așa ? — Era un bărbat solid, îmbrăcat cu niște pantaloni bufanți și cu o scurtă aruncată pe umeri. — În căutarea vreunui reportaj ? Sau altceva ? Mai sînteți cu cineva ? În trecere, sau veniți chiar la noi, în mica noastră comună ? Acolo unde nici pasărea măiastră nu ajunge ! Sîntem departe, știți, tare departe. Dar nu vă mai aduceți aminte de mine, nu-i așa, cum v-ați putea aminti ?

I-am spus, că mi se părea cunoscut, chiar mi se păruse cunoscut, numai că nu reușeam pe moment să-mi dau seama de unde anume îl cunoșteam. Nu cumva din cauza chipului său ?

Pentru că era tipul de „om frumos, cu chip de leu". E un tip frecvent întîlnit pe la noi, mai ales în provincie. Chiar dacă și-ar face apariția la Budapesta, ți-ai da seama de departe, că a venit la tîrg. Numai că nu prea mai era chiar atît de tînăr. Trăsăturile de vajnic leu i se cam înmuiaseră, iar coama își cam pierduse din strălucire.

— Nu-i nimic, vă dau eu o mînă de ajutor ! Vara trecută, cînd eram la reciclare, ne-ați ținut o prelegere, după care, seara am luat masa împreună... Vai, dar ce întîmplare, ce întîmplare grozavă ! E un eveniment deosebit, faptul că Buzgar vă poate saluta personal. Și că e adunată aici toată lumea. Lăsați prăjiturile, haideți, are să vină Feri și... Poftiți, pe aici vă rog !

Mă invită, aproape că mă mînă spre ușa din spate, spre cea pe care scria Rezervat. Și striga într-una :

— Ei, preastimate comitet, atenție la mine ! Buzgar trăiește un eveniment deosebit ! Cum de n-am știut noi din vreme ! — Îi mergea strașnic gura și explica într-una. — Știți, directorul e dus la județ și, ce ghinion pe capul nostru, ceilalți doi profesori de literatură au apucat să plece cu autobuzul, știți, ei locuiesc în altă parte. Vai, cum de n-am știut noi din vreme !

M-am oprit.

— Ați greșit adresa. Eu îl caut pe Kadács Jozsef.

— Kadács ? Kadács ? Ah, da, desigur ! E vorba despre cel de la metalurgie, nu-i așa ? — Își înălță capul acela de leu.

— Ei, Feri, măi Feri !

Negriciosul se apropie în fugă, purtînd pe tavă niște turtă.

— Vine, Karcsi dragă, vine! Le-am scos acum din cuptor, vezi, sînt calde.

— Nu astea mă ! Lasă acum turta, las-o dracului de turtă ! Fii atent la mine ! Spune-i și barmanului de dincolo ! Dacă vine Kadács, știi tu care, ăla de la „metalurgica", pe care nevastă-sa... Da, ăla ! Să-l trimită urgent la noi, aici, la separeu. Gata, întinde-o ! Ei, vedeți — zise, întorcîndu-se spre mine — poftiți, vă rog, pe aici, e adunată toată lumea, știți, tocmai s-a terminat ședința comitetului frontului popular. Vai, ce surpriză ! Și ce rău o să-i pară directorului, dar și celor doi profesori de literatură, să aibă ei ghinionul ăsta !

Separeul era de fapt o încăpere foarte mică. O masă lungă la mijloc și ce mai încăpea în jurul ei. Luminile unei frumoase lustre cehoslovace se căzneau strașnic să străpungă fumul dens de țigară.

Omul cu cap leonin tună în dreapta și în stînga, făcînd prezentările. Am dat pe rînd mîna cu toți.

Sper că nu așteptați de la mine să vă relatez chiar exact, în cele mai mici amănunte, întîmplările din seara și din noaptea aceea. Încercînd acum să reînvii, pe rînd, cele petrecute, îmi dau seama că imaginile s-au șters, s-au stins una cîte una. Nu reușesc să refac decît frînturi de imagini, aidoma unor fotografii la minut, făcute cu

blițul. Doar cîte o frază, cîte un gest. Nici pe comesenii de atunci nu mi-i mai amintesc, cine sînt și cu ce se ocupă.

Un tînăr stătea în fața mea, un tînăr slab și cam nervos. În jurul gurii, trăsături aspre. Lîngă el, preotul. Cu chipul său senin și rotofei, era tipul preotului de țară ; se pare însă că fusese nu demult bolnav, pentru că prea îi atîrna pielea pe față și reverenda pe corp. La un cap al mesei stătea un om cărunt, avînd în fața lui o tabacheră din aluminiu, dintre cele confecționate odinioară de prizonierii de război. De partea cealaltă a mesei, cu spatele spre ușă, nădușea un bărbat îndesat și chel, cu capul cam colțuros. Își pusese haina pe spătarul scaunului, se descheiase și la cămașă și tot nu prididea să-și șteargă transpirația de pe frunte. Se ridica din cînd în cînd și pornea instalația de aerisire. Pentru că încăperea nici măcar fereastră nu avea. Eu stăteam chiar la mijlocul mesei și îl aveam în stînga pe cel cu chip de leu, iar în dreapta pe un om cam de vîrsta mea. Avea trăsături energice, mîini osoase, mustață neagră ochi mici și negri. Era singurul care purta costum de stofă. Costum negru. Trebuie să fi fost președintele, secretarul sau vicepreședintele sfatului. El mi-a relatat tot ceea ce știu despre comună, povestindu-mi treptat, cu dese reveniri, pe tot parcursul serii. Tînărul cu trăsături cam nervoase trebuie să fi fost secretarul de partid, sau cineva din conducere. Iar chelul care

transpira într-una, era pensionar, fost muncitor metalurgist.

Omul cu chip de leu făcu să apară pe masă niște vin și cîteva pahare. Și, cum se obișnuiește în asemenea ocazii, discuția se lega în jurul meu : ce bucurie le făcusem, cu ce ocazie pe la ei, îmi văzuseră și un film, unul își amintea ceva, altul altceva din ceea ce scrisesem, la ce lucram, măcar de-ar fi știut dinainte că aveam de gînd să trec pe la ei. Din păcate, ziceau ei, asemenea oaspeți sînt destul de rari, pentru că localitatea e cam depărtată, și ce rău o să-i pară directorului, dar și celor doi profesori de literatură. Unul locuiește la Csat, celălalt are logodnica acolo. Pe ei, din păcate, nu prea se poate conta nici la munca obștească. Dar nu-i nimic, locuințele cadrelor didactice, patru la număr, erau prinse deja în plan, numai că, nu-i așa, capacitatea, capacitatea bat-o vina ! Chiar și gazeta județeană ajunge cam rar prin locurile astea, foarte rar. Și-apoi, să țin cont de faptul, că pînă anul trecut pe la ei trecea încă un drum de țară de vreo șapte kilometri. Ei, și cine se încumeta să-l străbată pe o vreme ploioasă de primăvară sau toamnă, să se lupte cu noroiul acela...

Dar învățătorul, simțindu-se probabil jignit, le aminti că primiseră vizita Teatrului sătesc și a celui din Miskolc, iar de două ori fusese la ei și echipa de teatru a casei raionale de cultură. Dar baletul ucrainean, în luna prieteniei ? Și László Imre, cu seara aceea de cîntece populare, și Latabár ? Care va să zică nu e nici Buzgar chiar la capătul pămîntului ! Aparat de radio are toată lumea, iar acum, după ce s-a terminat

construcția stației de retransmisie, au să vină la rînd televizoarele. Biblioteca are trei sute de cititori înscriși, așa că... Nu-i comuna asta cea din urmă, cultura și-a găsit și aici un lăcaș cald.

Omul cu mustața neagră, cel de la sfat adică, se întoarse spre mine și începu să-mi vorbească încet, dregîndu-și mai întîi vocea.

— Casa de cultură ar avea nevoie de tineret. Dar tineretul, în majoritatea lui, face naveta la oraș. Așa că ei se duc acolo la teatru, la cinema, iar sîmbătă seara se urcă pe bicicletă, sau pe motocicletă și... hai la oraș, sau, în cel mai rău caz, la centrul raional. E prea mică comuna pentru ei.

În cele din urmă veni vorba despre familia Kadács și i-am întrebat direct cum vedeau ei toată povestea asta. Și dacă i-aș putea ajuta cu ceva.

Mă invitau insistent să beau vin, dar le-am spus că sînt la volan. „Ei hai, zău, numai o picătură, azi oricum nu mai..." Nu și nu, cînd sînt la volan nu beau nici o picătură, dar ei n-au decît să bea liniștiți, să nu se deranjeze... Dealtfel, nici mie nu mi-ar displace, le-am zis eu.

Dar au refuzat să bea fără mine.

— Păi cum să nu-i puteți ajuta — își dădu cu părerea învățătorul — sigur că i-ați putea ajuta. Prin cunoștințele dumneavoastră de psihologie și cu forța cuvintelor, al cărui maestru, nu-i așa, sînteți...

Începu să vorbească și chelul nădușit. Avea niște ochi cenușii, inteligenți.

— Hai să-i lăsăm acum pe cei doi copii ! Dar Kadács ! E un muncitor destoinic, unul dintre cei mai buni laminatori pe care îi avem. Și uite, că se distruge sub ochii noștri. Eu nu zic ba, un laminator își bea porția lui de vin, că așa-i meseria. Meseria-i grea, se lucrează într-o căldură infernală. Ați avut, cu siguranță, ocazia să vedeți o hală de laminare, nu-i așa ? Gîndiți-vă la cei care stau și muncesc acolo cît e ziulica de mare. Vreau să spun, deci, că-și bea porțioara lui de vin, dar asta nu-i încă nici o nenorocire. Și chiar dacă bea puțin mai mult, are tot timpul să se trezească pînă dimineața. Dar ceea ce face Jozsi... n-o să se sfîrșească cu bine !... Deși, a fost un muncitor excelent, un muncitor minunat, de nădejde...

Unchiașul cărunt se apucă să-și răsucească tacticos o țigară din tabachera aceea din prizonierat.

— Mai curînd mi-aș băga nasul într-un viespar, decît să mă amestec într-o chestiune legată de muieri.

Preotul prinse a rîde molcom.

— Dumneata, nene Marci, chiar că ești nevoit să lași muierile în pace !

Le-am spus, că și tînărul Kadács e un muncitor destoinic, că lucrează într-o echipă specială și cîștigă foarte bine iar mezinul este, după cum se pare, un talent autentic. Dădură toți afirmativ din cap.

— Așa și e, ce mai, educația tatălui, se vede treaba că l-au moștenit amîndoi pe tatăl lor. Dar și pe mama lor, completă chelul.

— Ce-i drept, nici muierea nu se dădea înapoi de la treabă. Cu toate că, de ce să n-o recunoaștem cinstit ?, forța de muncă feminină nu prea e agreată. Dar cu ea lucrau toți cu plăcere. De-asta a și ajuns, în fond, în brigada lui Mészáros.

— Cine e Mészáros ăsta ?

— Ăsta e cel care... Adică cu cine... Mészáros Imre. Montor. A venit de la uzina din Pesta care ne-a furnizat instalația. Și-au trimis brigada lor de muncitori, așa cum se obișnuiește. Sudori nu aduseseră cu ei, așa că le-a fost repartizată nevasta lui Kadács.

— Oh, suflet de femeie — oftă cel cu chip de leu — o viață de om nu ți-ajunge ca să-l cunoști.

— Dar ce, — continuă cel de la uzină — parcă despre Mészáros și-ar fi închipuit cineva că e în stare de așa ceva ? Pentru că, ce mai tura-vura, într-o brigadă zburătoare ca asta... știți, așa se numește, pentru că lucrează cînd într-un loc, cînd în altul, acolo unde îi trimite uzina să monteze instalațiile pe care le livrează... va să zică într-o asemenea brigadă lucrează tot felul de oameni. Unii trag pur și simplu de timp, ca să capete cît mai mulți bani de deplasare, să fie diurna cît mai mare. Alții așteaptă ca beneficiarii să le ofere o primă specială. Da, există și așa ceva, și nici măcar nu s-ar putea spune că ar fi ilegal. Unii o și recunosc deschis. În fond, termenele sînt, de regulă, foarte scurte, iar intrarea în funcțiune condiționează premiile directorului și ale celorlalți. Așa că recurg la

tot felul de pretexte, ba că nu-i una, ba că nu-i alta, ba că ei s-au angajat să facă treaba cu opt oameni, şi ce-s ei de vină, dacă au rămas doar cinci-şase, că s-a stricat vremea şi n-au încotro, dar — *dictum factum* — dacă beneficiarul vrea să facă treaba ca lumea, n-are decît să fie atent cu ei, că şi ei vor dovedi ce pot... Uite, cam aşa se întîmplă. Ba de cele mai multe ori, adică mă refer la cazurile în care mi-au instalat şi mie cîte ceva, am fost nevoit să-i pun pe oamenii mei să repare ce făcuseră ei ; într-un loc nu era strîns ca lumea un şurub, într-altul legăturile nu erau bine făcute, pentru că lucrau în dorul lelii, să meargă instalaţia numai o zi, cît să convingă comisia de recepţie. Dar Mészáros... Jos pălăria în faţa lui ! Pentru că, să ştiţi, dacă zic eu că cineva e priceput, ăla e într-adevăr priceput. Adică, vreau să spun, la montări. Ba şi la lăcătuşerie...

— Trebuie să priveşti lucrurile mai larg Gyula dragă — zise învăţătorul. — Prea v-aţi obişnuit la uzină să apreciaţi oamenii, caracterul, morala lor, totul, după felul în care muncesc. Trebuie să priveşti lucrurile din toate punctele de vedere, pentru că, vezi tu, deşi...

Preotul se grăbi să intervină.

— Mă bucur tare mult, că această părere a fost exprimată tocmai de învăţător.

— Eu nu apreciez oamenii decît în acest fel. Numai în acest fel.

— Da, numai că, după cum ai putut constata, există şi un „dar". — Îşi ridică paharul.

— Cum adică preastimate comitet, ne mai uităm mult la paharele astea ? Își bea și popa porția lui de vin. Cum ai spus nene Gyula, că „așa-i meseria asta“ ?

Izbucniră toți în râs, îmboldindu-mă să beau și eu. Cel mai insistent se dovedi cel cu chip de leu.

— Chiar așa ! Dacă s-a nimerit să avem așa un oaspete, n-o să-i dăm noi drumul să plece cu una cu două ! Și-apoi, gîndiți-vă, s-ar putea să vină cu cursa de șapte, sau chiar cu cea de nouă. Și într-un caz și-n altul vreți să stați cu el de vorbă. Ce, vreți să porniți la drum în toiul nopții ? S-a zis cu noaptea asta și cu ziua de mîine ! O să dormiți frumușel la Buzgar și mîine dimineață, proaspăt și odihnit, ajungeți în trei ore la Pesta.

Toată lumea fu de acord cu el. Spusele lui aveau, nu zic ba, și o oarecare rațiune.

— Bine.

Se repeziră toți să trimită pe cineva la Karola, s-o anunțe, dar le-am spus că femeia știa de-acum.

— Uite, vezi, asta-mi place la Karola !

— E o femeie curată.

— Foarte curată.

— Și ea și așternuturile ei.

— Toți care vin la noi dorm la ea.

— Ei, atunci doamne ajută !

Pe stomacul gol, vinul s-a dovedit a avea un *gust* sărat și amărui. Simțeam cum mi se urcă la cap.

— Dacă s-ar putea — îndrăznii eu — aș gusta ceva.

Învățătorul sări ca ars.

— Ei, fir-ar să fie ! Păi sigur că da ! Unde-s turtele alea ?

Se grăbi să aducă tava, între timp cineva îmi turnă din nou. Mă adresai chelului.

— Altfel, ce fel de om e Mészáros ăsta ?

Ridică din umeri.

— E un om tăcut... puțin cam... prefăcut. Are patruzeci și opt de ani și de vreo șase ani e văduv. Și-apoi, nu-i așa, aici, la noi, cum să zic... și unde mai pui că-i și montor zburător...

Învățătorul care se întorsese între timp, auzi cele spuse.

— *Andere Städtchen, andere Mädchen.**

— Chiar așa — încuviință preotul.

— Moravuri marinărești, chiar așa. Ei, domnii mei, pentru moravuri mai frumoase ! Vorba lui nenea Gyula, popa își bea și el porția lui de vin, că „așa-i meseria lui".

Gluma avu efect și a doua oară, ba cel de la sfat adăugă, că așa-i și meseria minerului ; unchiașul cărunt spuse că trebuia spălat și praful treierișului care se terminase nu demult ; învățătorul că lucrează și el cu nervii, iar pe mine mă compătimeau toți, că eram șofer și n-am putut pune toată ziulica o picătură de băutură în gură, așa că trebuia să-mi beau și eu porția.

* Andere Städtchen, andere Mädchen — germ. Alte orășele, alte fete (n. tr.).

— Toți oamenii beau, indiferent de meserie și profesie, dacă au motiv s-o facă.

— Cu excepția bidinarului.

— Cum adică cu excepția bidinarului ?

— Uite așa, pentru că așa o meserie nici nu mai există.

— Dar — zise președintele sfatului, ridicînd mîna — se bea mai ales în regiunile viticole.

— Ce bine — adăugă preotul — că toate regiunile scumpei noastre patrii sînt producătoare de vin.

Învățătorul încercă o glumă.

— Cu excepția celei a reformaților, pentru că pe-acolo nu prea se face vinul !

— Lor le aduc alții, e bine și așa.

— Ba se face vinul și pe acolo, dar trebuie să ai un gît de calvinist, ca să-l poți bea.

Uite așa ne aruncam cuvintele unul altuia și între timp se găsea mereu cineva care să ridice iar și iar paharul. Îl gustam și eu de fiecare dată, apucînd chiar să mănînc și două turte. Altfel eram perfect treaz, doar limba mi se împleticea parcă. Mă și hotărîsem, de altfel, să nu mai scot o vorbă, las' să vorbească ei o vreme, fiind convins că efectul imediat avea să treacă curînd. Am mușcat apoi dintr-o nouă felie de turtă. Atunci își făcu apariția Feri, negriciosul. Se opri în ușă.

— Totu-i în regulă ? N-aveți nevoie de nimic ?

Învățătorul îi făcu semn să intre.

— *El e Feri al nostru, stăpînul „Cîinelui cu patru picioare“*. Și oricît ar părea de incredibil,

este şi el unul dintre animatorii culturii la Buzgar. Vă rog să vă uitaţi la portalul cel nou, la galantar şi la camera asta rezervată. Nu exista înainte aşa ceva aici, nici perdea, nici lustră, nici toate celelalte...

Într-adevăr, chiar şi încăperea aceea, dincolo de spaţiul cam redus pe care-l oferea, era simpatică. O faţă de masă imaculată, scaune îmbrăcate într-un vinilin vernil, o lustră ce dădea luciri gălbui, iar pe pereţi, jur-împrejur, cîteva stampe. Erau nişte stampe uşor colorate, din seria celor cu care porniserăm, la vremea respectivă, lupta împotriva kitchului : car cu fîn pe drum de ţară, un Glatz, un Szönyi. (Se vede treaba că fuseseră trase într-un tiraj cam mare, din moment ce puteau fi văzute în atîtea locuri. Cu toate astea, dacă mă gîndesc la minunile care trebuie să fi împodobit aceşti pereţi pe vremea cînd cîrciuma mai purta încă numele de „Cîinele cu patru picioare..." !)

Feri trase un scaun şi se aşeză lîngă mine, puţin oblic.

— Ei, asta pentru ca tineretul să se simtă bine în comuna noastră.

— Dar — am întrebat eu — de ce se cheamă „Cîinele cu patru picioare" ?

— Aşa se numea vechiul han — îmi explică cel de la sfat — şi aşa i-a rămas numele. Pe vremuri era şi hotel aici, desigur, unul dintre cele de bîlci, cum se zice, dar hotel.

— Un cuib de ploşniţe.

— Şi de microbi.

— La Karola vă puteţi odihni mai bine.

Denumirea firmei de odinioară mi se părea stranie, dar învățătorul îmi explică.

— După cîte am auzit și cu, unul dintre predecesorii mei a fost cel care a botezat-o așa. Pentru că era aici pe vremuri și un „La vițelul cu două capete", iar în vecini unul „La vițelul cu cinci picioare", așa că predecesorul meu ...Ei, desigur, pe vremea aceea școala avea un singur învățător, acum are opt, dar era un învățător cu suflet de apostol, un adevărat slujitor al neamului... Ei, și învățătorul acela picta, el a pictat și firma aceea veche și, ce și-a spus, „Cîinele cu patru picioare" constituie și el o minune tot atît de importantă, ca și cel cu cinci picioare, sau două capete. În fond lucrurile obișnuite merită și ele o firmă. Nu-i așa ?

Feri ridică un pahar și se uită alarmat la vinul din el :

— Ce beți voi aici ? Cine v-a adus vouă așa ceva ?

— Eu l-am adus de la bufet — răspunse învățătorul — e „alba" de masă, de paisprezece.

Feri se ridică, luă cele două sticle, strînse chiar și paharele care mai aveau vin în ele.

— Cum o să beți voi așa ceva ? Las' că v-aduc eu din „alba" de masă și tot de paisprezece.

Preotul începu să se agite.

— Nu-i chiar așa, mă, învățătorule ! Ce știi tu cum a fost ? Eu îmi aduc aminte foarte bine. E adevărat, că predecesorul tău i-a dat numele ăsta, e adevărat. Dar nu pentru ce zici tu, ci pentru că *In vino veritas*, cum zice proverbul. Iar un alt proverb numește minciuna cățel

şchiop, e adevărat ? Păi dacă minciuna merge pe trei picioare, aidoma cățelușului şchiop, atunci adevărul e un cîine cu patru picioare. E logic, nu ? — Privi rîzînd în jurul său. — *Se non è vero, è ben trovato.**

Feri se întoarse cu două sticle capsulate şi puse pe masă pahare curate.

— Asta e alba de masă de paisprezece ! — Şi turnă pe rînd în pahare.

Am început din nou să mă scuz, spunîndu-le că mă aşezasem de fapt la masă fără să fi mîncat nimic în ziua aceea. La care ei : „Vai de mine, se poate aşa ceva ?", „ei hai, aleargă, adu ceva". Dar reieşi curînd, că bucătăreasa avea zi liberă.

— Nu-i nimic, nişte omletă sîntem în stare să facem şi noi. O să fie bună şi asta, nu ?

— Şi încă ce bună ! Cu nişte şuncă şi cîrnaţi.

— Poţi să-mi aduci şi mie.

— Şi mie, te rog.

Luă măsuri să se prepare rapid o tigaie plină. Se trase apoi lîngă mine şi îmi şopti iar la ureche dorinţa lui fierbinte : să-i vînd maşina. El, nu-i aşa, ghicise din capul locului cu ce mă ocupam, dar dacă ar mai fi ştiut şi cine eram, ehei... ! În fond, n-aveam decît să rostesc o vorbă unde trebuia, şi aprobarea ar fi fost ca şi obţinută.

— Tovărăşele dragă, vă dau pe ea nu şaizeci şi cinci, ci şaptezeci. Gîndiţi-vă, atîta e o maşină nouă, mai modernă ! Am auzit că astea noi au

* Dacă nu e adevărat e bine spus, it. (n. tr.).

și ștergătoare pneumatice. Și pe deasupra mai aveți și un cîștig net de cinci mii de forinți, din care puteți acoperi și cheltuielile de rodaj și celelalte. De ce nu mă ascultați pe mine ?

— Cere dumneata aprobare ! Sînt gata să te ajut cu plăcere, dacă voi putea, ca să obții aprobarea cît mai repede.

Dădu nedumerit din cap.

— Ei, l-ați gustat ?, întrebă apoi. Hai, în sănătatea voastră ! Tovarășe, poftiți și dumneavoastră. — Într-o clipită apăru și omleta cu cîrnați. — Un pahar n-are cum să vă facă rău, chiar dacă-l beți pe stomacul gol. Ei hai, ca să vă facă poftă de mîncare !

Ciocnirăm din nou paharele. Învățătorul reveni la hanul de odinioară.

— Cuib de mizerie, asta era, dar și din punct de vedere moral. Pentru că proprietarul aducea aici tot soiul de casierițe, unele alungate și din Miskolc, sau angaja chiar țărăncuțe tinere, ca să facă pe cameristele. Cîte tragedii nu s-au născut aici ! Una din ele a băut zeamă de piatră vînătă. Cu alte cuvinte, fie că ajungeau aici de la Miskolc, fie că ajungeau de aici la Miskolc...

— Eu știu una și bună — susținea cel cu chip de leu — cîtă vreme a existat hanul acela, toți cei care trăgeau la el se plîngeau a doua zi de mama focului și plecau de aici, jurîndu-se că nu mai calcă pe la Buzgar în vecii vecilor. Dar de Karola nu s-a plîns încă nimeni.

— E o femeie curată — încuviință preotul.

— Ți-e mai mare dragul să te uiți la ea.

Sosi și omleta, iar noi ne-am apucat să mîncăm în tăcere. Deodată Feri sări în sus.

— Cred că a sosit cursa.

În timpul mesei mă tot îmboldeau să beau, *cînd unul cînd altul*. Mă liniștească că n-are ce să-mi facă rău, pentru că-i vin curat, uite că alba de paisprezece poate avea și alt gust. Cu atît mai bine aveam să dorm la Karola. La un moment dat am observat că tînărul neliniștit devenise puțin cam nerăbdător. I-am și rugat să nu rămînă din pricina mea, dacă aveau treabă eu nu-i rețineam. Da de unde, nu se grăbea deloc, și se servi și el din omletă. Nenea Gyula îl tachină răutăcios.

— E tînăr însurățel și se teme să nu pățească și el cum a pățit-o Kadács.

— Sau ca Napoleon în bătălia de la Waterloo.

— Dar ăla ce-a mai pățit ?

— I-au împușcat calul de sub el.

Gluma învățătorului nu prea avu succes. Apăru în schimb Feri ca să ne comunice, că sosise cursa și că venise și Kadács. Dar nu putea să intre.

— Ce-i cu el ?

Dădu a lehamite din mînă și scutură din cap.

— Cum a coborît s-a și întins ca o plăcintă. Și arătă cum făcuse Kadács.

— Poftiți, priviți vă rog — mi se adresă preotul — „subiectul zace pe drumuri".

Unii izbucniră în rîs, alții se încruntară dezaprobator. Feri ne spuse că îl luaseră în primire doi inși care îl căraseră în bucătărie, să-i facă

o cafea tare și să-l spele. Cînd își va reveni, îl vor aduce aici.

— Cafea !... O cafea nu ne-ar strica nici nouă !

Feri dispăru din nou. Reveni cu alte două sticle cu vin, din alba veritabilă de masă, de paisprezece, un vin foarte tare și bun. N-am mai schițat nici cel mai mic gest de împotrivire cînd mi-au umplut din nou paharul. Îi necăjisem și așa destul, de ce să mă mai fi împotrivit, toată lumea bea, iar vinul bun n-avea de ce să-mi facă rău. Și-apoi, mă îngrozea singurătatea, întunericul ce mă aștepta într-un pat străin, dintr-o cameră străină. Singur cu necazul și grijile mele ! Karola nu locuia departe și măcar aveam să dorm liniștit.

Dar în realitate nu acesta fusese motivul principal pentru care mă hotărîsem să beau, ci, mai ales, faptul că discuția începuse să ia o turnură foarte interesantă. Deși le cunoșteam răspunsul, mă hotării să trag concluziile, pentru a putea adopta o poziție cît se poate de clară. Așa că îi dădui drumul :

— Uite ce e, dragi tovarăși, mie personal mi se pare, că purtarea lui Kadács trebuie privită printr-o prismă care în particular, oferă practic o încercare răscolitoare de a cerceta lucrurile, nu-i așa... Mă străfulgeră pentru o clipă gîndul că se aglomeraseră cam multe „r"-uri în cuvintele spuse de mine ; nu numai pentru că în scris evit de regulă asemenea situații, ci și pentru că, după cum v-am mai spus, cînd beau puțin, chiar treaz fiind, *mi se cam împleticește limba* și-mi vine destul de greu să pronunț litera „r".

— Ştiţi, scriitorul priveşte cu totul altfel lucrurile. — Dădură cu toţii inteligent din cap, ceea ce îmi dădu puteri noi. — În Ungaria se înregistrează anual douăzeci de mii de divorţuri ! Gîndiţi-vă, vă rog, patruzeci de mii de traumatizaţi ! Şi pentru aşa ceva nu se plătesc sporuri de periclitate ! Dar ce să creadă omul, ei, ce să creadă ?... Aşa şi eu, am venit aici, crezînd că-s vinovaţi amîndoi... Biserica — mă adresai preotului — consideră căsătoria un lucru sfînt, ca o înţelegere contra... vreau să spun contractuală între cei doi soţi. Dar aş putea afirma cu foarte mare certitudine, că o căsătorie ratată e o boală care, coroborată — doamne, ce greu mi-a fost să silabisesc cuvîntul acesta — cu certurile care au perturbat armonia şi cu purtările improprii unor parteneri leali, provoacă discordie şi trebuie lecuită în permanenţă prin eforturi reciproce din partea amîndurora. — E îngrozitor cîte cuvinte în „r" se pot aduna în scumpa noastră limbă maternă. — Am crezut că... ştiţi dumneavoastră cum îşi închipuie uneori omul, uite şi eu, am venit aici convins fiind că sînt vinovaţi şi unul şi altul, că s-au adunat multe în sufletele lor... Mă gîndeam să discutăm toate astea aşa cum se cuvine între oameni, că oameni sîntem, nu-i aşa ?... Dar, după cum văd eu, părerea dumneavoastră unanimă, dragi tovarăşi, este că femeia-i vinovată. Madam Kadács ! În unanimitate, nu-i aşa ?

Vorbele mele trebuie să le fi părut cam complicate şi întortocheate, nu-şi puteau da seama unde voiam să ajung în fond. Ba la un moment

dat, obosiți probabil de elucubrațiile mele, începură chiar să dea nerăbdători din cap, așteptînd să vadă ce urmăream. Dar în final răsuflară toți ușurați și prinseră a exclama în cor: „da", „sigur", „evident", „cine altcineva ?"

Preotul sesiză probabil motivul pentru care mă folosisem de introducerea aceea anevoioasă.

— Aveți perfectă dreptate. *Omnius casus parabola.* Generalizarea intră în atributele omului gînditor. Ale moralistului. Scriitorul este și el un astfel de om. Din totdeauna. Dar ceea ce vă spun eu acum se referă și la cele douăzeci de mii de divorțuri. Chiar dacă apar uneori exemple care ne dovedesc contrariul. Evident, domnia voastră nu veți fi de acord cu mine și asta din principiu. Am să-mi exprim totuși părerea. Fără nici un fel de gînduri ascunse. Căsătoria nu este un contract încheiat între două mari puteri, cu drepturi egale de vot și de veto. Căsătoria, așa cum ne-a lăsat-o dumnezeu, este, după cum obișnuim noi să spunem, un contract liber, un contract încheiat la libera alegere, dar, în ultimă instanță, și un contract al subordonării voințelor. „Femeia își urmează bărbatul", „Femeia este datoare să se supună bărbatului ei". Aș putea să citez acum sfînta scriptură și toate tradițiile, dar nu vreau să mă folosesc de asemenea argumente.

Cei din jurul mesei moțăiau, dar tînărul activist făcu o grimasă de jenă, sugerîndu-mi să nu iau în serios spusele preotului, adică să nu care cumva să cred că acesta ar fi fost punctul

de vedere al opiniei publice din Buzgar. Vorbitorul continuă imperturbabil.

— Vă rog să verificaţi care este părerea gînditorilor laici, a umaniştilor sau a iluminiştilor, a aufkläriştilor, nu-i aşa. Vă rog să verificaţi care este opinia juriştilor despre *jus naturalae !* Aceasta este după părerea mea o chestiune de strictă terminologie. Dumneavoastră aţi proclamat egalitatea femeii şi aveţi impresia că aţi descoperit astfel America. Uitaţi însă că egalitatea morală a fost proclamată de creştinism cu două mii de ani în urmă. Noi am ridicat femeia la rang de sfîntă, iar regina tuturor sfinţilor este Sfînta Fecioară. După Domnul Dumnezeul nostru, ei îi adresăm mai întîi rugile noastre. Şi asta în condiţiile în care prin alte părţi femeile nici nu erau considerate a fi în rîndul oamenilor ! Nimeni n-ar putea exprima mai frumos respectul ce i se cuvine femeii. Numai că respectul nostru faţă de femeie, acel *Frauendienst** din Evul mediu, de pildă, este un contra serviciu. Este, cum să vă spun, un gest cu semnificaţii măreţe ! Zic gest, pentru că, femeia se află în slujba ordinii firești a naturii, iar această slujbă a femeii constituie, în fond, temelia familiei. Orice s-ar spune în plus despre egalitatea femeii, ar fi... ar fi apă de ploaie. Acest lucru sînteţi nevoiţi să-l recunoaşteţi şi dumneavoastră, ori de cîte ori vă loviţi concret de problema respectivă. Nici dumneavoastră nu

* *Frauendienst* — germ. Unul din cele două motive principale ale „Minnesang"-ului, dragostea (n. tr.).

vă imaginaţi egalitatea în drepturi aşa cum o interpretează unii în mod cu totul şi cu totul arbitrar. Comunismul este un ideal pur, am spus-o şi o voi spune întotdeauna, da, întotdeauna. Poftim, exemplul îl aveţi la îndemînă : madam Kadács are drepturi egale ! Conform logicii dumneavoastră, această femeie n-ar putea fi condamnată. E adevărat ? Lucrează la uzină şi, după cîte am auzit aici, lucrează bine, cîştigă la fel ca oricare bărbat care face aceeaşi muncă. Nici copiii n-o mai împiedică, pentru că, nu-i aşa, sînt de-acum tineri în toată regula. Şi-a dorit un alt bărbat, în consecinţă a plecat cu el. Uitaţi-vă, vă rog, ce-a devenit ! Vă rog să mă credeţi că, în clipa în care am accepta consecvenţa dumneavoastră în egalitatea femeii, în clipa aceea s-ar dezechilibra ordinea firească a lucrurilor şi ar apare o nouă problemă, aceea a egalităţii bărbaţilor !

Făcuse această afirmaţie numai cu intenţia de a capta atenţia asistenţei, pentru că fusese întrerupt de cîteva ori cu cîte un „ei hai", „fii serios" unii chicotind, alţii dîndu-şi coate.

— Poftiţi, vă rog, de-i acordaţi nenorocitului acela de Kadács drepturi egale, ăstuia pe care se străduiesc acum în bucătărie să-l trezească, ţinîndu-l cu capul deasupra unui lighean şi turnîndu-i pe gît cantităţi industriale de cafea !

Învăţătorul îşi tot ridica mîna de cîtăva vreme, cerînd cuvîntul ca într-o şedinţă.

— Predică popească, nu te supăra, rogu-te, *dar e predică popească ! Tu eşti cel care ne contrazici* pe noi din principiu şi nu invers ! La o

adică, noi l-am condamna la fel şi pe Kadács. Aşa că, asta e !

Preotul protestă.

— Dar noi ? Noi crezi că nu ? Şi asta tocmai pentru că şi-a părăsit familia, al cărui cap şi stăpîn era.

— Nu, nu, nu şi nu ! L-am condamna la fel şi pe Kadács. Morala noastră nu-i dă nimănui dreptul să procedeze aşa. E interesul majorităţii, al societăţii... Femeia aceea s-a îndrăgostit de un bărbat, bine, se mai întîmplă. Dar, ascultă-mă bine, să ştii că eu sînt un om foarte liberal şi ştiu foarte bine, că sentimentul acesta îl scoate pe om din minţi, iar ca pedagog, privesc lucrurile şi din punct de vedere psihologic. Femeia are patruzeci de ani bătuţi pe muche, aşa că admit, fie. *Torschluss* *, s-o ia naiba. N-are decît să-i rămînă din viaţă amintirea acestui episod, ce-mi pasă mie ! Dar să nu provoace scandal, să nu răstoarne cu fundul în sus viaţa şi liniştea nu ştiu cîtor oameni !.. N-am de gînd să vă ţin predici, afirmînd că ar fi o femeie decăzută şi aşa şi pe dincolo. S-a întîmplat, s-a întîmplat. E treaba lor, a celor doi sau a celor trei, dar de ce a trebuit să provoace un asemenea scandal ? Au tulburat liniştea întregii comune. De ce a trebuit să lase totul baltă şi să-şi părăsească bărbatul, copiii, familia ?... Iată de ce zic eu, că femeia este de vină. Şi încă la modul foarte grav.

* *Torschluss* — germ. Aici în sens de „vîrsta critică" (n. tr.).

— Sîntem de aceeaşi părere — zise preotul.

Învăţătorul zîmbi satisfăcut, ridicîndu-şi paharul.

— Atunci să bem pentru asta !

Începu şi nenea Gyula să vorbească. Dar mai întîi bău, se şterse pe faţă de transpiraţie şi cuplă instalaţia de aerisire.

— Eu nu privesc lucrurile la modul general, eu constat doar ceea ce este. Madam Kadács e de vină, ăsta-i un lucru clar ca lumina nopţii. Dacă ar fi făcut Kadács una ca asta, l-am fi frecat zdravăn la uzină şi nu l-am fi lăsat. Dar cu femeia asta nu se poate vorbi !

De partea cealaltă ţăranul cărunt se mulţumi să dea din mînă.

— Cine-i de vină în asemenea cazuri ? Dacă asculţi ce zice femeia, îi dai precis dreptate ei. D-aia zic eu, că mai curînd mi-aş băga nasul într-un viespar.

— Decît sub o fustă, perfect, ai mai spus-o, tăicuţă ! zise preotul, bătîndu-l prietenește pe umăr. Dar ceilalţi îl dezaprobară toţi.

— De spus poate ea să spună vrute şi nevrute ! Oricine poate să spună ce vrea, numai că nu-i adevărat.

— Ea l-a părăsit pe el, asta-i clar ! Ea a provocat toată dandanaua asta !

— Şi un orb poate vedea asta, ce rost mai are să discutăm ?

— L-a distrus pe bărbatu-său, pe unul dintre cei mai buni laminatori ai noştri !

— Şi viaţa celor doi copii !

— Da, vor purta o viață întreagă în suflet amintirea amară a atmosferei din casa părintească, ăsta-i un lucru cert !

— Se vor gîndi la mama lor, ca la o...

— Să aibă ea un bărbat așa de cinstit și de cumsecade și să se înhaite cu un „zburător", urmîndu-l cînd într-un loc, cînd într-altul.

Lîngă mine, președintele sfatului, sau ce naiba era, tăcea și asculta. Dar cuta amară din jurul gurii tînărului se înăspri și mai tare.

— Vă mărturisesc acum, ce să mai ascund, că noi am făcut reclamația împotriva ei. Asta pentru că își făcuse un culcuș cald la uzină.

— Asta e, ai zis bine, își făcuse un culcuș cald !

În timp ce rosti vorbele acestea învățătorul rîgîi zdravăn, dar ceilalți se răstiră la el furioși.

— Eram aproape hotărîți s-o primim în partid. Nu mai știu exact cum și în ce împrejurări a făcut-o, dar știu precis că cineva a susținut-o de mama focului. Deși noi le-am spus-o răspicat, că acest lucru le-ar face celor din comună mult sînge rău. Bărbatul ei nici nu era încă membru de partid și noi s-o fi primit pe ea înaintea lui ? „Duce o viață scandaloasă, ce contravine moralei comuniste". Așa că n-a fost confirmată. Noroc că s-au deplasat la fața locului și au putut vedea cu ochii lor ce se întîmplă aici. Au înțeles că aici, la noi în comună, morala este și ea un factor al luptei de clasă. După aceea i-au desfăcut disciplinar contractul de muncă, iar bărbatul acela a fost rechemat la Pesta. Am auzit că nu-l mai trimit cu echipele de montare și că i-au dat un post

de maistru în uzină. Dar ascultați-mă pe mine, dacă noi n-am fi fost vigilenți, cererea ei de primire în partid ar fi fost pusă în discuția adunării generale !... Uite, ăsta-i necazul cu navetiștii ăștia, că una e viața de la uzină și alta cea de acasă.

Instalația de aerisire funcționa din plin, cu toate acestea era o căldură prea mare în cămăruța aceea nu prea încăpătoare. M-am ridicat să-mi dezbrac haina, dar nu știu cum s-a făcut de am alunecat în spațiul acela îngust și, cît pe-aci să cad, am răsturnat două pahare de pe masă. Învățătorul sări ca ars și, namilă cum era, mă luă pur și simplu în brațe și mă așeză pe scaun. Mă așezasem pe scaun și el tot mă mai strîngea în brațe. Tînărul activist se cam fîstîci.

— Tovarășe dragă, nu cumva doriți o cafea ? Nene Gyula, spune-le să mai aducă o cafea zdravănă.

M-am revoltat în sinea mea. Ăștia, mi-am zis, au impresia că m-am îmbătat. De data aceasta le-am propus eu să bem. Dar îmi păru rău, pentru că abia după aceea mi-am dat seama că vinul se terminase, așa că propunerea mea se soldă cu aducerea a încă două sticle.

Încercînd să-mi recîștig prestigiul, am început să trag concluziile discuțiilor de pînă atunci. Și ca să vadă cu cine aveau de-a face, m-am adresat preotului.

— Acel *jus naturalae,* despre care ați vorbit dumneavoastră, părinte, este în fond o moștenire a patriarhatului. În concepția otomanilor,

jus naturalae e haremul, precum şi credinţa conform căreia femeia este lipsită de suflet. Aceeaşi concluzie se poate trage în mod logic şi din pledoaria dumneavoastră. După părerea mea dreptul natural constă în egalitatea tuturor oamenilor, fără deosebire de rasă şi sex, acest lucru este un drept „apriori" al tuturor oamenilor. Şi fiecare om trebuie să se folosească de el corespunzător intereselor societăţii. — Dădea mărunţel din cap, de parcă asta ar fi fost şi ideea susţinută de el. — Interesul personal trebuie căutat în interesul obştei. Iată în ce constă, după părerea noastră, imperativul lui *jus naturalae*. Pe dumneavoastră vă deranjează faptul, că trăim într-o perioadă de trecere, că clasele subjugate au devenit stăpînitoare şi că femeile, oropsite pînă mai ieri, au primit drepturi egale. Dar trebuie să recunoaşteţi, că transformările despre care v-am vorbit nu se petrec cu una cu două. — La un moment dat îmi pierdusem firul ideii, ca să nu mai vorbesc de faptul că revenise din nou sîcîitorul „r"... Ah, da, desigur... — Uite, hai să luăm ca exemplu scafandrul. Există cazuri cînd cei care se ridică brusc la suprafaţă şi ies la aer liber, îşi pierd viaţa. Cu aerul libertăţii trebuie să te acomodezi treptat. Pare-se că soţiei lui Kadács nu i-a priit. A evadat din bucătărie şi grădină, a dat de o viaţă nouă la uzină, devenind o muncitoare destoinică, era cît pe aci să fie primită şi în partid, dar uite că n-a putut suporta toate astea. Nu s-a putut ridica la înălţimea noii ei stări sufleteşti, nu s-a dovedit a fi matură. Am zis „pare-se", pentru că pe mă-

sură ce reconstitui pas cu pas imaginea ei, mi se pare tot mai mult că libertatea s-a transformat la ea în libertinism. Dar noi știm foarte bine, că nu este vorba decît despre o perioadă de trecere. Și nu sîntem dispuși să renunțăm la principiile noastre și nici să slăvim patriarhatul.

Bătrînul țăran se ridică și, murmurînd un „vă rog să nu vă supărați", se scuză că trebuia să plece, întrucît mai avea de dat mîncare vitelor, iar a doua zi avea să se scoale cu noaptea în cap.

— Vai de mine, desigur, v-am rugat doar să nu vă simțiți obligați... în fond, din pricina mea... dar vă rog...

Strînse pe rînd mîna tuturor. Preotul mi se adresă, aplecîndu-se peste masă.

— Dumneavoastră credeți, că eu polemizez cu dumneavoastră *in merito* ?

Dumneavoastră, dumneavoastră, ce tot îi dau ăștia cu dumneavoastră ! Ei, fir-ar să fie, dar ce, sînt chiar atît de bătrîn, sau de capsoman ? !

— Ori am să vă vorbesc și eu la fel, ori... servus și ne tutuim !

Cele șase pahare se ciocniră de zor : servus, servus ! Cei mai mulți și-au rostit concomitent și prenumele. Se făcu apoi o tăcere mormîntală, nimeni nu mai scoase o vorbă.

Curînd se deschise ușa și, sprijinit de Feri, apăru un om livid, palid ca turta de ceară. *Purta niște haine de doc ponosite, soioase și* pătate.

— În sfîrșit, uite-l pe Jozsi... pe tovarășul Kadács Jozsef.

— Te simți mai bine ?

— Ți-a trecut ?

Mormăi ceva în timp ce-mi dădu mîna, evitîndu-mi privirea. Îl așezară apoi de partea cealaltă a mesei, lîngă preot. Cineva îi puse un pahar în față, altul sări și zise „ce dracu îi mai dați să bea !", și iarăși altul îi luă apărarea : „Fii serios, un pic de vin nu-i strică, îi face chiar bine !"

Tînărul activist începu să-și dreagă vocea.

— Nu știu cînd vă sculați dumneavoastră, hm...

— Parcă ne tutuiam, nu ?

— Adică vreau să spun dimineața cînd... Că eu aș veni mai curînd acolo să mai stăm de vorbă. Dar acum... Pentru că eu mai trebuie să mă duc și la birou.

Învățătorul îl tachină iar.

— Ai o nevastă tînără, hai ? Fii atent, ai grijă de ea !

Preotul ne făcu și el cu ochiul.

— Întîrziatul rămîne pe dinafară. Te pomenești că vei fi nevoit să-i ceri adăpost Karolei ! Trebuie să știi — zise el, întorcîndu-se spre mine cu abilitatea și rutina omului de societate — trebuie să știi, că are Karola asta un pat atît de curat și atît i se laudă casa, încît nici localnicii nu se dau în lături, să mai doarmă din cînd în cînd la ea. E adevărat, domnule învățător ?

— Eu te rog să nu folosești persoana a treia plural ! Folosește liniștit persoana întîi. Știm noi ce știm. Nu-i așa, nene Gyula ?

— Rîde ciob de oală spartă !

— Aha !

Izbucniră toţi în hohote de rîs !

— Ar trebui să facem o dată puţină ordine şi acolo — zise tînărul, în timp ce încerca să se strecoare în spaţiul dintre scaune şi perete.

— Ce dracu îţi mai trece prin cap ?

— Las-o în pace pe sărmana Karola ! Ce, nu-i ajung necazurile ei ?

— Karola nu-i femeie rea, nimeni nu poate spune ceva rău despre ea !

Alţii o luară în glumă.

— Las' că ai să mai ajungi şi tu să-i ceri adăpost, fii atent, fiule !

Mă întorsei spre vecinul meu.

— Aşa faimă proastă are coana Huszar ?

Preşedintele de sfat îmi răspunse fără chef, puţin somnoros :

— Aş, da de unde, se tachinează doar unul pe altul... Se zvoneşte, ce-i drept, că bărbatu-său... hm... că n-ar fi chiar bărbat întreg... — ridică din umeri — lumea vorbeşte, că aşa-i lumea, dar n-are nimeni de împărţit cu el nimic...

Învăţătorul ridică vocea.

— De moravuri ne îngrijim noi, ce-i drept, asta nu înseamnă însă că sîntem nişte papă lapte, nişte lasă-mă să te las ! Şi-apoi — se adresă ironic preotului — în chestia asta tu eşti cel mai competent. Dacă tu zici că totu-i în regulă... În fond nu tu eşti cel căruia i se spovedeşte ?

Chipul preotului deveni grav.

— Dumnezeu îi iartă pe păcătoşii săi.

Nu-ţi puteai da seama dacă a zis-o în glumă, ori în serios.

În clipa aceea îl auzirăm pentru prima dată pe Kadács vorbind. Era pentru prima oară că-i auzeam vocea cam răguşită. „Ce-i trebuie femeii meserie ?" zise, privind ţintă în faţa lui.

Părea un om solid aşa cum stătea, sau mai curînd cum trona, în celălalt capăt al mesei. În starea delirantă în care mă aflam atunci, aveam pur şi simplu senzaţia că mă copleşeşte statura lui. Senzaţia asta semăna cu durerea mea ascunsă. Realitatea e că mă cuprinse iar şi asta mă sperie.

Tînărul plecase de mult, preotul se sculă şi el.

— Ce s-a întîmplat, doar nu vrei să pleci şi tu ?

— Da de unde, doar pînă aci, în spate.

Nenea Gyula exclamă şi el.

— O idee excelentă !

Mă sufocam şi eu acolo şi doream să ies cît mai repede la aer curat. Odată cu mine se ridică şi învăţătorul. Şi o pornirăm cu toţii spre curtea din spatele clădirii.

Noaptea de septembrie era plăcută şi răcoroasă, pe cer stelele străluceau. De la bufetul de alături se auzea un cîntec urlat. Preotul mă luă de braţ.

— Ai, desigur, impresia că am polemizat cu tine *in merito*. Dar dacă analizezi atent spusele mele îţi dai seama cît de departe eşti de ade-

văr. În realitate, sînt nespus de bucuros, că te-am cunoscut. Nici nu știi că sînt un ascultător fidel al emisiunilor tale duminicale. Să-ți spun, să nu-ți spun ?... Uite ce este, să știi că multe dintre prelegerile tale le-am folosit în predicile mele. Evident, asta o făceam în special mai demult, pentru că de doi ani încoace, de cînd s-a introdus lumina electrică, a cam crescut numărul aparatelor de radio din comună. Dar să știi că sînt gata să subscriu la cele afirmate de tine pînă în cele mai mici amănunte. Degeaba, morala-i morală, și adevărul adevăr, oricum am lua-o ! „Categorie istorică", ziceți voi, e-n regulă, hai s-o numim categorie istorică. Dar nici tu nu faci altceva, decît să afirmi cele zece porunci ! Ori poate nu chiar pe toate zece. În primele trei ne cam deosebim. În dumnezeire adică. În rest... o apă și-un pămînt. Și asta de multe mii de ani încoace și încă alte mii de-acum înainte. Ei, dar nu trebuie să te sperie ce-ți spun. Sînt un popă al păcii.

Mi-am terminat treaba mai repede decît ceilalți. Cîteva clipe, ce mi s-au părut o veșnicie, am stat cufundat în mine sub cerul înstelat. M-a copleșit din nou durerea.

Un zgomot ușor m-a cam făcut să tresar, dar nu era decît învățătorul, care se opri tăcut în umbra mea. Și începu să deplîngă faptul, că poporul nostru a cam început a uita să cînte frumos. Oamenii n-o mai fac decît atunci cînd se îmbată. Și nici atunci nu cîntă, ci urlă. Fetele da, mai cîntă uneori, ba chiar și mamele le mai

cîntă copiilor. Muzica a devenit, zicea el, un obiect de învățămînt, deși aparține artei scenice.

Apăru și preotul.

— Aș vrea să-ți spun ceva, dar nu cumva să te superi ! În timp ce mă uşuram, mi-a venit o idee. Nu cumva tocmai primele trei porunci sînt cele care constituie esența esențelor ? Dar nu cumva să te superi !

— Nu, sigur că nu, spune liniștit !

— Sînt cîțiva ani de-atunci, da, ce-i drept, cîțiva ani buni... Păi cum vorbeați voi despre mai marii voștri ? Nu vorbeați la fel ca noi ? Uite, chiar tu însuți, mi-aduc prea bine aminte despre o cuvîntare de-a ta rostită cu ocazia zilei de douăzeci și unu decembrie... Așa încît nici în privința primelor trei porunci nu ne prea deosebim. — Începu să chicotească. — Dar nu te superi, nu-i așa ? Ți-am spus doar, că sînt un popă al păcii ! În 'cincizeci și șase cei de la episcopie erau cît pe aci să mă mute de aici, crede-mă. Închipuie-ți, sînt preotul acestei comune de peste treizeci de ani și era cît pe-aci să... Bine, bine, știu... — Oftă și se agăță de brațul meu. — Să știi că mi-a plăcut ce-ai spus despre libertate. Bine zis. Uite, stau și mă gîndesc uneori, libertatea și adevărul nu înseamnă oare unul și același lucru ? Ascultă ! Ia gîndește-te ce s-ar întîmpla, dacă m-aș apuca să le spun credincioșilor, că cele șase zile în care dumnezeu a făcut lumea constituie doar un simbol ! Că mîntuirea-i un simbol și Sfînta Fecioară tot un simbol. Și că nici dumnezeu din ceruri nu-i un bătrînel cumsecade cu barba lungă. Sigur că nu-i, cum să fie,

în fond, dacă ar arăta astfel, am fi în stare să ni-l imaginăm aievea şi ne-am putea ridica uşor la dimensiunile lui. Ce s-ar întîmpla deci, dacă m-aş urca la amvon şi le-aş spune toate astea ? Unora le-ar cădea cu tronc, dar ceilalţi.. ceilalţi s-ar apuca să scîncească, aidoma unor dobitoace părăsite. Le-ar crăpa bojocii, ca şi scafandrului tău. Pentru că nu de filozofie au ei nevoie, ci de mituri. Adică de irealitatea palpabilă ! Pentru ca să desprindă cumva din ea învăţăminte care să le uşureze înţelegerea realităţii. Şi pe care apoi, *ignoramus et ignorabimus*...

Împreună cu învăţătorul, mă ajutară apoi să urc treptele, pasămite să nu mă împiedic de găurile făcute în cărămidă. Grădina „Cîinele cu patru picioare" nu fusese deloc modernizată, chiar şi latrina mizeră răspîndea un miros greu.

În dreptul uşii, preotul se mai întoarse odată spre mine.

— Uite, chiar şi femeia asta, soţia lui Kadács! Înainte vreme se împărtăşea la mine. O făcea cu regularitate. Nu prea des, dar cu regularitate, ca majoritatea femeilor. Înaintea unei sărbători însemnate, sau a vreunui eveniment deosebit din familie. Apoi a cerut să fie primită în partid, ca să capete de acolo mîngîiere, ştiind prea bine că degeaba vine la mine. Pentru că omul înrăit, care a apucat să ducă o viaţă plină de păcate, nu poate căpăta iertare. Aşa-i oare mai bine ? Ei, i-a fost mai bine ? Dar moralei lumeşti, i-a fost

mai bine ? N-au mai primit-o nici în partid. Era și firesc !

Vorbea, vorbea întruna dar nu mai eram în stare să-l urmăresc. Pentru că, din obișnuință, căutam pe cer Carul Mare. Și l-am găsit. Îmi trecu prin minte că același Car Mare putea fi văzut și din fereastra camerei mele. L-aș fi văzut, dacă aș fi fost acasă. Dar eu eram acolo, la Buzgar, în noaptea aceea răcoroasă și străină. Ce-oi fi căutat acolo ? Din pricina Marikăi... Da, din pricina ei. Gîndul acesta îmi deschise parcă o prăpastie adîncă în suflet: ea m-a trimis ! Ca să poată petrece o după-amiază și o seară cu Zoltan !...

Cum am intrat în cameră, mi-au căzut ochii pe Kadács, stătea în aceeași poziție, nemișcat, de partea cealaltă a mesei, monument nătîng al durerii bărbatului înșelat, jefuit. Vai vouă, femei !

Și începu să vorbească de parcă ne-ar fi salutat : „Ce-i trebuie femeii meserie ?"

Bău apoi, băurăm și noi.

Ne împuținaserăm, fără să ne dăm seama. Bărbatul brunet dispăruse și el între timp. Avea probabil treabă. Pe scaunul lui stătea Feri, amabila noastră gazdă. Ne aduse la cunoștință că afară obloanele fuseseră trase, dar că noi puteam rămîne cît doream, și vin mai era berechet. Ceilalți se repeziră și ei să mă rețină, că doar nu puteau să-mi dea drumul să plec din moment ce Buzgarul se putea mîndri cu un oaspete de seamă ca mine.

Și-am mai băut zdravăn. Între timp mie îmi turuia gura neobosit.

— Știți voi cîte cîntece și poezii vorbesc despre durerea femeii, despre durerea fetei dezamăgite, a femeii părăsite, cîte cîntece și cîte legende ? ! Uite, colo sus, deasupra noastră, pe bolta cerească : Coroana Ariadnei, și Io, și cîte altele, cine ar putea să le mai înșire pe toate ! Poate doar astronomii. Dar durerea bărbatului ? Unde se regăsește ea, în ce poezii și în ce stele ? Bătrînul elefant e alungat din turmă de propriii săi copii și propriile sale femele, rătăcește singur pînă la moarte. Și asta o face unul care a fost obișnuit să trăiască alături de ceilalți și să le fie stăpîn. Singur singurel, pînă la moarte. Și e urmărit de vînători, pentru că un astfel de elefant se sălbăticește și devine ținta tuturor armelor. S-a găsit oare cineva să-i cînte durerea ?... Nici n-ar fi posibil. N-are lira o asemenea strună ! Durerea bărbatului este o durere adîncă, animalică, mult mai chinuitoare decît chipul Meduzei. Nici prin oglindă nu te poți uita la ea ! Jozséf Attila a încercat s-o facă și a realizat cea mai înfricoșătoare și mai înnebunitoare poezie din literatura universală. Așa că muzele preferă să tacă, dar tace și bolta înstelată.

Feri încearcă din nou să mă convingă să-i vînd mașina. Copil nătîng și încăpățînat ! Ajunsese să-mi ofere șaptezeci și cinci de mii de forinți.

— Dar de ce nu-ți cumperi una nouă ?

Își turnă iar în pahar și bău.

— Am venit aici vara trecută. Ca mandatar. Dacă îmi iau mașină nouă, adio liniște ! „De unde o ai ?“ „De unde ai atîția bani ?“ Dacă îmi iau însă o mașină folosită, pot spune că am dat oricît pe ea. Iată de ce ! Pot spune că am dat pe ea douăzeci de mii, sau douăzeci și cinci de mii și că am pus-o eu la punct. Le închid în acest fel gura.

Mundus vult decipi...

Învățătorul se apucă să cînte ceva, spunîndu-mi să ascult cu atenție, pentru că era un cîntec cules de el... Era într-adevăr un cîntec frumos. Renunțasem de-acum la gîndul de a-l face pe Kadács să vorbească și, drept să vă spun, nici nu prea mai aveam chef s-o fac. Din cînd în cînd se auzea ecoul răsfrînt din pahar : „Ce-i trebuie femeii meserie“ ? Fraza asta prinsese probabil contur în mintea lui în cursul după-amiezii, în clipa în care pierduse orice legătură cu vorba omenească. Durerea unui bărbat este un lucru înfiorător, chiar dacă o vezi întruchipată așa, într-un om devenit monument al tăcerii.

Văzut de alții, mă întrebam, arăt oare și eu la fel ? Te pomenești că au citit și ceilalți pe chipul meu exact ceea ce am citit și eu pe chipul acestui om ! Te pomenești că acesta este motivul pentru care mă alintă atît, oferindu-mi prietenia lor ca pe un culcuș cald și moale...

Lîngă biserică ne luarăm rămas bun de la preot. Feri își închise prăvălia, iar nenea Gyula și învățătorul îl ajutau pe bietul Kadács. Mă în-

demnau şi pe mine să mă ţin zdravăn de ei, pentru ca nu cumva să nimeresc într-o groapă, iluminatul public fiind aproape inexistent. (Deşi pentru anul viitor îşi puseră în plan să rezolve şi acest lucru !) Cînd am ajuns în faţa casei lui, Kadács a reuşit, de bine de rău, să se ţină pe propriile-i picioare. Automatismele, adică, funcţionau perfect, păşea destul de sigur pe cărarea din grădină şi apoi în sus spre verandă. La cererea mea, învăţătorul bolborosi pentru a douăzecea oară cîntecul cules de el. Să-l pot învăţa şi eu, pentru că aşa ceva n-aveam cum să aud la Pesta ! În fond avea dreptate. La despărţire ne-am îmbrăţişat cu adevărat. Sărmanii de ei, sînt bărbaţi !... Azi eu, mîine voi, bătrîni elefanţi !

— Priviţi, colo sus... — le-am arătat bolta înstelată. — Pe Psyche o compătimeşte cerul !... Da, îi este milă de ea !... Dar la Amor s-o fi gîndind oare cineva ? O fi ştiind oare cineva, că pe el l-a durut mai tare umărul ars ? ! Da, mai tare ! E adevărat ? Noi ştim, ştim prea bine ! Psyche n-a păţit nimic, n-a suferit nici măcar consecinţele propriilor sale fapte... Păi nu-i aşa ?... Dar Amor, Amor a suferit în tăcere, s-a zbuciumat în taină. Şi numai din pricina nepricopsitului de dumnezeu n-a murit. Da... Apuleius ăla, vita dracului, auzi vorbă ! Să facă Apuleius ăsta doar o simplă referire la el într-o singură frază ! O simplă referire !

După ce au dispărut după colţ, m-am uşurat, sprijinindu-mă de gard. Uite aşa am păţit-o, făcîndu-mă de tot rîsul. Pentru că am căutat,

după cum se cuvine, un loc întunecos. Dar, nu știu cum se face, că păcătosul acela de trotuar avea o spărtură chiar între casa lui Kadács și cea a lui Huszar, iar eu nu mi-am mai putut ține echilibrul, pentru că în momentul acela tocmai mă încheiam la nasturi. Așa că am căzut. În clipa următoare am văzut mișcîndu-se o umbră, am simțit o răsuflare caldă și am auzit o voce domoală de femeie : „Vai, doamne, idioții dracului ! V-au îmbătat ! Dar Karola e aici, nu vă fie teamă! Karola vă ajută." Și m-a ridicat ca pe un fulg. Am încercat eu să-i explic, că nu eram beat, doamne ferește, cum să fi fost beat, numai că... pe stomacul gol... și la marginea trotoarului pietruit am intrat într-o groapă, ori ce dracu era... dar mai ales pentru că... Și iar „r"-ul acesta nesuferit ! M-a domolit prin cuvinte calde, blajine : „Sst, las' pe Karola, Karola e aici !"

Restul s-a pierdut în îmbrățișarea caldă a pilotelor.

VII

FIERBINTE ȘI USCAT îmi era gîtul, fierbinte și uscat îmi era și trupul, aidoma unei oale de lut scoasă din cuptor. Se vede treaba că „alba de masă de paisprezece" a lui Feri nu fusese un vin rău, pentru că nici capul nu mă durea și nici greață nu-mi era. Doar inima îmi bătea, și îmi bătea atît de tare, că toate se mișcau cu mine, pînă și pilota și patul se mișcau în ritmul bătăi-

lor inimii. Cu chiu cu vai am reușit să mă scol. Ceasul îmi stătuse dar, judecînd după lumina și zgomotul de afară, trebuie să fi fost destul de tîrziu. Simțeam cum mă copleșește senzația unui iz metalic, de rugină. Pînă și nările-mi uscate adulmecau același miros, amestecat cu mirosul prafului de pe podea. Și mi-era o sete cumplită. Îmi venea să strig, dar mă reținea teama, teama cumplită de-a nu da ochi cu madam Huszar. Am tras cu ochiul la patul vecin, dacă nu cumva dormise acolo. Că cine știe ? Dar nu, în patul vecin nu dormise nimeni, cuvertura mare, care acoperise și patul în care dormisem eu, zăcea strînsă frumos. Patul nu fusese atins.

Dinspre verandă nu se auzea nici cel mai mic zgomot. Mă gîndeam să mă scol, să mă strecor cumva afară și să caut o fîntînă, cu apă proaspătă și rece. Abia atunci mi-am dat seama, că eram în pielea goală. Era jenant, nu puteam înțelege ce s-a întîmplat. Căzusem, e drept. Mă și lovisem zdravăn la șold într-un colț de piatră, urma era încă vizibilă. Nu fusesem însă așa de beat, încît să nu-mi fi putut pune pijamaua ! Da, numai că lucrurile mele rămăseseră afară în mașină, săpunul, periuța de dinți, prosopul, aparatul de ras, totul. Bine, dar de ce n-am rămas măcar cu lenjeria de corp pe mine ?

Se vede treaba că băusem mult pe stomacul gol, la început fusese în orice caz pe stomacul gol. Băusem se pare o cantitate destul de mare din vinul acela tare. Mă ținusem bine pînă acasă, dar mișcarea, aerul curat și gîndul că ajunsesem acasă, adică la destinație... probabil că nu mă mai ținuseră picioarele. Ce-i drept, e

drept, nu-mi mai aduceam aminte cum ajunsesem în pat. La capătul patului, o măsuță și cîteva scaune. Pe spătarul unui scaun atîrna haina mea, pe ea cămașa, iar sub scaun, pantofii și ciorapii. Pantofii mi i-aș fi pregătit oricum în fața patului ! Și ce căutau pantalonii mei pe clanța ușii ? Eu nu-i agățasem acolo, precis. Obiceiul meu este să-i aranjez frumos pe scaun. Mi-o fi fost poate cald și mi-oi fi aruncat totul de pe mine ? Ori poate, ametit cum eram, am crezut că pijamaua era pe pat ? Dar nu ! Pantalonii agățați pe clanța ușii, pantofii, unul lîngă altul, între picioarele scaunului... M-a dezbrăcat Karola, asta era ! E clar că ea a fost cea care m-a dezbrăcat...

Repede, să dispar cît mai repede de aici ! Nici să nu dau ochii cu cineva, să dispar cît mai repede posibil !.. Numai că mi-e sete, o sete cumplită, și-ar trebui să mă și spăl. O baie, ar trebui să fac o baie pe cinste... Dar stăteam încremenit lîngă pat, cu picioarele jenant îndoite, pe călcîie și în vîrful degetelor mari, și nu știam de ce să mă apuc mai întîi. În clipa aceea i-am și auzit vocea, de parcă ar fi stat la pîndă tot timpul.

— Ei, somnorici, ne-am sculat în sfîrșit ? !

Am zbughit-o înapoi sub pilotă. Rîdea cu poftă de mine.

— Nu vă speriați de Karola ! A văzut ea lucruri și mai și, hehehe ! Da, și mai și ! Ei, acum o să beți frumușel lăpticul ăsta.

— Apă — scîncii eu de sub pilotă. — Dacă s-ar putea să-mi dați o cană mare cu apă !

— Cred și eu ! Arde iadul ! Nu-i așa ? Dar apă ioc, apa nu face decît să vă deranjeze stomacul. Uite, lăpticul ăsta !

Își strecură mîna sub capul meu, mă ridică cu abilitatea unei infirmiere, și-mi dădu să beau. Avea un braț răcoros, moale dar puternic.

Mi-era de-acum indiferent, așa că m-am ridicat. I-am luat cana din mînă, mi-am învins scîrba și-am băut laptele. Nici nu era chiar așa de rău. Am băut dintr-o răsuflare o jumătate de litru. Era lapte proaspăt muls, puțin călduț. Într-adevăr, simțeam că-mi face bine.

Karola stătea pe marginea patului și mă privea. Vedeam în ochii ei că înghițea concomitent cu mine.

— Nu vă supărați pe mine, dar cred că azi noapte... Știți, am băut pe stomacul gol...

— Știu, știu. Nemernicii ! V-au îmbătat. Au impresia că toată lumea ține la băutură ca ei.

Mi-am adus în clipa aceea aminte, ideea se înfipse dureros în mine, de motivul care mă determinase să nu mănînc nimic în ziua precedentă. Mi-am adus aminte de ce comandasem doar cafea și sirop la „Cîinele cu patru picioare", sau cum naiba l-o chema, și de ce se topea și se usca în servieta mea, aruncată pe bancheta din spate, gustarea pe care mi-o pregătise Marika. Gîndul mi-a provocat o durere atît de cumplită, încît îmi venea să urlu și s-o iau la goană. Dar Karola stătea acolo, pe marginea patului, nemișcată, cu cana în mînă și mă privea tăcută.

— Nici nu știu — am bîlbîit eu — cît am stat acolo, n-am simțit nimic... Spuneți-mi... am fost tare beat ?...

Mi-a făcut șăgalnic cu ochiul și s-a apropiat familiar de mine, șoptindu-mi.

— Ei, nu chiar așa de foartefoartefoarte ! — Sări apoi în sus și făcu o piruetă, în timp ce o priveam încremenit, pătruns de jenă.

— Nu vreau să-mi pierd vremea. Mai am atîtea pe cap. Mă duc să vă aduc niște apă, să vă spălați — și ieși.

Se vedea pe ea că se sculase devreme și terminase multe treburi de atunci. Avea fața proaspătă, odihnită. Purta un capot, dar un capot cu nasturi de sus pînă jos, mai curînd o rochie. Și era curată, neșifonată. Părul îi era legat cochet cu un batic. Cu toate acestea părea ciufulit, lipicios și murdar... S-a întors cu un lighean uriaș.

— În ăsta puteți să vă și așezați. Baie nu avem, dar ăsta o poate înlocui foarte bine. Uite și un burete mare, dacă aveți nevoie. — Aduse și două găleți. — Aici aveți apă curată, iar aici turnați-o pe cea murdară. Poftiți, vă rog. Spălați-vă liniștit, eu am și plecat ! Mă duc alături, la celălalt !... Vai, în ce hal era azi noapte nenorocitul ăla ! Am avut ce freca după el și mai am încă destul de curățat ! Vedeți ? !

— Kadács ? — întrebai eu, aducîndu-mi brusc aminte.

— El. Uneori vine direct la mine, într-atît s-a obișnuit să-i port eu de grijă. Chiar și astă noapte, n-ați auzit ? Noroc că azi e în tura de

după-amiază, altfel nici gînd să prindă cursa de cinci !

M-am spălat și m-am îmbrăcat îndelung, urmărit de un chinuitor sentiment de jenă. Deși Karola se străduise să-mi ofere totul : lighean, burete moale, săpun parfumat. Prosopul nu era chiar foarte bine călcat, dar extrem de curat. Mă tot urmărea chipul preotului, cuvintele lui obsedante : „E o femeie curată Karola, curată foc !

Cămașa și hainele de pe mine emanau un miros greu de vin și fum de țigară. M-am apucat să fac puțină ordine prin cameră, să spăl ligheanul, dar Karola își făcu curînd apariția.

— Vai de mine, lăsați, cum să faceți așa ceva ! Nu-i o treabă de bărbat. Duceți-vă la Józsi ! Omul ăsta nici nu știa că sînteți aici și nici cine sînteți... E liber doar pînă la douăsprezece și jumătate, iar acum s-a făcut aproape unsprezece. Mă duc să vă pregătesc între timp și ceva de mîncare.

În grădină mai persista încă răcoarea dimineții, dar soarele începuse să dogorească zdravăn. În timp ce mă mișcam, simțeam cum mă învăluie mirosul greu al hainelor de pe mine...

E jenantă acum treaba asta cu Kadács. Și nici nu înțeleg ce tot vorbește Karola. Ce-a fost aici astă-noapte și ce ar fi trebuit să aud ? Ce s-o fi petrecut aici ? Și ce-o fi crezînd acest Kadács despre mine ?

Și-apoi, ce vreau eu să obțin de la el ? Ceea ce mă determinase pe mine să vin, adică ideea de a-l ajuta să-și refacă familia, alături de soția lui ? Bine, dar asta era și dorința lui cea

mai fierbinte. E robul acestei dorințe... De ce-mi pierd oare vremea pe aici ?

În loc să mă ocup de propriul meu cămin... Nu eu trebuia să vin aici, ci Marika ! Ca să vadă cu ochii ei...

Ei nu, nu, n-am ajuns chiar așa de rău ! Și nici nu sînt Kadács ! Copiii o să rămînă la mine, o să se răzgîndească ea ! Dar nu, n-am nevoie de ea, n-are decît să plece ! N-are decît să plece, să încerce ! Să trăiască lîngă un burlac înăcrit, dintr-un salariu de profesoraș ! Să încerce... Pe mine nu mă cheamă Kadács !

Ce jenant, de unde să știu eu cît de intime sînt relațiile dintre Karola și Kadács și ce i-a povestit și i-a îndrugat femeia asta despre mine. „Doamne, ce să le faci, sînt bărbați !"...

M-am strecurat prin gardul viu în ograda vecină. Kadács stătea la masa de piatră de sub nuc. Nu prea s-a dovedit o gazdă primitoare, era mai curînd ursuz. Ori poate se simțea și el jenat ! Cine știe ? (În fond ce trebuia să fi auzit eu în noaptea precedentă ? Poate nici nu se întîmplase ceea ce credeam eu și se jena pur și simplu de faptul că fusese beat). Oricum, era amețit după noaptea de beție ? Îmi întinse încheietura mîinii, arătîndu-mi că avea mîinile murdare. Își făcuse de lucru, reparînd o roabă care avea roata demontată. Șuruburi, piulițe, o cutie cu unsoare, cîrpe murdare, tot felul de scule zăceau împrăștiate în dezordine pe masă. Fusese oare într-adevăr roaba stricată și trebuia s-o repare cu adevărat ? Privindu-l cum muncește, aveam mai cu-

rînd senzația că se apucase de ea numai ca să aibă o preocupare.

— Vă rog să luați loc !

Mă invită să mă așez abia după ce se apucase iar de lucru. Își dădu apoi seama că nu aveam unde mă așeza, pentru că ambele bănci erau pline de cuie, cutii și alte mărunțișuri. Se ridică anevoie, făcu cu chiu cu vai loc pe o bancă și mă invită din nou.

— Poftiți, acum e liberă !

Cum de mi l-am putut eu imagina cu o seară înainte ca pe un om atît de voinic ? Nu-mi dau seama. Nu numai că nu era voinic, dar era chiar scund. Mic și slab. Colțuros și plin de oase. Pumnii, încheieturile mîinilor, brațele și clavicula ce se zăreau de sub cămașa descheiată o dovedeau cu prisosință. Avea un gît scurt și plin de noduri și un cap colțuros, ca de ciocan. Părul părea mai curînd un smoc de licheni suri de jur împrejurul capului. Nu prea puteam să descopăr nici o asemănare între el și fiul său. Nasul moale și umflat și vinișoarele roșii din jur arătau că alcoolul începuse să-și facă efectul.

I-am relatat pe scurt care era scopul vizitei mele, cum îi cunoscusem fiul, în ce împrejurări auzisem prima oară de ei, și de necazul care lovise familia lor... Își putea da seama, desigur, cît de greu îi venea cuiva din afară să se amestece în treburi de soiul acesta, dar în fond eu nu pentru așa ceva venisem. I-am spus că aș fi gata să-i ajut, dacă lucrul acesta mi-ar sta în putință. În special pe tineri.

Nu mi-a răspuns. S-a aplecat adînc, încercînd să așeze roata la locul ei. Fîstîcit cum eram, am

luat-o de la început, spunîndu-i că speram s-o găsesc acolo şi pe soţia lui, că de fapt avusesem de gînd să nu zăbovesc şi să mă întorc în aceeaşi zi, dar nu-mi părea rău, pentru că mi s-a ivit astfel prilejul să cunosc şi comuna Buzgar, oricum nu mai fusesem înainte pe aici. Deşi împrejurimile le cunoşteam foarte bine.

Scoteam cu greu din gura lui cîte un da sau nu, cîte un hm, hm prelungit. Dar o făceam aproape cu forţa, întrebîndu-l dacă nu cumva avea nevoie ba de ciocan, ba de cleşte. I-am pus chiar şi întrebarea neroadă, dacă repara roaba, sau altceva ? Cum o suceam, cum o învîrteam, tot nu scoteam nici un cuvînt de la el. Am început atunci să-i vorbesc despre uzină, spunîndu-i cît de mult era apreciată munca lui şi că era considerat cel mai bun laminator din toată uzina. Am revenit apoi la casă, lăudînd-o cît era de frumoasă şi mare şi ce grădină îngrijită avea, ca şi cea din spatele casei dealtfel.

Acest ultim subiect avu darul să-i dezlege într-o oarecare măsură limba. Oricum, se mînie, spunîndu-mi că nu era frumoasă deloc, s-o fi văzut înainte cum arăta. Păi ce, nu văd, mi-a zis el, că bălăriile mai-mai să acopere totul ? Trandafirii, de pildă, ar fi trebuit tunşi, în grădina din spate doi pomi fuseseră atacaţi de omizi. De fapt ar fi trebuit să se apuce demult să stropească grădina cu soluţie de piatră vînătă. Dar ce, n-am ochi să văd că peste tot e numai găinaţ ? Nici măcar nu e măturată curtea. Dar ce să facă, n-are încotro, că nu poate să-şi ia nici o zi liberă pînă în octombrie, din pricina numărului mare de muncitori aflaţi în concediu

de odihnă. Şi-apoi îi era şi silă să mai dea pe acasă. N-a fost el nicicînd la cheremul vecinei, şi nu-i putea cere să-i mai mături şi curtea. Dealtfel Karola aşa e ea, nu-şi îngrijeşte ca lumea nici măcar propria-i grădină, necum să aibă grijă de a altuia. N-are talentul necesar... Altfel arăta ograda înainte vreme, ehei, cu totul altfel. Aşa că, dacă am venit doar să văd toate astea, n-aveam decît să mă uit.

Mi-am dat seama, desigur, că nu pe mine era el supărat, oh, nu pe mine ! Şi nici din cauza celor întîmplate în noaptea precedentă... Doar propriul său amar fierbea în el, atîta tot.

L-am liniştit, spunîndu-i că ştiu cît e de greu fără o femeie în casă, mai ales că, după cîte am auzit, nevastă-sa fusese o bună gospodină, o femeie vrednică şi la locul ei.

A terminat reparatul roabei, a încercat-o, a dus-o sub şopron, s-a întors şi iar a dispărut, făcînd ordine în sculele risipite prin curte. S-a dus apoi la fîntînă să se spele pe mîini. M-am luat după el.

— Femeie vrednică — mormăi printre dinţi — la locul ei ! Să tot fie vreo doi ani de cînd ne ciondănim. Am luat-o de nevastă în treizeci şi cinci. N-avea nimic, decît ţoalele de pe ea. Era servitoare la Miskolc. La casa unuia. N-avea nimic, doar nişte bani economisiţi din care am cumpărat un porc. Atîta tot şi ţoalele de pe ea ! Să ştiţi că eu am găsit întotdeauna de lucru, puteţi să-mi povestiţi mult şi bine despre tot felul de crize, şomaj şi altele. Eu am găsit întotdeauna de lucru. Ce credeţi, din ce cauză ? Pentru că am muncit cinstit şi pe vremea

aceea. Şi pentru că niciodată nu am cîştigat chiar atît de puţin, încît să nu pot pune deoparte ceva bani. Nu mi-a dat nimeni de pomană cele două parcele de aici. Trei sute de stînjeni pătraţi a cîte doi pengö ! Dar ce, e de colea ? Ştiţi dumneavoastră ce mult însemna pe vremea aceea şase sute de pengö ? Doamne, dumnezeule ! Gîndiţi-vă, cu trei fileri luai un chil de cartofi şi cu şase fileri un ou. Cu doişpe pengö luai un chintal de grîu, iar cu şaişpe pengö o pereche de bocanci noi-nouţi. Nu ca acum !... Şase sute de pengö ! I-am plătit în rate. Şi asta numai şi numai pentru ca să nu fiu obligat să stau în casa altuia, că venise între timp pe lume şi ăl mare. Ca să nu plătesc doişpe pengö pentru o amărîtă de cămăruţă ! Şi unde mai pui, că nu i-ar fi dat voie puştiului nici măcar să se joace puţin prin curte. Am achitat toată suma în patru ani, ba între timp am ridicat şi gardul şi am făcut rost şi de mare parte din materiale ! Din ce ? Ei, din ce credeţi ? Din munca mîinilor mele, din munculiţa acestor două mîini ale mele ! Uite şi casa, poartă în ea munca acestor mîini şi gropile pomilor de aici, tot eu le-am săpat, cu mîinile mele. În iarna lui patruzeci ne-am mutat în magazia asta de aici. Altfel ne-ar fi furat toate materialele strînse cu atîta greutate. Dîrdîiam de frig, că nu era decît scîndură şi chirpici, aşa că nu ne-a fost uşor să ieşim din iarnă. Dar am rezistat, pentru că era de-acum a noastră, aşa amărîtă cum era. Ba din cei cinşpe pengö am făcut şi o fîntînă şi am procurat ţiglă şi cărămidă şi scînduri şi i-am

plătit și pe alții, cînd am avut nevoie de ajutor, că nu mai pridideam singur. Și toate astea din munca acestor două mîini ! Am făcut din ea femeie, o femeie stăpînă în casa ei. Mai avea nevoie de ceva ? Era o orfană nepricopsită, o servitoare, altfel ar fi devenit obiala tuturor, o amărîtă, asta ar fi devenit dacă n-aș fi luat-o eu. Mai avea ea nevoie de ceva ? Cînd voiam să beau un șpriț, sîmbăta, sau la vreo sărbătoare, trebuia să mă scotocesc prin buzunare după cei cîțiva fileri... Știu prea bine că nu e ditamai moșie și nici vreun palat falnic, dar e al nostru. Și e construită în așa fel, încît să poată locui în ea și nepoții și strănepoții noștri. Grădina aia din spate am cumpărat-o de la o babă surdă, care era pe moarte. Mă înțelesesem cu ea să i-o achit în rate, dar moștenitorilor a trebuit să le plătesc toată suma deodată. Are și aia patrusute șaptezeci de stînjeni. M-am împrumutat pe camătă, vă dați seama ce-a mai trebuit să trag pînă cînd am achitat și datoria asta. Trei ani am tot plătit. Aș fi vrut să construiesc ceva și pe terenul ăla, nu pentru noi, că am trecut de cincizeci și doi de ani și peste opt ani ies la pensie. Ce nevoie aș mai avea eu ? Dar m-am gîndit la copii... Într-o zi mi-a zis, că vrea să se ducă la fabrică să muncească, ca să cîștige și ea ceva bani. Foarte bine, să se ducă ! Asta s-a întîmplat acum trei ani. Pe urmă s-a gîndit să învețe o meserie. Că ce făcea ea ? Ba mătura într-un loc, ba ajuta în altul, de, ca orice muncitor necalificat, și ce cîștiga ? Mai nimic, șaseopt sute de forinți. Ce-ar fi, a zis, dacă s-ar califica și ea sudor, că tocmai se inițiaseră niște

cursuri de calificare... Ca să devină o tîrfă, să-şi părăsească casa, bărbatul, familia şi s-o întindă cu şmecherul ei, d-aia ? Ia, spuneţi, d-aia ? !

Durerea izbucnise din el ca dintr-un vulcan. În ochi i se adunase o spaimă şi o ură cumplită, părea o fiară hăituită.

— Uite ce este, tovarăşe Kadács...

— Tovarăşe Kadács... Tovarăş... Ia priviţi în jurul dumneavoastră, dar priviţi cu atenţie, pe urmă mergeţi de scrieţi la ziar ! Peste tot numai bălării, omizi şi găinaţ. Veniţi pe-aici şi la anul pe vremea asta, să vedeţi atunci ce-o să găsiţi ! Şi daţi şi atunci la ziar ! Că ce-o să mai fie aici şi la iarnă... ehei ! Ba să aduceţi cu dumneavoastră şi un fotograf, apoi să scrieţi cu litere mari, de-o şchioapă : iată ce-au fost în stare să facă tovarăşii, democraţia populară, socialismul !... Pentru că dumneavoastră aţi făcut toate astea, orice mi-aţi spune, dumneavoastră sînteţi de vină !

Tremura tot de mînie, îi tremura şi vocea răguşită şi cămaşa de pe el. Dacă n-aş fi ştiut ce năpăstuit era şi cîtă durere adunase în suflet, m-aş fi temut că se repede la mine.

— Te înţeleg, tovarăşe Kadács, te înţeleg foarte bine. Ştiu prea bine ce înseamnă să pierzi omul iubit şi încă să-l pierzi în condiţiile acestea.

Începu să urle.

— Ce-i aia iubit şi neiubit ? Nu există aşa ceva !

Ochii îi scăpărau scîntei. Ura pînă şi cuvîntul care o mînase pe nevastă-sa către alt bărbat.

— Aici e locul ei ! — Făcu un gest larg cu mîna, arătînd casa și grădina din jur. — Aici e locul ei !.. Tatăl meu a fost un pîrlit de croitor nevoiaș care n-a fost în stare nici măcar să-și înjghebeze o magherniță mizerabilă pe care s-o fi numit atelierul lui. Avea în schimb opt copii, asta avea. Pîine uscată și zeamă lungă. Eram în stare să ne însemnăm pe răboj ziua în care mîncam o bucățică atîtica de carne !.. Dar maică-mea n-ar fi îndrăznit să-i facă tatălui meu una ca asta ! Iar noi, copiii, îi sărutam mîna și ne ceream iertare cînd ne bătea. Nu ca ăștia de azi ! Asta e în stare să-l ia cu el și pe cel mic și pe aici ți-e drumul ! Ba să mai și zică „nu admit". Auzi vorbă ! Păi tatăl meu m-ar fi dat cu capul de toți pereții dacă aș fi îndrăznit să-i spun că „nu admit". Pentru că noi mai știam încă ce-i acela respect. Mama îi citea din ochi toate dorințele, nici măcar nu aștepta să deschidă gura, deși au locuit în casa altuia și tot din casa altuia au fost duși la cimitir. Și mama mea n-a fost chiar o servitoare ca ea... Am scos-o din mizerie. La mine avea tot ce-i trebuia. O viață întreagă am muncit pentru ei. Și ce muncă, doamne cc muncă !... Și ce viață am dus eu ? Praful s-a ales de ea !

Tăcu încurcat, poate tocmai pentru că își făcuse apariția madam Huszar. Se strecurase și ea prin gardul viu, trăgînd cu ochiul spre noi, să vadă dacă nu cumva avem de gînd să ne încăierăm. Probabil că auzise totul.

— Iaca, niște *ghiveci gustos, hai, veniți cît e* cald ! Ei hai, veniți mai repede. Am să vă pun

masa aici, sub nuc, că în casă n-am apucat să fac ordine. E bine așa, ce ziceți ?

Ne-a lăsat să mîncăm. Stăteam amîndoi tăcuți și îmbufnați. Kadács nici nu-mi mai răspundea la întrebări.

Mie mi-a plăcut ghiveciul, Kadács n-a făcut decît să scurme puțin cu furculița pe fundul farfuriei.

— Tarhon — mîrîi el — cine dracu mai pune azi tarhon în ghiveci ? Ar fi trebuit să bată peste el niște ouă. Uite, ce cotor mare și ce mare l-a tăiat ! Uite unde am ajuns, uite la cheremul cui am ajuns eu ! — Răbufni din nou — Păi aici a trebuit să ajung ? Să fiu la cheremul unei vecine ? Să-mi gătească ce-i trece ei prin cap ? Păi d-aia mi-am sacrificat eu totul și viața și tot ce am ? Cu mîinile astea le-am făcut rost de pămînt sub picioare și de acoperiș deasupra capului, pentru că la cincizeci și doi de ani, cît am, să nu-mi pot primi musafirul în casa mea ? ! Să nu-i pot oferi o mîncare după pofta inimii mele, ci una care nici mie nu-mi place ! Libertatea, da, asta e, libertatea ! Drepturi egale ! Poftim ! Și dă-i și dă-i cu tineretul în sus, tineretul în jos ! Ei, poftim tineret !... N-am prea înțeles eu de ce dracu a trebuit să se desființeze prostituția, dar acum știu. Se pare că au făcut-o ca să le dea femeilor libertatea de a deveni curve. Asta e !

Nici n-a mîncat ghiveciul. S-a jucat o vreme prin mîncare, apoi a trîntit furculița de pămînt. Stătea încremenit, cu ochii în flăcări, scrîșnind din dinți.

Sărmanul de el, se transformase brusc într-un moşneag cu părul nins.

Chiar dacă nu-i alină durerea, Karola reuşi totuşi să-l liniştească. Ne-a adus şi cîte un şpriţ, pentru ca nu cumva să ne cadă greu la stomac mîncarea prea grasă. Trebăluia de zor, lipăind grăbită din papuci. A dus aşternutul la aerisit, spunîndu-ne, între timp, că intenţiona să termine de spălat pînă seara, iar a doua zi să deretice prin casă. Duminică, cînd urma să se întoarcă bărbatu-său, avea să gătească un papricaş de pui grozav, aşa că, de prînz, Kadács să nu cumva să-şi facă alt program. Sporovăia bine dispusă, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic, se mişca încoace şi încolo, lipăind mărunţel din papuci. Şi oricum se întorcea, îşi arăta rotunjimile materne, molatice. Îi pregăti chiar şi pachetelul, punîndu-l în servieta lui Kadács.

Ceva mai tîrziu îşi făcură apariţia tînărul activist şi învăţătorul, însoţit de unul din colegii săi. Ziceau că mă căutaseră şi mai devreme.

La despărţire i-am dat Karolei o bancnotă de o sută. La început nici n-a vrut să audă : „Cum, pentru atîta lucru ? Vai, dar se poate ? Nici gînd... În fond nici n-am avut vreme să vă pregătesc un prînz onorabil..." Dar luă banii şi se purtă ca şi cînd nici n-ar fi interesat-o suma.

Discuţia cu Kadács m-a răscolit profund. În drum spre maşina parcată lîngă parcul eroilor le răspundeam distrat şi telegrafic celor doi însoţitori. Am verificat apa, uleiul, am pornit motorul. M-aş fi grăbit de-acum spre casă.

Activistul m-a rugat să-l duc pînă la centrul raional, cerîndu-şi încă o dată scuze pentru că

ne părăsise atît de repede în noaptea precedentă, dar avusese, nu-i așa... M-au întrebat cu toții dacă dormisem bine și dacă n-aveam cumva a mă plînge de ceva. Învățătorul cel tînăr mi-a dat și niște versuri, să-mi spun părerea despre ele. Nici nu erau chiar versuri, mi-a zis, ci mai curînd texte muzicale.

Cel cu chip de leu rîse răutăcios.

— Se plătesc mai bine, nu-i așa ? Asta o știm și noi, cei de pe aici.

Tînărul se înroși tot. Avem puține „cîntece de masă cu specific maghiar", mi-a zis, încercînd să se explice. Avea dreptate în fond.

Am pornit. Tovarășul meu de drum era curios să afle dacă mă dumirisem cumva în problema Kadács. I-am spus că aflasem de la el exact ceea ce știam deja de la ei.

— Da, desigur. După cum vedeți, am apreciat totuși corect situația.

— Realitatea e că cei care locuiesc împreună ani și ani de zile...

— Degeaba, numai așa ne putem cunoaște unii pe alții !

N-aveam de gînd să-i vorbesc despre explozia de durere aproape demențială a lui Kadács, l-am întrebat totuși, care era părerea lor despre atitudinea sa politică.

— Din punct de vedere politic ? Avem o părere bună despre el. Înainte vreme a fost membru de partid. Chiar și în 'cincizeci și șase a avut o atitudine justă. Deși pe aici totul fusese răsturnat cu fundul în sus... De ce nu s-a prezentat la reorganizare ? Cine știe ? S-o fi gîndit

poate la contribuţia pe care şi-ar fi putut-o aduce la viaţa de organizaţie. Mulţi navetişti au renunţat atunci să mai intre în partid !

Începu să-mi explice pe îndelete cît de greu e să muncești cu ei în asemenea condiţii, pentru că navetiştii nu aparţin nici de organizaţia din uzină, nici de cea teritorială.

— Cei care participă la o acţiune sau alta o fac doar aşa, în dorul lelii. La uzină se scuză că aşa şi pe dincolo, ba că pierd cursa, ba că ajung tîrziu acasă, iar aici invocă scuze referitoare la problemele importante pe care le au de rezolvat la uzină. Aşa că problema asta ar trebui rezolvată pe plan naţional.

Pe drumul naţional numărul trei am rămas singur. Izul acela amărui, metalic, mai persista încă în cerul gurii, iar corpul mi-era cuprins de o moleşeală cumplită. Am rămas singur. Aveam deci toate motivele ca să-mi fie silă de mine pentru noaptea pierdută prosteşte la Buzgar.

Îmi venea să plîng de disperare, da, de disperare, zic, din pricina Marikăi, care purta toată vina pentru cele întîmplate.

VIII

DEŞI... Dacă mă gîndesc bine, nu făcusem poate chiar atît de rău că mă dusesem la Buzgar şi văzusem ceea ce văzusem. M-am obişnuit de-acum să *fiu circumspect cu propriile mele* sentimente şi cu subiectivismul pe care-l mani-

fest uneori față de acestea. Mărturisesc că mă cam las furat uneori de ele și, cînd mă antrenez de-a binelea, fac un scandal de pomină, iar furia și nemulțumirile izbucnesc din mine aproape isteric. În ultima vreme, însă, așa ceva mi se întîmplă destul de rar. Am încercat totuși, întotdeauna, să elimin aceste răbufniri pătimașe din munca mea. Nici o clipă nu mi-a trecut prin cap să fac vreo apropiere între propria mea uimire și deziluzie, între sentimentele care se învolburau în sufletul meu și tragedia familiei Kadács. Și nici să trag vreo concluzie pripită din cele ce văzusem. Pornisem cu convingerea că erau amîndoi vinovați. (Ba mai mult, eram chiar tentat să-l învinovățesc mai curînd pe Kadács !) Dar în realitate toate dovezile indicau vinovăția femeii. Vinovăția sau nebunia ei, totuna e !

Mi-am dat seama că vizita mea la Kadács fusese providențială. Îmi fusese dat să-l văd cu ochii mei pe acest naufragiat amețit, față de care întreaga comună Buzgar își putea măsura de-acum propria siguranță și superioritate.

Ei bine, eu n-am de gînd să devin un al doilea Kadács !

Ar fi fost, ce-i drept, mai bine dacă m-aș fi sculat și eu de la masă la ora nouă, odată cu bătrînul țăran, cînd eram încă treaz și stăpîn pe mine. Aș fi procedat în orice caz mai demn, mai aproape de rangul meu social și moral. Îmi era greu să fac ordine printre amintirile confuze, să stabilesc exact care dintre ele s-au petrecut cu adevărat, care au fost doar vise și care păreri ulterioare. Spre final mă îmbătasem

zdravăn, pălăvrăgisem cam mult, ca să nu mai vorbesc despre împrejurările în care fusesem băgat în pat... Dar, desigur, ce-aș fi putut face ? M-au primit cu atîta stimă și bucurie... n-am de gînd să supăr pe nimeni, dar faptul că îi iubesc pe oameni mi se pare totuși mai important decît așa zisul „autocontrol". Eu nu sînt politician, ci scriitor !... Ei au fost cei care au început să toarne în mine, pe stomacul gol și pe fondul de tensiune nervoasă în care mă aflam, vinul acela al lor atît de greu. Eu nu rezist ca ei. Nu întotdeauna sînt în stare să rezist... În fond, m-am comportat onorabil, n-am făcut glume de prost gust, nici vulgar n-am fost și nici n-am bătut cîmpii. Dacă sînt cît de cît bine intenționați, și m-am convins că sînt, atunci ar trebui să țină seama de faptul că a fost o pură întîmplare. Doamne, se mai întîmplă uneori, că doar n-o fi foc ! Iar dacă s-ar dovedi că sînt niște oameni care abia așteaptă să te prindă cu vreo greșeală, atunci orice precauție ar fi fost, oricum, inutilă deoarece, chiar dacă mi-aș fi petrecut toată noaptea cu ei lîngă o cafea, tot ar fi umplut tîrgul, spunînd că m-am dus la Buzgar să chefuiesc. Am mai avut asemenea surprize în viața mea și nu numai o dată.

Ei, ajunge ! Fanfaronada plină de demnitate, calculele diplomatice, ideea de a cocheta cu părerea celor din jur, sînt toate lucruri atît de nesuferite și de scîrboase, încît sînt gata să-mi asum cu plăcere greșeala unei atitudini contrare, dacă asta *se poate numi cumva greșeală*. Mi-o asum, pentru că în acest fel devin eu

însumi. Pentru că, în fond, în greşeli de soiul acesta se destramă uneori toate virtuţile mele.

Şi apoi l-am văzut pe Kadács, am văzut bărbatul din prăpastie. Eu n-o să ajung un Kadács, nu pot să ajung ! Am o misie, o *datorie de în*deplinit, am o groază de treburi de făcut şi nu le pot sacrifica de dragul nazurilor sau infidelităţii unei femei, sau... numai pentru că la apusul feminităţii sale îi surîde ideea, că mai poate fi încă considerată o „Chloe"... Ei, basta, ajunge ! Ptiu ! Mizerabilă treabă !

Dar ea poartă toată vina ! Nu sînt deloc dispus să iau răspunderea pe umerii mei, uşurîndu-i astfel ei situaţia. N-are decît să poarte ea povara, s-o doară ! Să i se acrească în gură chiar şi gustul mierii. Şi, înainte de toate, am să mă comport în aşa fel încît să-i dovedesc că pe mine nu mă doare. N-are să mă surprindă ea pe mine suferind !

N-am păcătuit, aşa că n-am de ce să sufăr. Am iubit-o întotdeauna pe Marika, am fost un soţ bun. Un bărbat arhicunoscut, care are deseori ocazia să iasă în public, este desigur pus în faţa unor tentaţii numeroase şi felurite, de nu mai pridideşte să le evite. Iar, uneori, apar chiar asemenea situaţii în care retragerea ar fi cotată drept nerozie. Fapta devine uneori contrariul a ceea ce este, fiind pus în situaţia de a „săvîrşi" fapte pe care în fond nici nu le-ai săvîrşi. Asemenea întîmplări lasă apoi în urma lor un iz amar, tulburînd, în ultimă instanţă, pacea unei căsnicii. Uite, aşa se mai întîmplă uneori ! Nu zic că în cei douăzeci de ani n-am mai dat-o şi pe de lături. Afla, ori nu, despre asemenea aven-

turi, Marika le aprecia la justa lor valoare, cel puțin asta era impresia mea. Cele cîteva aventuri trecătoare nici măcar nu mai există în amintirea mea. Și, oricît ar părea de curios, niciodată n-au umbrit dragostea mea față de Marika, dimpotrivă, i-au dat noi dimensiuni și intensități. N-am riscat nicicînd liniștea și fericirea căminului meu.

Ei bine, nici acum ! Am să-i dovedesc Marikăi ! Am să-i dovedesc, că voi sprijini eu acoperișul căminului nostru, cu amîndouă mîinile, chiar și în locul ei. Are să vadă !

În privința celor petrecute la Buzgar... Am să rezolv problema „textelor" cu specific maghiar și am să le comunic. Am să le trimit și niște cărți pentru biblioteca comunală... Așa că...

Mi-am dat seama că numai stomacul mi-era răvășit, nu și conștiința.

Și am mai înțeles că, indiferent de cele aflate întîmplător din scrisoarea lui Zoltan, trebuia să mă comport ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Trebuia să mă comport astfel ! Nu puteam să mă comport altfel !

Așa am și făcut. Evident, puțin cam țeapăn, puțin cam ostentativ.

Dar vă mărturisesc că sarcina mi-a fost mult ușurată, altfel nici nu știu cum m-aș fi descurcat. V-am spus doar, că am o fire deschisă și reacționez involuntar la primele impulsuri. Nu mi-a fost greu, pentru că Marika s-a comportat și ea la fel. Acasă era ordine, domnea liniștea și calmul. Numai că atmosfera nu mai era cea de altădată. *Băiatul cel mare venise* de la școală însoțit de doi colegi și se juca cu ei în grădină,

cel mic era prizonierul camerei sale, tronînd de cîteva zile abătut și mucos pe maldărul de jucării. Sînt băieți drăguți și frumoși, pentru mine cei mai drăguți și cei mai frumoși, nu ca *să mă laud, dar toată lumea recunoaște că sînt* copii reușiți. Poate puțin cam nervoși și precoci, dar cum ar putea fi altfel ?

Mi-am pus servieta la locul ei și m-am retras în baie. Cînd am terminat, masa era servită. Marika mi-a despachetat lucrurile, reproșîndu-mi că nu mîncasem sendviciurile. Mi-a spus că dacă las mîncarea să se strice, altădată n-are să-mi mai pregătească nimic. Și-apoi aș fi putut să-i spun și ei că aveam de gînd să rămîn peste noapte acolo. Bine, bine, știe că s-a mai întîmplat și alteori să lipsesc și că șofez bine, dar accidentele se pot petrece și din vina altuia, iar în ultima vreme au apărut atîția șoferi nepricepuți... Multe îi mai trec omului prin cap noaptea, cînd somnul îl ocolește.

Vorbea calm, domol, trebăluind prin cameră de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Se oprea doar din cînd în cînd și mă privea cum mănînc. Privirile mele se zbăteau încolțite în triunghiul format între solniță, pahar și coșulețul cu pîine. Mă privea, ca să poată pătrunde în adîncul sufletului meu. E tare gol și tare ferecat sufletul omului în asemenea situații, atunci cînd e încolțit în spațiul dintre pahar, solniță și pîine. Degeaba, ne cunoaștem foarte bine unul pe altul.

Știu că nici ei nu i-a fost probabil ușor. Într-adevăr ! Nu atît faptul că mi s-ar fi putut în-

tîmpla ceva o neliniștea pe ea. Realitatea e că îmi scăpase necugetat pe buze jocul acela idiot de cuvinte. Mi-a scăpat, ce să fac ? Un cuvînt, un simplu cuvînt ! Dar peste o oră nici nu mai ești chiar așa de sigur că l-ai auzit. Sau poate totuși ?...

Am fost, într-adevăr, beat aseară, dacă m-am putut gîndi atunci, sub stele, că Marika mă expediase la Buzgar ca să scape de mine. Doar mă așteptase pînă seara tîrziu să mă întorc ! Și apoi, ce „libertate" putuse avea, cînd nici măcar nu putea fi sigură dacă auzise cu adevărat cuvîntul acela, ori i se năzărise doar.

M-a întrebat ce mai era nou.

Am ridicat din umeri.

— Nimic deosebit. Buzgar...

Și am răspuns la o întrebare pe care o lăsasem ceva mai înainte fără răspuns.

— Am stat de vorbă cu un preot, preotul catolic al comunei Buzgar. Mi-a spus că îmi folosește ideile în predicile sale. Iar în privința celor zece porunci, principiile noastre diferă doar în primele trei, el atribuind numele de dumnezeu lucrurilor pe care eu le numesc norme ale umanității, sau *consensus omnium,* sau categorii eterne. Așa mi-a zis, dar s-a grăbit să mă liniștească, spunîndu-mi că n-are de ce să-mi fie teamă, el fiind un popă al păcii. Sărmanul de el ! Era cît pe ce să-i spun : liniștește-te dumneata, dumitale să nu-ți fie teamă, stimabile... În ultimul timp am fost și eu acuzat cum că aș fi popă, că aș ține, pasămite, predici

moralizatoare, vrînd să elaborez un nou cod al normelor și principiilor etice. Odinioară acest lucru ar fi fost într-adevăr treaba preotului...

Am terminat masa și m-am întors cu fața spre ea.

— Conform principiilor mele eu îl respect pe om și nu-l ascund în spatele vreunei dumnezeiri. Nu trăim singuri pe lume ! Trăim atît de puțin singuri, încît omul, ca individ, devine aproape o abstracție. În mod concret nu există decît omenirea, colectivitatea, societatea. Iar binele și răul au de asemenea numai un sens social, ca și ridicolul dealtfel. Nimeni nu-și poate construi binele în sufletul unui om sau al altuia. Ăsta-i adevărul ! Să-i disprețuiești pe oameni, să le disprețuiești opiniile pare un lucru elegant, cu o sută de ani în urmă era încă la modă chiar și în rîndul prealuminaților europeni. N-ar fi exclus ca unei tinere funcționare de pe la un oficiu poștal comunal — care la noi trebuie să recunoaștem că este încă destul de înapoiată — acest lucru să i se pară și în zilele noastre ceva impunător. Deși am impresia că și pe la noi boala de soiul acesta este periculoasă numai la indivizii sub treizeci de ani, ca și tuberculoza dealtfel.

Mi-a răspuns suspect de tîrziu.

— Nu înțeleg... Nu despre Buzgar îmi vorbești acum ?

— Ba da, este concluzia, esența celor petrecute acolo. Părerile născute în rîndurile oamenilor, ca și concluziile generalizatoare ale acestor păreri, principiile deci, nu sînt deloc o

nebunie. Și, referindu-mă concret la Buzgar, întreaga comună o condamnă în unanimitate pe madam Kadács. O condamnă profund, fără nici o ezitare și fără nici un dubiu pe femeia care și-a părăsit familia, care a distrus... Cu toate că ei nici nu au de unde să știe cîte vieți a distrus ea în realitate. Pe a lui Joska, pe a fratelui său, pe a Martei... Ei nu-l văd decît pe omul acela, pe Kadács, dar îl văd zi de zi și asta le e de-ajuns. Îl văd pe fostul soț, pe fostul om, acea ruină actuală.

— Ai să scrii toate astea ?

N-au impresionat-o, probabil, prea mult spusele mele. Ori poate a reușit să se prefacă perfect... Din mine a răbufnit totuși patima, puțin, dar a răbufnit :

— Nici nu știam că te mai interesează munca mea !

Traversă camera cu privirea lăsată în jos, ducîndu-mi în baie lenjeria pe care o purtasem la Buzgar. Cînd s-a întors, avea chipul liniștit.

— De ce vorbești așa ! Mai crezi și acum că ai avut dreptate în cele ce ai scris despre Marta și în ceea ce ai vrut să scrii despre Joska ?

M-am uitat și eu calm în ochii ei.

— N-am avut vreme să mă gîndesc la asta, pentru că n-am avut vreme să analizez toată povestea de la început. Poți fi liniștită, nici chiar întru apărarea prestigiului meu n-am de gînd să scriu altceva, decît ceea ce intră în convingerile mele. Chiar dacă va trebui să recunosc că tu ai avut dreptate ! Și Marta și Joska și problemele lor nu sînt decît niște unduiri ale valurilor aruncate pe mal, din care eu am tras con-

cluziile generale. Acum am descoperit și piatra care a provocat valurile. Dacă există un vinovat, atunci trebuie căutat în persoana nevestei lui Kadács. Asta dacă acceptăm ideea că este un păcat să-ți clădești propria fericire cu prețul fericirii altora. Și am impresia că trebuie să acceptăm acest punct de vedere. Sau dacă nu, atunci să nu mai vorbim despre existența păcatului și nici despre bine, despre perfecțiune sau mai știu eu despre ce, despre nimic ceea ce este legat în vreun fel sau altul de morală. În cazul acesta, va trebui să vorbim despre instincte și funcțiuni hormonale, despre fenomenele cele mai simple ale existenței, care nu trebuie decît înregistrate și atunci n-avem decît să nu mai adoptăm nici un fel de poziție în nici o problemă... Iar dacă te mai interesează totuși munca mea, află că nu m-am decis încă dacă voi scrie sau nu toate aceste întîmplări. Deocamdată am ajuns la concluzia că voi putea să-i ajut pe cei doi tineri. Pentru că știu de-acum ce am de făcut.

Eram convins că vorbisem plin de măreție și demnitate, așa cum se cuvenea în situația dată.

— Micuța Marta m-a sunat ieri.

— Dacă mai sună, spune-i să vină vineri la radio. Să vină împreună cu Joska.

*

Vineri, în ziua mea de audiențe de la radio, erau amîndoi în biroul meu. Știam că vom avea o discuție mai lungă, așa că am rezolvat mai întîi problemele celorlalți care veniseră

în audiență. Lor le-a venit rîndul în jurul orei șapte. Am anunțat la poartă, că nu mai eram acolo pentru nimeni, i-am dat drumul și secretarei, rugînd-o să-mi decupleze și telefonul. L-am servit pe Joska cu o țigară și m-am așezat cu ei, nu la birou, ci la măsuța de lîngă fereastră. M-au ascultat aproape fără să mă întrerupă. Mă ascultau atenți, scufundați în gînduri. Nici măcar nu s-au uitat unul la celălalt.

Le-am spus :

— Am fost la Buzgar, am stat de vorbă cu oamenii, cu taică-tu. L-am găsit într-o situație foarte proastă. Sînteți și voi răspunzători de situația aceasta, și tu și fratele tău. L-ați lăsat singur. Cu toate acestea vă înțeleg, vă înțeleg foarte bine. În condițiile date, casa de acolo nu mai putea fi un cămin pentru voi. Vă înțeleg. Sînteți și voi victime ale acestui caz nefericit, și voi și Marta. Valurile lui au dat năvală și în viața dumitale, Marta. Familia s-a destrămat, grădina s-a umplut de bălării, iar casa de mizerie. Tatăl tău este nevoit să asiste la distrugerea a tot ceea ce constituia pentru el o lume a siguranței. O lume cam strîmtă, recunosc, dar care i-a deschis și lui o fereastră spre lumea largă. Se neglijează pe sine, bea. Bea în neștire, ca să nu vadă și să nu audă nimic. Nenorocirea este cu atît mai mare, cu cît a adoptat un principiu jalnic, un fel de „ei hai, doamne, între noi doi acum, să vedem care pe care !" La cincizeci și doi de ani, la amurgul unei vieți de muncă și strădanii, a rămas acum la cheremul unei ve-

cine... Du-te acasă, Joska, încearcă să-l ajuți ! Du-l acasă și pe fratele tău !

Scuturâ din cap cu încăpățînare, cuprins de groază.

Am oftat adînc.

— Ți-am spus, te înțeleg foarte bine, dar...

A prins și el glas.

— Chiar și numai cele două zile...

— Te înțeleg. Era grosolan, o bătea pe maică-ta...

— Vorbea cu ea groaznic. Nu pot să vă descriu cum vorbea cu ea...

În clipa aceea intră bufetiera cu cafelele. Se făcu liniște o vreme, linguriţele se ciocneau speriate și ele de cești. M-am sculat, apropiindu-mă de fereastră.

— Ai văzut, dragul meu, cu ochii tăi un lucru pe care nu ești suficient de matur să-l înțelegi... Cînd ești pe stradă, poți traversa pe partea cealaltă, sau îți poți întoarce privirile în altă parte, ca să nu mai vorbim de faptul că mulțimea adunată te poate împiedica să vezi cele ce se petrec vizavi. Dar acasă ai fost nevoit să trăiești întreaga catastrofă... Nici nu-ți mai spun măcar să te duci acasă, pentru că nu știu dacă ai putea să ajuți măcar atît cît să repari răul pe care ți l-ai pricinui ție însuți... Mă tem că nu. Mă tem că știi prea bine : autoapărarea nu înseamnă egoism. Trebuie să scapi, să salvezi ceea ce se mai poate salva, cărînd lucrurile salvate pe propria ta insulă. Și poți face asta liniștit, cu capul sus ! Aș vrea însă să înțelegi, că ar trebui să-i salvezi măcar amintirea ce va

dăinui în mintea ta, amintire de care, crede-mă, un bărbat are nevoie o viață întreagă. În cele două zile ai văzut în el animalul, fiara, dar încearcă să vezi în spatele acestei atitudini și pe omul rănit, copleșit de durere !

M-am întors și am început să mă plimb în sus și în jos. Șase pași înainte, șase înapoi, pe marginea mochetei, în spațiul dintre fereastră și birou.

— Viața tatălui tău n-a fost deloc ușoară Te-ai gîndit vreodată la asta ? Avea șase ani cînd a izbucnit primul război mondial. Sperau poate cu toții să aibă un atelier, cînd l-au dus pe tatăl lui la război... În nouă sute șaptesprezece s-a întors, împușcat în plămîni, purtînd o viață întreagă în suflet sentimentul morții premature și al speranțelor spulberate. Pentru că se năruise chiar și lucrul acela care îi alimenta speranța : gîndul că va avea un atelier. Adio atelier, adio gîndul de a se muta din cocioaba uliței mărginașe într-o casă din strada principală, nu-i mai rămînea decît să procure codrul de pîine pe care să se bată cei trei copii. Voi n-aveți de unde să știți ce înseamnă asta ! E foarte bine că n-aveți de unde ști ce înseamnă să te zbați o viață întreagă... Taică-tu a intrat apoi la fabrică. Știi tu ce viață mizerabilă ducea pe vremea aceea un laminator ? Nu existau linii automate și semiautomate și nici instalații speciale de protecție împotriva accidentelor de muncă. Dacă cineva se ardea, sau își scotea ochii, treaba lui... De la vîrsta de douăzeci și doi de ani, pînă la cel de-al doilea război mondial, teama aceea surdă care apărea în fiecare

sîmbătă, ca nu cumva alături de plicul cu salariu să primească și blestemata aceea de fițuică roșie, în care ți se comunica sec : „Nu mai avem nevoie de serviciile dumneavoastră, vă puteți ridica cartea de muncă..." Să vezi cu ochii tău cum e aruncat în stradă bătrînul meșter de la care ai învățat meserie și cum e dat afară cel căruia strungul i-a tăiat două degete, pentru că e bătrîn și schilod. Mereu altul și altul, pe motiv că e slab și nu poate munci cît doi. Apoi în timpul războiului, de data aceasta locul de muncă era, ce-i drept, ceva mai sigur, dar pîinea devenea tot mai neagră și tot mai puțină. Și întrebarea chinuitoare, dacă ți se mai prelungește mobilizarea pe loc și dacă nu cumva urmează să primești ordinul de chemare, fiind pus în situația de a repeta soarta tatălui tău : front, un glonte în plămîni... Știi tu oare cît a trebuit el să se lupte pentru parcelele acelea, pentru căsuță, pentru procurarea banilor atît de necesari achitării ratelor ? O adevărată legendă a meșterului Manole ; în mortarul ce leagă cărămizile casei, în mortarul micului său castel este și propriul lui sînge... Da, „visuri meschine", zic cei ce n-au habar de viața aceea !... Apoi apropierea frontului, luptele care s-au dat chiar acolo... renașterea dureroasă într-o fabrică rece, cu zidurile ciuruite de obuze... E o aventură grea viața, fiule, o aventură anevoioasă ! Și cu cît încearcă omul să înainteze, cu atît mai anevoios devine drumul. Povara amintirilor devine și ea tot mai grea, iar ritmul vieții tot mai rapid... Dar povara aceea îți și dă noi puteri, să știi ! Dinamica vieții

unui bărbat este formată din niscai amintiri, speranțe și din puțină ordine în aventura oarbă pe care a început-o, din ceva ordine și siguranță. Înțelegi ? Înțelegi, cum să nu înțelegi, că doar ești și tu constructor și știi, că o greutate poate susține altă greutate, dacă... Și, dintr-o dată principalul stîlp de rezistență dispare... Înțelege, fiule, trebuie să înțelegi ce s-a petrecut în sufletul tatălui tău !

Joska tăcea, tăcea și Marta. O tăcere grea și mută. Doar chipu-i drăgălaș mai strălucea dureros de palid.

Făceam într-una cei șase pași înainte și înapoi pe marginea mochetei. M-am lovit la un moment dat cu pumnul în piept :

— Nu pentru el a purtat povara pe care a purtat-o, nimeni nu este în stare să suporte povara pentru sine însuși. Reazem îi era căminul și ordinea. Și femeia care era sprijinul căminului. A existat, desigur, cîndva și dragostea, acel zbor înflăcărat, minunat, uimitor, fulguitor, care s-a transformat apoi în ceva ce dă liniștea molcomă a cuibului. O liniște dragă, plină de susur și zumzete calde, pentru că așa e legea firii, fiule ! Nu mai șoptea vorbe de amor seară de seară și nici nu mai pornea zi de zi „să cucerească inima femeii iubite", în schimb cucerea zilnic lumea, lumea care este solidă și certă ca materia însăși, aducînd-o acasă femeii sale, de care este legat pe vecie, cu niște fire mult mai trainice decît orice relații de rudenie. Bărbatul se întoarce zi de zi de la luptă, aducînd cu el oboseala, grijile, spaimele, speranțele,

planurile, laurii sau rănile sale. Din păcate, de cele mai multe ori, rănile. Nu vine să împartă mîngîieri, mai întîi trebuie el însuşi transformat prin mîngîieri în om, în bărbat, în părinte. *Pentru că mai poartă încă în braţe şi în vorbe* spasmele luptei. Şi-apoi fiule, nici femeia nu mai este un boboc primăvăratic, pentru că îmbătrîneşte şi ea în linişte alături de el, dar pentru el rămîne unica, adevărata soţie... Nu vreau s-o jignesc pe maică-ta, dragul meu, nici prin cap nu-mi trece aşa ceva ! Aş vrea chiar s-o înţeleg şi pe ea, pe cît este posibil. Viaţa zboară pe lîngă ea, se apropie amurgul, iarna vieţii, îi este frig, îi tremură sufletul, îi este dor şi ei de razele calde, surîzătoare ale soarelui, de vechea strălucire şi de înflăcăratul zbor de primăvară... Şi-atunci apare un om, un lup singuratic, care transformă toamna în primăvară ! Dar într-o primăvară iluzorie. N-are o sarcină grea, dacă rezistă propriei sale conştiinţe, n-are deloc o sarcină grea, pentru că, să ştii de la mine, o femeie la patruzeci de ani e mult mai slabă şi mai neajutorată decît o fată de şaisprezece ani ! Într-o căsnicie femeia se obişnuieşte cu ideea, că ceea ce primeşte i se cuvine, şi nu e un dar, un cadou. Cel care este în stare să-i ofere un cadou cît de mic şi neînsemnat, are în mod cert cîştig de cauză. „Uşurătate, numele tău e, femeie !" (Pentru numele lui dumnezeu, să nu mă înţelegi greşit, Marta dragă ! Dar e bine să ştii şi dumneata, că egalitatea în drepturi nu te eliberează de sub povara sexului căruia îi aparţii şi nici de cea a trecutului femeii.)

Privește și merge glonț înainte, de parcă ar fi vrăjită. Pentru că, dacă ar privi cumva în urma ei, s-ar transforma într-o stană de piatră de groaza care ar cuprinde-o ! Privește înainte, pentru că i s-a ivit acolo o arătare, drept înainte pentru că mai are tot timpul să privească în urmă. Și, aidoma unei stîngace păsări de ogradă, dă din aripi, încercînd să zboare. Mai cade, se mai prăbușește ! — M-am oprit, pierdut în propriile mele gînduri. — Mai cade, se mai prăbușește !

Am stat așa o vreme, încremenit în propriile mele gînduri. M-a readus la realitate tăcerea lor prelungită.

M-am apropiat apoi de fereastră, m-am șters pe față cu batista și am revenit, așezîndu-mă iar lîngă ei.

— Ar trebui să te duci la maică-ta, dragul meu ! Am să merg și eu cu voi. Trebuie s-o salvăm și pe ea, pe tatăl tău, pe fratele tău, pe voi, să restabilim între voi armonia atît de rău tulburată de valurile provocate de saltul ei necugetat.

Joska își lăsă capul în jos. Prinse a vorbi cu mare greutate.

— Nu mă duc ! Nu vă supărați, tovarășe, dar nu pot ! — Și mă privi aproape îngrozit.

Mi-am întors privirea spre Marta.

— Eu mă duc, vino și dumneata cu mine !

Tăcea și ea speriată, clipi doar din ochi afirmativ.

Coborînd scările cu ei, mi se strînse dintr-o dată inima. I-am cuprins involuntar cu brațele pe amîndoi.

— Sînt lucruri înspăimîntătoare pentru voi dar, credeți-mă, nu strică să trageți și voi învățămintele cuvenite ! Degeaba, asta e, asta e, dragii mei copii, luați aminte ! Dacă vă iubiți, *luați aminte că, în condițiile marilor probleme* pe care vi le pune viața, dragostea nu se poate transforma într-o aventură, oh nu, dragostea trebuie să însemne rînduială, siguranță, încredere și statornicie. Lucrul acesta îl simte toată lumea. Da, îl simte fiecare atunci cînd e tînăr și rostește pentru întîia oară, profund convins : „Rămîi pentru totdeauna cu mine !"

Ne-am despărțit pe Bulevardul Muzeului și am luat-o pe jos spre casă.

Orașul era trist și dureros de pustiu. Casele păreau să ascundă și ele cine știe ce taine pline de tristețe, iar eu parcă vedeam aevea poverile și rănile provocate de ele pe trupul oamenilor. Deși pe mine orașul a reușit întotdeauna să mă consoleze. Alteori, mă consola, alungîndu-mi tristețile, grijile și emoțiile toate. În seara aceea însă era mai trist decît bălăngăneala unei vechi porți murdare și scoase din țîțîni, decît un depozit de piei din strada Paulay Ede, plin de praf și șobolani, cu obloanele gata să cadă, sau decît storurile strîmbe și zidurile înegrite de fum. Și decît zdrențele de nori, acolo sus.

*

Adresa am aflat-o la uzină. Locuiau la Buda, pe strada principală, într-o namilă de bloc care ar fi avut nevoie de reparații serioase. În fața blocului e o stație de autobuz, așa că am fost

nevoit să-mi parchez mașina în piața învecinată. Pe madam Kadács n-o cunoștea, bineînțeles, nimeni, dar cînd le-am vorbit de Mészáros, ni s-a indicat imediat locul unde aveam să-l găsim... Ni s-a spus chiar, că precis nu era acasă, pentru că obișnuia să lipsească deseori. Dar noi să mergem liniștiți, întrucît cumnată-sa avea să ne spună unde-l puteam găsi.

Ne-am dus acolo pe la cinci după amiază și nici prin cap nu-mi trecea că vom zăbovi pînă noaptea tîrziu...

Am sunat la ușa vestibulului, dar s-a deschis ușa bucătăriei de alături.

— Pe cine căutați ?

Femeia care își făcuse apariția mi s-a părut prea tînără, ca să fi fost soția lui Kadács. Deși, între treizeci și cinci și patruzeci și cinci de ani e foarte greu să precizezi vîrsta unei femei. Era îmbrăcată neglijent, o deranjasem probabil de la vreo treabă pe la bucătărie. Avea o față comună, ștearsă. Privirea îi aluneca nervoasă de la Marta la mine și înapoi.

— O căutăm pe madam Kadács.

Nu era ea, ba mi s-a părut chiar că a făcut o grimasă de nemulțumire, de parcă ne-ar fi spus : ce treabă aveți voi cu madam Kadács, sau, mai curînd ce naiba caută aici femeia asta ! Ne-a poftit în casă prin bucătărie. Doi copilași mîncau, așezați la masă. Să fi avut vreo trei-patru ani. Am ajuns într-un culoar întunecos și apoi în prelungirea și mai întunecoasă a acestuia. Femeia ne-a deschis o ușă mică din capătul culoarului.

În cursul serii m-am întrebat adeseori de ce îmi plăcuse atît de mult cămăruța aceea ? Oare de ce mă simțeam atît de bine într-o odaie probabil cîndva rezervată vreunei servitoare și care oferea acum adăpost celor doi concubini ? Mă aflam doar în cuibul unor oameni străini, iar ceea ce știam eu despre ei ar fi trebuit să mi-i înstrăineze și mai mult. Numele lor ar fi trebuit să-mi sugereze nu atît ideea căminului fericit, cît, mai curînd, simbolul căsniciei destrămate. Ar fi trebuit să întruchipeze mai curînd dezordinea și dezmățul.

M-am dus acolo stăpînit de un sentiment de jenă și chiar dacă eram mînat de bune intenții, ele aveau în fond eficiența unui bisturiu. Atunci care să fi fost secretul acelei atmosfere calde, primitoare, care m-a înconjurat evocîndu-mi căminul însorit al copilăriei mele ?

Că doar blocul acela de pe strada principală era o clădire veche, murdară și neîngrijită. Mizeria domnea peste tot, pe balustrada de fier forjat din casa scării, pe trepte. Pereții se cojeau, ușile care se vedeau pe coridorul circular erau vopsite fiecare în altă culoare, iar gemulețul din camera lui Mészáros Imre se deschidea spre niște trepte murdare și spre un coridor pestriț.

Poate pentru că încăperea era mică ? Camerele noastre din copilăre fuseseră tot atît de mici, așa că acestea mi se par chiar și azi cele mai primitoare camere. Încăperea era deci mică, abia încăpeau în ea două paturi de fier, lipite unul de altul, un șifonier, o măsuță și trei scaune. Iar între ele doar atît spațiu, cît să se

poată strecura un om. Masa era acoperită de o față de masă de dantelă, la fereastră o perdea, iar deasupra patului, o carpetă de lînă. Bine, dar așa ceva se mai poate vedea și prin alte locuri, iar lucruri din acestea simple și ieftine găsești cîte vrei la orice magazin universal ! Ca și covorașe cum era cel din fața patului, dealtfel... În fața ușii un prag acoperit cu o fîșie de aramă, ce strălucea de-ți lua ochii. Și tot așa străluceau și clanța și mînerul ferestrei și geamurile. Ca aurul. De parcă cineva ar fi lustruit totul cu cîteva clipe înainte de sosirea noastră. Există un soi de curățenie care plutește în aer și care îți intră fără să vrei în nări, copleșindu-te. Care îți dă certitudinea că nu găsești fir de praf nici sub pat, nici sub șifoner, că te-ai putea așeza liniștit pe jos, și că oriunde ai da cu mîna, și pe șifonier și pe sobă, tot curat ai găsi. Mama obișnuia să facă o astfel de curățenie.

Am făcut de la bun început o confuzie ridicolă. În cameră se aflau un bărbat și o femeie mai în vîrstă. Mi s-a părut ea mie cunoscută, dar mă gîndeam că nu putea fi altcineva decît soția lui Kadács. Așa că i-am întins mîna, m-am prezentat, spunîndu-i că pe ea o căutam, apoi am dat mîna și cu bărbatul de lîngă ea. Dar femeia izbucni în rîs. „Tovarășii noștri scriitori au o memorie vizuală destul de slabă !" Abia atunci mi-am dat seama ce gafă făcusem și am izbucnit și eu în rîs.

Era Vitarius Ema. Cum de am putut s-o confund cu *madam Kadács nu știu, că doar* Ema era o femeie trecută de șaizeci de ani, mai

aproape chiar de șaptezeci. Și-apoi, cum să fi purtat madam Kadács un păr atît de scurt, pieptănat băiețește, cu cărare la mijloc ?

O cunosc pe Ema de la eliberare. Ne și tutuim, ca de altfel întreaga generație a lui „patruzeci și cinci". Cînd îi descopăr părul nins în aglomerația unei săli de congres, cînd privesc fotografia unei seri festive la operă, apărută pe prima pagină a vreunei gazete, nu se poate să nu-i descopăr chipul pe undeva prin rîndul al treilea al prezidiului de onoare, chiar dacă clișeul e oarecum șters și neclar. Dar cine s-ar fi gîndit să o găsesc tocmai aici, în locuința lui Mészáros ?

— Ce faci ?

— Mai curînd te-aș întreba eu ce cauți în compania unei fetițe atît de frumușele ?

— Chiar așa, ce părere ai, am gusturi proaste ?

I-am prezentat-o pe Marta, mărturisindu-i că mă aflam acolo în interesul ei.

— Iar eu mă aflu aici în calitate de pensionară. — Rîse scurt. — Închipuiește-ți, m-au scos la pensie ! Ai mai pomenit așa ceva ? Pe mine ! După cum vezi, contribui la reducerea cheltuielilor aparatului de partid. Adică, vreau să spun că fac o muncă obștească, analizînd acum memoriul tovarășului Mészáros și al tovarășei Kadács. Dacă am înțeles bine, cunoști situația.

— Cam așa ceva... Numai că, dacă te ocupi tu de această problemă, nu prea știu ce mai caut eu aici.

— O să ne ajutăm unul pe altul.

În cei cincisprezece ani n-am mai colaborat niciodată oficial. „Ce mai faci ?“ „Unde lucrezi acum ?“ „Da, am auzit“. „Am citit“. „Ți-a plăcut ?“ „Nu mi-a plăcut, prostule ! Ce să zic, că mult te mai interesează pe tine părerea unei babe ca mine !“ Cam la atît se rezumau discuțiile noastre, pentru că ne lua apoi valul pe amîndoi. Dar chiar și în condițiile acestor scurte întîlniri și ale celor cîteva cuvinte schimbate în fugă îmi era dragă Vitarius Ema. Îmi erau dragi gesturile militărești, contrare fragilității ei, atitudinea gălăgioasă și grosolană, îi cunoșteam legenda perioadei petrecute în Spania, trecutul de partizan, lucruri cunoscute, dealtfel, de toată lumea. Am descoperit în privirile ei omul bun, iubitor de adevăr și de oameni.

Mészáros ne privi cu un zîmbet plin de durere.

— Ați venit să-i vedeți pe cei doi răufăcători înrăiți ?...

Știam despre el că are patruzeci și opt de ani, dar arăta mai bătrîn cu statura-i gîrbovită, părul rar și decolorat și mîinile pline de noduri și vene. Vă mărturisesc că nu așa mi l-am imaginat pe montorul zburător. Pentru că, nu știu cum se face, dar toată înfățișarea lui, îmbrăcămintea, privirea plină de încredere, se potriveau de minune cu atmosfera odăiței cochete și intime.

— Răufăcători ? — N-aveam de gînd să dau discuției noastre o tentă hazlie. — Dar nu despre așa ceva este vorba, tovarășe *Mészáros*. Noi am venit să vă ajutăm. Dacă putem. Și ca să

descurcăm ceea ce pare teribil de încîlcit. Dar mi se pare că n-am proceda corect, dacă am discuta în absența tovarășei Kadács. N-ar fi mai bine s-o așteptăm ? Să discutăm cu toții... ?

Se încruntă.

— Ar fi cam greu. Eu sînt de noapte, încep lucrul la nouă și jumătate. Ea vine mai tîrziu acasă. Lucrează în tura de după-masă... După cum vedeți, oamenii fac tot ce pot ca să pună stavilă „legăturii noastre imorale" !

M-am uitat mirat la Ema. A dat din cap.

— Cei din Buzgar au trimis o informare la uzină.

Mda... nu-mi vorbise nimeni despre așa ceva. I-am răspuns după o scurtă tăcere :

— Am impresia că n-ar trebui să fiți chiar atît de supărat pe cei din Buzgar. Sînteți doar comunist, tovarășe Mészáros.

— Da, sînt comunist.

— Ceea ce au făcut și vor mai face cei din Buzgar în acest caz nu este îndreptat împotriva cuiva, ci întru apărarea cuiva, cel puțin asta-i părerea mea. Vor să ajute patru oameni... Am vorbit cu Kadács. Dar nici măcar n-a fost nevoie să vorbesc cu el, mi-a fost de-ajuns să-l văd. Și-apoi, mai sînt cei doi băieți și fata aceasta, logodnica lui Joska...

Se făcu o liniște de puteai auzi respirația celorlalți. Mészáros îmi răspunse cu mare întîrziere.

— Mie mi se pare că cel care a dat de bucluc, și-a făcut-o cu mîna lui.

Nu mă așteptam să paseze răspunderea pe spinarea altcuiva cu atîta cinism. Am continuat

deci discuția ceva mai tare, nu mai era nevoie să fiu atît de delicat.

— Convicțuirea, conform eticii comuniste, are niște principii de bază, care sînt de fapt principiile noastre morale. Iar aceste principii constituie pilonii de susținere ai societății noastre. E inutil probabil să vă mai explic, care este relația dintre bază și suprastructură și nici ce influență exercită suprastructura asupra bazei. Avem propriile noastre principii despre viața familială și despre căsătorie și ele sînt strîns legate de interesele întregii societăți.

Se uită lung la mine.

— Nu la dumneavoastră mă refer acum, ci la cei din Buzgar și la alți : am avut ocazia să constat de cîteva ori, că acolo unde se adună prea multe principii, există prea puțină convingere.

Mă uitam la Ema. Nu-mi puteam da seama ce gînduri ascunde în spatele acelui chip imobil. Aveam impresia că nu voia să mă întrerupă. O privea pe Marta, care tăcea, făcînd fețe, fețe.

Noi trei stăteam în jurul mesei. Mészáros ridicase colțul cuverturii și se așezase pe pat într-o poziție destul de incomodă.

— Ca scriitor, tovarășe Mészáros, apreciez deosebit de mult cele spuse de dumneata. E un paradox destul de bine adus din condei. Desigur, există și asemenea situații. Deși, în locul dumitale, eu nu i-aș condamna în bloc pe cei din Buzgar !

— Nu m-am referit în primul rînd la ei.

— *Oricît ai fi de... de subiectiv, trebuie* să admiți, că cel care își făurește fericirea cu pre-

ţul fericirii altuia, nu procedează deloc moral. Asta în principiu, desigur, la modul general.

Vorbele mele l-au pus probabil pe gînduri. S-a şi înroşit puţin la faţă, iar ochii i s-au îngustat.

— Nu m-am gîndit încă niciodată la principiile morale. Am crezut întotdeauna că le cunosc. Nu ştiu cum se face, dar omul are parcă impresia că ştie ce înseamnă cinstea şi onoarea, că ştie cum trebuie sau cum nu trebuie să se poarte într-o împrejurare sau alta. Cum să vă spun, asta se simte, se intuieşte. Mai ales cînd totul pare a fi în regulă.

— Nici prin cap nu-mi trece să minimalizez bunele instincte ale oamenilor cumsecade, numai că...

— Dar nu de instincte e vorba, nu, sigur că nu ! Sau în orice caz nu în sensul... Eu am crescut de mic în atmosfera, în spiritul mişcării muncitoreşti... Ca şi tatăl meu... Nu vă speriaţi, n-am de gînd să vă spun toată povestea mea, nici n-ar merita, vreau doar să vă spun, că cine a crescut în această atmosferă... Mă înţelegeţi, nu-i aşa ? Vreau să spun că nu-i chiar un instinct...

— Omul se mai poticneşte, crede-mă, tovarăşe Mészáros, se mai poticneşte uneori. Şi nu-l scuză, sub nici o formă nu-l scuză, nici trecutul său, nici altceva. Se mai poticneşte omul şi, îţi spun deschis, că nu mi se pare just să născocească acum o teorie a dumitale, în spatele căreia să te poţi baricada. Mai bine ar trebui să recunoşti că nu te-ai gîndit, sau nu te-ai gîndit în suficientă măsură la consecinţele pe care le va avea fapta

dumitale. Se mai întîmplă... Tocmai pentru că eşti un vechi comunist, aş vrea să cred că nu eşti egoist. În treacăt fie zis, pentru că veni vorba, trebuie să ştii că şi Kadács e comunist. Nu s-a mai reînscris numai pentru că e navetist. Dar în 'cincizecişişase a avut o atitudine justă.

Mă privi cu uimire.

— Cine ? Kadács ?

— Da. Aşa mi s-a spus... că şi-a văzut de treaba lui.

— N-a făcut nimic, asta-i adevărat. Dar de atitudine justă, nici gînd. N-a făcut nimic, pentru că nu-l interesa nimic.

M-am uitat din nou la Ema.

— N-ar trebui să-l desconsideri cu orice preţ numai pentru că... cum să-ţi spun... numai pentru că e rivalul dumitale ! În cincizeci şi şase a avut o atitudine justă. Şi-apoi, important e că n-a fost niciodată duşmanul nostru. Dar acum s-a întors împotriva noastră. Împotriva tuturor. Pentru că e un om disperat şi nenorocit. Şi, oricît ne-am ascunde după deget, dumneavoastră doi l-aţi nenorocit. Acesta este adevărul.

Făcu o mişcare bruscă şi se îndreptă atît cît îi permitea spatele gîrbov.

— De ce s-a întors împotriva noastră ? Vă rog să-mi spuneţi, pentru ce s-a întors împotriva noastră ? !

— Ţi-am spus.

Scutură din cap.

— Aţi spus adineaori, că nu-i moral să-ţi clădeşti fericirea cu preţul fericirii altuia. Dar nu-i adevărat. Uite şi noi, am luat fabricile din mîi-

nile capitaliștilor și ne-am construit fericirea noastră cu prețul fericirii capitaliștilor. Ba și pămîntul l-am luat de la moșieri.

— Stai puțin, prietene, stai puțin n-are rost să aplici experiența mișcării *muncitorești în* cazul de față !... Asta-i arguție, curată speculație ! Doar nu vrei să spui că ceea ce ai făcut dumneata, este o faptă ce se înscrie în spiritul luptei de clasă ? Dar e ridicol ! Dacă vorbești despre interesele majorității și ale minorității, atunci aplică acest principiu și la cazul în care sînteți implicați cu toții ! Ai intervenit în soarta a patru oameni... patru oameni nu-și găsesc acum fericirea.

— Patru oameni, doi oameni... Dar nu cifrele contează în acest caz, vă rog să mă credeți. Nu cifra e cea care dă caracterul moral sau imoral al unei fapte. Eu știu doar atît, tovarășe dragă, că din starea de imoralitate m-am refugiat eu aici, unde mă aflu acum. De șase ani sînt văduv și nu sînt nici eu din lemn... Mi-e rușine de fata asta, dar... Dar dacă e vorba pe-așa, nici ea nu mai e copil, așa că... Am avut întotdeauna pe cineva, oriunde m-am dus, mînat de treburi, mi-am găsit pe cineva. Credeți că n-am avut pe nimeni ? Credeți că nu mi s-a spus și mie la Buzgar să dorm la Huszar Karola ? Ba au mai fost și alte ocazii, cu duiumul... Așa vi se pare mai moral, tovarășe ?

Era cît pe aci să mă fîstîcesc la auzul numelui Karolei Huszar.

— Sînt situații, tovarășe Mészáros, cînd... Bărbatul văduv este în fond un om liber și își găsește, desigur, perechea care este și ea liberă.

Din punct de vedere social e totuna, în asemenea situaţii nu mai poate avea nimeni nici un fel de obiecţie.

— Dar pe mine — strigă el furios — pe mine mă interesează ! M-am săturat pînă peste cap de femeile cărora le este totuna cu cine.. unul vine, altul pleacă... lor le e indiferent, pentru că asemenea femei nu caută omul în bărbat, ci doar... ştiţi dumneavoastră ce vor ele ! O treabă ca asta seamănă cu exploatarea ; să nu vezi în celălalt un tovarăş de viaţă, ci... M-am săturat, m-am săturat pînă peste cap ! Pentru că aşa gîndeam şi eu, ce era să fac, că doar om sînt şi eu, nu mămăligă, şi nici măcar nu sînt chiar atît de bătrîn !... Eu am iubit-o pe biata nevastămea, am iubit-o foarte mult şi credeam... credeam că n-am să mai găsesc alta ca ea. Dar mi-era silă, să ştiţi, mi-era silă de viaţa aceea de cîine. Întotdeauna mi-a fost silă. Dar cînd am cunoscut-o pe Juliska... abia atunci mi-am dat seama ce viaţă mizerabilă am dus. — Ridicase vocea, vorbea pătruns de durere. — Nu principiile, să ştiţi ! Nu principiile au fost cele care mi-au arătat în ce constă imoralitatea, ci sentimentul, convingerea că duc o viaţă mizerabilă ! Credeţi că eu căutam aventura ? Dar ce, mai sînt un puşti cu capul în nori ? Pe femeia aceasta o căutam ! Pe femeia aceasta care este puritatea întruchipată şi care printr-un singur cuvînt îmi oferă mai multă mîngîiere, decît mi-ar putea oferi altcineva, dîndu-mi tot ce are. O femeie care mă face să uit anii aceia. Şi care este soţia mea, chiar dacă nu-mi poate

fi, deocamdată, oficial soție din pricina formalităților acelea blestemate.

Mi-am dat seama că trebuia să-i vorbesc totuși mai cald, mai prietenos.

— Crede-mă, tovarășe Mészáros, nici eu nu-mi imaginam altfel lucrurile. Îți respect sentimentele. N-am venit aici să scormonesc în cele mai intime resorturi omenești. Și nici ca să pocnesc din bici, recurgînd la nu știu ce principii morale, nu! Într-adevăr, nu mai sînteți copii, ci doi oameni maturi, ba chiar în plină maturitate aș zice. Sînt sigur că nutriți unul față de celălalt cele mai pure sentimente și... Și totuși! Încearcă să te ridici deasupra acestor sentimente; încearcă să privești lucrurile din afară și să reanalizezi toate consecințele! Spune-mi, te rog, tovarășii de la uzină nu ți-au vorbit despre aceste lucruri? Atunci, la începutul începutului, cînd ar fi fost infinit mai ușor, cînd ați fi putut să renunțați unul la altul, fără prea mare durere?

Tăcea.

— O, desigur, am uitat, dumneata ai fost detașat, n-ai făcut parte din colectivul uzinei.

— M-au reclamat la partid și aici, acasă, la uzină! M-au reclamat!

— M-da! — Am oftat adînc. — Dumneata ce-ai fi făcut? Dacă ai fi fost în locul lor, ce-ai fi făcut?... Nu zic că au procedat corect. Ar fi făcut mai bine dacă ar fi stat de vorbă cu dumneata, da, atunci, la începutul începutului, cînd îți venea mult mai ușor să renunți.

A ridicat iar tonul.

— Dar eu nu vreau să renunț ! De ce să renunț ? Și la ce să renunț ? Și dacă aș renunța, aș face o faptă mai morală ?

S-a uitat la mine și a văzut, nu se poate să nu fi văzut, bunăvoință pe chipul meu, nu se poate să nu-și fi dat seama, că mi-era milă de el, că aș fi vrut să-l ajut. Cuvintele au răbufnit din el, ca dintr-un vulcan :

— Mi-ați spus să privesc lucrurile din afară, din afară, tovarășe, da, din afară... Am îndrăgit-o repede pe femeia aceasta, am îndrăgit-o muncind alături de ea. Dar nu de femeie m-am îndrăgostit, oh, nu, că doar nu-i zîna zînelor... Nici nu mi-am dat seama că-i femeie. În fond, a trecut și ea de prima tinerețe... Pe omul din ea l-am îndrăgit, da, de om m-am îndrăgostit... Și înainte de toate am îndrăgit felul în care muncea. Fiindcă să știți, că există pe lume mulți sudori, a căror muncă nu face nici două parale. Și mai există unii care sudează bine, se pricep la meserie și totuși ți-e silă să te uiți la lucrul ieșit din mîna lor. Pentru că e durabil lucrul sudat de ei, nu zic ba, durează cît e lumea și pămîntul, numai că are un aspect mizerabil. Sînt în stare să ardă o mare porțiune din smalț și e numai noduri și rugină locul sudat de ei... Juliska lucra frumos, elegant, părea o dantelărie sudura ei. Vedeți, asta mi-a plăcut mie la ea. Am lucrat cu mulți sudori în viața mea, dar un sudor ca ea n-am mai avut niciciînd. Cei de la uzină nici măcar n-au știut cu cine au de a face, vedeți ? Într-atît n-au avut habar cît valorează munca ei, că au fost în stare s-o dea afară. Pentru că, să știți, e un om simplu și mo-

dest, nici nu-i auzi gura cît e ziulica de mare... Tiii, și ce femeie ! Printre atîția bărbați... că doar știți cum se întîmplă, cînd apare o femeie printre ei își dau drumul la gură dinadins. Dar femeia aceasta nici nu clipea măcar, de parcă ar fi fost și surdă și oarbă. În schimb, dacă cineva avea nevoie de ajutor, auzul și vederea îi reveneau pe loc. M-am bucurat că am un asemenea tovarăș de muncă. Mi-a mai plăcut apoi, că își scotea întotdeauna mîncarea de acasă dintr-un șervet curat... Într-o zi, cînd s-a retras ca deobicei în colțul halei să mănînce, ce credeți că mi-au văzut ochii ? Avea pe picior o vînătaie mare și urîtă foc. M-am dus lîngă ea. Am procedat imoral, ducîndu-mă la ea, spuneți-mi, vă rog, tovarășe dragă ? Era mai bine să fi ridicat din umeri și s-o fi lăsat în plata domnului ? Da ? M-am dus la ea. Ce s-a întîmplat, tovarășă Kadács ? Ai căzut ? Așa am crezut, că a căzut dimineața pe drum, sau la uzină, cine știe. Era tare dezordonată și neîngrijită hala aia !... Și-apoi mă gîndeam că avea poate nevoie de medic. Nu, mi-a zis ea, n-am pățit nimic ! Cum putea să spună că n-a pățit nimic, cînd am văzut cu ochii mei ! Am trimis-o la cabinetul medical. Dar s-a speriat așa de tare... mi-am dat seama imediat, că avea precis ceva de ascuns, și nu voia s-o sîcîi atît. Bine, am zis. S-a înroșit pînă în vîrful urechilor. Mi-a plăcut, să știți, deoarece eram convins că în spatele propriului ei necaz ascunde ceva, sau pe cineva. Că nu voia să facă cuiva vreun rău. Se gîndea poate să nu fie tras la răspundere acel cineva. E un om de nădejde, să știți un om tare

de nădejde. Bine, tovarășă Kadács, i-am zis, numai să ai grijă ! Și am prins-o de umeri. Ei, nu așa... doar așa cum o face un om cu un alt om. Am prins-o de umeri, voiam să-i spun în felul ăsta că-i un om de nădejde. Dar ea s-a tras repede înapoi, cu o grimasă de durere. Pentru că fusese bătută măr, să știți, pînă și umerii o dureau... Ei, mi-am zis, nu-i de șagă ! M-am așezat lîngă ea. Ce s-a întîmplat ?... N-ar fi trebuit s-o fac, nu-i așa, tovarășe, că n-ar fi trebuit să mă așez lîngă ea ? Ar fi fost mai moral să fi ridicat din umeri și să-mi fi spus ce dracu mă interesează pe mine ?... M-am așezat lîngă ea. Uite ce este, tovarășă Kadács, dacă nu vrei să-mi spui, nu-mi spune, dar văd că ai necazuri. Nu mă gîndesc numai la faptul că precis te-a bătut cineva, de te-a învinețit. Dar văd că te apasă și altceva. Dacă nu vrei, nu-mi spune nimic ! În fond pe mine trebuie să mă intereseze numai munca dumitale, în rest n-am nici o putere. Numai că, vezi dumneata, brigada mea este o brigadă socialistă de muncă, așa că la noi nu-i ca-n alte părți. Iar eu nu sînt numai șeful brigăzii, ci și comunist. Așa i-am spus, tovarășe, și vă jur pe tot ce am mai sfînt pe lume că așa am și gîndit. Juliska s-a uitat la mine, dar nu mi-a spus nimic, doar în ochi i se citea o recunoștință profundă. N-a scos un cuvînt. Am întrebat-o din nou, degeaba ! După masă, cînd am revăzut-o, purta salopetă, deși n-ar fi avut nevoie de ea și unde mai pui că era o căldură insuportabilă, v-aduceți doar aminte ce caniculă a fost anul acesta în mai. S-a îmbrăcat în salopetă ca să nu-i vedem noi vînătăile... Am

urmărit-o toată ziua. Mă obseda chipul ei, grimasa de durere pe care o făcuse cînd am apucat-o de umeri. Trăgea, trăgea într-una. Muncea neobosit. Dar eu m-am hotărît să mai stau și altă dată de vorbă cu ea, să mă apropii de ea, ca să-și descarce sufletul. Știam că femeia aceasta ascunde în suflet o durere, un necaz foarte mare...

Mda, sigur că da... Îmi trecuse și mie prin cap, cum să nu-mi fi trecut, că „zburătorul" acesta n-o atrăsese pe femeia de patruzeci și doi de ani, mamă a doi copii, fluierînd pur și simplu după ea, sau făcîndu-i cu ochiul...

— Cam așa a început, tovarășe dragă, „imoralitatea". Și a continuat cînd am aflat ce viață ducea și cît de nefericită era. Dar a mai trebuit să treacă multă vreme, pînă cînd am aflat că putea fi fericită alături de mine, pînă cînd am aflat că și eu o căutasem pe ea, numai pe ea. Și tot atunci mi-am dat seama, că dusesem ani de zile o viață mizerabilă și că ea e femeia care ar putea să-mi redea viața. Avea să mă elibereze, așa cum aveam s-o eliberez și eu pe ea.

Se făcuse tîrziu, trebuia să se pregătească de plecare și nici nu apucase încă să mănînce. Ne-a îndemnat să stăm liniștiți, s-o așteptăm și pe femeie. În cele din urmă, ne-am decis să coborîm cu Ema și Marta, să mîncăm ceva la restaurantul din apropiere și să ne întoarcem apoi.

Pe drum am tăcut toți trei. Abia cînd ne-am așezat la masă a început Ema să vorbească.

— Eu cred în omul acesta. Tu nu ?

— Cred, cred în sinceritatea lui... Dar vorbele lui trebuie apreciate la justa lor valoare. E îndrăgostit. Şi o dragoste tîrzie ca aceasta, oricît ar spune el că nu mai e copil, constituie o legătură deosebit de puternică.

Mi-a răspuns după o scurtă tăcere.

— Vreau să-ţi povestesc o întîmplare mărunţă legată de Mészáros. A avut şi el un apartament de două camere cu tot confortul de rigoare. E cel prin care ai trecut şi tu. A fost al lui. S-au mutat aici după asediu. Casa era dărăpănată, a pus-o la punct. Cînd i-a murit soţia şi a rămas singur, i-a trimis vorbă fratelui său, care e mult mai tînăr decît el şi care se însurase tocmai în perioada aceea. Avea şi el o locuinţă, dar cam mică şi întunecoasă, unde mai pui că venise pe lume şi primul copil. Vezi tu, Mészáros nu numai că l-a adus aici pe fratele său, dar i-a cedat chiar ambele camere. Zicea că fratele său are copii şi că s-a înscris şi la seral, avea deci nevoie de linişte ca să înveţe. El s-a mulţumit cu camera de serviciu, cea care dă spre curtea interioară. L-a mai şi ajutat ba cu una, ba cu alta, i-a făcut cadouri, chiar dacă lipsea de acasă cu lunile... Iar acum ştii care-i situaţia ? Cumnată-sa e revoltată de viaţa imorală pe care o duce el şi vrea să-l scoată din casă. Poate tocmai pentru că se teme ca nu cumva să înceteze de a-i mai ajuta şi de a le face cadouri... S-a dus pe la sfat, pe la administraţia imobilelor şi pe la procuratura sectorului, interesîndu-se de baza legală care i-ar permite s-o scoată pe tovarăşa Kadács din casă şi din oraş. I-a făcut pe amîndoi albie de porci,

numindu-i „concubini" și în fel și chip... Teribil trebuie să se mai iubească oamenii aceștia. Nu știu cum se face, că toată lumea se străduiește să le pună bețe în roate, să le îngreuneze situația, dar se pare că asta îi îndîrjește și mai rău.

Într-adevăr, trebuie să se iubească tare mult, nu m-am îndoit nici o clipă de acest lucru. Dar cum se va sfîrși o dragoste ca aceasta ? Și unde duce ea ?

— Nu cumnata — am zis eu — și nici „lumea" nu este cea care îi urmărește atît de asiduu, ci mai curînd propria lor conștiință... Le este mai ușor atîta vreme cît mai pot încă arunca vina pe alții, nefiind nevoiți să se uite în propriile lor suflete.

— Așa vezi tu lucrurile ?

— Tovarășa Kadács este femeie, soție și mamă. A sacrificat totul numai pentru ca să poată fi femeie, numai și numai femeie, ca să devină din nou, sau, mai știi ?, să poată deveni, poate pentru prima oară în viața ei, femeie. Dar ți-am spus, a fost mamă și soție. Fără ea familia piere. Tocmai tu să nu știi acest lucru ? Aidoma unei meduze cînd ajunge pe uscat ; în viața familiei ea este apa, elementul dătător de viață.

— Și numai din cauză că o fetișcană, servitoarea aceea de optsprezece ani, s-a măritat odinioară cu Kadács Jozsef, din pricina asta, zic, să nu mai aibă azi dreptul la fericire ? Să nu mai aibă dreptul să-și făurească propria ei viață ?

— Stranie întrebare ! Oricum, întrebarea e clară și constituie însăși esența problemei, de-

terminînd în ultimă instanţă caracterul ei moral sau imoral.

— În concluzie, care este părerea ta ? Cine are dreptate în toată povestea asta ?

Întrebarea m-a cam surprins. Inima ei bună, vestita ei inimă bună intuise probabil chinurile celor doi oameni şi ar fi dorit ca adevărul să nu-i doară. Să nu doară pe nimeni.

— În lumea noastră — a zis ea — e atît de uşor să stabileşti ce-i bun şi ce-i rău ! Că doar noi ştim prea bine ce vrem, ştim pentru ce şi împotriva cui luptăm. Atunci cum se face, că nu ne putem descurca în asemenea probleme ?

— Lumea noastră — am continuat eu — o dăm acum la rindea şi unde dai cu rindeaua, nu se poate să nu fie şi talaş. Uite ce este, Ema dragă, mie nu mi-a spus nimeni la Buzgar că soţii Kadács ar fi trăit pînă acum ca doi porumbei. E caraghios să crezi că se poate întîmpla aşa ceva după douăzeci şi cinci de ani de căsnicie, cu doi copii mari ! Dar nimeni n-a putut înţelege gestul femeii. Pentru că pînă acum căsnicia lor era considerată o căsnicie fericită. Căsnicie fericită ? ! Mă rog, în orice caz, nu nefericită. Poate că bărbatul a fost uneori brutal cu femeia, poate că a băut uneori un pahar mai mult, un pahar cu vin, evident. Poate că pe ici, pe colo a mai avut de-a face şi cu alte muieri, dar să ştii că a trăit numai şi numai pentru familia lui. Şi-au construit un cămin frumos şi lui nu i-a trecut niciodată prin cap să-şi părăsească familia. „Oricare femeie ar fi fericită să aibă un bărbat ca el". Vezi, asta-i părerea vecinilor. Ei sînt cei mai în măsură să le cunoască viaţa. Să nu

crezi că nu există un dram de adevăr în logica nefericitului de Kadács. Vezi tu, dacă nu s-ar fi dus să se angajeze la fabrică, femeii nu i-ar fi trecut niciodată prin cap, că-i nefericită, că nu trăiește bine și că n-are un cămin ideal. Noi i-am creat condiții egale, am eliberat-o, dar ea nu știe cum să se folosească de aceste condiții și de această libertate. Abuzează de ele. Le folosește împotriva propriei sale familii. Vezi, acesta este talașul despre care îți vorbeam și care constă în faptul că ea trăiește acum cu Mészáros Imre. Dar nu-i adevărat, nu poate fi nici acum fericită ! Pentru că în clipa asta Kadács este probabil beat criță datorită uriașei cantități de palincă pe care a turnat-o în el ; pentru că băieții nu pot nutri sentimente calde față de mama lor, pentru că s-au înăcrit în sufletul lor toate amintirile frumoase ; pentru că Joska se teme de cea pe care o iubește, se teme de dragoste, construindu-și cu o stîngăcie plină de zel, pentru sine și pentru fratele său, o lume a unei bărbății sterile. Și pentru că fetița asta a venit plîngînd la mine cu cîteva săptămîni în urmă. Vezi tu, dragă Ema, toate acestea alcătuiesc talașul făcut de rindeaua despre care îți vorbeam.

Scutură din cap.

— Nu. După talașul făcut recunoști și lemnul și rindeaua. Ăsta nu-i al nostru.

— Evident, orice comparație șchioapătă puțin ! Într-adevăr, nu-i al nostru, e o rămășiță a lumii care a apus. Dacă femeile n-ar fi fost oprimate... Vreau să spun, că cel care se ridică la suprafață ieșind dintr-un cheson, nu din pri-

cina aerului piere, ci din pricina chesonului. Mă înțelegi ?

Scutură iar din cap.

— Mészáros Imre a stat de vorbă cu Joska. Știai ?

Spusele ei m-au surprins.

— Nu.

— S-a dus la el și i-a spus că îi consideră, pe el și pe fratele lui, ca pe propriii săi copii, pentru că sînt ai femeii pe care o iubește și cu care conviețuiește. I-a mai spus că îl vor ajuta pe cel mic să-și poată continua studiile. — Se uită încurajator la Marta. — Că-l vor ajuta și pe el să-și continue studiile. În fond e de datoria lor s-o facă. Că mai tîrziu, cînd ei vor fi bătrîni și vor fi nevoiți să recurgă la ajutorul altora, vor fi gata să primească la rîndul lor ajutorul copiilor, dacă aceștia vor considera că... Ei, fetițo, ce părere ai ?

Marta se înroși toată, dar ochii prinseră a-i străluci de bucurie.

— Ei, ce zici, ar fi bine ?

Fata bolborosi abia șoptit.

— Da.

— Dar Joska — am întrebat eu — ce părere are ?

— I-a spus că n-are nevoie de ajutor. Și să-l lase în pace. L-a refuzat scurt, fără nici o explicație.

Se lăsă o tăcere grea.

— Știam — am bîiguit eu. — Știam. Îl cunosc pe Joska.

Pe la ora zece am urcat iar. Cumnata lui Mészáros ne-a condus fără nici un chef în cămă-

ruța din spate. Scurt timp după aceea sosi și Julia Kadács. S-a speriat teribil, biata de ea, cînd ne-a văzut pe toți trei. Puțin a lipsit să n-o ia la goană. A liniștit-o Ema. Nu făcuse ea o contestație ? Atunci de ce era așa de speriată ? I-am spus și eu că n-aveam de gînd s-o deranjăm prea mult. Știam tot, cunoșteam fiecare personaj al acelei întîmplări nefericite și nu doream decît s-o cunosc și pe ea, să aflu care era și părerea ei.

I-am prezentat-o apoi pe Marta, spunîndu-i că-i logodnica lui Joska. În prima clipă a fost tentată s-o îmbrățișeze, dar rușinată, s-a mulțumit să-i strîngă mîna. I-a fost poate teamă să n-o respingă cumva ? Cine știe ?

Chiar și mai tîrziu, în toiul discuției, revenea iar și iar cu privirea la Marta. O iubea din ochi, cu teamă și sfială.

După tot ce aflasem despre ea, m-a cam surprins înfățișarea ei. Femeile, mai ales în trecut, îmbătrîneau repede. Le îmbătrînea munca grea, de la țară. În ciuda celor patruzeci și doi de ani ai săi, avea un aspect tineresc. Statură fragilă, privire de fetișcană, gata în orice clipă s-o înece lacrimile și doi obraji ce roșesc ușor. Părul blond, strălucitor. Doar mîinile, mîinile acelea osoase, cu pielea ușor încrețită și ridurile din colțul ochilor dezvăluiau faptul că depășise de mai bine de două ori vîrsta de douăzeci de ani. Mai-mai că eram tentat s-o consider o femeie frumoasă. (Curios, consătenii ei nici nu observaseră acest lucru. În orice caz nu-mi spuseseră nimic în sensul acesta. Karola afirmase chiar contrariul. E drept că în asemenea cazuri nu e

bine să asculți părerea prietenelor sau a vecinelor !) De altfel, văzînd-o, mi-am dat pe loc seama de ce mi se păruse atît de familiară cămăruța aceea : recunoscusem desigur în ea atmosfera de „rufe curate", pe care o găsisem și la Joska. Semănau unul cu altul, semănau chiar foarte mult. Nu numai trăsăturile feței dezvăluiau această asemănare, ci multitudinea particularităților mărunte, aparent neînsemnate. Privirea caldă, modestia și încrederea, felul de a vorbi, farmecul instinctiv al gesturilor...

Se făcuse tîrziu, așa că am trecut imediat la obiect.

— N-aș vrea să-mi bag nasul unde nu-mi fierbe oala, aș vrea pur și simplu să vă ajut, dacă-mi stă în puteri. L-am rugat și pe băiatul dumitale, pe Joska, să vină și el. N-a vrut. După cum vezi, n-a vrut să vină. Oricîte le-am spune noi, oricît i-am învăța că nu le stă bine copiilor să-și judece părinții, uite că ei tot ne judecă. Și n-avem încotro, pentru că, în definitiv, noi i-am învățat s-o facă. Uite, poate chiar dumneata l-ai educat în așa fel, încît să se întoarcă acum împotriva dumitale și să te judece.

Și-a lăsat capul în piept. Nu i se zguduia deloc pieptul, aproape că nu mai respira, dar lacrimile îi curgeau șiroaie.

M-am uitat disperat la Vitarius Ema, implorînd-o să-mi vină în ajutor... Degeaba, n-am ce face, sînt nevoit să pricinuiesc dureri. Dacă vreau să vindec, sînt nevoit să pricinuiesc și dureri. Asta e ! Deși intenția mea este să vindec, să-i ajut pe toți, vreau din răsputeri, din adîncul

sufletului meu, ca un disperat vreau să-i ajut... Dar poate că ea...

Ema însă tăcea. Ne sfredelea cu privirea cînd pe mine, cînd pe femeie, cînd pe Marta, pîndind ce spune fiecare.

Marta nu zicea nimic. Simțeam în schimb din privirile ei, că era alături de noi, pe parcursul întregii seri, cu toată ființa, cu fiecare fibră a ei.

— Chiar dacă nu ne-am cunoscut înainte, m-am gîndit mult la dumneata. Aș vrea tare mult să fii și dumneata fericită, crede-mă ! Nu te invidiez pentru că ți-ai găsit, chiar și atît de tîrziu, fericirea, că ai descoperit după cum ți se pare, omul care ar putea să-ți fie tovarăș. Dar trebuie să recunoști că, oricît te-ai feri, legăturile familiale te urmăresc. Te urmăresc grijile, gîndul că bărbatul dumitale a ajuns un bețiv, distrugîndu-și viața, că aproape toți din jur vă privesc cu dușmănie și suspiciune. Nu se poate să nu recunoști că, oricît de mult ai fi dorit să fie bine, tot n-a ieșit bine ceea ce ai făcut. Mai poți fi oare fericită sub povara care te apasă ? Gîndește-te, îl mai poți face oare fericit pe omul care ți-e drag ? Mai poate exista oare armonie în sufletul dumitale ?

Mi-era tot mai milă de ea, iar ceea ce îi spuneam izvora într-adevăr din adîncul sufletului meu.

— Nu curiozitatea sau preocupările scriitoricești m-au mînat pe mine la Buzgar și-apoi aici. Am și eu familia mea, am și eu grijile și problemele mele familiale. Ca dealtfel în oricare familie, așa mi se pare.

M-am cam împotmolit, așa că am fost nevoit să recurg din nou la formula care mă obseda.

Vreau să te ajut... Știu că nu-i ușor să te desparți și că ți-ar fi și mai greu să te întorci acasă. Dar nu ești singură. Uite, e și tovarășa Vitarius alături de dumneata, o luptătoare încercată, matură și e și femeie, te poate înțelege mai bine ; mai e și fetița aceasta și mai sînt și eu, dacă îți pot fi de folos cu ceva. O să te împăcăm cu fiul dumitale și cu cei de acasă, din Buzgar...

Plîngea, degeaba, n-aveam ce face, o zguduia plînsul tot mai tare, lacrimile îi curgeau șiroaie. Deși făcea încercări disperate să se stăpînească și nu scotea nici măcar un sunet cît de mic.

— Am stat de vorbă și cu Mészáros. Nu-i ușor, știu. Ne-am întîlnit cu el în după amiaza aceasta. Te înțeleg, te înțeleg foarte bine. În răstimpul scurt cît am discutat cu el, am învățat și eu să-l respect. Dar cu atît mai ușor va înțelege și el...

Izbucni în hohote de plîns.

— E atît de bun ! E un om atît de bun !

Am implorat-o iar pe Ema din priviri să-mi sară în ajutor. Dar în zadar. Continua să ne privească în tăcere. Nici nu mă încuraja, nici nu mă dezaproba, se uita doar la noi plină de curiozitate, într-un chip nemilos și crud. M-au trecut toate nădușelile.

— Tovarășă Kadács, i-am zis, dacă ți-ai vedea casa, bărbatul ! Eu l-am văzut. Bărbatul dumitale te iubește.

Scoase un țipăt strident :

— Nu !

„Nu"-ul acela s-a abătut ca un trăznet asupra gîndurilor şi încercărilor noastre disperate, asupra lumii pe care încercam să o reclădim în momentele acelea fie şi prin discuţia noastră.

„Nu" — se rostogolea de la un perete la altul, aidoma tunetului care urmează fulgerului, aşa, tam-nisam, fără argumente şi îndelungi demonstraţii, „nu" — se constituia într-o concluzie seacă şi irevocabilă.

Ema tăcea. Speriată, tăcea şi Marta. Dar pe mine, după ce mi-am mai revenit, începea să mă enerveze şi să mă revolte, ca întotdeauna, dealtfel, încăpăţînarea care nu reuşea să treacă cu nici un chip peste propriile-i sentimente.

— De ce vorbeşti aşa, tovarăşă ? De ce vrei să ne faci să credem şi să te convingi pe dumneata însăţi, cînd...

S-a uitat la mine cu privirea aceea sinceră, plină de cuceritoare francheţe, şi mi-a repetat :

— Nu ! Nici gînd, nu mă iubeşte !

Vitarius Ema stătea pe colţul patului, acolo unde stătuse mai înainte Mészáros Imre. În cele din urmă se ridică şi începu să vorbească, sprijinindu-se cu mîinile la spate de tăblia patului.

— Am să vă spun acum motivul pentru care am acceptat să mă ocup de acest caz... Pentru că am înţeles din maldărul acela de hîrtii următoarele : Mészáros Imre a fost criticat în şedinţa organizaţiei de partid, iar femeii acesteia i s-a respins cererea de primire în partid, cu toate că ar fi meritat cu prisosinţă să fie primită. Adică, e exact ca şi cum ar fi fost exclusă

din partid. Mészáros Imre a fost mutat disciplinar la Pesta. A fost şeful unei brigăzi de montori, acum e maistru. A fost deci „avansat" disciplinar. Femeia aceasta a fost concediată din fabrică. — Ridică tonul. — Ştiţi, îmi face întotdeauna o plăcere deosebită să bag furca în idioţeniile masculine de soiul acesta.

Am rămas trăznit. Ce voia ? Dar ea continuă din ce în ce mai înfierbîntată.

— Şi ştiţi dece ? Pentru că mie îmi este permis s-o fac ! Pentru că mie mi s-a zis, toată lumea zicea la fel, că bărbatul meu urmează să plece la Novosibirsk, să conducă nişte cursuri. Dar nu m-au păcălit. Cînd el a debarcat la Barcelona, eu îl aşteptam deja pe chei ! Şi am stat cu burta în şanţ, lîngă el, la Madrid. Mie nu mi se poate spune că aş fi împotriva căsătoriei. Eu pot s-o fac nestingherită. Numai că bărbatul meu, dragul de el, era un om, dar un om aşa de... O mai pot face şi pentru că mie mi s-a reproşat întotdeauna purtarea prea bărbătească. N-am fost niciodată apărătoarea femeilor, de aceea nici nu m-au ales vreodată în nici o organizaţie de-a femeilor, spuneau că am gura prea mare şi nu fac decît să bag zîzanie între femei. Aşa că asta-i ! — Se întoarse spre mine. — Mie să nu-mi vorbiţi voi despre egalitatea femeii, auzi ! Unde vezi tu aici drepturi egale ? Asta să-mi spui tu mie ! Ştii tu oare, tovarăşe scriitor, tu care vorbeşti atît de uşor despre moral şi imoral, tu care-i judeci pe oameni cu atîta siguranţă, ştii tu oare ce viaţă a avut femeia asta ! Ce crezi, de ce s-a măritat cu Kadács în urmă cu douăzeci şi cinci de ani ?

Pentru că era fericită că s-a putut mărita ! Din zece femei, opt spuneau același lucru ! Spune-mi rogu-te, s-a spus vreodată despre vreun bărbat, oricît de amărît ar fi fost, cum că trebuie să fie fericit că s-a putut însura ? Poate doar în cazul unor idioți, ori schilozi. Dar cu fetele era altceva. Fete tinere și frumoase trebuiau să fie fericite cînd se puteau mărita. Și crezi că azi nu se mai întîmplă același lucru ?... Și-apoi, chiar dacă l-a iubit atunci... Ce viață a avut ea ? ! Ce crezi, pe numele cui sînt casa și cele două parcele ? Ei, pe numele cui ? Pe numele lui Kadács Josef, senior. Du-te și uită-te în registre. Că doar el a fost cel care le-a obținut, el a fost cel care a adus bani în casă. Femeia aceasta avea degetele zdrelite de cărămidă, de mortar și de varul stins, femeia aceasta n-a avut nici zi, nici noapte și asta ani și ani în șir, două decenii și mai bine. Că ori era gravidă, ori alăpta, ori era bolnav copilul, sau... vai doamne, trebuie să spăl, vai doamne, hai la gătit, hai să mai construim ceva, ca să avem un acoperiș deasupra capului... și uite așa o ține într-una. Vai, să-i fac bărbatului un pacheţel, să aibă la serviciu, vai, să-i gătesc, ca să aibă ce mînca seara cînd s-o întoarce acasă, ba să le dau ceva și păsărilor, să văd și de grădină, că bărbatul observă totul și-mi face observație din te miri ce... Dacă, din pricina ploii, nu poate intra cumva printre straturile din grădină și apar bălării, că de, așa sînt bălăriile, își cam fac de cap, cînd se întoarce omul acasă îi face mizerie. Iar dacă alergătura continuă, atenția mereu trează, starea aceea mizerabilă de femeie o

doboară cumva o dată și, într-o după masă, îndrăznește cumva să se lase furată de somn, vai de capul ei... În fond, poate fi singura ei bucurie, pentru că ea se mulțumește să ciugulească doar cîte o fărîmă de bucurie din viață... Da, și atunci, ce-ți aud urechile : „zace ca bleaga și casa-i cu fundul în sus !"... Iar dacă îndrăznește cumva să zică ceva... Asta-i mai lipsește ! Că doar bărbatul face ce vrea. Ba îi și mai trage și o mamă de bătaie chiar și în fața copiilor. Dar nu dă tare, doamne ferește, că de, ar putea fi acuzat că i-a provocat grave leziuni corporale, sau mai știu eu ce mama dracului, și atunci dă mai încet, dar dă, că de, un bărbat e bun, chiar dacă își bate nevasta ! Te-am ascultat mai adineauri, tovarășe scriitor ; spune-mi rogu-te, dar cinstit, cu mîna pe inimă, dacă nevastă-ta s-ar proțăpi în fața ta și ți-ar spune că de, a mai avut în viață ici-colo cîte o aventură trecătoare, dar că ea, nu-i așa, te-a iubit numai pe tine și că pentru ea familia... Ei, spune, ce părere ai avea despre o astfel de nevastă model ? Ei, ce părere ai avea ? Că de, ar trebui să fie fericit oricare bărbat, că a găsit așa o nevastă ! Și dacă așa, printre altele, ar mai trage și la măsea și te-ar mai și bate, ei, ia spune, tovarășe scriitor, ce-ai zice ? N-ai decît să proclami sus și tare, că asta e rînduiala lumii, dar să nu care cumva să îndrăznești să spui că libertatea i-a dăunat acestei femei și că a abuzat de ea !... S-a angajat la uzină, dar n-a fost dorința ei, aveau nevoie de bani, să poată cumpăra materiale de construcții, așa că s-a angajat. Acolo, văzînd cît e de is-

teață, au promovat-o, trimițînd-o la un curs de calificare în meseria de sudor. Bărbatul ei a protestat, zicea că o femeie n-are nevoie de meserie. Cum așa, o femeie să învețe meserie ? Și de atunci necazurile s-au ținut lanț. Cînd i se slăbea puțin vreun nasture, sau cînd se mai nimerea să moară cîte un pui... Numai că femeia aceasta, care cunoscuse pînă atunci viața și munca unei femei casnice, a avut în acest fel ocazia să cunoască și munca care îți aduce venituri, și din care îți poți cumpăra casă și teren, pe care să-l înregistrezi pe propriul tău nume ; femeia aceasta, care și-a dat seama că și munca ei putea fi remunerată și căreia i s-a spus pentru prima oară în viață „bravo, ai făcut o treabă bună", fiind felicitată chiar și în public ; femeia aceasta despre care pînă și ziarele au scris, deși ea fusese obișnuită să nici nu fie luată în seamă, sau să fie ocărîtă pentru ceea ce făcea... femeia aceasta n-a mai tremurat, nu i-a mai fost teamă ! Avea de-acum curajul să spună adevărul, chiar dacă risca să fie ucisă în bătaie. Pentru că nu cătușele dor și nici bătaia, ci faptul că nu poți spune niciodată în viață adevărul, că nu-l poți rosti cu voce tare, deschis, sincer și calm, ci doar așa, pe furiș, la urechea propriilor tăi copii... Dar familia și-a apărat-o, tăinuind chiar și la uzină numele celui care o umplea de vînătăi. Ai auzit cu urechile tale că în plină canicolă, atunci în mai, a fost în stare să se îmbrace în salopetă, numai ca să-și ascundă vînătăile... Și-atunci a dat peste un bărbat, care spune niște lucruri născute parcă din propriile ei gînduri, un bărbat care se

poartă și procedează întocmai așa cum vorbește... L-a găsit și l-a ales. La peste cincisprezece ani de la eliberarea comunei Buzgar, femeia aceasta și-a adunat puținele boarfe pe care le avea și l-a părăsit pe soțul care cîștiga bine, cu casa și cu parcela lui înregistrată, cu tot, cu toată avuția lui, fără să mai aibă nici o pretenție de la el. Femeia aceasta s-a eliberat ! N-a abuzat de libertate, nu s-a îmbătat de ea și nici nu s-a îmbolnăvit ca scafandrul tău de cine știe ce boală a chesonului sau cum dracu i-o fi zicînd, ci s-a eliberat, stimate tovarășe scriitor. Înțelegi, drăguțule ? — S-a apropiat apoi de masă, postîndu-se în fața noastră. — Ai afirmat că bărbatul ei o iubește. De unde ai mai scos-o și pe asta ? Cine ți-a spus ? Am fost și eu la Buzgar și am stat de vorbă cu bărbatul ei. „Aici e locul ei !" Da, aici e locul ei, a zis el, dar pentru că se temea ca nu cumva odată cu nemernica aia de nevastă-sa să se aleagă praful și de casă și de parcele și de tot ce considera el că-i aparține. Avea impresia că deține în familie monopolul procurării banilor și că este stăpînul absolut al tuturor. Vezi, asta iubea el, nu pe nevastă-sa !

Femeia se ridică în picioare, oferindu-i locul, dar Ema o împinse blajin la loc.

— Stai liniștită, draga mea, eu stau oricum destul pe scaun. — Și se întoarse iar spre mine, arborînd aceeași severitate. — Eu am tot dreptul să vorbesc, mie poate să-mi meargă meliția cît vreau, pentru că bărbatul meu a fost rănit de trei ori, ceea ce înseamnă că l-am scos de

trei ori în brațe de sub gloanțe, cărîndu-l la infirmerie cu mîinile astea, stimate tovarășe scriitor ! Să știi că nu atentez la integritatea sfintei căsătorii ! Sînteți niște patriarhi ! De cîteva mii de ani încoace nu v-ați schimbat deloc ! Am fost la Buzgar chiar și pentru simplul motiv, că doream să văd cum arată comuna aceea. Unde oamenii sînt atît de grozav de morali, de sînt în stare să adreseze scrisori teribil de revoltate uzinei, Comitetului Central, afirmînd că tovarășa Kadács așa și pe dincolo. Mă bucur întotdeauna cînd dau peste niște oameni capabili să se judece între ei atît de sever și de răspicat, așa că m-am dus... M-au cazat la vivandiera aia, cum dracu o cheamă, că am și stat de vorbă cu ea. A doua zi îi spun unuia de pe acolo : ascultă tovarășe, dar asta-i curvă mare ! La care el : de ce vorbiți așa de urît ? Așa-i firea ei, are sîngele iute. Dar eu i-am zis : tovarășe, casa aia e un stabiliment, voi nu vedeți ? Păi cum să nu fie, dragul meu scriitor, cînd aia, cum naiba o cheamă îi slujește pe ei toți, cînd pînă și proverbele și zicătorile devin în gura acelei muieri niște ode de prea mărire a bărbaților ! Acum s-a transformat într-un suflet milostiv, chiar așa, suflet milostiv ! Pentru că are ocazie să-l ocrotească pe sărmanul om părăsit de toți. Și-i ia toți banii. Știi cît îi ia pe un ou ? Doi forinți ! La Buzgar ! Și știi pe ce ouă ? Pe cele ouate de găinile lui Kadács. Karola, ei vezi, așa o cheamă... Dar împotriva Karolei n-a ticluit nimeni pînă acum nici-o reclamație nicăieri,

pentru că dumneaei se spovedește frumușel la sfinția sa și-i o femeie cumsecade și morală. Iar față de Kadács e un adevărat înger. În timp ce femeia asta este imorală. Da, imorală, pentru că s-a răzvrătit împotriva bărbatului ei! Ptiu! Care va să zică femeii ăsteia nu i-a priit libertatea, nu-i așa tovarășe scriitor? Și să mai știi, că am să stau eu de vorbă și cu mucosul ăla! Maică-sa îl căra în spinare în timp ce scotea piatra din carieră, piatra necesară casei, o casă frumoasă, cu două ferestre mari ce dau spre stradă, înscrisă în cadastru pe numele lui Kadács! Las' că stau eu de vorbă cu el! Că vezi doamne, el nu catadicsește să vină aici, la maică-sa, el o reneagă! Ei, fir-ar să fie de porcărie!

În clipa aceea își făcu apariția cumnata pusă pe harță. Cică de ce zbieram așa, copiii se culcaseră și-apoi ce, aveam cumva impresia, că sîntem la cîrciumă?

— Nu. E o casă de oameni cinstiți, sau cel puțin așa a fost pînă nu demult.

Se legă apoi de Iulia Kadács din pricina unui lighean. Zicea să nu-și înmoaie rufele în el, pentru că n-avea nici un chef să se împiedice cît e ziulica de mare prin baie de mizeria altora, altfel are să-i azvîrle rufele pe geam și n-are decît să le caute mult și bine... Iulia Kadács nu i-a răspuns nimic, și-a cerut scuze și a ieșit. Ema se așeză pe locul ei la masă și, aplecîndu-se spre mine, îmi vorbi ceva mai blajin.

— Moralitate, imoralitate, dragul meu prieten... Am fost la Buzgar, există acolo un res-

ponsabil de restaurant, sau ce mama dracului o fi. Fură de zvîntă. I-am cerut un șpriț la masă. Știi cît mi-a luat pe el ? Zece forinți ! Adică atît a vrut să-mi ia, pentru că l-am chemat la mine. Ascultă, amice, zic, ce fel de șpriț e ăsta ? La care el : Tokai veritabil. Și s-a repezit să-mi aducă sticla cu gîtul lung, arătîndu-mi-o : de aici v-am turnat. Dar i-am spus : în primul rînd, dacă vrei să mă servești cum scrie la carte, aduci frumușel sticla la masă și o deschizi în fața mea, așa cum se cuvine, dar asta numai cu condiția să-ți fi comandat eu așa ceva ! Numai că eu ți-am comandat un șpriț obișnuit, putea fi de oricare, chiar și de geambași, numai de Tokai nu. Iată ce fel de om e ! La întoarcere șoferul mi-a povestit că-i oferise cinci mii de forinți, ca să-i procure un autoturism folosit, prețul nu conta. Înțelegi ? Dar pe șmecherul ăla nu l-a reclamat încă nimeni nici la partid, nici la întreprinderea de hoteluri și restaurante și nici în altă parte ! După cum mi l-a recomandat bețivanul ăla de învățător, el e considerat „prieten al culturii", sprijinitorul ei la Buzgar și tu în sus, tu în jos și „Ferișor" și mai știu eu ce !

Iulia Kadács se întoarse cu un lighean plin cu rufe stoarse, pe care îl ascunse sub pat.

— După ce au să se culce toți — se scuză ea șoptit — am să mă furișez tiptil și am să le spăl în bucătărie...

— Ce să zic, e ideală viața asta de colocatar!

Femeia se înroși toată, iar ochii începură să-i strălucească.

— În fiecare dimineață îi pune pe copii să se joace aici în hol, tocmai cînd nouă ne e somnul mai dulce. — Zîmbi amar. — Le-a luat cîte o trompetă și cîte o tobă și îi pune să se joace cu ele aici...

— Sigur ! — se zborși iar Ema — asta nu-i o faptă imorală și nici că trimite fel de fel de reclamații și memorii pe la sfat ! Și ăia vin, ce să facă, vin și fac cercetări, întorc lucrurile pe toate părțile și o sîcîie și ei pe biata femeie, întrebînd-o tot felul de năzbîtii : ce și cum și în ce fel, de ce și-a făcut viza pentru această adresă, că e subchiriaș, sau ce dracu', și atunci cum poate fi membru de familie, dacă în realitate nu e și cum pot locui în aceeași cameră... și uite așa ! Și toate astea le face cumnata ! Cea pe care a adus-o în casă Mészáros Imre !... Unde ți-au dispărut principiile, tovarășe scriitor ? Unde-ți sînt principiile, cînd vezi că niște oameni în loc să le întindă mîna celor care sînt la ananghie, în loc să-i ajute măcar printr-o vorbă bună, sînt în stare să se repeadă asupra lor ca niște ulii și asta numai pentru că-i văd buni și blajini, deci slabi ? ! Vai, dacă ai ști tu ce faptă bună a făcut tovarășa Kadács cu cei din Buzgar, mană cerească, nu alta !... Le-a dat posibilitatea tuturor s-o judece, să-și manifeste pofta de a judeca, în toată splendoarea și superioritatea lor !... Karola ! Și ea !... Unde-ți sînt principiile ? Dacă vrei să instaurezi moravuri noi, așa cum ai făcut-o aici, prin ce se deosebesc ele de cele vechi ? Prin multe ? Nici gînd, prietene ! De mii și mii de ani morala înseamnă și robie. Ea constituie, dacă vrei,

cătușele folosite de dumnezeu, de soț, de boier, de cel bogat, de cel mai tare sau mai îndrăzneț, de cumnatele de soiul acesta ! Dar în ochii mei robia este, înainte de toate, imorală. Pentru mine moralul înseamnă libertate. Învață-i pe oameni cum să trăiască în libertate, asta înseamnă să faci un lucru moral. Libertatea înseamnă adevăr, bunătate, frumusețe, înseamnă totul. Asta să-i înveți tu pe oameni !

— Ema dragă — am apucat eu să spun în cele din urmă — ceea ce mi-ai spus despre viața tovarășei și... și ceea ce mi-ai spus despre Buzgar... la modul concret... Da, sigur că da, toate acestea sînt probabil adevărate. Mie, îți mărturisesc, nu mi-a trecut prin cap să verific notele de plată ale Karolei, nici nu știam că există așa ceva, cu alte cuvinte... Dar ceea ce ai spus acum, în final, nu te supăra pentru sinceritatea mea, nu este decît frazeologie, o frazeologie frumoasă. „Libertatea este necesitatea recunoscută". Oricum am lua-o, sîntem nevoiți totuși să formulăm în porunci imperativele conviețuirii sociale. Cum ai vrea să fie altfel ? Și principala noastră poruncă constă în faptul, că trebuie să căutăm propriile noastre interese în interesele obștești, să căutăm bunăstarea individului și a minorității în bunăstarea generală. Aș dori atît de mult, chiar nu mă crezi ?, să poată fi și femeia aceasta fericită ! Să fie fericită alături de Mészáros !... Dar cu prețul fericirii altor patru oameni? Înțelege-mă! Dacă n-ar fi vorba despre așa ceva, nici prin cap nu mi-ar trece să polemizez cu tine !

— Dar nu-i adevărat ! — strigă Ema — despre a cui fericire îmi tot vorbeşti ? Cui dăunează fericirea lor, spune-mi cui ? Cine are ceva de pierdut ? Cei doi băieţi nu şi-ar pierde decît ideile preconcepute. În locul căminului pe care l-au avut, ar da peste un alt cămin mult mai de soi. Şi fata asta ? Întreab-o pe ea, ei hai, întreab-o ce să facă tovarăşa Kadács, să se întoarcă acasă ? La cei optsprezece ani ai ei ştie, bănuie mai multe despre soarta femeii decît tine, mă, înţeleptule !... Kadács, da, el pierde. Pierde ceva din ceea ce a agonisit pentru el însuşi. Zici că bea ? Dar cine a mai auzit aşa ceva ? Păi cine ar prididi să dea atîta palincă tuturor celor care ar vrea să-şi înece amarul în ea ! Dar e mai comod aşa, îi şi place, nemai vorbind de faptul, că stoarce şi milă printr-o astfel de comportare ! Te simţi jignit, patriarhule ! Te pomeneşti că ai fi în stare să-i înapoiezi pămîntul moşierului numai pentru că s-a apucat să bea de necaz !

Am izbucnit în rîs.

— Ai cam exagerat, nu crezi ? Pînă şi tu ?

— A primit ce-a meritat ! Are să se înveţe minte, că femeia nu trebuie cîştigată o singură dată, ci într-una, mereu, întotdeauna, dacă vrea s-o păstreze lîngă el. Slavă domnului, în zilele noastre registrul stării civile nu se mai confundă chiar de tot cu cadastrul ! Şi nici cadastrul nu se mai confundă... — Se întoarse către Iulia Kadács. — Fii liniştită, draga mea, nu te teme ! Vitarius Ema mai trăieşte încă ! Au scos-o la pensie, dar mai trăieşte ! Nu-ţi fie

teamă ! Am să-mi deschid eu gura, dacă va fi nevoie !

Nu m-am putut abține să nu-i șoptesc malițios :

— Teme-te, spurcăciune, soseşte Hypo ! — Nu de altceva, dar avea o înfățișare teribil de marțială !

Ne-am ridicat să plecăm. Ema a îmbrățișat-o și a sărutat-o pe Iulia Kadács.

Se făcuse miezul nopții, așa că am luat-o pe jos spre piața Adam Clark. Ema a cuprins-o de umeri pe Marta și a început să-i povestească :

— Nu-ți fie teamă, fetițo, vouă o să vă fie mai ușor... Deși, află că am știut și noi cum să ne întemeiem propria noastră fericire. Vezi, scriitorul ăsta de lîngă noi ar fi în stare să creadă că vreau să instaurez un soi de matriarhat în locul patriarhatului. Dar mi-am slujit și eu bărbatul, să știi, drăguțul de el, i-am fost elevă, infirmieră, mamă, amantă sau servitoare, după cum era cazul. Așa am vrut, așa a fost bine. Am avut o viață atît de fericită... chiar dacă n-am apucat să avem măcar o locuință ca lumea... chiar dacă am reușit cu greu să ne mobilăm cît de cît singura cămăruță în care am stat. Am petrecut, în schimb, atîtea nopți în tranșee, pe pămîntul gol sau pe o simplă saltea, că dacă le-aș aduna, ar forma o treime din întreaga-mi viață. Ba am dormit și în tren, pe vapor, în căruță... În ultimii șase ani a fost bolnav de moarte. Eu știam, știam foarte bine, dar m-am străduit să-i ascund, să neg tot timpul, să zîmbesc, pentru ca cei șase ani

sau cît mai avea de trăit, să fie frumoşi. Cu toate acestea am avut o viaţă atît de fericită, fetiţo dragă, dar atît de fericită, că toate femeile m-ar putea invidia. În 1944, în iarna lui 1944 a murit. Ei, Marta dragă, atunci a luat sfîrşit şi viaţa mea... Am apucat să ne ducem în Leningradul eliberat, acolo un medic a încercat să-l ajute... l-a operat... Am fost împreună de Joia Sîngeroasă, cam tot atunci a început şi dragostea noastră, am răspîndit împreună manifestele Cercului Galilei împotriva războiului, şi tot împreună am prins şi Republica sfaturilor şi, apoi, la Viena, Berlin... am lucrat la organizarea colhozurilor din Ucraina... Ianuarie 1944... Spune-mi, trăiai tu pe vremea aceea, fetiţo ? Aveai habar de viaţă ? De viaţa pe care eu o cam încheiasem încet-încet pe vremea aceea ? Ce ştiai tu atunci ce e viaţa, ce e lumea ?

Marta zîmbi emoţionată.

— Stăteam la fereastră şi priveam cum ninge.

— Ce frumos te-ai exprimat !

În dreptul podului Ema s-a despărţit de noi, insistînd s-o conduc neapărat pe fată pînă acasă.

Am traversat în tăcere tunelul şi apoi cartierul Kristina.

— Vezi, Marta dragă, în problema dumitale n-am prea făcut nici un pas înainte. Am ajuns tot acolo de unde am pornit.

Nu mi-a răspuns nimic, abia cînd am ajuns în faţa casei şi ne-am luat rămas bun, mi-a spus :

— De ce n-a venit Joska ?! De ce n-a venit ?!

În sufletul meu se învolburau diversele adevăruri ale diverşilor oameni. Chiar şi al meu. Eram prea obosit ca să le fi putut ordona. Doar un susur prindea, parcă, contur tot mai clar şi mai clar, un murmur, un zumzet, un cîntec parcă, preluat apoi în ritmul, în bocănitul paşilor mei pe caldarîmul străzii, răsfrîngîndu-se în ecoul din liniştea nopţii : „Nu aşa, nu aşa, nu aşa !“

Dar ce şi cum anume... Eram mult prea obosit ca să-mi fi putut explica. „Nu aşa, nu aşa, nu aşa !“

EPILOG

DE FAPT POVESTEA MEA trebuia să se refere la familia Kadács. Dar uite că acum, în final, sînt nevoit să mă întorc din nou la mine însumi. Am devenit eroul principal în ultimul act al acestei „tragedii în lanț".

Am avut cîteva zile grele, zile prelungite în nopți de insomnie. Dar nu vă speriați, n-am de gînd să vă relatez în amănunt gîndurile mele chinuitoare, spaimele și neliniștile mele, lupta convulsivă pe care am purtat-o, iar și iar, cu mine însumi, o luptă plină de spasme, zbateri și răzvrătiri. Nu vreau să provoc mila nimănui. Ar fi ridicol. Ptiu ! Celor care n-ar ști, am să le spun : pentru un om de patruzeci și cinci de ani nu există lucru mai groaznic, decît să-și dea seama că viața lui a luat-o pe undeva razna. Sau nici măcar n-a luat-o razna, pentru că, de fapt și-a stricat-o el însuși, ori au acționat concomitent nefasta fatalitate și propria-i neghiobie. În fond e totuna. Am spus, că nu există lucru mai groaznic ? Ba există. Atunci cînd omul își dă seama de acest lucru la cincizeci, șaizeci de ani, sau în clipa morții. E un adevărat iad ! Aș vrea ca tinerii să ia aminte.

*

Eram atît de sigur, vedeam atît de clar adevărul în povestea Martei și a familiei Kadács! Mi-am pus diagnosticul fără pic de ezitare, aidoma unui medic experimentat, care știe ce are de spus chiar înainte ca bolnavul să deschidă gura. O dragoste frumoasă, tinerească s-a înecat după doi ani în mlaștina geloziei și arțagului. Am descoperit aici eternul conflict, lupta dintre vechi și nou. Și am avut ocazia să cunosc grijile dureroase și splendide ale lui Joska; lupta dintre vechi și nou. Și rănile cangrenate ale lui Kadács căpătate pe cîmpul luptei dintre vechi și nou, pe nevastă-sa, talașul blond din atelierul eliberării...

Deși... în fond unde am greșit eu atît de rău? Dar am greșit oare într-adevăr? Dacă am descompune imaginea în componentele ei și am analiza-o apoi în toată complexitatea, ne-ar dezvălui oare, în esență, altceva?

Și-apoi, șirul se oprește oare aici, în acest punct? Nici n-am stat de vorbă cu cei pe care povestea mea îi condamnă, parcă, chiar și nemărturisit. Cei care au făcut cercetările acelea la Diosgyör, cei care i-au repartizat pe Mészáros și pe nevasta lui Kadács în schimburi diferite; cumnata... nici cu ea n-am stat de vorbă, nici cu cei de la sfat, care au primit reclamația, sau cu toți ceilalți care au luat într-un fel sau altul atitudine în povestea aceasta, nu, n-au fost nici pe departe niște simpli figuranți ai acestei tragedii în lanț.

Știu prea bine, că oamenii nu sînt niciodată atît de buni, sau atît de răi, pe cît par a fi. Dar avem oare dreptul să ne oprim la formula banală a tot atît de banalului La Rochefoucauld ? (Deși o asemenea banalitate te obligă să te oprești puțin asupra ei.) Nu, n-avem dreptul. Iar dacă adevărul este întocmai ca Soarele, încît n-avem cum să-l apucăm, atunci măcar să-i cunoaștem direcția în care acționează ! Ca pe cea a Soarelui ! Că doar așa putem afla încotro se îndreaptă fiecare lucru. Numai așa.

Noi, oamenii, sîntem toți la fel, întocmai ca frunzele aceleiași ramuri. Într-adevăr, și cam tot atît ne și deosebim. Dar ne putem oare cunoaște cu adevărat propriul nostru eu în plină transformare în niște vremuri aflate ele însele în plină transformare ? Dacă nu știm de unde vin și încotro se îndreaptă transformările, dacă nu cunoaștem nici măcar atîta lucru ?

Măcar atît ?!...

*

Pentru ce s-a revoltat Marika împotriva mea ? Pentru ce mi-a reproșat că aș fi desprins din toată povestea aceasta adevăruri contradictorii ?

Nu mă iubește, deci s-a răzvrătit. Nu mă iubește, iată de ce mi-a spus să lucrez cu altcineva. (Este un lucru cert, pentru că n-a făcut de atunci nici cea mai mică încercare de a-și găsi un loc de muncă. E drept că nu prea vorbim, dar mi-ar fi spus, în fond ar fi fost un eveniment, o veste pe care mi-ar fi comunicat-o,

chiar dacă ne tot ocolim de peste două săptămîni). Adevăruri contradictorii ! Deci am mințit în cele ce am scris despre Marta. Am mințit și în cazul lui Joska. De ce ? Dar azi, după tot ceea ce s-a întîmplat, *știm mai multe* ?

Cunoaștem în ultima instanță mai multe ? Și cum așa, cercul să se fi închis ?

Ce vrea, unde vrea să ajung ? Să alunec în banalitate ? Sau în scepticism ? *„Ignoramus et ignorabimus"*, cum ar spune preotul din Buzgar... Este lucrul cel mai ieftin cu putință, nu costă nimic, e comod și pare impunător, mai ales dacă-l servim asortat și cu niscai însuflețire și formule ce se vor originale. Impunător, așa cum apare și Zoltan în ochii femeilor ! De dragul ei ? Ei bine, nu ! Nu și nu, n-aș face lucrul ăsta nici chiar de dragul Marikăi ! Cum aș mai putea s-o iubesc, dacă i-aș cîștiga dragostea prin asemenea mijloace meschine ?

Iată ce gînduri mă chinuiau. Și o luam iar și iar de la început.

Iată ce mă durea atît de rău. Și îmi plăcea că mă durea așa de rău.

Cu toate acestea, în timpul insomniilor, îmi mai apărea în fața ochilor cîte o întîmplare petrecută în ultimele săptămîni, cîte un chip din Buzgar, cămășile lui Joska, ninsoarea pe care o contempla micuța Marta cu năsucul lipit de geam, pe care o privea și-o privea...

În asemenea momente simțeam cum mă cuprind spasmele remușcării. Oare de ce ?

Nu mi-a fost niciodată teamă să mă privesc în oglindă. Sînt în stare să-mi recunosc propriile

greşeli, scufundîndu-mă în mine însumi, lăsîndu-mă furat de mari elanuri, căindu-mă, sau făurind planuri cît se poate de sistematice, lăsînd, în orice caz, la o parte orice vanitate.

Să fi dat, oare, dovadă de superficialitate ?... M-am lăsat în orice caz furat mult prea uşor de sentimentul izbînzii. Da ! M-am uitat la bolnav cu ochii izbînzii facile, privindu-l cum îşi descarcă sufletul, şi m-am apucat să-i scriu reţeta cu gesturile unei victorii facile. E adevărat.

Acum, cînd evoc gîndurile care m-au încercat atunci, de şase august, în după-amiaza în care mi-am aniversat ziua de naştere, sau cînd mi-aduc aminte de felul în care m-am comportat la Buzgar, văd cum rînjeşte la mine o somitate plină de sine, cu burdihan respectabil. Vai, ce silă mi-era în tinereţe de asemenea tipi, ce silă mi-era ! De cel suficient sieşi. Şi de cei care — cum spunea oare Mészáros Imre ? — îl consideră pe omul de lîngă el nu un tovarăş, ci un mijloc, o unealtă. O unealtă capabilă chiar să afirme despre el nişte lucruri înţelepte... Sau să-i încropească în grabă o reţetă ; e posibil şi aşa ceva... Să se fi petrecut oare lucrurile chiar aşa ? M-am purtat într-adevăr trufaş cu oamenii, i-am dispreţuit, nu i-am considerat pe de-a-tregul oameni, sau ce ?

Şi asta în condiţiile în care nu există lucru mai demn de dispreţ decît trufia !...

Am făcut poate şi din Marika într-un fel o sclavă, Zoltan şi-a dat foarte bine seama. Deşi, evident, nici acest lucru nu este chiar atît de simplu. N-a spus oare chiar şi Vitarius Ema, că

l-a slujit pe bărbatul ei, fiindu-i servitoare și toate cele și că a fost fericită, că în aceasta a constat fericirea ei ? Pentru ce a devenit Marika o sclavă ? Și de unde ideea, că eu aș fi transformat-o în sclavă ? *Unde se află acel Rubicon pe* al cărui mal opus convieţuirea se transformă în robie ? Acea convieţuire care-i atît de înrudită cu libertatea ! Că doar libertatea nu înseamnă să te rupi unul de altul. (Numai Robinson a fost robul insulei sale !)

Să nu-mi spună mie nimeni că Rubiconul înseamnă voluntarism ! Nu putem lăsa pe nimeni să stabilească după bunul său plac care îi este datoria, încotro să se îndrepte și în ce anume constau datoriile sale și în ce chip să se achite de ele și care sînt acelea care i-au fost stoarse prin șantaj. Nu !

Nici în dragoste, nici în căsnicie.

*

După cum vă spuneam, ne cam ocoleam unul pe altul. Mai bine zis la început Marika fusese cea care îmi dădea tîrcoale : ce am, de ce am cearcăne la ochi, sînt palid, să mă duc la doctor ! Mi s-a întîmplat ceva, sau poate am vreun necaz ? Uite, chiar și noaptea trecută, a simţit cum mă plimbam prin cameră, fumînd ţigară după ţigară. I-am răspuns că am să am grijă să n-o mai deranjez. Și-a dat apoi seama, că n-aveam de gînd să-i vorbesc, așa că a început și ea să mă ocolească. A continuat însă să mă îngrijească. Iar dacă vorbeam, ne comunicam unul altuia veşti, evenimente, noutăţi.

Pentru că în centrul tuturor lucrurilor era ea, Marika. În toate cele care mă revoltau. Ea era durerea acută care ucide nervul şi care, dacă nu dispare îl face pe om să-şi piardă minţile. Mă străduiam să apreciez, cu luciditate, situaţia în care ne aflam. Ştiam că, dacă m-aş fi revoltat, n-aş fi făcut decît să mă zbat ca într-o plasă şi să mă încurc şi mai rău în iţe. Iar dacă aş fi privit lucrurile cu luciditate, ce-aş fi putut face ? Ce aş fi putut face ? Numai ea era cea care putea face ceva, dacă voia... În fond eu însumi sînt nemulţumit de mine ! De ce ? Nici eu nu ştiu care este cauza. E posibil ca un om decepţionat să nu mai fie în stare să cerceteze nici ce, nici cum, nici de ce s-a întîmplat tot ceea ce s-a întîmplat ?

Am renunţat la ea. Eram pregătit să renunţ la ea.

Nici măcar nu mă mai gîndeam să mă răzbun, să-i iau copiii. E o infamie ! E o mîrşăvie, o slăbiciune cumplită, că m-am putut gîndi la aşa ceva ! Ar fi fost ceva nedemn de mine, oricît de scărmănată ar fi ajuns demnitatea mea.

Nu-i vorbeam, nu ne vorbeam. Dacă nu puteam vorbi despre lucrul acela, despre ce altceva am mai fi putut discuta ? Şi ce i-aş mai fi putut spune ? Să-mi fi făcut autocritica ? În împrejurările acelea ? Să fi tăiat eu însumi ultimul fir care ne mai lega ? Ori să fi încercat să ţes un nou fir de legătură, cerşindu-i mila ? Mila ? Nu, asta nu !

Ne-a fost greu, pentru că multe s-au abătut asupra noastră şi s-au abătut aşa, dintr-o dată. Pentru că, evident, nici de muncit nu mai pu-

team munci. Nu din pricina „stării mele sufleteşti", o nu, dacă ar fi fost numai asta aş mai fi putut lucra, şi încă foarte bine. Dacă aş mai fi crezut în opera mea !

La teatru colegii îşi smulgeau părul din cap : dar ce, am înnebunit ? Să-mi retrag piesa la patru săptămîni după începerea repetiţiilor ? Că doar acceptasem toate modificările, spectacolul fiind aproape gata. Ei, nu, asta nu ! Las' că merg ei la minister !

Era într-o sîmbătă. La prînz, după ce am terminat masa, m-am retras în camera mea, să-mi răsfoiesc corespondenţa. Am auzit soneria de la intrare. Apoi a apărut Marika, s-a oprit în uşă, şi a rostit încet :

— A venit Zoltan.

Curios lucru, am avut un sentiment de uşurare. În sfîrşit ! Inevitabilul s-a produs !

Marika era tulburată, se pare că de data aceasta ea era cea care se bucura mai puţin.

O escapadă, la sfîrşit de săptămînă, ne-a lămurit Zoltan, nu mai avea ore pînă luni după-amiază. El o dorise şi aranjase totul în aşa fel, încît să aibă şi el „o zi de creaţie". Zicea că avea de gînd să verifice nu ştiu ce la Biblioteca Parlamentului şi la Muzeul literaturii. Ciclul său de conferinţe avusese succes, deşi în rîndul „boilor care elaborează programele şcolare" începuse să se simtă o oarecare frămîntare.

Ne-a spus toate astea dintr-o răsuflare, în timp ce se instala comod în fotoliul meu preferat. Privea zîmbitor în jur, căutînd ceva de care s-ar fi putut lega ! Fercheş, dar în zdrenţe, plin

de voie bună, dar și de acreală, după cum îi era felul.

— Ei, faimosule vînător, cîți cățeluși șchiopi ai mai împușcat ? În ce stadiu se mai află minunatul cod al noii morale ? Să știi că eu am umplut tîrgul, anunțînd în gura mare : „pregătește-te țară, pregătește-te patria mea fericită !" mîine vom ști ce e bun și ce e rău, nu e nici o scamatorie la mijloc, mîine drumul nostru va trece printre niște fanioane indicatoare de cea mai bună calitate ! Viața va fi de-acum un slalom uriaș, o coborîre minunată pe schiuri, n-avem decît să ocolim frumușel fanioanele !

Vedeam că pe Marika o doare ironia, buna dispoziție afișată de Zoltan. Nu mai știam ce să cred. Știam un singur lucru : în seara aceea, cînd mă întorsesem de la Joska, Marika îmi adresase vorbe grele. Și mai știam, că la cîteva zile după aceea, am recunoscut cuvintele rostite de Marika în scrisoarea lui Zoltan.

N-aveam atunci de unde ști că Marika mă apărase cu disperare în fața lui Zoltan, că luptase pentru mine, pentru onoarea mea. S-a întors după aceea acasă, iar eu am avut intenția să scriu ceva. Da, am avut de gînd să scriu, eram plin de elan și însuflețire și ea a crezut că mi-a venit inspirația, că am pus mîna pe marea temă, a crezut că aveam să-i dovedesc în acest fel lui Zoltan... Cînd colo eu am vrut să scriu povestea lui Kadács Joska... Da, cam așa s-au petrecut lucrurile.

L-am ascultat cu indiferență pe Zoltan, de parcă nici n-ar fi fost vorba despre mine. L-am

ascultat o vreme destul de îndelungată. Am băut apoi cafeaua și coniacul turnat de Marika în pahare. Și în cele din urmă am început să vorbesc.

— De asta ai venit, Zoltan ? Sînt dispus să-ți ascult cu plăcere glumele, deși nu mi-ar părea rău dacă ai debita altele noi. Cred însă că am putea avea și o discuție serioasă.

Văzîndu-mi chipul, a tăcut imediat.

— Ai dreptate, să vorbim serios. Acesta este și scopul vizitei mele.

— Ți-am aruncat deci mănușa.

— E-n regulă — a zis, așteptînd atent ce aveam să-i spun.

— Nu m-a bucurat deloc sosirea ta în după-amiaza aniversării căsătoriei și zilei mele de naștere. După zece ani ai dat buzna pe neașteptate, ca să ne tulburi, voit, ori nu, sărbătoarea. Cu toate acestea ai făcut bine, nici nu-ți dai seama ce bine ai făcut, că ai spus ceea ce-ai spus. Dar nu atît ceea ce ai spus, pentru că, dacă mă gîndesc mai bine, ai spus și multe neadevăruri, multe prostii ce se voiau agreabile. Nu te supăra, dar așa văd eu lucrurile. Ar fi nedemn de noi să ne purtăm politicos unul cu altul. Orice s-ar mai întîmpla între noi doi, să știi că îți sînt recunoscător și vei rămîne pentru mine prietenul meu, da, așa te voi socoti în adîncul sufletului. Am învățat multe de la tine întotdeauna, ca și acum. Dar nu cum îți imaginezi tu, Zoltan... Ci așa, „de-a lungul tangentelor tale".

M-am înroşit tot. Să-l ia naiba, n-are decît să ştie, că i-am citit scrisoarea ! Şi-apoi, nici n-am găsit o expresie mai potrivită. În fond, să vorbim cît se poate de deschis.

— În după-amiaza aceea m-am gîndit mult la viaţa pe care am dus-o eu, am tras linie şi am făcut adunarea şi scăderea. Şi am comis cea mai mare crimă, crima crimelor : m-am declarat mulţumit de ceea ce am realizat, de tot ceea ce am făcut. Atunci, în după-amiaza aceea am declarat în sinea mea : *Verweile doch, du bist so schön !** Am trăit atunci trei evenimente consecutive. Vizita ta, venirea Martei şi înainte de acestea încă un lucru, despre care n-am vorbit încă, pentru că n-aş fi făcut decît s-o necăjesc pe Marika, era cît pe aci să provoc un carambol cu un Ikarus. Acum ştiu, e o superstiţie, dar e adevărată, pentru mine cel puţin e adevărată : nu accidentul ar fi fost catastrofă întîmplătoare, ci faptul că trăiesc se datorează unui noroc întîmplător. Pentru că n-ai întru totul dreptate, să ştii că în decursul vieţii mele poate n-am vînat numai căţeluşi şchiopi.

A ridicat mîna, vrînd să spună ceva. L-am întrerupt.

— Ştiu, te-nţeleg. Află de la mine că nici în ultima vreme, nu, poate nici în ultima vreme n-am vînat numai şi numai căţeluşi şchiopi. E adevărat în schimb, că am fost mulţumit de mine şi n-am mai gonit după cîinele cu patru

---

* ***Verweile doch, du bist so schön*** — germ. Rămîi clipă, eşti atît de frumoasă ! (Din ***Faust*** de Goethe) (n. tr.).

picioare. E lucrul pe care nu-l vom ajunge niciodată din urmă, dar după care trebuie să gonim într-una, atîta vreme cît trăim. Sau mai degrabă : trăim atîta vreme cît gonim după el. Îmi pare rău că ai dat sfoară în țară, dar codul conduitei morale nu-l voi mai scrie niciodată.

Am văzut-o pe Marika foindu-se mirată și urmărindu-mă cu ochii măriți de uimire.

— Am să scriu altceva, am continuat apoi, am să scriu o povestioară simplă, sincer să fiu nici nu știu ce-o să-i spun editorului, cînd o să mă întrebe ce temă are și despre ce anume este vorba în ea. O povestire, o simplă povestire. De zile întregi nu mă gîndesc decît la ea. Nu știu ce temă va avea și nici morala n-o cunosc, cu toate acestea de zile și nopți întregi îmi răsună cît se poate de clar în urechi : „De-acum va trebui să trăiești altfel !" Atît. Am să-ți schițez pe scurt planul. O fată tînără este nefericită în dragoste, deși băiatul o iubește și e și flăcău de treabă. Numai că e puțin cam mîndru, de mîndrie de bărbat, în fond este dreptul bărbatului de mii și mii de ani încoace... Mlaștina pe care o lăsăm în urma noastră e tare hidoasă, tare ticăloasă și cleioasă, iar casele de la Budapesta sau Buzgar se construiesc mult mai repede decît sufletele...

Și-a dat seama despre cine vorbeam.

— E povestea acelei fete.

— Da. Și continuarea ei.

I-am relatat pe rînd cele petrecute cu Kadács Joska, apoi la Buzgár și la Mészáros Imre.

M-a ascultat atent, dînd de repetate ori din cap.

— Şi ? Şi ?

— Cum şi ? Asta-i povestea.

— Şi finalul ? Povestirea trebuie să aibă un sfîrşit ! Sau vrei să realizezi doar un fragment, un trunchi de povestire ?

— Nu ! Cred că am să scriu şi un final. Uite, de pildă cam aşa : Scriitorul şi Vitarius Ema se duc din nou să stea de vorbă cu cei doi băieţi şi îi împacă cu mama lor. Mészáros Imre şi Juliska rămîn împreună, iar lumea n-are decît să afle că aşa e bine. Le asigură celor doi băieţi condiţii ca să-şi poată continua studiile. cel mare se înscrie la liceul seral, îi piere teama de a nu rămîne în urma fetei, iar neînţelegerea dintre ei dispare. Kadács se va pune şi el pe picioare, dacă se va pune. Depinde numai de el, de bruma de omenie care a mai rămas în el, şi de locuitorii comunei Buzgar. Aşa că povestirea mea va avea, după cum îţi spun, cam un asemenea final.

Zoltan a tăcut o vreme, pentru ca să izbucnească apoi în hohote de rîs.

Ceva mai înainte nu m-au durut glumele lui, le-am ascultat de parcă nici n-ar fi fost vorba despre mine. Acum însă mă durea cumplit, rîsul lui se înfipse în mine ca un pumnal. Îmi venea să mă ridic şi să-i las pe amîndoi în plata domnului. Îmi venea să-i las pe amîndoi, împreună, pentru totdeauna.

— Oh, bietul de tine ! — hohoti Zoltan. — Şi asta numeşti tu cîinele cu patru picioare ? ! Atunci ascultă aici, ascultă-mă cu atenţie ! Şti

care e finalul povestirii tale ? Am să ţi-l spun eu. În zadar ai să stai tu de vorbă cu Joska, cu Kadács şi cu atît mai mult cu cei din Buzgar, tu şi eroina aceea a ta romantică, coloneleasa aia pusă în slujba armatei domnului, „minunea aceea brutală în vorbe, dar simţitoare la suflet", pe care ai născocit-o tu ! Fugi de-aici băiete ! Mészáros şi Kadács au fost repartizaţi în schimburi diferite iar scrisorile continuă să sosească, sosesc într-una. Nici Kadács nu se va linişti, iar opinia publică va fi revoltată. Femeia nu va mai putea suporta multă vreme. Ştii şi tu foarte bine ! Atunci de ce minţi ? Cumnata va face şi ea tot ce-i va sta în putinţă ca să-i transforme viaţa într-un iad, dar asta nu va fi nimic pe lîngă durerea pe care o va simţi în suflet datorită celor doi băieţi. Într-o bună zi are să-şi adune calabalîcul, are să scrie o scrisoare stîngace şi lacrimogenă de adio, dacă va scrie, şi are să se întoarcă la Buzgar. Minunea va ţine doar trei zile, aşa că vînătăile vor căpăta din nou, cu timpul, obişnuita culoare verde-gălbuie, iar lucrurile vor reintra în ordinea lor firească. — Începu iar să hohotească.

Marika îl privea speriată.

Ceva în mine s-a limpezit brusc, străfulgerat de un puternic fascicol de lumină. Mi-am dat deodată seama ce era. Mă cuprinse asemenea stare de surescitare, încît am sărit în picioare.

— Dar tu, ce-ai făcut tu — am urlat eu, acoperindu-i rîsul — ce faci tu, pentru ca lucrurile să nu se întîmple aşa ? Sau pentru tine-i totuna? Ori poate ţi se pare că e bine aşa cum e ?

Şi am început să-i înşir, să-i înşir într-una, la repezeală, de-avalma în fond aveam atîtea să-i spun, să i le spun pe toate deodată.

— Vezi, aceasta a fost tangenta despre care îţi vorbeam, aici te-am părăsit eu de fiecare dată, pentru că nu suport, înţelegi, nu suport, pentru că omenirea nu este un insectar şi nici grădină zoologică ! Eu te cred, cînd afirmi că într-un muzeu un pahar îţi spune mai multe decît Isis, iar capela lui Giotto mai multe decît creştinismul. Dar fără credinţă, să ştii, nu s-ar fi născut nimic din toate acestea. Nimic, înţelegi ? ! Fără credinţa că mîine vom fi cu totul alţi oameni ! Vezi tu, asta ne-a dat întotdeauna sens vieţii ! Nici măcar familia Petö n-ar fi fost în stare să-şi construiască o casă nouă. Asta să scrii, în acest spirit să-ţi educi elevii, pentru că asta-i menirea ta ! Cîţi oameni nu şi-au dat viaţa pentru acest ideal ! Ştiu prea bine, că în mine zace atîta nemernicie... Da, realitatea e, că eşti şi mult mai talentat decît mine, dar... Ce-ai făcut tu pentru Marika, oh tu, Daphnis ? ! Şi ce-ai făcut împotriva fascismului, pe care îl urai atît ? ! Ce-ai făcut ? Muzică de cameră, lirică maghiară... ai făcut un joc de autoinfectare... Tu cauţi dumnezeirea în tine însuţi ? Dar să ştii, că omul a alergat întotdeauna după dumnezeire, printr-o căutare plină de credinţă şi sacrificii. Întotdeauna !

N-am mai putut scoate nici un cuvînt, nu mai aveam nici aer, atît de tare mă sugruma plînsul. M-am aşezat şi mi-am acoperit faţa cu palmele. Am respirat adînc şi asta m-a liniştit puţin.

— Nu administratorul casei a fost de vină

— am reluat apoi cu vocea răguşită — care i-a denunţat, pentru ca să rămînă în posesia lucrurilor dosite, şi nici sadicii criminali. Nu există pe lume atîţia hoţi şi criminali, care să poată provoca atîta rău... Ci... indiferenţii... cei care îi admirau, cei care priveau la ei dîndu-şi aere de inteligenţă şi superioritate şi priveau, priveau, priveau... Uite şi acum... Dacă se va prăvăli peste noi bomba atomică, se va întîmpla din pricina „distinşilor înstrăinaţi“... Datoria noastră este nu să depunem mărturie, ci să luăm atitudine şi să facem ceva. În procesul acesta rămîne autentică doar depoziţia celui care îi iubeşte sau îi urăşte pe impricinaţi, care se războieşte cu ei sau rămîne de partea lor... Ştiu asta din propriul meu păcat şi o ştiu de cînd l-am descoperit... pentru că eram un om trufaş, mulţumit de ceea ce am realizat, eram „omul de pe mal“, făcînd aprecieri distante, reci, despre necazurile şi grijile altora. În numele unui adevăr select şi străin. Ceea ce nici nu există...

Mi-am ridicat privirea. Marika stătea cu ochii închişi şi maxilarele încleştate. Iar Zoltan, aidoma celui care şi-a revenit după o spaimă teribilă, tăcea, nu scotea un cuvînt. S-a recules apoi repede, aruncîndu-şi privirea pe ceas.

— Vai de mine, la şase trebuia... — Schiţă un zîmbet amar. — Azi ai vorbit tu. Prea bine, sînt gata să ridic mănuşa aruncată. Am şi eu cîte ceva de spus, lucruri foarte serioase. Dar mîine.

L-am condus pînă la ieşire. Şi-a luat distrat umbrela, pelerina şi servieta de pe cuier. Ne-am dat mîna în tăcere. În oglinda de pe hol mi-am

zărit chipul răvăşit, dar mult mai destins şi mai umanizat. Ce s-a întîmplat cu mine ? Degeaba, tensiunea adunată de zile şi săptămîni în şir a răbufnit din mine ca dintr-o butelie de Leyda.

Sufrageria era pustie. Nu-i nimic, mi-am zis, e chiar mai bine aşa, am să mă retrag în singurătatea camerei mele.

În camera mea ardea lumina, iar Marika stătea pe scaun, în faţa maşinii de scris, cu hîrtia gata pregătită.

— Ce faci ?

S-a uitat la mine, purtînd pe chip strălucirea unei lumini angelice.

— Ne apucăm să scriem povestea cîinelui cu patru picioare.

23 septembrie 1960

Lector : DIDONA CEACU-IONESCU
Tehnoredactor : NICOLAE ȘERBĂNESCU

Tiraj 31 120. Bun de tipar 21.06.1978. Coli tipar 9,5.

Comanda nr. 80 262
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
Piața Scînteii nr. 1. București.
Republica Socialistă România

309

Ciinele cu patru picioare

MESTERHÁZI Lajos

Preocupat mai cu seamă de aspectele etice ale relațiilor dintre oameni, romanul scriitorului maghiar Mesterházi Lajos (n. 1916) zugrăvește confruntarea dintre preceptele morale vechi și noile comandamente etice ale societății socialiste.

Mare iubitor al oamenilor, cu o ținută comunistă exemplară, fără ostentație, dușman al clișeelor de gîndire și al ideilor vechi preconcepute, subordonează totul stabilirii cu orice preț a adevărului. Utilizînd cu adîncă înțelegere dar fără menajamente atunci cînd e nevoie, vîrful bisturiului, Mesterházi se apleacă mai ales asupra destinelor neîmplinite, asupra evoluției lor pe fundalul vieții noi. Titlul axiomatic «Ciinele cu patru picioare» semnifică «firescul», «normalul», «adevărul» în adînca lui frumusețe.

EDITURA UNIVERS

COLECȚIA GLOBUS

Lei 8